

БАГРАТ ШЬЫНҚӘБА

**АМШЫНЦАҚӘА
(1967–1978 шш.)**

Ақәа
Апқәынтшәкәтыжырта
2019

УДК 82-94
ББК 84(5Абх)-49
Шь 81

Ашәкәы тыжъуп Баграт Шьынқәба ихъз зху
апсуа бвзшәа арҕиара афонд абзоурала

Шьынқәба, Б. У.

Шь 81 Амшынтқаәа (1967–1978 шш.) / Баграт Шьынқәба.
— Ақәа : Ақхәынтшәкәтыжырта, 2019. — 224 д.
г/р 978-5-122-49-11019

Аизга ианылеит Ацсны жәлар рпоет, Д. И. Гәлиа ихъз зху
Ахәынтқарратә премия алауреат, аорден «Ахъз-Ацша» 1-тәи
аөазара занашьоу Баграт Шьынқәба 1967–1978 шықәсқәа
ирытқаркуа имшынтқаәа.

Урт ибзианы ирныцшуеит усқантәи аамтазы хажәлар
зтагылаз ауадаөрақәа, иара Баграт Шьынқәба ихатә
рҕиафык, ахәынтқарратә усзуфык иахасабала имаз ацы-
нгылақәа.

УДК 82-94
ББК 84(5Абх)-49

Ари аусумта CC0 1.0 ала иарбоуп.
Алицензия ахылаа шәахәацшырц азы шәтал:
<https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.ru>

© Шьынқәба, Б. У., атынхацәа, 2019
© Ақхәынтшәкәтыжырта, 2019

БАГРАТ ШЬЫНҚӘБА

Шықәсқәак рапхъа ажурнал «Алашара» аредакцияфы дхазнеит Ацсны Афырхатца, Ацсны жәлар рпоет Баграт Шьынқәба имата Леуан Миқаа. Гәыблыла апсшәа анааибаххәа ашьтахь, уи дыпхашьапхатцо иаацәыригеит акырза дзыхызо зкәадқәак. Урт уаанзагы зызбахә сахәхәз, аха «злакта» стампыщыз Баграт Шьынқәба акыршықәса зыфәра дафыз имшынтықәа ракәын...

Сара иаразнак даара сеигәыргәеит, избанзар, Баграт Шьынқәба иеипш икәз ашәкәыффы ду инапы итыттыз зегы реикәырхара, ркыпхъара хара хуалпшыақәа зегы рапхъа ихаргылоит!.. Насгы, хара даара пату зкәахтцоз, ақыртуа-ацсуа еибашъра агәтәтәкьа иалагылаз, арт амшынтықәа ахәыч иеипш дрыхызо игәыдыркәыкәлан данаафнала, еихагы сгәы аапшааит...

— Амала, иудыруаз, Анатоли, сара апоет итынхак иахасабала азин сымоуп, арт аматериалқәа ркыпхъара иацсоуп хәа шәгәы иаанагозар, макъана иузымкыпхъуа атыпқәа рамхра... Избанзар, сара сабду аамта уадаф далагылан, икан дызтахыз, идгылоз, аха икан есымша шыафәаршә изызуазгы!.. Урт рыхъзқәа аартны иахыхәогы ыкоуп, иахымхәогы ыкоуп, аха урт реипш икоу атыпқәа макъана иахкыпхърым... Аамта пытк бжәлааит, нас икыпхътәхар, мышкызны алитературатцаафцәа иацсоуп хәа ирыпхәазар, харгы хазхәыщып...

— Ибзиоуп, Леуан, хара шәара, Баграт итаацәа, ишәхәо хадгылоит, агәрагы аагоит, хәпхәафцәа рзы арт хәы змазам амшынтықәа шхәмта духо!..

Ускан урт амшынтықәа «Алашара» ф-номерк ирнахтеит, аиаша шәасхәап, хжурнал зегь раткыс

ацхьаџцәа анамаз аибашьра ашьтахьтәи ашықәсқәа иреиуазар калап уи аамта... Аиааира апроспект аҕы иҕоу хашәкәытиртақәа рҕы атиразы икәгылаз журналқәа иаразнак икәырцааит, «еимыртәеит», нас, уаха иабацоз, иашьталан хара хредакцияхь иаауан, харгыы хгәырҕатцәа ирахтон.

Уиаахыс, уажәшьта жәашықәса иреиханы итхьеит, арт амшынтцәкәа шәкәны ртыжьра сгәы итхоижьтеи. Ааигәа ақалақь аҕы хайқәшәеит Баграт имаҕа Леуани сареи, уи иагьиасхәеит ишсабапу арт амшынтцәкәа еизакны ртыжьра, аҕацәа ақәшахатзар, уи азтәара ахәынтқарра аҕацхьа ишықәхаргыло...

— Ибзиоуп, сақәшахатуп урт ртыжьра, амала, истахуп иара Баграт ихьз зху, сара сызхагылоу Афонд абзоура-ла итхажьырц!.. Цьабаас ишәоуеит, аха, айқәыршәара шәалага, атыжьра хара хадгылоит!..

Убаскан сқышә инықәыххит, ани уара унапала иа-мухыз атыпцкәа ацахтцарыма хәа, аха иара ихаҕагы уи уажәраанза дшазхәыцхьаз, аха макьана изаацәоуп хәа ихы агәра шаиргахьаз анеилыскаа, уа саангылеит...

Иахьа ацхьаџ унапаҕы иукуп абаџхатәра дузза змаз, шәышықәса рахьтә знык ииуа агеницәа иреиу-оу, зырҕеиамта ссирқәа инарываргыланы, хәы змазам, дызлагылаз аамта асаркьа цкьеипш икаххаа изныпшуа амшынтцәкәа хзаанзыжьыз апоет ишәкәы!.. Уи ибжьы хгәы икәыџуанатц, хлымха итаџуанатц, хазқәыло ацха маакырадагы хакәсуеит!..

Анатоли Лагәлаа

АМШЫНЦАҚӘА

(1967–1978 шш.)

Аңсуа жәлар атрагедиа аамтә изтагылаз зырҕабыргуа тоурыхтә документтун

Иахьа инаркны нап асыркуеит амшынцәқәа ртафәра. Сантәмтәқәа ирнымцшыр калашам сгәы итаскыз ага-нахьала апышәа шсымам. Хра злоу ныжьны, рацәак зтәазымкуа хтыск сеастәцәазар калоит, аха икастцарызеи, ишырхәо еипш, дасу иара ишидыруа дцәагәоит. Сгәы иалоуп иахьауажәраанза ашәкәыффы ихәк исыднатцоз аус каимат аважьны сахьыказ. Ицаз — цагәышьеит, ахьтәыуара иахнаҕагәышьозеи? Аринахыс агәеанызаара сыгсыжьрым. Испыларан икоу ахтысқәа ишахәтоу еил-кааны исызтафрыма? Урт рыхәшьарақәа ахьатаху обиективра сцәагхарыма? Сара амаакыра змам ацхатцәры икәгылоу схы идыскылар сылшоит, дыршьа сзәтазом, мчык насыгәтасны атәагашоуара саналанажьуа аамтә. Мышкызны арт антәмтәқәа зәыр ипыхьашәаран иказар, уи агәра игартә еипш изцәажәарыма сызнысыз сымш шуадафаз? Арҕиара аус ачыдахаз акгы сағымызтгы, иахьа сфымтәқәа ракара рыдгылазаарын, аха уи еипш алахьынцә сара исмоугәышьеит. Сшыцкәынзәз аполитика зырфаш саланахалеит, сшыцкәынзәз еилыскааит сыцсадгьыл залымдарала ишаауа, иахьагьы акымкымра иштагыло. Ан ләапхьа ахтылтц иуалузеи? Зегь рацхьазагьы ан лгәы дамгартә еипш дныкәозароуп! Сара сзынгьы икам даеа мфак.

1967 ш.

Октябрь 4

Иахьа атипографиясы сахънеиз, Михаил Гадлиба снапы иааиркит сөымтақәа реизга актәи атом. Ахәапшра сағуп.

Ех, анаңьалбеит, зақа игәырмачгоузеи бафхатәра змазам ауаа алитература иахьаланагалаз, ашәкәыффы иаша илахьынтда азбара дара рнапы иахьаныртдаз! Агәра згоит сара, мышкы-ахымшк атдыхәа зегьы ирбартан икалоит урт машәырны алитература ишаланагалаз. Атдла аназхауа амахәта фартцәмартцәкәа канацсоит!

Октябрь 5

Иахьатәи амш хлахатцгьежърада, еизытцкыарыда, гәыпжәарада исхызгеит. Фыцъа ачкәынцәа Москвака аспирантура италарц еипш атыпкәа рзылхны, қяадла еикәыршәаны амфа икәыстцеит. Акадр разыкатцара, еихаракгы афилологиатцаафцәа — суалцшыақәа ируакуп.

Октябрь 6

Иахьа иқан Қырттәылатәи акомпартия Апснытәи аобком абиуро. Ирацәан еиуеипшымыз азтцаарақәа. Абиуро — даара иусхьантоуп, ауафы дытцнахуеит. Уацхьа ииасуеит еиуеипшым ауаа: урт қазшьала еипшым, хшыфлагы еикарам. Цьоукы уаа цқяқәоуп, акы ада акгы рыздыруам, цьоукы гычцәоуп, гызмалқәоуп, урт ацхыраафцәагы рymoуп. Убарт еитдаркәакәаз уртытла-роуп, риааирагы уадафзоуп.

Абиуро ашьтахь, есымша еипш, ахыхь сызтысуеит.

Октябр 7–8

Иахъа сабшоуп. Асаат 4 рзы Акъа халтцит, Чдоука амѡа хақѡуп. Сыпшѡма Тамареи сареи хаицуп. Ихамѡатѡны Елыр хныдгылт, Бенур даабарц, уи уа арраматцзура дахы-сѡеит. Хачкъѡын ицуп, дыбзиахѡа дыкоуп, аха мацк илахъ шейкъѡыз гѡахтеит. Иѣхѡара ааигѡахо ианалага, амшкъѡа рыхгара ицѡыуадаѡзар акѡхап.

Амра тлак ашѡара илеихъан Лаганиахѡ ханхалоз. Амш бзиан, ажѡѡан шѡахѡацк хыршѡламызт. Мацкгы ишоу-ран. Ахѡы ханыѡхалазтѡкъѡа саргъарахъ сынхѡацшуеит, сылацш нарыкъшѡеит саби сани рнышѡынтракъѡа. Ама-шына аанахъылоит, анышѡынтракъѡа хнархагылоит. Устѡи аѡныка хнеиуеит. Хла хазына Цъек, цахъа еицш игѡыбзыгны, иѡѡ иахцымлеит. Икалаз уи акѡзаап, хмашына азымдырит (ажѡ цсахны аѣыц хақѡтѡан).

Хѡыта рыцха дгѡыргѡо дахцылеит, ишыкалтцац еицш, дхакѡшеит, дхаззатѡит. Лгѡабзиара ѡеимзар акѡхап, илы-гуп. Разкыла деикъѡымшѡеит, бжышыкъѡса бахтала илхыл-геит. Аха иабакоу, убригъ азымхеит, лара илымпытцахеит хабацѡа ртынхара! Уи лоуп абысгы анысгы хазхѡацшуа. Ишпахацсыхѡоу уи ак лыхъыр?

Аѡныка снеиаанза, ачандар амтѡан саатѡеит, сылацш нархызгахт хашта, ханхара, аандакъѡа, атцлакъѡа, ахыбракъѡа ухѡару, сарггы убрахъ снарылатѡаны — хажѡит, хажѡгѡышьѡеит, убама! Цыпх уажѡааны аурыс поет ду А. Твардовски абра дыкан. Ашта длеиѡеиуа дшыкъѡыз, даатгылан, ус ихѡеит: «Чувствуется, что здесь жизнь от-шумела!» Хымцада, диашоуп! Аха ацсаатѡ иага ацырра азымариазарггы, цъара иахъныкъѡтѡаша махѡтак амоуп. Сарггы ари адгылтеыт ада цсыхѡа сымам, сыпсы ахаѡара абрака итатѡахуп.

Октябр 9

Ажәеинраала «Октябр ду» сырәеиуан, иага зур-гы ипсыеуп, аф аст, аха матмабак иафизоуп, сылах инапырасклап, уеизгы слапшықәтоуп. Ацәахәантцагы (подстрочник) кастеит. Е. Евтушенко истару сыздыру-ам. Уи Гәылрыпшы ипсишьоит. Абри аитагара апроблема ыкамзар, хара апоетцәа еиха нахтцуан...

Сгәы иалсит, Ч. Коғониа (атыжырта «Алашара» адиректор) телла дсацәажәон. Ёааны итытраны икоу сфымтақәа реизга афбатәи атом, 1969 шықәса антцәамтахь унах хәа сеихәеит. Избан? Мап, снахом хәа иасхәеит, аха сажәа иалшозеи, иара аобкомаа ақәиршахатхьазар?!

Октябр 12

Аамта цоит ишцац. Сырәиамтақәа кәырчахакгы сызрыцымтцац. Хатала сара хәынтқарратә чынуафык сиеигьым.

Апсуа кәзара ауадафра итагылоуп. Иазеигьхаран икоу аусқәа срызхәыцуеит. «Иазеигьхаша» акәым, еиха ииаша-зар калап «еикәзырхаша» схәар. Хтеатртә кәзара, хмузыка, хашәахәара, хакәашара ухәа иахьабалак агхақәа рацәоуп. Зегь реиха ишәартахаз дара арәиаратә напхгафцәа рцәа иалашәом ашәарта ааскьара ишафәу. Иахгәалахаршәап ажәапқа «Азиас иаго ахәхәабжь иахәзом». Иахьынзахәтоу хрыф азуым акадр раазареи рықәыргылареи рызтаара. Аконсерваториа иалган иахзаауеит ашәахәафцәа. Иаххәап, иахьа сара скны икан Амчбеи Халуашьы, еааны лтцара далган дхынхәуеит Логәуапқа. Ишцарыпсыхәои урт? Акәа иаанхар, ххы иахзархәома, цьара ихашьтыр, ианахтау иахзырхынхәуама?

Апсны аихабыра рацәак хьаас ирымам ари азтаара. Иацуха апша гәгәала иасит, ицьоушьаша, шьхатәылантәи акәын апша шаауаз, Члоунтәи дааит саб иашьа ипқа Ну-

лиа. Уи иҳалхәеит хра шкаҳаз. Сажәеинраала «Сытцла» ишахәоз еицш ауп ахтыс шыҕалаз:

Истахым, сытцла убааны укәакәихар,
Еиҕуп пшацәгъак наус ухнажәар.
Еиҕуп агәарахәа укаҳабжь духар,
Еиҕуп укаҳабжь ауаа еизнагар!

Ус схәеит аха, сабацәа рашта санныкәгылалак аратцла харақ ахыгыз ибжышша ианызбалак, сгәы снамыр-хыыр калашам.

Октиабр 13

Иахьа аобком аҕы, октиабр ду 50 шықәсхытцра аныхәа амҕацгаразы иалху акомиссия аилатәара рыман. Аус иазеиҕу мачын, ацәажәара рацәан. Х-саатк хзеидымтцит. Иажәа рацәазахеит апартия Гәдоутатәи араиком актәи амазаныкәгаф В. Тания. Уи М. Хәарцкыи имҕа шытихыр хәа сшәо салагеит. Исуалуп, сипхып, сияцәажәар, ихшыф тцаруп, издыруада сажәақәа ихәар.

Аобком ахьынтә хшааиуаз апхынтә театр ахь хамҕахытцит. Хәхәапшит ххәынткарратә ансамбль анагзарала Р. Гәымба иацитцаз «Сатбеи».

«...Сан, Очамчырака сырғауеит, сан-аа...» Уатцәы асаат 11 рзы акабинет аҕы иҕалоит аилыргара. Еиҳарақ иахәапштәуп алибретто.

Изаазарызеи, хәпрофессионалтә кәзара макъана еибакәеибоуп!

Октиабр 15

Иахьа мөышоуп, аҕны сыкоуп. Члоука амашьына сышьтит, уи даанагароуп сахәшьа Мыкыта. Гәгәала деимхәоит. Даараза хьаас дсымоуп. Лечкомиссияҕы атыпц ылсххейт, уа дышьтахтцит. Уаҕы хасаблагы уи леипцш

абзиа лыпшаара уадафуп, аха изхэартагэышьоузеи, насыпла деикэымшэеит. Лхатца дтакын шықәса җажәа, лара дизыпшын. Саби сани иртаххеит рызгаб аоныка ддырхынхэырц, аха лара илымуйт. Ус дхынхэит лхатца, ачкэын дрыхшеит, уажэшьта убриггы дарцысуп. Уажэы сахэшьа дыммазафхеит, сара амашына смышьтыр, шықәса җажәа дыззыпшыз лхатца Акэанза дизаагом!

Уанхэыцлак, зны-зынла, хажэлар ишырхэо еипш, анасыц — цыгэтыхэоуп.

Ажэеинраалак сеифазо сашытоуп, аха ацэаара ма-цара ауп избо, ааигэара снанашытуам, издыруада саацсацэазар?

Октябрь 18

Арт афымш-хымш акгы сафзам, баша аусурахь сныкэоит, гэхэарак сымам, сыгэггы сыхылоит. Ацхыара мацара сеастеит. Сацхыан салгеит М. Цветаева лфымта «Сара с-Пушкин» («Мой Пушкин»), сгэы иахэеит, шыала ифуп. Цветаева гэгэала лгэы иалоуп Пушкин итахара, данпшылоит апоет илахынтца, ускан иабалдыргэышьооз лара илзыпшыз? Нас, ишцантцэеи лара лыпцстазаара? «Ажэларқәа раб» Сталин дузза акырза Николаи актэи иацигеит. Бенкендорф икны дауаагылахуаз Бериа абла-саркыа, М. Цветаева лымацара лоума, миллионла ауаа тадырхеит!

Октябрь 20

Амш ниасит кыкдафыкда. Иреихазоу Асовет Апрези-диум афы хажэацшит Члоутэи Акультуратэ хан апроект. Иахзыргылар, хар змам акы акэхар калап. Аха, аргыла-ра зылшода? Знапы ианахтцода? Апроект сыманы Қартка сеихароуп. Уа ашыапы скироуп акэымзар, арахь ала ак-гы алтцуам. Ирыцхахеит Члоуаа, жэларақ хытцакырта рымазам!

Иацы Кэтол сыкан, Махаз Гэаланзиа анышэ дартон. Исзымчхазт, Цыгьарданзагы сааит, анкыа зны атцара сымтцози абрака. Цыгьардаа идьргылеит аклуб. Ласы ифналаран икоуп. Архитектура аганахьала рацэак сыблафы имааит, ари еипш ахыбра ара рацэак иан-аалом. Афнутка сыфналан, еимыздеит, азал архиара иафын. Сылапш итцамшэеит изакэызаалак цсышэала ицэажэоз лозунгк: исыкэшан игылаз ақыта анапхгафцэа инакэыргэгэан ирасхэеит сгэы иамыхэаз.

Иахыа ашыыжь сара сфы дыкан Москватэи акомпозитор Осокин. Уи афара дафуп апсуа балет М. Лакрба илибретто иалхны. Иахьзуп «Шарф Назиры». Уи ахатца дааилоит сара сфы, хайцэажэалоит. Акомпозитор еилкааны имоуп апсуа жэлар рмузыкатэ фольклор шыардаза ишбеиоу. Фымтак алихырц итахуп, аха илшоу здьрхуада? Дара азэык-фыцьяк акомпозиторцэа ихамоугы, рыжэоахыр еибытаны аус рзеицуам, дасу хама-хама иахоит, айгара рыбжьоуп. Иаххэап, Чычбеи Гэымбеи еизыуаам, алаба рыбжьакуа иаазгоит. Апсуа ччиара хзацэымцеит, убама! Хинтелигенция ахатарнакцэа шамахамзар зегы сара сахь иааиуеит, даараза сырзааигэоуп, хара срыцэгылам, аха еикэзмышршэоу рацэоуп. Убарт зегы рнапы иану ишахэтоу еипш инарыгзозар, ицегы хнаскыхьазаарын, аха иааг!

Октябр 22

Иацы уаха налымшо агэыпжэара сақэшэеит, иахыагы макыана сшыара сықэым. Икалаз уи ауп: Пицунда аханқэа идьргылаз ахьзқэа рыхтцара цьюкы цас идьруадафит. Шықэсык акара цуеит, ахабла совет ахантэафы афыза Сулаа инапы атцафны иааишьтит ахабла совет ишьтнахыз ақэтцара. Уи аханқэа рыхьзқэа рымацара ирызкын. Ақэтцара сапхьеит, сақэшахатуп хэа снапы антцаны

Аминистрцәа р-Совет ахь исышьтит. Дызустоу сеидру, азәы илтаршәны итцәахит. Ашьтахь арт аханқәа рыхьз антызшәаха, аобкомаа ахәацшырц рызбеит.

Амазаныкәгафцәа еидтәаланы урт ахьзқәа рсиа иахәацшит. Сара сыкамызт усқан, сыказаргыы уахь сна-рымгозар акәхарын. Акы, дара ирусмызт, фбагы, дара издыруа ракәмызт. Уи асиа ианын абарт реипш ахьзқәа: «Апсны», «Бзыц», «Сақартвело», «Колхида», «Золотое руно», «Маяк», «Амзара». Нас икалаз аилкаа уафы издыруам, амала, тцәахышьа амоуит Хәарцкыиа уи аус афы ф-жыакишырцдшашьтаз. Апсуаа ус ихы дирбарц итахуп: урт ахьзқәа иара хьаас ишимоу, тоурыхла иртцабыргу ахьзқәа реикәырхара дшазықәпо. Ақыртқәа ус реихәарц итахуп: ижәбома апсуаа рыфнутцка амилаҭеилыхцәа шыкоу — урт апсуа хьзы мацарақәа роуп иртаху, сара акы салоу цышшәымшьан! Ари иахьзуп агызмалра! Аракагы исгәаласыршәоит сажәеинраала:

Абри итцгәан дҭеыжәызтцаз,
Агәра наган имаздаз,
Аеада цқьа иакәтәақәаз,
Дара шракәу рдыруандаз!

Ахәылбыҭеҭа цьаргыы сдәылымтцит, сгәы хьухьу-уа исыхьуеит, снықәиоит, сҭагылоит. Ажәеинраалак схы итаҭҭежьуеит, аха аҭадахьы сызлашәаз ахьзқәа рыкәшамыкәша ацәажәарақәа икоу анаастгәалашәалак, тцла зықәгылазам кәарак ахь снаган снықәнажьуеит.

Октябр 23

Ариабжьарак сызхагылоу азакәан аптцартә аусхәартә аҭацхьа иаакәгылаз анагзатәқәа сырхагалан срымоп, арҭиара аус азхьацшха сызтода? Октябр дузза 50 шықәсхьитра аныхәа ахьзала жәпафык ауаа ахатыр

хьызкәа рхахтцойт, иаххәап, ахақьымцәа, анцьнырцәа, аекономистцәа, агрономцәа ухәа убас егыртгьы. Рыцхарас икалаз, урт рахьтә зынза имачзоуп ацсуаа. 20–25 шықәса рышьтахь, цьаханым итарблыша «Абласаркыа» еитцейкәакәаз аус баапс иакәзит иааза-ихьча иказ ацсуа кадркәа. Уи иахьагьы иахныцшуеит, иаарласынгьы хзацәымцозар акәхап.

Уаха Тамареи сареи Қартқа хцоит, амза 26 рзы уа иаа-туеит Иреихазоу Асовет асессиа. Уа дыкоуп хмаҭа Гәында, хгәы даатцалан, дхазхымгоу акынза хнеин хакоуп. Уи асессиа зырааигәаз Анцәа диныхәааит!

Октябрь 25

Қарт авокзал. Адәығба хаакәтцит, амашьына хзыпцшын. Лассы хазгаб дахьыоназ хнеит. Ибзиахәха икагәышьан. Гәында халдырит, иаразнак сыхәда лнапы акәлыршеит. Хмаҭа итцегьы ддухаз цьахьшон, убриакара лбара хазгәакуан, зназыхәа иаххәаша хәашәомызт.

«Литературада хеловнеба» захьзу атыжьымтахь ател сасит. Адиректор В. Маргиани дсықәымшәеит, атруб-ка шьтихит М. Чиковани. Иасуаз сара шсакәыз ани-дыр, — уара уәапхьа хара хшыбзас хадсит! — дналагоит ахырқыиара, — арскаамта ушәкәы хазтмыжыит, аныхәа ду иазкыз ашәкәкәа хшырфыз иара гәыгәтажьхеит.

Сгәы ишалсыз еиликаартә жәакәак наиахәаны, атруб-ка нақ инықәыстцеит. Агәфара зласымоу ала, уи ашәкәы атыттра цьоукы иртахым, зегь реиха ицьоушьаша, арахь дара еитаргеит, арахь атыжьрагьы ртахым.

Октябрь 26

Ашьыжь асессиа аатит. Адсеитакра аамтаз афоие ағы Б. Жгенти дсықәшәан, исыдиныхәалеит, «Ахра ашәа» ацыптәаха, М. Казакова леитагамта, лара лапхьажәа

атаны «Литературная газета» ианылаз азы, убастцәкыа
исыдиныхәалеит С. Чилаиа. Уии сареи хайцәажәо
хшейдгылаз даахадгылахт Бесо Жгъения, ейбаххәоз
даазызырфын, усгыы җааитит: «Наш Баграт выходит на
мировую арену!» Урт насыдтцны рҗанынархоз аамтазы
Гиви Цыавахишвили даасыдгылан, исыдиныхәалеит
«Литературная газета» ианыз «Ахра ашә» ацыптәаха.
Арт исыдыркыло аҗхәацхыызкәа гәыкала ишырымхәо
здыргәышьоит, аха снапы ианузеи, акыртуа иҗацхыа ак-
гы атцанақзом ацсуа иажәа!

Октябрь 27

Ауха Акәәка ххынхәит. Адырҗаены, кыр саапсаны
сшыказгы, стытцит аусура. Қарт еипш аракагы
цьюкы-цьюкы исыдныхәалеит, иркыпцхыыз «Ахра
ашә» ацыптәахазы, Қартаа реипштцәкыа акәымкәа,
еиха реынкыланы, аха сара агәра згеит урт ажәақәа
гәтыҗгәала ишхәоу.

Октябрь 30

Цлоука амҗа хәқәлеит Тамареи сареи. Аены
мҗышан. Амра хаакәакәараза ипхон. Агәашә аартны
ашта ханынтала, аха ашыапы ишадгылаз аабейт аихатә
гәашәқәа иҗатцаны иаастииз. Хашта бзиа саақәгылан
саанапшы-аапшит, сцәа саатазызеит, хашта ишыз-
бац иҗамызт, акы агын. Игыламызт храду, итцфырны
икажын, ашыапы ашәпара ачыдахаз, егырт зегы
хәархыла ихыртцәахьан. Сгәы иалсгәышьейт иҗалаз.
Хашта иқәгылаз ашәапыцәапқәа зегь ратцкыс еихабыз
атцла тахагәышьейт. Сабацәа излархәоз ала, уи иара саб-
ду иаб амхацыырра иагаз Азнаур иейтаҳамтазаарын.
Сахьтәыуоит хәа иснатагәышьөзеи? Амала, акахашыа
маншәалахазаап, рыцха; хыбрак иакәымхәит, рахәык
атцамхейт, ашышьыхәа ахшыра инаҗахәит.

Октябр 31

Ашыжь Москва хаприт Кобахья, Гиладви-
ли, сара, ихацуп СССР Иреихазоу Асовет адепутатцэа.
Q-саатк рыла хазтатэаз ахаирплан тэоит Москва, Вну-
ково. Иахпылеит, хрыманы асасааирта «Россия» ашқа
хнаргоит. Уажэада ара саанымгылац, саангылоит 70–90
аномер акны. Ахэылбыгеха ЦДЛ акны хайқэшэеит Рим-
ма Казаковаи сареи. Креицахфеит. Убра дхақэшэеит
апоеит Иарослав Смелиаков. Ицъашьатэзами, Смелиаков
арыжэтэ ижэуам! Цытрак дхацаажэон Павел Антоколь-
ски. Нас дхахтыгэлеит апоеит Винокуров. Уи исеихэеит
«Литературная газета» ианылаз «Ахра ашэа» ацыптцэаха
игэы ишахэаз.

«Там и почувствовал мощь, оригинальность и глуби-
ну, чего нельзя сказать про тот отрывок Вознесенского,
который был опубликован рядом в этом же номере», —
абарт иара иажэакэа роуп.

Ноиабр 1

Москва уахынапшаацшлакгы аныхэа апыларазы
ихиоуп. Асаат жэеиза рзы Қырттэыла аделегация рзы
хаизеит Ашта Қацшь ағы. Арқақья хаман хнеиуеит —
В. И. Ленин имавзолеи ашқа. Хайцырхашьшы ацсыбаQ
хнавсуеит. Уантэи хдэықэлоит «Идырым асолдат»
ибака ашқа. Иасыф итарқаакэаша инышэынтра
хаавалт. Q-шэты канзақэак игэы иқэыпсан. Қартаа
пытфок рхылцақэа рхырхит, иаатгыларгы цэгья
ирымбеит, ирзеипшымтэит акэымзар. АмQа қақэнатц
сара сшыштнацааит хэыцрак. Шықэсқэак рышьтахь
«ажеларқэа рпыза» Сталин дузза избахэ ада збахэ
ыкамызт. Иахья абаскатэи аделегатцэа еизаз, шамахам-
зар, азэгы инышэынтра ампынка дықэымлеит. Апсуаа
ишырхэо еипш, иназеит ахақ, ашыажэ баауам, ипсуам. Уи
ашья икаиршыз имшынха инаижэлан, наунагза дахэаеит.

Ноиабр 3

Асаат жәба. Аизара дукәа рхан. Иаатит ЦК КПСС-и СССР Иреихазоу Асовети ргәырғаратә еилатәара. Ацснйтәи аделегация 8-фык ыкоуп, ирылапхьазоуп Қырттәылатәи аделегация.

Цсааитакрак аан, афоие ағы дсыкәшәеит ашәкәыффы Аркади Первенцев. Убригы исымаирехәеит «Литературная газета» ианыз «Ахра ашәа» ацыптәаха.

Ноиабр 5

Ашыжә аделегация зеггы хшеицыз Акәака хаприт. Ф-саатк рышьтахь Акәа хақан. Апрыга санаатыт, сычкәын Бенур дыспылеит, арратә матцзура далган дхынхәызаап. Анцәа ицьшьоуп, деибгадеизфыда ифныка дхынхәит, аинститут дшалгаз идиплом ицьыба итоуп, икәнаго матцурак шцаимоури?! Уи аенытцәкәа асаат фбарзы, Акәа С. Чанба ихыз зху атеатр ағы имфадган Октиабр ду 50 шыкәсхытцра иазкыз ахәылпаз. Иара убри аухатцәкәа Қартка амфа ҳақәлеит.

Ноиабр 6

Қарт. Аныхәа ду иазырхиоуп. Амш каххаа еилгоуп, цхарроуп. Асаат 1. Аспорттә хан. Иаатуеит ари амшныхәа ду иазку агәырғаратә еилатәара. Ацснйнтәи азәггы дыкәымгылазеит. Ацсны азбахәггы рацәак исмахаит. Аконцерт ианалга, хымацсыма хдәыкәлеит. Аухатцәкәа хдырны Акәа хааит.

Ацхьаф гәыраз! Иубоит ариабжьарак сара схагалан сызмоу; лассы-лассы жәфангәыла апырра, тыхәаптәа змам аизарақәа, агәырғаратә еилатәарақәа, аехәацхьыз злыжжуа ажәахәқәа, ақәгыларақәа, иаацымтцәазакәа анапеинкьарақәа. Изакайтә чхароузеи ирылоу уамажә ацьамыгәақәа зхызгахьоу ҳажәлар! Бзиак шахдеицшым

уафы ибартэ икоуп. СССР хэа изышьтоу ахандугазеазуеит, еилахаргы калоит. Нас уахасаха хэа еилалашт амилацкэа, ажэларкэа. Ахэатыхла еиғагылашт урт, ашьа камтэар калашам, азэггы еикэикран иказам! Харт адепутатцэа, жэлар рматцуцэа, хазеузеи? Жэлар рынхамоа ашьтыхра атыцан, амилацкэа, еихаракгы хыцхьазарала ирацэам, ркультура ашьтыхра атыцан, аизаракэа, агэыргьаратэ еилатэаракэа, аехэацхьыз зхьыжжуа ажэахэкэа, ақэгы- ларакэа рзызырора...

Сара сышэкэыооуп, аха иабакоу сырфеиаратэ ускэа? Хараза икыду аетцэа еипш сацэынаскьоит есымшааира. Ашэкэыооы ирфеиамтоуп илахьынцэа. Убрахь ала сымоа ианпшылалак, имбар залшом хымхацьымшьа аамта шсыцэцаз!

Ноиабр 7

Асаат жэба рзы Апсны АССР Иреихазоу Асовет Апре- зидиум аилатэарафы гэыцоык ауаа рнапэфы ирыстауан аорденкэа. Уртжэытэ большевикцэа ракэын. Уи ашьтахь, уртгы Апрезидиум ачленцэагы хайманы апарад ахь хнеит. Апарад ахы акит асаат жэеиза рзы, ицон о-саатки бжаки, уи аены акара Акэа ауаа еизо сара санымиац. Амш каххаа еилган, апсабарагы гэыргьон ауаатэыоа реипш, мршэахэала иапылон аныхэа ду.

Апарад ианалга, атрибуна икэгылаз зеггы хцеит Кав- каз ахьчараан итахаз аибашьцэа рыхьзала идьыргылаз абака ахьаадыртуаз.

Абака гьазгьазуа ианаахьрт, сгэы иахэеит, аихьза- ракэа имазааит аскульптор Иуанба, хэарак атах- зам, ари абаохатэра змоу уаоуп. Амала, ацхьыраара итахгэышьоуп, зегь рацхьазагы еикэырхатэуп, иахьаба- лак импсакьароуп Анцэа хазшаз ианеишьаз ибаохатэра. Сгэы рыладууп еитцагылаз, баохатэрыла еибытоу афар.

Уажэйтцэ́кьа абра сацхьа игылоушэа саа́калеит акритик В. Атнариа, ашэ́кэыѿѿы А. Гогэуа, апоетцэ́а Т. Ацъба, В. Амаршъан, Р. Смыр. Уртсреигэ́ыргъоит, сагърыкэ́гэыгуеит.

Абарткэ́а зегъ рышьта́хь ххынхэ́ны афны́ка ханаауаз В. Кобахьиа сымѿахигеит. Астолхианы игылан, хнеидтэ́алан къаф аауит.

Ноиабр 8–9

Иаци иахьеи афны сы́коуп. Азэ́ык-ѿыцъак афны иаад-гылеит, тэ́ыцакэ́акгы аанахкылеит.

Ноиабр 10

Аныхэ́а ду амѿацгаракэ́а идыркараз, мацк сы́цсы ааитакны, иахьа аусура сты́тцит. Хэ́дацэ́акынза сагэ́ылатэ́оуп апочта иаанагаз, сры́цхьоит, еилсыргоит, ара и́коуп има́чымкэ́а адныхэ́алара телеграммакэ́аггы.

Ноиабр 11

Иахьа са́бшоуп. Асаат ѿба инархысхъан, цсы́жрак ахь ссарц аеи́лахэ́ара сша́фыз, апоет Никэ́ала Кэ́ытцниа а́тел дасит, сибарц ши́тахыз сеи́хэеит. Ра́цэ́ак мыртдыкэ́а афны даахалеит, сы́нтэ́а и́тытцыз ишэ́кэ́ггы хамтас иситеит. Нас иаасымтцеикит виорсткак, снахэ́ацшызар — «Иалка-ау а́цсуа лирика». — Ара и́кан Д. Гэ́лиа иажэ́еинраалакэ́а. Исгэ́амцхеит аредколле́гиа аилазаара, х́литература ау-асхыр шы́тазтцаз иѿымта́кэ́а рты́жъра да́еа редколле́гиак ата́хын. Сара исы́лшаз уи ауп: акарандашъ аашы́тыхны аредколле́гиа аилазаара́фы сы́жэ́ла ахьаныз а́цэ́агэ́а на-хьысшы́т.

Асаат хэ́ба инархысхъаны Члоу ақы́та Ақы́дра аха́бла снеит. Ара и́кан Цы́гэ́ыз Тэ́ыцъба и́цсы́жра.

Уамашэ́а и́калеит ари ауаѿ и́цсы́жра. Цы́гэ́ыз Ма́тцкэ́а-и́ца Кэ́азан ды́нхон. Ама́тцура́ггы да́лан, уа ды́цсит, и́тцэ́ы-

уарагы убра икартеит, Члоу дааганы дыржырц — уи заа ирызбахъан. Акыдра ахаблағы атцэгуацэа жэпафык еизаны игылоуп, аха апсы иаагара ахыцо иалагеит. Ус асаат жэба рзы апсы ашта даатаргалеит, еимагыланы ақэоура иалагеит. Иадыркыз ацэашьқэа анышэынтра итарцханы убасоуп апсы анышэ дшартаз. Избан, арпыс шыахэ хэа ирыцхязоз атцеи абас атдыхэтэантэи имфа дықэтатэызма?

Кэазан апсыжра аёны аиныхра ыкамзар, ари еипш агэнаха калазомызт. Макъана хабақоу, иагъа ламысда-ра ҳацнагалап ҳажэлар иртэымкэа ихаланагалаз ақабз баапс!

Ноиабр 12

Иахъа мёышоуп, сшыапы неитцысхырц абульвар ахь скылсит. Уа исықэшэеит М. Аҳашба, Л. Аҳашба, В. Агрба. Ҳнеицэажэа-ааицэажэо кыраамта ҳныкэон. Амшын тынчын тца змамыз ажэфашқэа хыгъежбылон. Аёны санааи, Гёындажэ «Дида дааит! Дида дааит хэа» дыспхахалеит.

Ноиабр 13

Иацы Виктор Бжъания иёны ипца Елеонора илыбзоураны еиниарак ыкан. Абрахъ иаапхъан Музафер захъзу Амаршьанпца лхатцеи лареи. Хфык ахэыцқэа рымоуп. Лхатца Крымтэи татаруп, иаххысыз аибашьраан анемеццэа дыткэаны дыргеит. Ишыкалах сеидру, ашьтахы Тырқэтэыла днанагеит. Абра еиднагалт Амаршьанпцаи иареи. Иара макъана Ташкент ақалакь аёы ауп дахьтафу, даара итахуп Апсныка аиасра. Музафер хар амамкэа апсшэа лхэоит. Дара ирымхэозаргы, сара избоит урт ацхыраара шыртаху.

Новабр 17

Арт ахымшк тынчроуп, рацэакгьы сгэы бзиам, сеиғымхар ғгәатара Москвака сдәықәлар акәхоит. Иа-хьа исоуит ажурнал «Новый мир», уа иануп Расул Гамзатов иповест «Сара с-Дагестан» («Мой Дагестан»). Сеигәыргәеит, ари автор апоезиағы иецишәахьан, уажәы апрозахь диасит. Иаасыртын, сналагеит ацхьара. Аха аповест сацхьаанза абра салацәажәарц стахуп шәартас исымоу. Цьоукы-цьоукы амилац шәкәыџџәа рапцамтақәа рацхьара уаналагалак, иаразнак иубоит, автор оригиналрак аасырцшуеит хәа аеыркахәра, гәызтазам ажәала ацәажәара дшалаго. Шамахазақ акәымзар. урт ашәкәыџџәа хьаас икатцаны иалацәажәон рхатәы бызшәа ағиашьа, рмилац школқәа зтагылоу ауадаџрақәа. Цьоукы-цьоукы ашәкәыџџәа убриақынза инеихьеит, ирхәарц акгы рыгзам: «Хатәы бызшәада амилац культура арғиара калоит!».

Нак иакәыблаазааит ари еипш арыцхара зацхьара сағу аповест «Сара с-Дагестан».

«Новый мир» иануп Каисын Кулиев ипоема ацыцтәахак. Ацхьажәа излахәо ала, уи афымта абалкар поет Мечиев изкуп. Санацхьа, зтцарақәак сгәатца интагыежыт:

1. Уажәраанза ихьыз зцәыргамзи апоет Мечиев?

2. Мечиев ифымтақәа антыццлак, ихатәы жәлар абалкарқәа реипш деицырдыруа дзыкалома, иаххәап, акарачқәа, азербайцъанқәа, атуркменцәа ухәа убас егырт атиурк жәларқәа рғы?

Новабр 26

Амәыша. Шәарыцара сцарц акәын, аха сақәытцит, — сшәақь сгәы иахәом. Еигьу аасымхәар цсыхәа сымам. Уажәшьта 10-ка мшы тцуеит сымшынцда аасмыртижьтеи, рацхьазагы аматцура аганахьала даара сеилахан.

Имѡацгатэын Иреихазоу Асовет асессиа, настгы Қырттэылантэи, сара хатала сахыпхьаз иабзоураны, аѡ. Татарашвили — Қырттэылатэи Ақытаргылар аминистр Акѡа дааит. Иѡызцѡеи иареи сыманы Члоу сықан. Гѡтыхас ихамоугы — Акультуратѡ хан аргылар ауп. Зегь рапхьазагы иалхтэын иахьхаргылаша атыц. Сара заа иалсххьан Жаныхѡ адѡы. Аминистргы игы иахѡеит. Уажѡшьта зыцшрада иалагатѡуп ахыбра аргылар. Ицѡоушьаша, абас ихацхаркыз аус дудара Члоуаа хазлагаз нахагзароуп хѡа ицахѡцахѡ иашьтам, сара сызѡу ақыта анапхгаѡцѡа роуп. Ауаа иаабац ракѡзам, ихѡацсазаап, жѡлар рзеипш ус атыцан, утѡы-стѡы мцахѡыцѡа рылагье-жьюа ирылоуп.

Уажѡ избо цысшьѡит, ахан хзыргылан икалар, ицѡыртцыштариаусайтацхараѡы «зхыацыкаыкѡызхѡѡз» «афырхацѡа». Сара, иацшьызгаз, сагыргѡалашѡашам.

Апыжѡац апоет Мушьни Лашѡриа дықан сара сѡы, итахын ажурнал «Алашара азы ажѡеинраалаѡа. Еикѡсыршѡеит циклк ажѡеинраалаѡа, ацикл хьзысгы иастѡит «Ашьха скыдуп». (Ишыжѡбо, шьхеи хреи сара сзырѡымтѡит, иара ус аѡадарахь сшеихѡ сынарцѡмѡа сыкѡлозар акѡхап.)

Мушьни Лашѡриа сизрыцхѡеит урт ажѡеинраалаѡа, дара хыпхьазарала 10 ркынза ыкоуп. Ицѡажѡашьа злаѡаз ала, игы иахѡеит хѡа сыкоуп аѡымтаѡа. Амашьынкаѡы ианикыпхьлак ашьтахь, хайтеикѡшѡахуеит. Сара схата урт ажѡеинраалаѡа рзы сгѡы тынчуп, урт гѡтыцгьала ихѡоуп, иаадырцшуагы цѡабыргуп.

Мушьни Ахашбеи сареи цъара машѡырны хайкѡшѡан, урт ажѡеинраалаѡа рцикл сизапхѡеит. Иаразнак ихѡеит игы ишахѡаз, усгы нацитѡеит: «Иазуугѡышьѡзеи, урт урыс бызшѡала реитагара ауам!». Уи диашазар калап, настгы еитагаѡыс дызуста изпыхьашѡара урт? Аитагараѡы

ипсыгехарггы, иказааит аоригиналкэа, сара иззызфыз ацсуа цхьафы изы ами мшэа?

Декабр 1

Ариабжьарак ажэйтэ газет «Ацсны» ацхьара саеуп (аф зысша, аномеркэа зеггы ыкам). Атытцра еифызкаазггы, ашэ лытцаркаца иадыркаанзаггы редакторс иамаз Дырмит Гэлиа иоуп. Исхэозеи, уи ауаф абри ачыдахаз даеак каимтцазарггы ибака ргылатэын. Ари иахьзутцар калоит «Агэтыха хэага», ма «Ауасиат хэартэ». Ускантэи ацсуа интеллигенция акымкыра иштэгылаз, ирылшаз мачзам!

Иацы Константин Симонов ател дысзасит, амза 6 рзы Акэака даауеит. Дызбанда, хнеицэажэанда хэа сыкоуп. Уи, уамажэ зхызгахьоу, акырггы инацшаацшхьоу уафуп. Ацсуа интеллигенция зтагылоу иагэылацшхьоу уафуп. Хара хазеихар, уи Ацсны иаацхраауа хатцоуп. Атцыхэтэантэи ашыкэскэа рзы иареи сареи хаизааигэахо халагеит. Дырпыртцуа далагеит, цхьа ихатцкы казмышэуаз, иааигэара хназмышытуаз ант атцашьыццэа. Урт зака игэамсаму, зака икьашькэоу идыруазар, мшыбзиа хэа рахэараггы дыкэытцуан.

Жэацы ГДР Анаукакэа Ракадемия авице-президент, ашэкэыффы Ацсны иашыцылоу, еихаракггы хашьхакэа еимыздахьоу Альфред Курелла дыкан сара сфы. Академия ахьзала хамтас исзааигеит апластинкакэа — ареволиуциатэ ашэакэа. Сара хамтас истеит Москва урыс бызшэала итытцыз ацсуаа репос ду «Нартэа», уи инацыстцеит урыс бызшэала итытцыз «Ахра ашэа»-ггы. Уи афымта азбахэ иахахьазаарын, анемец бызшэахь еитеигарц далацэажэеит. Сара акггы ахысымхэааит. Аиаша схэар ами, ари дзакэ уафытцэкэоу аилкаара сцэыуадафуп.

Декабр 6

К. Симонов дааит, рацәак дынхом. Сицылеит. Ауха тцхыбжьонынза хайцын, хөыцъагыъ ишахтахзамыз афы хамхажәит, хазхарагыъ хайцәажәеит. К. Симонови сареи хайбадыруеижътеи шықәса 20 иреихауп. Рацхьатәи ашықәсқәараан, рацәаксизааигәамызт, убри аҕнытә, иара бзиа иибози цәымгыс имази реифдыраара сцәыуадафын. Ирәиамта зегъы неидкылан иугозар, аҕачкәым еипш цъара еилатцәам, акыр хырхартәқәа рыла ицсаҕьоуп. Аха, зегъакоуп, хара ххаантәи аурыс литератураҕы ихъз хәанчарақ ақәымкәа иаанхоит...

Декабр 19

Иацы, декабр 18, саат 9 ахәылбыҕеҕа лыцстазара далтцит Мушьни Ахашба ипҕа Инна. Хаатагылт ааигәасигәа иҕамлацыз атрагедиа. Ицсыз лахәшьа Мери аешьра дықәгылоуп, лыҕацшьара иафуп, лаб Мушьни, жәымтацәҕа, ихы ахькыдиҕьара издыруам, ахагацәа реипш афны дыфнаҕежъуеит, лан дшыҕоу атәы уафы ихы аҕны иааигартә иҕоуп, аиҕахәара заҕаххарызеи?

Ифшәеит Ацсны илнагаз ашәт цшзақәа руак! Инна разкыда, ацшреи асахъеи бара ибыгмызт, абафхатәра балхәдамызт, аха бара бзы ишамзаарын ацсынтцры!

Иацы, жәацы ухәа ариабжьарак атцыхәтәантәи сажәеинраалақәа цәахәантцала реитагара сафуп. Иаҕа цъа збазаргыъ — салгеит. Иаасымтцатцаны санрыцхъа, сгәы қахәит, изакәызаалак оригиналрак рытцамкәа иҕалеит, арахъ ацсышәала ишьахәны ицәажәоит. Иахъзузеи абри еипш иҕоу азалымдарра?

Ааигәа Ғьарҕь Гәлиа дсықәшәеит цъара, уи исеи-хәеит «Ахра ашәа» урыс бызшәала Москва атытцра дшеи-гәырҕаз, нас угыы нацитцеит:

— Константин Симоновгы иҗәы иахәеит уи афымта, зегьейдгылоу агаетқәа руак аҗны дықәгылар калап ахцәажәаразы!

Амшқәа цоит, агаетқәа рдакьақәа аасырхәуеит, аха макьана акгы збом.

Сара амилатеилыхы хәа кыр санылапшықәыртцо, исыцхраауа азәгы дансымам, К. Симонов иеипш еи-цырдыруа ашәкәыффы сфымта дахцәажәар, сара абҗа снатоит, саҗацәа пытраамтак ифанахәоит...

Декабр 22

Абар мчыбжык ауп иаанхаз, наҗ иахпыртцуеит 1967 шықәса, сара хатала сызталаз 50 шықәсхытйра. Абар шәышықәса рыбжа ниагәгәа ицеит, арахь исылшаз мацгәышьоуп! Аполитика зеибафара саламхар, хәарада, фынтә-хынтә еиҳаны афымтақәа апыстцон... Уажәшьта исхәо акгы атцанакуам, амыткәма ацсы иабаихәартагәышьоу! Ажымкырма сыштагылазгы фымтақәак апыстцеит, уртгы кәпоит, рымфә иқәуп, иаххәап: Москва итытцит «Ахра ашәа», уи афымта Қартгы итытцуеит қырт бызшәала, Киев итытцуеит украин бызшәала, ахәыцқәа ирызкны изфыз апоема «Азыс гәымшәа» «Амцабз» ианылеит, ажурнал «Алаша-ра ахь» ирыстеит ажәеинраала фыцқәа. Ариабжьарак сәаабжьаршәны сафуп сажәеинраалақәа цәахәантцала реитагара. Атцкыс еицәоу агәыптцәага уафы изыпшаауам!

Ғааны ацхын иҗалоит ақыртүа поет ду Николоз Бараташвили диижьтеи 150-шықәсхытйра. 25 шықәса уажәацхьа еиҗазгахьан уи аклассик ифымтақәак. Уажәы иаасымтатцан срыхәапшуа сәаасхан, сгәы иахьамыхәәқәаз калақәеит. «Аилашәшәымтәз Мтатцминдаҗны» зынзак исырфәыцит. Рапхьа ианеиҗазгоз хасаб азысумузаап аритми ацәахәақәа рыртәашьеи. Уажәы иапырсхызар хәа сыкоуп урт агхақәа. «Арашь»

пахъатѣи сеитагамта рацѣак саламкъысит. Уатцѣи хѣиц-хѣиц сахѣапшран сыкоуп апоема «Қартли алахъынтѣа», икалап зынза исырѣицзаргъы.

Еицырдыруа усуп, Қырттѣила ирацѣоуп апоетцѣа, иара апоезиа ахатагъы иамоуп атрадициа ду, аха ашь-хара ирхыхѣхѣо акатцѣарақѣа реицш, зегъы ирхыхѣхѣо цшьѣиуаак роуп: Руставели, Бараташъвили, Цшавела, Табизе.

Ацсуаа хама-хама рдыруан ажѣйтѣгъы. Аинтелигенциа ѣиц шгылазгъы ирызкамьжѣт ари ачымазара. Еихарак уаѣи игѣи иалсша, аѣар акы ианақѣырклак, еихабык иазтѣауам, уи ус иахѣтоуп хѣагъы иказам. Абри зхысхѣааз, Инна Мушьни ицѣа Ахашпѣа лыжра ахѣе-макхаз ауп. Лаби, лани, егъырт лтахцѣеи еиқѣшахѣтхан ирызбеит Инна ланшьцѣа Берулаа ахъынхо, Абжѣакѣа анышѣ дартарц. Ус иаалыркъан Ацснытѣи аинститут акны аус зуа хѣсақѣак Акѣа ашьха апантеон аѣи дхамжыр калом хѣа иқѣгылт. Ари аймак ихѣартамыз ацѣажѣарақѣа артцисит. Саламцѣажѣар ада цсихѣа камлеит. Урт ахѣсақѣагъы азаазгеит, ани аби ирхѣо аѣагылара шыкамло атѣи иазсырхѣицит. Ицѣоушьартѣ иказамимшѣа, хинтелигенциа, еихарак аѣарацѣа, иахъахѣтазам апринцип аадырцшуеит, иахъахѣтѣтѣкъоу рыбжъы уахѣазом!

Аригъы хдоухѣтѣ мацъанарақѣа ируакуп!

Декабр 31

Уаха иниагѣгѣа ицоит хѣзну ашықѣс. Иѣицѣахарц икоуп ашықѣс ѣиц! Декабр 24 аѣны, сара сзы, хѣаацѣа зегъы рзы игѣыргъара духеит: дсоуит амѣта. Биана ило-уз ацкѣын ихъыстѣеит Леон. Зегъы ргѣи иамышѣозаргъы сара иалсхит. Рацхѣатѣи ацсуа хѣынтѣарцѣа: Леон I, Леон II, уи ала исхѣарц истаху — ари ахъз ацсуаа ирдыруеижѣтѣи абар зкъышықѣса тѣеит.

Иацы ахәшәтәыртә итаагеит Биана лычкәын апшқеи лареи, макъана афыңагы ағәабзиара рымам.

Хәтаала саргы сгәы бзиам, схыткәитүа Ашықәс ҫың сапылеит. Мызкы аахыс сыхәда афнутқа сыхуеит, сеимхәоит, сыңә акәзар, итынчым, сымчгы каңсеит, исыхыыз здырхуада, бзиарак саңхә ишьтамзар қалап. Даеа хамтакты адгыл акәзаара Анцәа исатәеишьозар арҫиара аганахәала сгәы итоу раңәоуп. Раңхәа иргыла-ны ажәеинраалакәа реизга «Есымшаaira ашьха скы-дуп». Сеадысцаларц стахуп апроза, есымша апоезиа-ҫы сақәтәан сәыжәкыакәала сдәықәума, апроза-камбашықәа лтцакны сыңәшьхәа ласкәа илытцарцазан, аңәағәара сала-гароуп! Цкәа сәазықатцан салагар ауп инейтчыху ароман, амҳаңыраа ртцыхәтәы — «Ацынтәарах». Уажә исаҳауа цысшьоит ант ашәкәыҫцәа «цхәагылацәа» еңынгылас исырто:

— Хазтагылоу аамта дапыртцит!

— Ажәытәрахь ххәаирцшуеит!

— Ирзаауазеи икәзаахыоу аублаакәа?

Угәы унамырхыыр қалом, ҳазну аамта иалхны «оымтақәак» кәапталейны иахьтрыжыуа. Иахьатәи аамта темас изыргозеи урт? Атыжъразы! Агонорар азы! Уаҳа акымзаракгы ртахзам!

Ех, анаңалбеит, урт амцқәацәа уаҳа зда ҳамам ҳмыткәма хәарта, ҳлитература мышгагас ишрымоу зегы еицырдыруа икаларушь мышкы-ахимшк атцыхәа? Иабакоу ҳакритика?

Ихцаны ишьтоуп пиесак (комедиак) асиужет, хымз-цшьымзқа сымазар, ишырхәо еипш, икәапчачараза салгон.

Нап зсыркыша сырҫиаратә ускәа реикәыпхәызара санаҫу, афыстаак цыара дцәытцатәан ақырқырхәа схыч-чара даҫызар акәхап. Ашьақәгылара иаҫуп знык шыатан-кыла икәырххәыз аңсуа интеллигенция, иахгәалахар-

шәап, 1937–1938 ашықәс еиқәатцәақәа раан итаһаз, атцыхәтәантәи аибашьра иахәлабгаз ауаа.

Аинтеллигенция амилаҭ иахьыбақоуп, амилаҭ иагәеисроуп, сара уи здырижьтәи акраатцуеит, убри азыхәан ауп, ари аматцура ҳарак схы иархәаны, аҫар реитцаазара нап засыркыз, зегь рацхьазагьы арҫиаратә интеллигенция.

Иахьа хьцхьазарала уахәапшуазар, цыхьа ааста, ҳинтеллигенция зынза имачзоуп ҳазхәом, аха, рыцхарас иқалаз, уи аинтеллигенция бжатоуп, иназам интеллигенциоуп. Агалстук зыхәда иамоу зегьы интеллигентцәоума? Аха зегь ратцкыс ирыцхараһаз –ҳинтеллигенция ахәтақ «чмазцәоуп». Уи ачымазара шыатас иамоуп акариеризм. Ари хәшәы змам чмазароуп. Ари лгашьа змам ачымазара зласыз аинтеллигенция ҫыцъараны иушар қалоит, зымшрак игылоу цара-дыррала еиқәшәо роуп, дара иқәгылан ианцәажәо урзызырҫыр, «итыцқьаазан» ауп урт аполитика ишалацәажәо. Ааигәа цқьа шәанеибадырлақ, уреигәырғоит, уажәраанза дышцасзымдыруаз ари апатриот ду хәа ухы гәыбған аутоит, уинахыс уи ауаҫ ибара, иацәажәара уеилаҳауеит. Ус иаалырқьан уи ауаҫ матцурак иртоит, рацәакгьы ишьтыхым матцурак ауп иара, иахқәап, апартия аобком агитациеи апропагандеи рықәшаҫы, аинструкторс. Адырҫаҫены иареи уареи шәеиниеит цъара, аха иубац иакәзам, иаразнақ даҫазәхеит уажәы. Иқалазеи хәа ухы азтцара наҫаны, цқьа деилукаауа уҫыноухеит. «Апатриот ду» хәа зны узхьехәоз, даагылеижьтәи цсыуа шәқәы дамцхьазацзаап, Ацсны атоурых азы. Ма ацсуа бызшәада изакәызаалақ ҫымтақ ацхьара акәым, ахьзтқәкьагьы изымдыруазаап, қьжәбыжәхәа анбанқәа неиццо акәзаап ацсышәала ацхьарагьы шидыруа!

Нас, дызтцаныхәо нцәас имоузеи ари ауаҫ? Ацсадгьыл акәзар? Мап! Ус анакәха, ахатәы бызшәеи ахатәы культу-

реи ракәһап?! Мап, мап, урт зынзаскғы иһахы иһазам.
Нас, иаанһазеи умхәои? Иаанһеит акариера! Матцүра
һаракык шиоуа идыруазар, иһаимтцара иһоузеи!

Еғыи азганк ағы игылоуп еғырт «Апатриотцәа
дукәа». Хәаратахума, уртғы кариеристцәоуп. Аһа урт
ргәы итаркыз анагзаразы иалырхит даға мфак.

Ө-жәларык реизыһазаашыа акыр еибархһаны ианыһоу
аамтазы, урт сара сызәу аинтеллигентцәа рыцсы талоит.
Зегь рацһазагы акыртқәа рышһа рһы рһаны аһырхәара
иалагеит. «Шәара ишәеигыу дыһазам!» «Шәарт шәатцкыс
иаһзааигәоу азәгы дһамазам!» Урт, азы кылымкәо,
акырт бызшәагы ртцеит. Урт Маһматқһари иеипш уахы-
гы араһыгы цәһахәароуп изығзоу!

Урт атәым цәа зһарцоу уаауп, урт рғы иадырхәоит
акәымзар, гәыкала акыртүагы дыртаһзам! Баша
ирхәазом: «зһы зтаһым, уаргы уитаһым!».

Иашала хцәажәозар, урт гәыкала ацсуаагы ртаһым,
урт акыртцәагы ртаһым, урт рһы мацара ауп иртаһу!

Ашықәс ғыц ағыламтаз ғаанбзиала хәа азәгы
дһыхәаларак изысмыштит, сара сышһа акатахәа иаауе-
ит ателеграммақәа, асаламқәа.

Умфә бзиаһаит акыр агәыргһарақәеи аихьзарақәеи
хзаазгаз, уаһа назаза иаһпыртца 1967 шықәса!

Ианвар 2

Иацы, ашықәс ғыц рацхьатәи амш аены, шыыбжьышытахь ҳафныка иаамфохытцит абарт реицш хгәылацәа, ҳыызцәа: И. Папасқыр, В. О. Кобахьиа (Трускавецнтәи дхынхәит), Ш. Инал-Ица, А. Цьонуа, Кь. Чачхалиа, А. Гогәуа ухәа убас даеа 5–6-фык ракара. Абра дыкан сахәшыацха К. Чолокәуагы. Кыраамта ҳайдтәалан, крахфеит, краажәит.

Икан гәтыхала ацәажәарақәагы, шамахамзар зегьы ргәаанагарақәа цыарак еиқәшәон. Сара убас расхәеит урт, иззымдыруазгы ракәмызт. Шықәсык ахь знык, ма фынтә абас сара сахь шәаадгылалар, ижәдырузааит суахта еиха-еиха наф ишынаскьо! А. Гогәуа гәтыгыгәла дцәажәеит. Хәаратахума, ари бафхатәрыла еибытоу шәкәыфәуп, хлитература иахагы изырызгаша афымтақәа шилшо агәра згоижьтеи краатцуеит.

Ианвар 8

Агәашә аартны хантәлеит ашықәс ғыц. Ариабжьарак саацсазар акәхап, иахьа аиарта сылахеит. Аҳақымцәа ухәда афнутцка шәыр калоит хәа ицәажәоит. Уи иахкьа, ани иахкьа, рацәака гәахәара сымам.

Ариабжьарак Акәа цәажәатәыс икоу хцарауаф Зураб Ачба Тырқәтәылантәи иахзааигаз ажәабжь акәзоуп. Игор Григолиа иахзааигахьан амхацдыраа рхабар, даргы, хара хшацәшәоз акәымкәан, ижәпафнгы ишыкоу, аха хара хзы цкьа еилкаамызт, урт рмилат хдырра ашәагаа ахьынзакоу. Уажәы Зураб Ачба иихәо цабыргызар, амц шцеихәари, ажәла нтәеит, уахь алагы шәартак ыкамзаап. Абас дцәажәоит Зураб Ачба.

— Търкәтәыла иаланхо апсуаа рыгәтаны еиха-еиха аизхара иаџуп амилаҭ хдырра (икьасацәамзар — Б. Шь.). Сара дсымбеит зхатәы бызшәа ззымхәоз апсыуак. Ус анакәха, — иажәа неигзон Ачба, — рқабз шрымац ирымоуп! — Дасу дызлытцыз идыруеит (ижәла, иабшьтра, дахьанытцыз адгьыл ҟацә). — Зегьы ныхас ирымоуп Апсны. Сара дсымбеит зыцсадгьыл Апсны абара, аҭаара иазымгәакуа апсыуак.

Ари еипш ажәабжь гәыргьаҟәаша ахатцара шысцәыуадафугьы, мчыбжьык инеиханы иара ачыдахаз хәыцырта сымамызт.

Зураб Ачба исзааигеит Търкәтәыла иҭытцуа «Kaykasia» захьзу ажурнал. Уа иануп сажәеинраала «Амхацьыраа ргарашәа» аҭырқәшәахь Омар Беигәа иеитагамтаны.

Уа, Анцәа ду ицъшьоуп, еитаган акәзаргьы, ишакәхалак ари ауаз ашәа ззыхәан иапцтаз амхацьыржәлар рқынза иахьнафыз!

2–3 шықәса рышьтахь Омар Беигәа захьзу зәыр адунеи дануп хәа иҟадаз!

Ҷацхызгьы далашәомызт. Уажәы хара хҟынза иаазеит иажәа. Апсуаа ирылатцәеит избахә, дырбарцгьы рҭахуп.

Ашықәс ҟыц афьтцхахамтаз апсуаа игәыргәҟаган ирахәит адунеи зегь реиха хьаа дус ирымаз амхацьыраа рызбахә. Изсимволхарызеишь ари? Издыруада азиас ахьышьтрахь ахынхәра иақәнакызар? Шьтарнахыс хайбабара агәашә азаатызар?

Уандухалак, Амшын Еиқәа

Ур, уҟныжәқәа имыззахьоу

Акарма рыкәных архнышьнақәа,

Амца еиқәутцап ицәахьоу!

Истахын сара сыпсы штоу сыбла иабарц убри еипш аамтакы, хашьцәа цымкрыда рыцсадгьыл ашқа иаауа, ицауа, иаха-иаха еиғьхауа хәитәнеиаaira. Мышкы ахы-

мышк атдыхаа ирзыпшызааит ыыцъаран еикъыртцээз хажелар милаткны цъарак реилатцэара!

Уи зтахым изыпшызааит быжърабыжътцэа ацара!

Хаилатцэара зтахым, уацсыуазар, унашьталан еилкаа ари азтцараа закафы ақәызхьоу. Иабакоу зда ҳамамыз Апсны атцеицэа шыахәқәа: С. Чанба, Ар. Ахашба, В. Кәыкәба, Л. Лабахәуа, С. Басариа, С. Ашәхәатцаа ухәа здакамыз ракәны закафы хцәызда.

Итдаркәакәаша «Абласаркья», алахша, Апсны ақәыркхәа албаадара иаргәакуаз аменшевикцэа риде-иа днықәныкәаны, иреиғыз апсуаа ртцеицэа дрылге-ит. Урт ирзыпшааит ахара баапс: «Жәлар рағатцэа!» Аха баша анапшыақә азы «иаарпштәымзи» урт «рхарақәа». «Уара Апсны Тырқәтәылан иадутдарц уашьтан!», «Уара амхацьыраа арахь урыпхьон», «Уара Нхытц инхо апсуаа хыртцәаны Апсныка иааугарц утахын!», «Уара Асовет мчра аитцакьара уашьтан!»

Есуаха иаркыз амашьынақәа рхы хан Баглан агафәхь. Есуаха еикәтәашьак рымамызт ахысбыжъқәа.

Акәукәухәа ихәхәоит КГБ архив афы итатцәаху ақьаадқәа, урт реихарак зегьы алабжыши ашьаршәи рхыкәкәоит иахьагьы!

Шәыхрат бзиахааит зыпсадгьыл абзиабара иақәзыз атцеицэа! Баша ақәкәахәа ишәеихсуан, аха урт алажыфацэа ирзымшыт шәара шәыуафәра, шәыцкьара, шәыламыс, шәиашара!

Схы ахьшәыдскыло, шәарт адауапшькәа, гәыбган сышәтарым, шәарт шәеипш саргьы сыпсадгьыл саз-гәыкуп, ианатахха, схы сшамеигзо жәдыруаз!

Апсуа жәлар ртрагедиа амхацьырра! Схы здыруа саныкала инаркны, ари шрыцхара дуззаз, ишлағырзашаз цсыла еилыскаауа салагахьан. Сабду иаб Азнаур ипшәма Ашьхарыуатыпхан, иареи, изгабцэа афыцъеи, ичкәын

ацәгъа зыршыз адацкәа? Акыта анапхгацәа рымацара
ракәхару уи зыхкьо?

Зкышышкәсала ацсуа нхаф, дгьылла зхы ныкәызгоз,
иахъа иабацәа рыпхзы ахыкәшу ихатәы дгьыл дарбан
игәы ахзыршәаз?

Абри цакыс инатаны поемак ма повестк ацәахәа
ицәажәо иаццазар, зака ихакхарызиз!

Ианвар 24

Хымш рышытахъ, есышыкәса ишыкартцалац еипш,
Д. Гәлиа игәалашәара иазкыз ахәылпаз ыкан, даеакала
иаххәозар, амузеи иазгәанатон апоетду имшира. Икан 30-
фык ракара ауаа, еихарафык шәкәыфәцәан. Уи ахәылпаз
сгәы иамыхәагәышьеит. Д. Гәлиа ду, хлитература мацара
акәым, хкультура зегъы ашьатаркфы, ифны хтәаны имши-
ра азгәахтозу, амагазин еихабык ифны хтәазу аифдыраара
уадафын. Зынза имачзан хлитература апроблемакәа
рызбахә. Арахъ урыхәапшыр, урт амфыркәара еипш еи-
лажбуп, кыс рымазамкәа, исыздыруам урт хазрафсуа?
Иара Дырмит аган рацәа змоу ирәиамта аагозаргъы, зака
хәатәы ыкоузеи уакагъы.

Ари зыхкьо зегъ рацхъазагъы абра имфацааго
ахәылпазкәа зынзак иазыкатцазам. Ахәылпаз апоет ифны
еикәшәеит ашәкәыфәцәа, дыргәаладыршәеит алитера-
тура абду, атцәыцакәак ааныркылт, еибаныхәеит, абри
аздырхеит.

Абракагъы иаапшуеит хдоухатә мацъанара!

Ари баша иааиндырслаз стол хәычык акәхеит.
Атамада иакәзар, убригъы ашәиккы, еицырдыруа
ажәа гәыпцәагакәа ифытцакын — «Хәмарра-ччара
шәыгымзааит!». Аухантәарак слымха итафуан «Хәмарра-
ччара! Хәмарра-ччара!».

Атыхәтәантәи амзазы кыр схы ацъабаа асырбе-
ит. Сгәы иалсхит атцәымг: уаанза еицазгахъаз Николоз

Бараташвили иажеинраалақәа («Мерани» — «Арашь» ада, уи ишбахэны еиҥазааап усқан). Егьырт зегьы сырҕытит. Иара убастәкьа сазныкәеит А. М. Горки ифымта «Ашәа ашьауардын азы». Урт цқьа ихылааны акьыцхьрахь ирыстеит.

Ихасабны исымоуп, сахьзозар, сеиҥагамтақәа зегьы сеиҥарыхәацшырц, ишырхәо еицш, абыртқал икылхны, насхаз шәкәны иҥсыжьырц.

Иахьа Члоука ҳдоит, Гәында хәыҥгьы дхаманы. Сгәам-бзиарақәа ирыхькәаны, абар хымз инархылоит сабацәа ртынхарахь сықәымлеижьтеи.

Иацы М. Ахашба дысзәпхьеит О. Беигәа ааигәа иааишьтыз жәеинраалақәак. Урт ирылоуп даҕаа поеткьы ифымтақәа, ижәла уажә исгәалашәом. Беигәа иажеинраалақәа цьара-цьара ашәуа цәажәашьа рныцшуашәа збоит.

Февраль 27

Арт ахымш еилыхароуп, еизароуп хазәзоу. Иаалыркьан ицстазаара далтит хыза бзиа, еицырдыруа археолог, уамаза зылшаз, еихагьы зылшаран иказ, Ацсны дамамзар иазыцшаатәыз, ҳархеолог Михаил Мамет-ица Трацшь.

Уажәааигәа убри арыцхара икалаз акара сгәы иалсуа акы сақәымшәацт. Иареи сареи ҳаифызцәан, атехникум аҕы атара анахҥтоз инаркны ҳыбабаақәа еилан. Ижра инеитыхны еиҥкаахарц иалацәажәоуп. Михаил Трацшь изы икахҥдалакгьы акгьы мыцхәом. Амилат хәыҥ атцеицәа пшаахқәа анапхалак, иаразнак ианыцшуеит. Ацсны ахышәара-атышәара иалафит ацззы, алахь еиқәыршышьы игылоушәа ауп ишызбо.

Ҳлитератураҕы уаф дзыргәыргьаша мачуп. Цьоукы-цьоукы ашәкәыфцәа есымшагьы «аманшәалара» зцу

иргәаларшәазар цәгъамызт Крылов иажәакәа: 1835 шықәса аламталазы уи аәра дакәытцит, икалазеи хәа иазтаауа, аепныхәакәа иртә ианалага, ус ихәеит: «Пусть лучше меня упрекают почему я не пишу, нежели дописаться до того, чтобы спросили зачем я пишу».

Март 2

Арт ахымш Қарт сықан. Иахъа схынхәит, сызгаби смаҭа хәычи сыманы. Биана далгеит Ахәынтқарратә медицинатә институт. Ишырхәо еипш, убригь акы! Даеа ҕымз-хымз рыла исыхшаз ирықәнаго матцурала исзеиқәыршәарбзиагәышъан, аха рацәаксманшәаламхар калоит. Хатала сара даараза сцәбаа рацәоуп аеар раазараҕы, аха сара исыхшаз рыцхыраараҕы икастдаша сақәымшәо саакәхар калоит. Аус сыцызуга сөызцәа «хараккәа» уи гәартап хәа укоу?!

Қарт сахыыказ арежиссиор Нели Ешба слацәажәеит Акәака лиасразы. Иахтахуп хтеатр затә лара напхгаҕыс дамазарц. Лареи сареи хәицәажәара лаб Ражьденгы далахәын. Сара избоит ари апхәыс баҕхатәрала дшеибытоу, хәцсуа цеицәа-апхәагылацәа азәы хәа дышрылагылоу, аха уи рбартамхеит изыхәтаз цюуки. Уажәы икалазеи? Лбаҕхатәра хәтыр ақәымлеит, лусура нылмыжбыр камлеит, ажәакала: дықәырцеит лахәтыр цены! Ари ахтыс цатцәыс иатцоу зегы еилкааны ирыздыруам. Убри акнытә, цюук ахыччоит акырқырхәа, даеацюукихгы гәалас икатцаны иалацәажәеит, атеатр напхгаҕыда иахәанхаз.

Хсахьаркыратә интеллигенция, маҭ-маҭ ашыақәгы-лара иаеу, хәжәлар гәыгьртала ирзыпшу, апхастахарахы ахы археит.

Хинтеллигенция машәырны иаланагалаз, аполитикаҕы ахәмарцәа, баҕхатәра змаккәа, измоу азә иеипш

ахаарпшра зылшаз, зхы иазеигъу ачыдахаз акгъы иашь-тазам, абарт ауаа роуп.

Н. Ешбеи сареи хайцэажэара лтцшэадамхеит: лара оымш-хымш ирхымгакэа Акэака даауеит, дшааилак Апартия аобком акны имоацгахароуп хажэлар зтагылаз ауадафра иазкны чыдала аилацэажэара. Хэарас иатахузеи, уи аизара азыкатцатэуп, сара иацшьызгеит, сара исуалуп уи, уажэ исымбеит, напхгацэак «агэыр нарылатцаны» рырхиара! Уатцэы инаркны сеитаналагап уи!

Қарт сықетцит, рацэак гэахэара сымамкэа. Амзызқэа рацэоуп, аха руак: Г. С Зотенизе иброшиура тыцит «Расцвет социалистической нации в Советском Союзе». Цыарамзар-цъара автор ифэйтеимыршэеит «ацсуа жэлар». Иара убри аамтазы автор ихаимырштит «ацара жэлар», «ауапс жэлар», уи ихэоит аненеццэа шмилатхаз атэгъы, аха зқышықэсала ақыртқэа ириванхоз ацсуа жэлар рызбахэ — «ихаштгэышьазаап» академик!

Ари гэакроуп, ари рыцхароуп!

Март 5, 6

Арт аоымш Апартия аобком акны имоацысит Ацсуа театр иазкны аилацэажэара. Иазгэатазар ахэтоуп, ари аизара моацызгоз В. Кобахыи иара ишихэтаз еипш, ишьахэны иеааирцшит, уашьтан зны дахьдырхэыр. Н. Ешба дкатцоуп Ацсуа театр акны директорсгъы, режиссиор хадасгъы.

Хатала сара истахын директорс арцыс еилкыак дкатцазарц, иагаумхэан, Нели дыпцхэусуп, аказшьа хысхақэагъы, зегъ хайцш, ларгъы илымагэышьоуп, аха уаха цыххэа шамауаз анызба, уаха сыбжьы ақэсмыргеит.

Ацсуа театр анапхгаразы Апартия аобком ирызбаз згэы иахэаз рацэаоуп.

Н. Ешбагы иаразнак лус дахагылеит. Издыруада уажешьта хартистцэа шыаёаёак рзеихгар. Хэарада, акол-лектив абаёхатэра згым еилазаароуп, аха артистцэа рысаз цэгёоуп, идыртцысуа сеидру! Насгы иаххахарштрым ант ауаа хэапсаёагы хтеатр хара ишрыцёгылам.

Апрель 15

Мызкы нтакёкэа ицеит сымшынтца хысымтижьтеи, акык-ёбак исхэашаз шыказгы, ус сааиуан иахьанза.

Иахьа, асаат 12 рзы иаатит Апснйтэи артёоцэа актэи реизара ду. Иалгеит ахэылпаз асаат 8 рзы. Аизара ду шыахэны имёапысит. Икататэны икатдам зака аапшызеи? Абас схэар кэнагоуп: аёар раазара цыара-цыара араха раазара атцыс игёыгётажьуп. Апедагогика наука хасабла шыаёак цхьака изымцеит.

Ажурнал «Алашара» № 2 ианылеит А. Гогёуа иажэабжь «Асыс-мкаа», даара саргёыргъеит, ииашатёкьаны ари кёёиароуп, арт аёышыкёса апсуа проза иаланагалахёоу ирыдкыланы хэхэапшуазар.

Мчыбжьык ашьтахь уск атцыхэала Апартия аобком ахь снеит. Актэи амазаныкёгаё икабинет ашэ аартны саныныёнала, аё. В. Кобахьиа ателефон илымха иадкылоуп, даара иёыркасаны азёы диацэажёоит. Сыёналара мацк ишицёымгхаз гёастеит, аха уажешьта схынхэны цашья сывамызт, снаскьан, астал снахатёеит. Снапшызар, амазаныкёгаё иапхьа астал икёуп Москва итытцыз сроман «Мои земляки», абгыцкёа нархёы-аархёуа азёы дизапхьон. Дзацэажёоз тёахышьа амоуит усгы, Деви Стуруа — Кырттёылатэи акомпартия Ацентр Комитет амазаныкёгаё иакёзаап. Ароман акнытэ уи дизапхьоит апсуа школкёа шадыркыз атёы зхёоз атыпкёа. Ас ыцья рымаза санахтыгёла, Кобахьиа ирццакит реицэажёара, ишызбоз ари ауаё, иаатыркьан акёымкёа, днахыкёша-аахыкёшо ацэажёара далагеит.

Лассы сындэылтны сцеит, уиаахысгы акырынтэ си-
бахъеит, аха ипсы иахимырзааит, сарггы сизымтдааит.
Икалац калахзар акэхап, урт рытцмышэхэаркэеи дарей
Қартқа аиқэатцэа сзалартцазар акэхап, урт цынтцатарсла
апша ахъасша рдыруеит.

Ицёоушьаша, ргэы злацымтцэозеи абарт атцашьыц-
цэа?!

Апрель 26

Қартнтэи сааит иахъа. Иқан Ареспубликаётэи апар-
тактив, уи ашьтахъ Иреихазоу Асовет Апрезидиум. Ак-
тив аёы иқан ақэгыларақэа, цёоуки-цёоуки Сталин ихъз,
ишырхэац еипш, ифышьтыхны ирхэеит, уи «дышгениз-
ггы» рхадмырштит. Цёоуки иртахуп Сталин ирежим
шьаартцёыра архынхэра. Жэынггы-ғанггы акымзарак
акы ззеилымкааз убарт! Г. Абашизеи сареи хайцэажэон,
уи аиаша иеадкылан дыкоушэа ауп ишызбаз. Реваз Мар-
гианиггы убрахъ ихы кыдушэа збоит. Уи сеигёыргъеит.

Актив аёы сызбахэ цёырыргар калап хэа агёфара
сыман. Струеи Кобахъиеи реицэажэара ашьтахъ
сышлапшықэтцаз фашьомызт. Сарггы, зеипш камло ак-
ггы ыкам хэа, бгыцқэак чышэны исыман. Аха уажэазы
сызбахэ азэггы ифаимыршэит.

Фазиль Искандер Москвантэи дааит, иааигеит «Время
счастливых находок» захъзу асценариа. Мосфильмаа роуп
акиносахъа ақёыргылара иашьтоу. Урт ашэкэы рыфоеит
сыхъзала, иртахуп Апсны аихабыра шақэшахату ала атак.

Слатэан сапхъеит асценариа, сгэы иамыхэагэышьеит.
Искандер сааипхъан, хайдтэалт, автор иапхъа иқэыстцеит
18 инареиханы агхақэеи азгэатақэеи.

Искандерггы урт идикылеит, арееираггы иеазикит.
Сыхэтаахъала ус збаны исыман: афильм хара иахтаху зе-
ггы азымхэарггы амфа иқэахтцап, уи ала Мосфильмаи

хареи хайзааигэахап, наҕ-наҕ еигьугьы дхаркатцап. Аха ус имхэыцит егьырт, сара сшазэыз саанхеит. Апартия аобкомаа, сара снапы шахызгахьазгы, асценариа ргэы иамыхэеит, уа иацлеит Искандер иахь агэаҕ ирымаз, «Козлотур» мыжда иахырҕаны.

Уатҕы Н. Киут ифоеит Москваҕа Аҕсны аихабыра асценариа шырҕэаҕхаз ала ашәкәы. Ф. Искандер бафхатәрала еикәшәоу азә иоуп, иаҕхьаҕа илшаша раҕәоуп, ас иаар-мариан даҕкәахҕар, ҕыргагамзар хәартә хнатом!

Апрель 30

Ашыҕьымтан К. Симонов Москвантәи ател да-сит, уаха дҕыруазаап Аҕәаҕа. Сипылеит. Ифны дназ-геит. Сара цакырак сыман, хазхара хзымеицәажәеит, хзеидымтәалт.

Маи акы апарад ианалга, К. Симонов афныҕа сипхьеит. Асас идсыртәаларц афныҕа шәныдгыл хәа расхәеит И. Папаскьыр, Н. Киут, А. Цьонуа. Хайдтәалара шыахәны имфәысит, ираҕәан алаф, аччара, имачын ажәа гәафәкәа, ҕыхәаҕтәарада аибарехәарақәа, алыбзфыбзрақәа.

Адырфәены Д. Гәлиа ифнаҕа хатааит, Татiana лакәын угьы цшәымара хзызуаз. Сара Тамара дсыцын. Уаҕаҕы хайкәшәара маншәалахеит, иахфаша-иаажәша угьы иҕан. Константин Михаил-иҕеи сареи хәисаны аекспромтқәа рыфәра халагеит. Хҕа-хҕа ажәеинраала аафит. Иара — ибызшәала, саргы — убас. Инаган тәахтәыс Т. Гәлиа илахтәит.

Иаха-иаха хайзааигәахоит К. Симонови сареи. Иаха-иаха сгәы дахәоит, зегь раҕхьазагы уи нбан кәазла иуфьртә еипш иуафәра харакуп, дуафуп, ҕьабаабафуп. Ифашьазом уи ауаф ази амҕеи дышрылсхьоу. Иара итәалагы бзиа ибоит Аҕсны, имачымкәангы даҕхраа-хьеит, иаҕхьаҕагы, уи агәра згоит, илшо акы агижьшам Аҕсны.

Уажэы лассы Москвака дхынхэуеит, аха май мза 20 ирхымгакэа Ацсныка дхынхэыхуеит, избаны имоуп ҕымзка абрака даанхарц.

Сапыҕланы исхэозаргы, мацк хнейцныкэаргы цэгыа избом. Уи халагап Члоука ацарала.

Маи 11

Ари амза 8 рзы агазет «Правда» ианылеит К. Симонов инейтыху истатиа, «Удивительное рядом» захэзу аҕымта «Ахра ашэа» урыс бызшэала атыттра иаххэаауп. Иззом, сгэы иахэаны сапхэеит, Нестор Лакоба дхапхейжэтеи агазет «Правда» хара хзыхэа ашэ ыттаркаца иаркын. Уа ианымлацыт ацсуа жэлар ирызкыз статиак. Иниагэгэа ицоит 33 шыкэса, уи аамтала ацсуа жэлар акым, ҕбам акымкырақэа ирхыргаз. Уцсахы еибамккэа айкэыпхыазараткэагы уаҕы илшом. 1937 шыкэса еикэаткэақэа, ирейгыз ацсуаа ртцейцэа харада-барада рнырткэара. 1941–1945 шыкэсқэа раан СССР ажэларқэа зегы абцбар шытырхит рыпсадгыл айкэырхаразы, уа ирылагылан ацсуаа рычкэынцэеи рызгабцэеи. Уи аамтазы Ацсны атагылазаашыа убас икан, дацсыуазар, аибашырахь ацара илшозаргы илиымшозаргы, арра ацара икэнагозаргы икэнаамгозаргы, аибашырахь дцар акэын. «Изгалакгы акы икэнаганда» — ари «Абласаркыа» илозунг акэын угыы, уи иматцапцэа иацпыхэан напы адыркхьан.

Аибашыра иалгеит. Зыпсы тахан иказ ацсуаа хынхэгэышьеит, аха ишцарцылеи рыпсадгыл? Ацсуа школқэа раркра, ацсуа кадрқэа матцурада раанхара, жэпаҕык ацсуаа рыжэлақэа рыхыра, ус ишааиуаз ацсуаа кырткэоуп, ухэа зака еикэахапхыазарызеи?!

Аха, «Уара иушыа, Анцэа дишыуам!» — рхэон хабацэа. Иҕытцахарц иказаарын ацсуаа рзыхэангы насып

мрахэагак. Иѡагылеит 1953 шықәса. Зны адунеи данытцит уаѡ шыала амшын тазырбаз Сталин, мызқәак рышьтахь уи днаишьтаргалеит иара иматцад — «Абласаркья»!

Абри ашықәс инаркны ауп ацсуаа цхьака қәацарак картцо ианалага.

Абри зегьы сгәалазыршәаз К. Симонов агазет ианитцаз истатиа ауп. Еицырдыруа ашәкәыѡѡы, ишихәтаз еицш, хатыр ақәтцаны дахцәажәеит ацсуа литература.

Ацсуа интеллигенция акыр ианлапшықәыртцо аамтазы, агазет «Правда» ақәгылара акырза зтазкуа фактуп.

Ишпахаәпши ацсуа интеллигенция ахатарнакцәа К. Симонов «Правда» ағы иқәгылара?

Аиашазы, имачышам згәы иахәаз, аха цьоукыхгы алағырымтит, измааноу уара идыр!

Маи 12

Иахьа 56 шықәса схытцит. Агәакьақәа рыда азәгыи исыдимныхәалеит, аха Москваи қартааи сѡызцәа азәгыи сихамыштит, акатахәа адныхәаларақәа аара иағуп. Иахьа иааган снапы инадырkit Қырттәыла, Қарт итытцыз (Ахра ашәа), уи хамта дууп сара сзы!

Маи 13

Иахьа имѡапысит Апснйтәи ашәкәыѡѡцәа Реидгыла Апленум. Азтаара: 1. Ацсуа драматургия иахьатәи атагылазаашьа. Ажәахә инартбааны икаитцеит хакритик Ш. Инал-Ица. Жәаѡык инареиханы иқәгылаз ашәкәыѡѡцәа ирылацәажәон агхапхақәа. Аха ихәамызт акы — «абла ахьтам алағырз аауам», — абаѡхатәра змам ашәкәыѡѡы алитература изырбеиом!

Маи 20

Қарт иаатит Қырттәылатәи Иреихау Асовет асес-сия. Ѣымш ицон аизара, сара ацәажәара шықәымшәоз

Ииун 7

Иацы Адлер сыкан, сицылон Афгантэи акрал ипцхэysi иареи. Иаангылеит Пицунда. 60-фык инареиханы атыхэакцэа ицуп. Ирзиуазеи абриакара ауаа ртцысны? Изакеу сыздыруам, аха акы ицеипцшуп хэа сыкоуп.

Схынхэны санаауаз амфан исгэалашэоит агырцэа рах Дадиани идыркыло хэамтак: уи цъара данцоз игозаарын Кавказ зымпытцазкыз аурыс еинралцэа хамтас ианаршыаз итымкёоз абзарбзан. Иара дуззак акэзаарын, аеқэа атцахэан акэын ишнаргоз. Ах ас атэыла рбганы даниасуаз иахтыгэлаз ижэлар ицъашыаны еибырхэон, ибзарбзан мацара закароузеи, Анцэа ицъшыоуп уи ала ахысра даххаламгаз, мамзар амца хаиргон. Урт нацшыхақэ ирбоз акэын, арахь иара штымкёоз абардыргэышыоз.

Абри мачзак иеипцшзми 60-фык ауаа ицырцсса ари Афгантэи акрал иныкэара?

4–5-ка мшы рышытахь икьякыза иаапшит Апснынтэи архитектура аусбарта анапхгафы С. Цинцабазе тцыхэабаба еитцейкакэаз ус баапск. Хэарас иатахузеи, уи имацара иакэхарым ари аус еитцызхаз.

Иааркыафзаны абар апсуаа рыкэхга закэуггы: 10–15-ка шықэса фхэарас инатаны ишытыхуп апроект Апсны агафеа инаваршэны акурорт хыбрақэа рыргылара. 1980 шықэса антцэамтанза ари хагафеа инаваршэны иргылатэуп убриакара ахыбрақэа, уи апроект излахэо ала, шышэнызкь каруат рыфназзртэ еипш. Ари инаваргылан икатцоуп 200 нызкьфык еиламырсхакэа рыматц зуша, изхэышэтэыша зыфналаран икоу анхарта фнкэа рыргылара.

Абарт зегь неицахцтар, ускак иуадафым Апсныка ари аргылара еизнагаран икоу ауаапсыра рхыпхызара!

Апсны аихабыра хаикэхапс хтэоуп, хмашыынақэа хрыкэтэаны хныкэоит, хахьнеилак пату хақэуп, арахь хаварафы, ахырзаман ишафёу аабазом!

Иахъзуеи ари? Шәақъ тмыркъазакәа Апсны аоккупа-
циа азура! Ари иахъзуп — геноцид — мчыла ажәлар рныр-
тәара!

Абрахъ икылсырц акәызма апсуа жәлар зқышықәсала
ахәатыхла рыпсадгьыл зырыхчоз? Иабакоу Автономиятә
Республика азинқәа? Иабакоу иара Аконституция? Ари
аума изахъзу ленинтә милат политика? Иапшызгада ари
аус еитцәкәкәа? С. Цинцабазе иапшыгеит! Дызмилатда
уи? Дқыртуоуп! Избан, ақыртуа изитаххарызеи
хақәзаара?

ЦК КПСС анапхгафцәа срызтцарц стахуп: Иахъзуеи
еиха амчра змоу, еиха хыпхъазарала ирацәоу амила-
т фагылан, еиха ипсыгеу, хыпхъазаралагы имачу амила-
т инарықәланы рзинқәа зегьы рымырхыр? Иреигъу
рыдгьылқәа рцәыргар? Рыбнақәа хыршыаар, ртып
зфыдақәа ртәыртәыр? Ари ауп, нас, изахъзу ажәларқәа
рыиашъара. Абри акәзарыма, нас, интернационализм
захъзугьы?

Еилыскааит, ари еипш апроект хырзаман нагоуп
Апсны Аминистрцәа рсовет ахь, итцәахуп ахантәафы М.
Чиковани иҕы. Уа ишытцәаху азәык-фыцъак рыда азәгы
издыруам — имазоуп. Амала, еилыскааит С. Цинцабазе
ари апроект иман Москва дшықаз, изирбаз, иарбан
усхәартәоу дызтааз макъана исзеилымкаац.

Инықәыршәны аобком ахь сцеит. В. Коба-
хъиа снаидтәалан, иасхәеит амца сызразтаз аус.
Уи изакәызаалак акгы издыруамызт. Игәы иалсит,
хымпада, аха рацәак дацрамлеит. Аобком сдәылтцит, схы
ахькыдыскъара сзымдыруа.

Снатәан, иааркәаҕы ашшыпхъыз зфит, ЦК КПСС
ашка, Қырттәылатәи ЦК КП ашка, нас Ареспублика
Еидгылақәа зегьы реихабырақәа рышка. Аха макъана
идәықәсымтцац, азәы исырбарцгы стаххеит. Г. А. Зизариа

сҕаипхьан, снапы зласкыз аус ахы-атцыха дынтарцшны иасхәеит, сашшыцхьызгы исырбеит. Уи иаразнак ипсахы еибакит, уатцәкьа В. Кобахьиа иахь дцарц иакәикит, дгы-леит, дтәеит, убас акынза игәы цнажәеит, иара убра ипсы илышәшәоз цыышәеит. Атцыхәтәан хыцъагы абра хазкылсит: азтцаара итцегы итахтцаарц, нас хзыкәгәыгуа 5–6-ык еизганы ираххәарц, уи ашътахь хайманы аобком ахь хцарц, уанза ашшыцхьызкәа тцәахызарц.

Хшымгәыгзоз адырҕаены хтыск калейт. Ашбыжь аобком ахынтә ател иасит, асаат 11 рзы еипш, абиуро иалоу зегы шәеизароуп хәа. Сара мацк сагхашәа снейт. Актәи амазаныкәгаф икабинеташәартны саныныфнала, рацхьа В. П. Мжаваназе снейгәдыцшылейт, уи дицәыхарамкәа дгылоуп Қырттәылатәи Акомпартия Ацентр Комитет амазаныкәгаф Чанукәвазе, ара икоуп Адснытәи аобласт комитет абиуро иалаз зегы. В. П. Мжаваназе Адсныка даналоз ишыкайтцалац еипш, уажәгы абиуро иалоу драцәажәарц итаххейт. Зегь хаикәшаны хаатәеит, ахантәаф итыц аанызкылаз иара, ишәыгузеи, ишәыбзоузеи, шәеилазырхо ишәымоузеи хәа хазтцаара дналагеит. Аиашазы, абиуро ачленцәа реихарафык цәажәеит, имачымкәангы избамыз азтцаарақәа ирзаатгылейт. Сара ғыстуамызт, макьана ичханы стәан, ани Цинцабазе ипроект атәы азәгы даламцәажәеит. Ус В. П. Мжаваназе ихы аасықәикын ус ихәеит:

— Баграт Васили-ица, уаргы хәатәык умамкәа укам, ихаухәозеи, хаузызырҕуейт?

— Хатыр зқәу Васили Павел-ица, ииашатцәкьан сара исымоуп ахәатәы, иахь абрака абас сшәықәымшәар шәара шәахь амҕа сықәларан сыкан, — абас сналагеит ацәажәара. Асасцәагы ацшәмацәагы рацхьа икьакьаза иартны инықәыстцейт С. Цинцабазе еитцейкәакәаз аус баапс.

— Абас ауп Апснытәи аихабыра абомба хатцатдан хаштәоу, сара ицъасшьоит абиуро ачленцәа азәгы дахьахымцәажәаз. Избаны исымоуп сара икастцаша, уи абиуро иалоу ирдыруазарц стахуп. Ихияны ишьтоуп арзахалқәа, шәара шәыхьзала, Васили Павел-ица, ЦК КПСС ахьзала, ишәцәыззом, уакагы саангылом, арзахалқәа дәықәыстоит Аидгыла ареспубликақәа Реихабырақәа рышқа. Ирдыруазаант зеггы апсуа жәлар рхатәы республикафы ишзиндахаз! — абас ихсыркәшеит сықәгылара. Хамтак азәгы җитүамызт, еикәызырфәуа итәан.

Абар ацъашьахә! Қырттәыла ареспублика анапхгафы зынзак изымдырзозаап ари аус еитцәкәәкәа.

— Иахьа ачыдахаз исмахац! — абас далагеит ацәажәара. Уи инароуны дрылацәажәеит Қырттәылатәи акурортқәа иахьа изтагылоу, дазаатгылеит цхьақа җиашьас ирымоуггы. Атцыхәтәаны иажәа убрахь икылигеит — иадгылатәым ас апартия анапхгара иацәзаны еикәдыреәеаз аус! Нас В. Кобахьиеи М. Чиковани рышқа днахьын, инақәыргәгәаны драцәажәеит: — Шәарт ишцашәзымдыруаз ари еипш апрокеит анықартцоз? Фымш-хымш ирхымгакәа цқьа еилышәкаа ари аус ахьынтәиаауа, настгы ишәхашәмырштын уи еипш апрокеит акатцара зақа ацара ақәзыз! Уи азинггы кәзтцәз!

Сара сгәы иалакатцан иказ атцәымг алсхит. Иараз-нак игәастеит, абиуро ачленцәа ргәы ишамыхәаз сара сықәгылара. Аха, икалаша калахьан, азәгы аҗагылара илымшеит.

Аены хәлаанза В. Кобахьиеи, М. Чиковани, сареи В. П. Мжаваназе хичын. Аобком ахыбра хандәылтц, амашьынақәа рышқа ханнеи, Мжаваназе итаххеит иареи сареи машьынак хталарц, егырт даҗа машьынак. Ус иагыыкалеит.

Амфан ҳахыцоз гəтыхала аицəажəара җаман. Уи ауаф иаахтны исеихəеит, иара Қырттəыла дахагыланатц, уи апроект ацтəазарафəы нагзашьа шамам.

— Уи азыхəан угəы ртынч! — абас хəаны, инапы ааситəит В. П. Мжаваназе.

Егры ацхəфəы хайцырцит иареи хареи уи аены. Ххынхəны ханаауаз, сəызцəа рацəажəара атыцан, саашьтнацааит сыгəтахəыцра. «Иахьазы исхытцит уи адыд-мацəыс, аха ус икамлар уатцəы? Еигьзар сматцура сапырцыр? Ашəкəыфəы афыха аамтəи агəахəареи имамзар, нас дышəкəыфəума? Аха сара стыц афəы, ижəлар ртоурых изымдыруа, рлитературеи рбызшəеи усс измазам азə дтəар, нас хабакылсуеи? Агба итəз Цьгыт, агба сышьтуам хəа амызгəыт дахынхалон, издыруада ус сыхьуазар саргы?!

Иахьа Москвантəи дпырны дааит сəыза-ааигəа К. Симонов. Сипылт. Машьынала идача аҗынза дназгеит. Какал еицахкит. Рацəак алитература хзаламцəажəеит. Уи Италия дыкан, убрахьынтəи иааигаз ажəабжькəа дрылацəажəон. Уеизгьы еилыскааит агазет «Правда» ианитцаз истатиа кыраамтə инкылан ишыказ, Қартҗагы азтəарақəа шыказ.

Ииун 8

Хымшҗа рышьтахь апоет М. Лашəриа, ажурнал «Ала-шара» аусуфəы, истеит сеиҗагамтəқəа. Уа икоуп ақыртуа поезиахьтə: И. Чавчавазе, А. Церетели, Г. Табизе, И. Гришавили ражəеинраалақəа. Аурыс поезиахьтə: А. Пушкин, М. Лермонтов, Н. Некрасов. Европатəи апоезиахьтə: Ць. Баирон, Гиоте ражəеинраалақəа.

Сеиҗагамтəқəа, шамахамзар, сгəы иахəоит, иаабап апхьафцəа ишрыдыркыло.

Ииун 9

Амеыша. Иацаахыс афны сыкоуп, акгы сағзам, сапхьоит У. Черчиль ибиография. Обиективра ацәмачуп, идыруп уи Урыстәыла Асовет мчра ашыақғылара дшазыказ, итәыла ақынғы зны-зынла ареакция политикахь дышнанагалоз, идыруп иара убас уи акоммунизм дшазыказ. Аха уажә иихәо — аибашьра ду аан уи еикәирхеит итәыла, еикәирхеит ашыа рацәа камтәакәаны хшыола. Уи зеггы Англия иадыруеит, уи азыхәан ауп ипцтазара даналтц, ҳатыр ду икәтцаны анышә дзартә.

Атрадиция ду ахыкоу атәылаҕы ус икалар акәымзи!

Урт реипш аусқәа шпамоапысуеи ҳара ҳкны?

Сталин ипцы антәз ихьз ажәфәан иатцакысуан, ихьз хәаны ауаа атанк реатцарыжьуан. Данцсы, зны Ленин дивартцеит. Аха рацәак мырцыкәа ицәыртцуа иа-лагеит ишыаартцәыратә усқәа, уаанза дмаалыкыыз цьушыап, Н. Хрушьов уа диватәамзи, аха усқан ичхаит. Ашытахь ишыапы данкны амовзолеи ддәылыргеит. Ус ҳашнеихуаз, Сталин ишыаартцәыратә усқәа аазырцшыз иара Никита Сергей-ица иматцура дамхны игәы хахха-ла дылкарыжыит. Арахь уҳахәацшыр, агра дуқәа ихәмоу иахьынзалшо итцахаафоит, Черчильраа, Рузвельтраа акритика рзаауеит, атоурых фактқәа ишахтаху инархәы-аархәны хрыхцәажәоит. Жәынғы-ҕанғы иахзымтцеит, иахзеилымкааит ҳабацәа ражәацқа — «Ухатәы збаны, збара уца!».

Ииун 10

ИахьаПицундәнтәиҕбалаАкәакадааитАфганистантәи акрал Мухаммед Захир-шах, ипхәыс Умаира дицны. Акәатәи абағәазаҕы сицылт. Уантәи атцыхәхьшыцәаҕы еицрыхәхәа ишицыз, дхагаланы исырбеит Акәатәи ашыха, уантәи амаамынқәа рпитомник, уи ашытахь — Синоптәи

абаҗча. Иара убра Синоп ацсшьарта аонаґы шыбжьхьа иґахтеит. Хәсеи хаґеи 16-ык астол ицахатәеит. Уа иара ажәа ихәеит, ашьтахь сара атак иґеит. Астол аґы иґан гәартыла аґәажәара, еихаракгы сара сшышәкәыґыиз анеилыркаа, изазтаақәаз раґәахеит. Излазбаз ала, хатґеи-пхәыси инартбааны атцара змоу уаауп. Иґашьазом урт Мрагыларатәи акультура шырдыруа еицш, Европатәи акультурагы шырдыруа.

Москвантәи ицқәаз, хара хпосол Александров инаир-кны, сифатрак рылам, рґәажәашьа хыжәжәа-ґыжәжәоуп, иабаґоу асасдахь идкылараан зда ххәартам аамсташәара?

Ииун 13

Иацаахыс хынтаґынтароуп, еилыхароуп хазґу. Му-хаммед Захир-шах дышиашоу Кабулка дпыруеит. Зны сара схала днаскьазгарц збан, аха сара «схыґццәахазар» акәхап, картаа реаладырхәит. Акәанза ипырны иа-аит Г. Д. Цьавахишвили, А. Гигошвили, урт дрыцын Табаґуагы. В. Кобахьиеи сареи Картаа харпылеит ае-ропорт Бабышара, нас инаган Мархьаул кыреґахтеит. Устәи Акәатәи абаґәазаґы хааит, убрантәи аибашьы-га гбала Пицундаґа хдәықәлеит, 45 м рыла уа хнеит. Ауыха хшымгәыгзоз Афганистантәи акрал дхапхьеит. Ханнеи, астол хианы игылан. Сара арґарахь ала акрал сиватәан, армарахь — хара хпосол, ипхәыс хґапхьа дтәан, уи дыватәан Г. Цьавахишвили. Иааркьаґзан акрали са-реи ажәақәа еимаадеит. Уинахыс астол аґы хаґәитрала аґәажәарақәа ыґан, иаххәап, ацсызкра, ашәарыцара ухәа убас итґегы. Асаат 1-нза уа хайдхалт. Хшаахынхәыз еицш иаразнак хашьталеит, аха сара сызмыцәеит, ахәыцрақәа сырхаргалт. Акы, изакә аамтоузеи арт аицыларақәеи анаскьагарақәеи ирықәсырзуа?! Уи сцьызшьода уашьтан? Җба, изеицшроузеи сара сроль? Сапшәымоушәа сапшәы-

мамшәә, Москваҕаҕы схапшлар акәһеит, иара убас
Қартаа рышҕаҕы. Избан? Ғыңға ахцәә рматцуҕы? Мап,
рахра дара ирымаз, сара сыдгыл сшыапы ықәғылоуп,
сысасҕы иасхәаша здыруеит!

Адсуаа ескыынаҕы изқәызуаз рыпсадгыл апшзареи
абеиареи ракәын. Иахыаҕы уи ауп хазқәызуа. Хәаҕәә
(...) зәзәартас икартеит, хабнақәә хыршыаауеит, амилаҭ
хытны иҳалахәит, хадгыл бзиахә иахнатаз амал даҕыыз-
маха аимҕәыцәра иафуп. Иабаҕоу адсуа жәлар рзинқәә?
Иаахтәаны иухәозар, харт Адсны аихабыра хәә иҕоу,
акыанцбақәә хреипшуп, иахыеинырҕкыо хкәашалароуп!
Аилабаара иафуп ххәынтқарра асистема. Иахыабалак
мчыла усхеит. Иабаҕоу Автономтә Республика азинқәә,
ибаҕоу иара Аконституция? Урт қыаадла еиқәыршәоуп,
апстазаарафы амилаҭ мацқәә рзы зиндароуп иҕоу!

Абас ахәыцра хыантақәә срылан, Афганистантәи
акрал днаскыағаны, схы сымагәыхыха аоныҕа санаауаз.

Амҕан сшааиуаз Ешыра аресторан афы сныдгы-
лан, еирызқәак рызна афы аасхәеит. Аоны сааин,
сәаадсахны инықәыршәны Гәылрыпшыҕа сцеит. Уа
дысзыпшын К. Симонов. Хнеидтәалан, пыткгы аажәит,
еихаракгы хазхара хәицәәжәеит. Константин Михаил-
ица ибон гәәхәара дук сымамкәә ионы сшыдгылаз, ииу-
лакгы сыгәхарштра дашыталт. Убраҕа ицәыртцит: К. Си-
монов дафызаап амаршал Г. Жуков изкны ҕымтак, хкәак
дсызрыпхәеит, сгәы иахәеит, Сталин «ихалалрақәә»
аарцшуп ицәҕамкәән.

Ииун 14

Иахыа сдыруеит Москваҕа. Иаатраны иҕоуп СССР
ашәкәыҕоцәә Реидгыла Аплениум, уи иазкуп М. Горки
диижытәи шәышықәса атра. Аизара мҕапысран иҕоуп
Горки ақалақ афы.

Ииун 15

Москва сыкоуп. Саангылт сахъаангылац асасааирта «Москва», уа акэымкэа дачацъара аангылара ансықәшәалак, Москва сыкамшәа ауп схы шызбо.

Римма Казакова дызбеит. Креицахфеит. Цахъа еипшынкэа уажәы еихагы иакәыргәгәаны далацәажәеит лхатей ларей реилытра атызшәа. Урт ирзеимакыроу сара еилкаашъа сзатом. Р. Казакова хпоет ду Иуа Когониа ифымтақәа реитагара дақәшахатхеит. Аус злоу уажәшъта аитагаф илеилыркаатәуп уи апоет гәлымтцәах иапцдамтақәа цсыс ирхоу. Р. Казакова октиабр мза иахмырцакэа Апсныка днеирц ажәа сылтәит.

Абар хымш тәеит Москва сыкоижьтеи, аха дысыцшаауам Бела Ахмадулина. Уажәшъта еиталгахъазар қалап, уаанза илзаастииз сажәеинраалақәа. Телла ҳаицәажәон Иар. Смелиакови сарей, исеихәеит Акәәка анеира игәы иштоу.

Даара истахуп А. Твардовски иқәшәара, аха ицшаара уадафхеит, игәы бзиам ҳәа ауп макъана исаҳауа.

Ииун 17

СССР ашәкәыфцәа Реидгылафы исықәшәеит К. Калазеи Р. Маргианиа. Урт аангылеит асасааирта «Минск» афы. Ахәылбыгәха телла ҳаицәажәеит. Асаат 8 рзы Моссовет аваракны ҳаиниеит. Сасра ҳнеит цахъатәи ашәахәаф Гоциризе ифныка. Убри еипш фык хиржәит, ара ҳәкәытцып, нахъхьи Кахъетиа цәымзаркырала уашьтазаргыиузыцшаауам. Гәыргъарыла аамтаҳхаагеит. Апшәма ицхәыс доурыстыцхауп, аха қыртуала даазоуп, ақырт бызшәагы лхәоит. Ари ҳәкми, ус иқазароуп. Аха апсуаа уи ацкара ҳатцанакуам, игәастахъеит: апсуа атәым милат ртыцха данааигалак, еихарак атцара змоу, иара лара лахь дианагоит қабзлаггы бызшәалагы. Уи ҳара

хмилат амацъанара акәхап изыхкьо. Цьоукгы милат хасабла ҳақэзаара алагамтоуп ҳәа ирыцхьазоит.

Ииун 18

Химки. Ара ҳаизеит Апленум ахь ицо ашәкәыџџәә зегъы. Ҳталоит ағба «Н. В. Гоголь». Сара схала исымоуп акаиута. Ҳдәықәлеит асаат 12 рзы. Азымшын еиџыхуа инеиуан ағба. Амза 21 рзы асаат 10 рзеипш хнеиуеит ақ. Горки.

Амџан хыхь апалубаґы икан астолгьежъ, иалацәә-жәон ашәкәыџџы ду ирґеиамта. Уи рґеаладырхәит аҳәаа-нырцәтәи асасцәагъы. Аилацәәжәара сґеаласырхәырц ськан, аха иаақәгылалак аибарехәара изапырымтцит. Уи ангәаста-сґеааныскылт.

Ииун 21

Ашьыжъ асаат 10 рзы ҳазтаз ағба надгылеит абагәаза. Ҳахьынапшуа нырцә иахпыларц иааиз ажәлар рацәәџуп, уа дрылагылоуп днапырхаха-шьапырхахо Р. Гамзатов. Ҳантытцапионерцәа ашәтқәа ҳартеит. Ҳаргеит асасааирта «Нижний Новгород» захьзу ашқа. Сара хазы исыртеит (ауада, № 532), спенцъыр ахьынтәи азиас ду Волга ухыцшылоит. Ҳацсы анеитахк ашьтахь, ҳаргеит М. Горки ибакахьы, уи ашьапаны ишьтахтцеит ашәтшьытцәрақәа. Аены уаха ус ҳамамызт, сара схала ақалақь сналсалсит. Бзиа избоит, абас, ахаан сахьымааиц, хаталагъы сахьазымдыруа атыц ґыцқәа сымацара санрыхәапшуа. Ицьоушьартә иґоуп, ари ақалақь агәтахьы уанынаскьа-лак иубоит: ажәытә атуцъарцәа рыгәтәы џнқәа, урт реихаразак еихагылак, ма џ-еихагылак роуп иґоу, урт рнаџ тауади-аамстеи амал зымпытцакызи рхыбрақәа, урт рнаџ нақ ақалақь налтқәа иупылоит ҳара ҳазну ҳаамтазы идыргылаз ахыбрақәа.

Ииун 22

Асаат 10 рзы аусура иалагеит иац иаадыртыз Апле-
нум. Ажәахә кәитцеит Риуриков. Иаахтны иаххәап,
ажәахә кәадагәышһан, Горки ирғиамта ганкы мацара-
ла дахәацшит. Ари ашәкәыџы ду асоцреализм ашьата
икит, ауасхыр шытеитцеит — ари еицҕакны ирхәахьоу
гәаанагароуп. Аха М. Горки Асовет мчра анышьақәгыла
ашьтахь 18 шықәса ицсы тан, арғиара дағын. Иар-
бан сахьафьратә ҕымтоу асовет пстазаара иалхны уи
ашәкәыџы иацитаз: Уи еицш афымта зацитмтазеи?
Мзызс иатцоузеи? Уи иаахтны изырымхәозеи? Цьоукы
ирғадырхьыр калоит, уи акыршықәса ахәаанырцә дын-
хон, асоветуаа рыпстазара даараза еилкааны дыршьа
изатомызт хәа. Нас, ағатә пстазашьа цқьа иззымдыруа
асоциалисттә реализм ауасхыр злашьтеитцарызеи?

Икан ақәгыларақәа, еихаразак уалбага цәажәаран.
Р. Гамзатовғы, цьара хшыџтаррак сзаарпшуазар хәа,
цакы змазамыз ажәақәак еиқәипхьазеит.

Нас Алим Кешоков дықәгылеит, дцәажәо дышнеи-
уаз, ус аиғырпшра кәитцеит: «Эльбрус смотрит на Горь-
кого снизу вверх!». Эльбрус хәычуп, Горки ддауапшыуп!
Ус акәхару ишеилкаатәу? Изықәшәазеи Уршәыхәымџа
рыцқа! Иара ашьапаны ииз, иара азыхьқәа рыла зкырқы
дырхәыхәыз Алим Кешоков Волга ду даанахәеит, азсара
дағуп, аха уамашәа иубаша, ибжьы рдуны аурысқәа
рықәғицуеит: «Шәсыхәацш, урысла зака ибзианы сызсо
шәымбазои?»

Ахәылбьгәха Р. Маргиании сареи хнеидтәалан, ауатка
аажәит. Ибзиоуп аурыс уаткамцахәыцәа!

Зегь реиха сархәыцит Горки дахьыраазаз Каширинаа
рыфны. Уа ашәкәыџы ду иматәи хареи хәидтәаланы
хпатрет таххит.

Ииун 22

Ахәылбыҕеҕа асаат 10 рзы Москваҕа сыприт.

Ииун 23

Москва. Асасааирта «Россия» сыһоноуп.

Уаанза М. Луконин исеихәахьан Б. Ахмадулина иара идачаҕы (Переделкино) дшыкоу. Иареи сареи И. Нонешвилиҕы даашьтыхны абазар аҕы хныдгылан, фатәматәкәак аахәаны Переделкиноҕа хҕеит. Бела дахпылеит дыххаччо, сара иаразнак сылдырит. 12 шықәса дсымбацызт, ари аңхәыс, дышпейцаки, насыпда!

Лахьынтоуп акәымзар, абри дызлыкәымшәазеи убри еипш ахатҕа, лбафхатәра иахәаша аңстазара лызташаз? Аннушка хәа ахәычы длаазоит. Иаинырслан ххәы дырхиан, акы хнацхаит. Аңшәмаңхәыс слыхәапшуан, аду-неи азна дрыцхасшьон. Хрыжь-хрыжь дцәажәон, ахалажәакәа зегы разан, ахшыф рытқан. Риммеи лареи узеидкылом, уи еиха агәамч лымоуп, ахацклапшра лдыруеит.

Крыфан ханалга иаалгеит лара еиҕалгаран иказ сажәеинраалақәа, угы даацәажәеит: «Эти стихи мне очень по душе, они близки мне по духу. Здесь нет поэтических путаниц, они прозрачны и ясны!».

Даеа мызкы иахымгакәа урт шеиталго ала ажәа сылтеит. Ххынхәны ханаауаз Е. Евтушенко даабейт. Уи дыцәан, И. Нонеишвили дирҕыхейт. Шәааи, уара, кавказа, цара фырцбанқәак нахкылап хәаҕы хаймхәеит.

Устәи хшаауаз Иар. Смелиаков иһоны хныдгылт. Уи ашәшьыраҕы дтәан, ивараҕы астал рхианы игылан, сасык дзыпшын. Хнаиртәан, акака аанахкылеит. Аңшәма хатала дсеигәыргъейт, иара уатцәкыаҕы избейт Акәәка дсыцааларц, амала, — инацитцейт уи, — «ашора цәҕязар, исзычхауам!».

Убри ашьтахь Акәа санааи ателеграмма сзыпшын: «Обстоятельства изменились, приеду осенью, твой Сме- ляков».

Москва сыкоуп макъана. Иацы стаацәа рзы маҗәкәак аасхәарц «Детский мир» ахь сахьцаз, сьыба итыргеит садресқәа зегъы зныз сблокнот хәычы. Азы зтабаз ацсыз еипш саақәхеит.

Исыхьыз цәabo сномер аґы сыштәаз, Иреихәзоу Асо- вет ахьынтә ател исзасит ирласны Ацсныка схынхәырц, исыдыскылар акәхоит Норвегиатәи асасцәа.

Ииун 26

Акәа сааит, аґныка сыдымгылакәа сышиашаз Цлоука сцеит, уа икан стаацәа, еихаразак смата хәычы Гәындажә дыгәхьааган сыкан.

Ииун 27

Акәа сыкоуп. Ацсны Иреихәзоу Асовет Апрезидиум аппарат асасцәа рыдкыларазы аґазыкатцара иаґуп.

Ииун 28

Асаат 2 рзы исыдыскылоит Норвегиатәи асасцәа, апарламент аихабы рацхьа днаргыланы. Q-саатк инарықәгәыгуа ҳаицәажәон дарей сарей. Уи ашьтахь асасцәа срыпхьейт шыбжхьафарахь. Уртрхәы хиан Мар- хьаул аресторан аґы. Уакаґы ихаман аицәажәара. Ргәы иахәаны ирфеит афатә ирымтхәтцаз. Устәи ҳашиашаз Акәа абаґәазахь ҳааит. Инаган аґба итаҳартәейт, уи цон Шәачака.

Ииуль3

Қарт сыкоуп. Ара имґапысуейт Иреихәзоу Асовет Апрезидиум. Уи рацәак ҳадымхалт. Уи ашьтахь ҳаиқә-

шәеит ашәкәыџџџәә: К. Калазе, Р. Маргиани, А. Қәтәтели, М. Чиковани. Хҗеит Қарттәи амшын ахықәахь. Уа ххәы хи-аны игылан, амшын ханхықәтәалан, крахфеит, краажәит.

Ииуль5

Аџадахьтәи Ешыра. Исыпхьеит ашкол ахь. Жәпаџык ақытауаагы алархәны имџапыргеит ахәылпаз. Уи зыз-кыз сџымта «Ахра ашәә» акәын. Аџымта афырхатца Кьахь Хәцъарат ихатә қыта акәымзи Ешыра. Икартцаз ахәычы гәыкала икатқан, еиҗкаарагы агмызт. Еихарак сгәы иахәаз хџык атыпхәәә еицлабны сажәеинраалақәа ирыпхьон. Ахәылпаз реаладырхәит: К. Симонов, Г. Гәлиа, В. Коба-хьяа, Г. Зизариа, Ш. Инал-Ица, М. Хәарцкьяа, И. Тарба.

Ахәылпаз ашьтахь асасцәә хнарпхьеит Бадра Аџзба иџныка. Уа ххәы дырхиахьан. Аракагы ихааны, агьама бзиа агымкәаны имџапысит хәидтәалара.

Ииуль12

Ақытсоветқәа Цабали Ләтеи гәастон, ақытақәа сна-рылс-аарылсит. Изакайтә дгьылузеи ацсуаа насыпдақәа ирцәызыз! Закаџы амшын ихызлада? Зәыр ипсы таны дыказаргы — зыпсадгьыл иацәызыз уаауп. Иаанры-жьыз рыпсадгьыл цьоук алатхәцъеит, инхоит, интцуеит, еижәхыддылара иаҗуп, ари адгьыл зны ацсуаа ишыртәыз ироухәаргы ихартцом. Бәталбеи Маршьан инышәынтра сахәапшуан, ирбганы икажьуп. Амацәахә еимырғәйтцәит. Адамра дырхәхьеит.

Далааи Цабалааи ацсуаа ргәадурас ипхьазаз ихымтцәар ада цыхәә зыкамлазеи? Иагарааны схәы-цыргы, изтагылаз аамта исшәаргы иззаргы, рыхтцәара сзақәшахатхом. Ицшаатәын аинраалара амџа! Ауаџы дрықәымшәеит, агәеибакреи ахамацагьареи рпышккласт.

Ииуль13

Иахъа аицныкэара иамшын: К. Симонов ипцхэыси иареи Гь. Гэлиа ипцхэыси иареи, сара, Тамара, иара убас дхэцын Н. Акаба, абарт зегъы хдэыкэлеит Члоука ххы рханы.

Ихамфатэны хныдгылан иаабеит Мыкэ абаа. Синтэа иазгэартаран икоуп уи дыргылеижьтеи зкышыкэса аттра. Асасцэа еизыргаран икоуп, арахъ иара атоурых бака ахата итабган ауп ишыкоу, арыцха цэа ахыкэкэоит!

Уажэы Члоу хныдгылеит, ара рацэак хнымхеит, Отацка ххы хархеит. Хталеит «Аекы тызго» хэа изышьтоу ахацы. Ханхынхэы, крыфара хнаргеит Грышья Акаба ифны. Иахынзахтахыз хайдтэалан, хкыафкэа кхэцтеит.

Ииуль15

Ашэахъа. Аены дкыларамшын, ауаа жэпафын. Убарт дрылан Члоутэи ашкол адиректор Спиридон Адлеибегы. Уи исеихэеит Члоуаа сфымта «Ахра ашэа» атыттра иазкны ахэылпаз еифыркаарц шыртаху. Икашэымтцан хэа иасхэозма, амала, афэхэара сентиабр, ма октиабр ашка шэнаха хэа иабжыызгеит, иаргы дакэшахатхеит.

Уаха Кь. Чачхалиа ифныка дхапхэоит, имоу еилкааны исыздыруам, ацара-амцара сеимаркуеит, уаха сыламкэа саапсоуп, хатала ател деитасыр, сцар акэхоит, уи ахатца игэы иалсуа стэхым!

Сажэабжъ «Чанта дааит» сафуп, ари апрозафы рапхэатэи сшыафе ауп. Излазбо ала, иуадафзоу темак сеалазгалеит, иахъахэтоу исызкылымкаар хэа сшэоит. Аха уажэшьта кэытцшыа сымам! Еихарак исцэыуадаф антцэамта мыжда ауп!

Ииуль18

Иаалыркъан Қартқа ацара сықәшәеит. Ариабжьарак ашоура баацсуп. Санбаркәатцуеи сара арт аныкәарақәа? Иабакоу сырәиаратә усура? Исцъызшьода ари ахәынтцәа искәахауа?

Ииуль19

Қарт. Арақагъы амра кыдшәоума ухәартә ишоуроуп. Ара иаатит Қарт акомпартия ЦК Апленум. Излацәажәо — Чехословакия атагылазашья. Уртқәа сыхшыф рызцом, зегъы еижбагоу цъысшьоит.

Ииуль20

Акәа. Асаат 11 рзы иаатит Апартия Адснйтәи аобком апленум. Зтцаарас икәгылоуп — Чехословакия атагылазашья.

Нанхәа 8

Зака тцуазеи сымшынтца шытысымхиижьтеи. Иага сеилахазаргъы сызлагаз еицъысымкьароуп, аха иара убри аамтазгъы исхәароуп, аматцура кәдыцъ сызлоу сылшарақәа шапсақъаз!

Иахья сыпшәмеи сареи, Гәындагъы дхаманы, Тамшька хцоит, дхапхьоит Гь. Гәлиа, Темыр Барганцъиа ифны ххәы рхианы игылоуп.

Акәа дыкоуп, ипсы ишьоит еицырдыруа ахирург А. А. Вишневски. Ааигәа зны Р. Гәымба ифны хәикәшәеит, сгәы дахәеит уи ахақым ду, изанаат адагъы, иара усгъы икәышу уафымкәа дыкам. Хамтас иаҭа ианыстцеит сышәкәы, иаргъы даттамхеит, исзааитиит «Дневник хирурга» захьзу ифымта, макъана ацхьара саламгац.

Жәацуха ахәылбыгәа, асаат 10 инархысхьан ашәуа (абаза) шәкәыффы Бемырза Тхәитцыкә диманы А. Гогәуа

хафны даадгылт. Хьмыхьк ихамаз иалахгзар акөхеит. Такөаамта хаицөажөон. Асас амхацбырра атема иалхны ароман зөит хэа сеицөеит. Сахьтөаз иаразнак снейлыуу-аа сцеит, излеигөагызеи уи атема хырзаман алакьысра? Хаицөажөара А. Гогөуа иөалаирхөит. Иажөақөа иоригиналу ахшыф рытцөуп, сгөыгүеит, хлитература даланагалеит кыр зылшара ыкоу ашөкөыффы. Аус злоу, икөшамыкөша игылоу агөыртцкөылдақөа, аполитикафы ахөмарыфцөа цьара дымфөахырымкьар! Иахьынзасылшо цхыраарак иг-сыжьран сыкам.

Нанхөа 7 рзы аг. «Правда» адакьақөа рфы дыкөгылеит Чалмаев. Имфөатөны дышнеиуаз дазаатгылоит «Ахра ашөа».

Қарт аг. «Қырттөыла алитература» ианылеит циклк сажөеинраалақөа, Ш. Нишнианизе иеитагамтаны.

Нанхөа 15

Москвантөи Акөа дааит Берды Кербөбаев, ицхөыс пшза Тамара дицны. Хымшкөа сасцөас истоуп. Ари Туркмениятөи ашөкөыффы, иара иреспублика адагы, Абжьаратөи Азия иахьабалак хөтыр зқөу уөфуп. Иашала сцөажөоит, ифымтақөа акгы сырмыцхьац, изласылшарызеи ирөиамта алацөажөара?

Нанхөа 16

В. Кобөхьиа, ицхөыс Раиа, сара, сыцшөма Тамара хныдгыланы ацсшьарта фны «Сухуми» иаашьтаххит И. Абөашизе ицхөыс Нели, ицкөын хөыч Вахо (урт уөка рыцсы ршьон). Арт зегьы хөиманы Ритцака хдөықөлеит. Хөешаны ф-машьынак хөртөтөоуп. Алмфөанык И. Абөашизе иаөхтны далацөажөеит Қырттөылатөи Акомпартия Ацөнтр Комитет амазаныкөгаф Деви Стүруеи иарөи шеигацөахөаз. И. Абөашизе ицөажөашьала, агөала ши-

моу ҫашьом. Сара, иага сзырҫыргы, урт ирыбжьалаз сзеилкаауам. Иракли иматцуракны дшыкац дыказар, уалафахэыла дмацьанамзар, ихыз-ипша харакызар, нас иарбану игэы иалоу? Стуроеи иареи ирзеимакыроу здыруада, В. П. Мжаваназе иахь ирызцэыртцыз хыбааразар?

Ритца анкьатэи Сталин идачафэы хнеит. Уа инейны ишыказ хрықэшэеит М. Шолохов итаацэеи иареи, иара убас В. П. Мжаваназе ипхэыси иареи. Урт ирыцын Г. Абашизе, Д. Стурюа, даеа ҫыцьақа-хыкка.

Ҳаикэшэара змааназ уажэшьта еилкаахейт: Михаил Шолохов Васили Мжаваназе дисасуп, урт аҫыцьагы ртаацэара рыманы Пицунда еицькоуп.

Иахэтаз фатэи-жэтэи зырхиоз Гэдоута араион анапхгаҫцэа ракэын (В. Тания, Зыхэба). Лассы хайдтэалеит крыфара, тамадас дыкан В. П. Мжаваназе. Сара схэыцит, иатцоузеишь, анацьалбеит, абаскаҫык адгаланы М. Шолохов ицылара? Уи лассы еилкаахейт, М. Шолохов уа хтэанатцы хынтэ дцэажэеит. Знык Сталин игэаларшэара иазкны атцэа шытихит, аҫынтэ раангы «ажэларқэа рпыза» избахэ бзианы далацэажэеит. М. Шолохов идыруан, икэшан итэаз реихараҫык Сталин избахэ ибзианы ирахаларц шыртахыз. Аха ашэкэыҫфы Сталин изы иихэақэаз зегы ааизуршэшэар, ҫыцрак рыламызт, ихаҫац акэын. Аха уеизгы, ашэкэыҫфы ду, агуманист, изитаххазеи Сталин ашьаартцэыра избахэ алацэажэара? Зэыр дишьуазма акымзарак имхэазар?

Нанҳәә18

Гэдоута араион Ачандара ақыта Ахан аҫы ххэы дырхиейт. Уахь инапхьан: Берды Кербабәев ипхэыс Тамареи иареи, Константин Симонов ипхэыс Ларисеи иареи, саргы сыпшэма Тамара дсыцын, иара убас абра икан Гь. Гәлиа, М. Хәарцкыиа. Ишыстахымыз тамадас салырхит, хналанәгалан, арыжәтә маҫымкәә ихамхәжәит.

Адырѡаены Б. Кербабаев ипхэыси иареи Москвака ипыруан. Тамара инаскьялгеит, сара даеа сасцэак раара сазыпшыи.

Ауыха Ачандара ханейдтэалаз К. Симонов иуха-мыштыртэ ажэа кэышк ихэеит: «Каждую национальную жизнь может по-настоящему описать только национальный писатель!»

Нанхэа 20

Иахэа М. Шолохов ицныкэаѡцэа иманы (зынза 18-ѡык ыкоуп) Акэа дааит. В. Кобахыи сареи харпылт. Нас ихаманы амаамынкэа рпитомник ахь хцеит. Уа хаанхеит ѡ-саатк инарыкэгэыгуа.

Уантэи Синопка хцеит. Уа хпатреткэа еицтаххит, иаарласшэа шыбжыхэа рѡахцеит, цэыцакэакгы дхар-кит.

Пицундантэи иаауаз асасцэа дрыцыи аг. «Коммунист» аредактор хада ипхэыси иареи.

Цэашэатэшэа иубаша, абарт хатцеи цхэыси, хасас иааигэара хнарыштыуамызт. Аредактор — аргыарахь, лара ипхэыс армаарахь ивагылан. Ашэкэыѡѡы игэы пцэазар акэхап, ииулакгы урт дырпыртцны хара хыхыглаз ахь дааиуан. Иареи сареи хамтак хазы хналтцшэа хайцэажэон, уакагы хатцеи цхэыси таха хартомызт. Зака иуаассакоузеи, арыцхакэа!

Акэатэи аэропорт аѡы хайцрытцуан. Михаил Шолохов афинтэ кама хамтас иситеит. Ианимсхуаз итабуп хэа наиахэаны, абарт ажэакэа нацыстеит: «Имея такое оружие, я сильнее буду действовать на фронтах поэзии!»

— Смелее переходите, — даацэажэеит асас, — и на фронтах прозы, я уверен, что Вы и там тоже будете брать победы!

— Лассы, рацэак мыртцыкэа, Адсныка саахуеит, уамашэа сгэы иахэеит ари атэыла! — снапы сымхуа абас дцэажэеит хасас.

— Амға бзиа уқалааит, абзиаразы ҳайкәшәәаит, агәра усыргарц стахуп, М. Шолохов иҫымтақәа аңсуа жәлар ирылатәән ишықоу, гәыкала автор иңылара шыртаху! — абра ҳайпыртцит М. Шолохови ҳарей.

Нанхда 21

Ияхъа Д. Гәлиа идача ашқа сцеит, уа саннеи, Н. Ака-
багы дыкан. Бзиала хәа нарахәаны сырпыртцит, мызкы
акара скалом, цсшыара сцоит.

Устæи К. Симонов икны сааит. Саатк акара ауп итца ицхæysi иареи ааижьтеи, ара икан ипхацаагъы. Зегъы еицхыраан, иаарласны астол дырхиет. Хакешаны хаатæит. Ёыцс еихарак арт злацаажæоз Чехословакиатæи ахтыс азыхæа Москваа ргæаанагара акæын. Рацаак хайдимхалт, бзиала хæа нарахæаны аоныка сааит.

Уаха Үамарагы саргы Ҷартҕа ҳдоит. Уатцғы уа иҕоуп
Иреҳазоу Асовет Апрезидиум. Затценизе дысзасит уеиз-
гы-уеизгы аилатәара сеаласырхәырц, акворум азым-
хозар акәхап. Апрезидиум ҳшаалгалак, ҳҕәы иҕоуп ма-
шынала Кисловодскҕа ҳдәықаларц.

Уажэытэкэа Биана лхэычкэеи лареи ускак хьас ихамам, урт Члоу икоуп, аматцуфгы дрыцуп. Хьас ихамоу хачкэын Бенур иоуп. Уи турист хасабла ахэаанырцэка амца дыкэлеит (Польша, Чехословакия, ГДР), ихабар хаздырзом. Сентиабр 18 рзы Железноводск дкалароуп, апутиовка имоуп, хара зыгены хаауа, иара уахь ацара икэшэоит. Амца бзиа изыпшызааит!

Септември 17

Ияхъа асаат жѐиза рыбжазы Минводынтѐи хѝырны Акѐа хааит. Биана, Бенур, Елеонора, Костиа, Гѐында дры-маны иахпылеит. Ари хтѝс маѝым сара сзы, рапхъаза смаѝа дыспылеит. Анцѐа иѝышьоуп, уажѝыкгыѝа хаибганы хаибабейт.

Сыпшәмеи сареи 25 мшы Кисловодск ҳакан, Анцәа дхартәыуарым, ибзианы ҳапсы хшәеит. Сара мацкғыы аус зуит, сажәабжъ «Чанта дааит» афбатәи авариант сағын, абжара инахызгеит. Исзыфуазар, атема бзиахә спыхашәеит.

Уатцәы Цлоунза снабжъкьарц сызбеит.

Октиабр 20

А. Твардовски сара дсысасны Акәа дыкоуп, ипсишьоит. Иацы сысасцәа сыманы Пицундака хцеит. Уаареигәыргьаратәы ацсуаа реааидыркылахьеит ари адунеи еицырдыруа акурорт ағы.

Сысасцәеи сареи ибзианы хрыдыркылеит.

Иахьа А. Твардовски дсызрыпхьеит ифымта ғыцкәа. Урт макьана цьаргьы ицәыримгац, рцәыргарагьы уадафхар калап. Дысзапхьеит апоема ацыптәахагьы «За далью даль» ахкәа руак акәушәа ауп ишыкоу. Уи ауасиат ажәа иафызоуп, иагәылыжжуеит ҳазну ашәышықәса ахьаакәа. А. Твардовски иахьа Урыстәыла апоетцәа рапхьа дгылоуп, убри еипш агәанаагара артцабыргуеит «За далью даль» мацара алхны иаагозаргьы. Уаха сцоит Қартка. Уатцәы, амза 21 рзы иалагоит Қарттәи ауниверситет 50 шықәса ахьахытдыз иазку амшкәа.

Убла ихахалартә иказами: Руставели ииубилеи, Н. Бараташвили ииубилеи, уажәы Ауниверситет ииубилеи. Инеиужьзан чароуп. Арахь ҳара ҳансамбль иалоу ашәахәацәеи акәашацәеи иршәыртцаша рыматәа злааххәо капеик ҳартом. СССР аихабыреи Қырттәыла аихабыреи пату рықәибатцоит, ҳара ҳазгәалашәода?

Октиабр 25

Иахьа Қь. Агәмаа ибаф ытцхны Ғәадантәи Акәа иааргеит. Дыржит Акәатәи ашьха апантеон ағы. Қьаазым,

рыцха, мшы бзиагыы икэымзаарын, убама? Иаахым-кэазакэа ақэа кыдхаеит. Ибаф акэыба итапсаны ианаахаргылатэкэа, амш ааилган, мрахэагакгы аакыл-пхеит. Апсуа шэкэыффеца акэыба хакэшан хыхгылаз А. Твардовскигы дхалагылан. Апрофессор Ш. Инал-Ица иааркыафзан, аха акыр еифекааны ажэа ихэеит. Уи ишьтахь дыкэгылеит Гэадатэи анхафы Нестор Ашэба.

Ускак имырхаацэакэа, аха акыр инартцауланы, ишпацэажэо хатахмадцэа! Макыана тхышьа сзатом уи иатцоу амаза!

Ахэылбыгэа А. Твардовский сареи агафеакны хамтак хнеиааиуан, нас кахуак аажэырц «Амра» хныфналеит. Ханаатэа, игэы иалан исеихэеит, иахы анышэ иахтэз Қъ. Агэмаа ихатэ қытан иржхыз ибаф ытхны Акэака иахы-аргаз.

— Ведь этим самым вы ограбили то горное село, где был похоронен поэт. Что будет, если и русские начнем тоже самое делать, скажем Л. Н. Толстого из Ясной поляны и т. д.

Сикэшахатуп сара аурыс поет А. Твардовски. Уи ауаф ицэысымзеит сара суасиатгы. Сызкэатып калароуп Члоу ақыта, Лаганиахэ ахабла, сабацэа рашта акэакыкэа руак афы.

Ноиабр 1

Иахы Апартия аобком афы икан аизара, иалацэажэон апсуа школкэа рзы артцагакэа реикэыршэара аус, чыдалагыы иазгэатан апсуа литературазы ахрестоматиакэа 5-тэи акласс инаркны 10 класск ркынза ртагылазаашыа. Уа Анцэа ицышьоуп, абарт реипш аускэа рылацэажэара ахьтыргаз! Апартия аобком аинструктор С. Кэытцниа хар амамкэа ажэахэ кайтцеит. Икыакыза иаапшит уи азтцаара ду афы хускэа шхэартам! Рыцхарас

и́калаз, арцагақәа реиқәыршәара азтәара гәыгәтажьуп, изта́ху иши́таху еиқәи́ршәои́т. Аиқәыршәаџцәагы́и еи́лыцша́ам, азә́гы усс има́м урт иры́лшо иры́лымшо, уала-та́хыла ау́п еи́ҳарак аусқәа шцо.

Иқәгы́лан ицәа́жәаз иаады́рцшит агха́қәа, аха ры́цҳарас и́калаз урт рееи́шьас иры́моу иаахтны́и хәа́мызт.

Ноиабр 2

Уа́ха асасцәа сто́уп: ауры́с шә́кәыџцәа́ Ал. Твардо́вский К. Симо́нови рта́ацәеи́ дареи́. Ал. Твардо́вский усьы́и псшьа́ра ара ды́кан, ие́ҳәара нтцә́ои́т уатцә́и, Москва́а дцои́т дәы́цбала.

К. Симо́нов ита́ххеи́т ҳа́пҳьа ишы́тоу аны́хәақәа́ А́цсны ихи́гарц. Уа́ха аа-саат́к ры́бжазы ае́ропорт а́ғы д́калои́т, А. Твардо́вский са́реи ҳаи́цылои́т, уахы́нтәи ҳа́шиашоу са́ра сахь а́џны́ка ҳаа́уеи́т, а́уацья́к хаа́еҳәатә́аны тцә́ыцақә́ак аажә́уеи́т.

А́кы еи́цшымкә́а сеи́гәы́рҭои́т ауры́с шә́кәыџцәа́ дуқә́а цсшьа́ртас, усуртас А́цсны ахы́шьты́рхыз.

К. Симо́нов А́цсны́ка даа́уеи́жьтеи́ да́ара акраат́уеи́т. Ра́пҳьатәи́ ажә́ашықә́сақә́а ра́ан, са́ра иааи́гәара сгы́ламы́зт, итцыхә́а кны́и ишы́таз рхы́и ма́цараз а́кәын дзы́ртахыз, бзиа́рас и́калаз — урт за́кә уа́аз атцыхә́тәаны еи́ликааи́т, ха́ра дры́цәгы́ло дала́геи́т. Ех, а́нацья́лбеи́т, урт за́кәытцә́кьоу са́ра ишы́зды́руа иды́руаза́р, мшы́бзиа хә́агы́и реи́хәо́мызт.

Ноиабр 2

А́кыраа́мта сы́џны ҳаи́дтә́алан А. Твардо́вский К. Симо́нови ры́хәса́қәеи́ дареи́. Уа́хагы́и азә́гы симы́пҳьеи́т, сы́сасцә́еи са́реи гә́аарты́ла ҳаи́цәа́жәарц ста́хын.

Кры́фара́гыи ҳа́ғын, тцә́ыцақә́акгы́и аашы́та́ххуан, а́ха еи́ҳара́зак гә́тыхала еи́цәа́жәара́н и́каз. Са́ра сеи́цш сы́сасцә́агы́и агә́алақә́а ры́моуп: ҳар Чехослова́кия иа́лам-

лар акәзамзи? Иаха-иаха идырғәгәо иалагеит ацензура, цьюкы-цьюкы иашытоуп Сталин ириашара, убриалагы 1953 шықәсанза иказ арежим баапс айташыақырғылара...

Зны-зынлагы хниаслон Ацсны апхьа ишытаз аусқәа рышкагы...

Ноиабр 3

Ахәылбыгәха А. Твардовски ипхәysi иареи наскызгеит. Дәығбала ицон усгы, А. Твардовский сареи аперрон ағы хамтак хлеифеиуан. Адәығба адәықәлара аамта ана-аи, гәакьацәак реицш хнапқәа еимаххит, хгәыдибакылт. А. Твардовски ус ихәеит, сыжәахыр инапы нықәтцаны:

— Друг мой, чтобы ты знал, если очень трудно будет в Москве, я еду к тебе!

— Двери моего дома для тебя будут всегда открыты! — атак кастцеит сара.

Ноиабр 4

Иаалырқьан ицстазаара далцит Реваз Мурад-ица Комахизе — Ацаратәи АССР Иреихазоу Асовет Апре-зидиум ахантәафы. Даара сгәы иалсит, иареи сареи хайфызцәан, 12–13 шықәса раахыс аус еицаауан, мыз-кахь знык Қарт хайқәшәалон. Хайцәажәон, хәгәтыхақәа еибәххәон. Реваз ихшыфеи идырреи рыдагы, анаалашыа бзиа змаз уафын.

Ноиабр 5

Амфа сықәлеит Батымқа ацсыжрахь. Фызцәас исы-цуп Н. Киути Г. Давитаеи. Сара смашына ауп хазлацо. Самтрedia ханнаос, иагращәаз сеидру, ицыцза иаан-гылт. Асаат 11 ахәылпцаз хәпсы хама хнеит Чохатаури. Уа хәпхьар акәхеит. Хзыфнарцаз Н. Гоголь ихаан зса-хьа тыхқәоз апровинциатә сасаиртәқәа иреицшын. Адырфәены, ашыжымтан Батым хәкан.

Р. Комахизе иара ишиқэнагоз хатыр икэтцаны анышә дартеит. Акәыба аханы сгыланы сцәажәеит саргыы. Аңаратәи аңьажәлар срыдашшылеит Ацсны ахызала. Сажәа саналгоз, аңсышәала ихсыркәшеит, ҳабызшәа заҳауаз маңоымкәа аңьабара иалагылан.

Хатала иңшәма, нас ихшаз снарыдгыланы срыдашшылеит. Ирасхәеит, Реваз Мурад-ипа ахаан сгәы дыштнымтцәо, ус анакәха, итаацәагы схамыштыроуп!

Ноиабр 7

Иахьа Акәа апарад бзианы имоапысит, ауаа рацәан, о-саатк аиасра иафын.

Ноиабр 11

Иахьа асаат 6 ашыыжымтан адәығба ҳақәтцит. Москва, Курсктәи авокзал. Хдәықәлоит хәа адыр-ра шисымтазгыы, А. Твардовски имахә дима даҳдылт. Ионыка ҳаигеит. Хәхьнеиз Мариа Илларион-ипца ххәы рхианы даҳзыпшын. Рацәак ҳаидымхалт.

Уантәи ҳашиашаз Переделкино хцеит. Ара ашәкәыооцәа рырәиаратә оһафы хтып ылхны икан.

Сара арәиаратә ус сацәхкәаны сыкамзи, аеныцәкәа снапоымтақәа аацәырганы аусура салагеит. Зны-зынлагыы ақалақь ахь ҳнабжыслоит, ҳаса-масақәак ааххәоит. «Чанта дааит» цәахәантцала аитагарада салгеит.

15-ка мшы ниасит. Тамара Бенур длыманы Акәака дхынхәит.

Зны-зынла иаабжьаршәны ажәеинраалақәакгыы зыолоит.

Уахык Иарослав Смелиаков ситааит. Инартбааны ҳалацәажәеит иахьатәи алитературафы апроблемақәа.

Акәака анеира деилаҳауеит. Ацәахәантцарақәа рхиа-ны исызитар, цәгыя ибом сажәеинраалақәа реитагара.

Декабр 7

Переделкино сықәтцит, саагылеит «Москва» асасааиртағы. Адырғауыха суадағы уахха сыман. Сыстол иахатәан К. Кобахья, А. Хонелиа, В. Бжьаниа, аспирантцәа Калғы, Дамения, ҳаипыртцит даара атҳганы.

Переделкино саныказ, декабр мза 5 рзы А. Твардовски ипҳәыси иареи аадгылан, дара рдачахь сыргеит. Уахыкғы уа сыртан. Санышътала, Александр Трифон-ица иааган саңха иааиргылеит иашычик заманак. Уа ипеипеиуа итәын салам шәкәыла. Урт апҳаәцәа А. Твардовски иахь ирығауаз асаламқәа ракәын. Уи аамтазы апоет даара длацшықәтқан дықан, аихабыра иртахын ажурнал «Новый мир» импытырқьарц. Уи еипш иаахжәаны азалым-дара еилызкааз, А. Твардовски иахь афра иалагеит. Ажәак ала иухәозар, — «Умшәан, ара ҳақоуп!» — абас акәын еицәакны ирхәоз урт асаламқәа.

К. Симонови иареи еигәылацәоуп. Уа ҳаикәшәеит Константин Михаил-ицеи сареи. Уахык ақара саагыларц итаҳхеит идачағы, аха сара Переделкинока схынхәит.

Ианвар 1

Атаацәа зегъы ҳаибганы аоны ҳакоуп. Биана лхатцеи лареи рхәыцкәа рыманы иааит, дааит Къ. Чачхалиа, ашьтахъшәа дхәхтыгәлеит А. Гогәуа. Ашықәс ҫыц сара сзы макъана иманшәалан иааиуеит. А. Твардовски ашәкәы сзиџит сповест хәычы «Чанта дааит» игәы ишахәаз, нап-хгара зито журнал «Новый мир» ианитцарц шитаху.

Арт амшкәа рзы аиҫагаџ Евгени Герасимов Акәака амш дықәлоит. Сизыпшуп.

Заанатцгъы издыруеит ари аповест акыпцхъра шгәаҫыуацәоу, «хыхъаа ргәы иахәарым, аха изугәы-шьарызеи, сажәымтыҫеа амц сызхәом, иахъынзаххәахъоу азхазәаит. «Чанта дааит» макъана цсышәалагъы исым-кыпцхъзац, ихяны ишышьтоугъы. «Новый мири» «Алашареи» еицрыџлар, аракатәи ачауқыцәа ахахә рыхәлашәар кәлоит.

Март 2

Иахъа ҳаиасит анхарта ҫыц ахъ. Ауадакәа иаҳа итбаатыцәуп, еиҳаракгъы сгәы зыртынчуа, атыц бзиоуп. Ашыжь санаапш, слымхәкәа тдыргәыргәеит ацсаатә рычырчырбжы. 14 таацәа џналаран иахъыкоу, макъана ҳамацара ҳауп арахъ ииасхъоу.

Март 10

Атцыхәтәантәи амшкәа рзы ажәабжыыс еимыркьо излацәажәо, Қарт И. Адамия итижыыз антинаукатә шәкәы ауп. Уи иахъзуп «Грузинское народное зодчество». Амилатеилыхцәа ихаларыжхъеит ажәларкәа реибар-фара. Ацсуааи акырткәеи ахаан аахыс ирыбжьоу рыиа-

шьара еикэзырпаша иазыцшаауп даеа салк. Ибаргэузеи абарт реипш агэкажыгакэа змахауа? Изымбо?

Еиуеипшым апсуа интеллигенция рхымѡапгашья, цюоукы иахьатахугьы иахьатахымгьы итцкьоит, имақар-чақаруеит, егырт зынзаск рыпсы рзеит, апсуа жэлар хэа ус жэлар ыказам хэа цюук идгылоуп, иара иблакэа тызза дрыхэапшуеит! Ари иаанагозар ҳақэзаара алагамта?

Марм 11

Мушьни Лашэриа абаѡхатэра згым поетуп, литературатцаѡуп, агэеилыхра змоуарпысуп, цхьакагьы кыр зылшаран икоу тцеиуп. Уажэы ажурнал «Алаша-ра» аредакцияе аус иуеит. Аиаша ххэап, уа дниержтеи ажурнал еигу ала ианыпшит. Аха изхэартагэышыоузеи, ари ауаѡ даадырбуам. Уи длапшыкэтцан ишытоу: ацэгъахэыццэа, абаѡданкэа, агэырткэылдакэа. Арт реизыказаашья лассы иаргамамхар калашам, ускан зегъ цэырганы иахэапштэхоит хымпада!

Марм 15

Иахья шыжыы аахыс аѡны сусурта кабинет аилыргара сафын, сышэкэкэа цхьаскит. Сѡырта астал атып афы исыргылеит. Абрыжэы ауп, о-о-ф, гэышья хэа санаатэа. Саанапшы-аапшит, мап, ари уада маншэалоуп, ипхьакыртоуп. Ех, анацълбеит, шыкэса 20 рышьтахъ абас аусурта маншэала сымазтгьы, еиха сылшаргьы каларын...

Иахьабалак тынчроуп, сапхья ацэашькэа реипш икахэхэа-кахэхэа игылоуп акипарискэа. Урт рышьтахъ олеандратцла, нас акамфоратцлакэа... узырѡыр, атцарақэа иасны ашэа рхэоит, арбагькэагьы урт ирытцахом, уажэы-уажэы еикэфыртуеит. Ҳакэшамыкэша уаха хыбра дмыргылар, ара адача иаѡызоуп. Абасала, иага сгэакзаргьы, уажэшьта избоуп сынхарта апроблема!

Март 22

Арт ахымш, иацынза аапын ас лассы ишпахазкылси ухэартэ амшқәа бзиан, иахьа ишаз аахыс ақәа кыдхәеoit, ахьтагыы аҕоуп. Ас мацара иҕыхьтаны амшқәа хдыло иа-лагар, сынтәа шәыр зыкалом.

Иацы Апартия аобком аҕы актив ыкан. Жәлар рынхамҕаҕы аусқәа рышыақәгылашыа иалацәажәон, еихаракгыы ақытанхамҕаҕы икоу айтцахарақәа.

Ацәажәарақәа иказ даара удырхәыцыртэ икан. Икәгылалак какоит, рцәажәашыа ҳасабрбоуп изеипшу, зны-зынлагыы аобком ахь инадыршәуеит критика-лабытцәкәакгыы, аха дара русқәа шышыақәгылоу, урт ирыгу-ирыбзоу, насгыы агхақәа шапыхтәу атәы, ма зынза имачзан ирхәоит, ма зынзак иалацәажәазом. Зегь ирхәо акоуп — икататәуп! Абас цәажәарыла аусқәа калозар, хгәы итоу зегыы назахоит, убриакара ажәа-мрахәагақәа қахаршхейт!

Изакәытә аамтоузеи хназтагылаз! Абриакара еибажьара уаҕы имбацт, уаҕы имахацт!

Харт аизараҕы аибарехәара хәҕуп, адәныка уахасахақәа еилоуп, дасу дназыкәшәаз игеит, дшәом, дырхауам! Иабакоу акоммунист ипсыцкьара? Иабакоу ахәынтқарра азакәан?

Абри еипш иуадаҕу аамта хантагылоу, ҕиашьас, еизхашьас иамоузеи апсуа культура?

Апсуа культура знапы иану анапхгараҕы итәоу зустцәада? Реихараҕык акультура арҕиара иатаху рыздыруам, егырт цьоукы уи азтцара хьаасгыы ирымам, адәныка ус аерацшраз реазыршыуашәа картдоит акәымзар. Цыцх зны ажәабжыны иаарылафит Акәа амузыкатә театр адыркырц ргәы итоушәа. Аиҳабыраҕы итәоу цьоукы ари азтцара ахы, атыхәа еилымкаазакәа «Ура! Ура!» рхәеит, урт азымхәыцзеит уи еипш атеатр

аартра иацу ауадафрақәа! Урт, — Хаи, дазыхатцхатцо дышпашьтоу апсуа культура аҕиара, уи азы ихы хитцәоит! — абас рзырхәарц ауп урт акариеристцәа «Ура! Ура!» зархәаз.

Уажәы Қартаа уи еипш атеатр аартра ааигәасигәа иалшаран иҕам анырхәа, арахь апсуаа цьюукых аилафынтра иалагеит. Ажәакала, апсуа культура аҕба хәычы ихәыпызыцуа амшын иххалеит, дамам апсқы лғарбағьа изкыша!

Март 25

Иахьа шаанза сгылан Гаграка сцеит. Имфапызгоит араион аҕажәлар рдепутатцәа актәи рсессиа. Уи ашьтахь дызбараны сыкоуп, еицырдыруа Украина шәкәыффы Олес Гончар. Уи «Украина» асанаториаҕы ипсишьоит. Хатыр икәыстцарц стахуп, уи рацәак апсуаа хәилкааны химам, цсуа фната бзиақ аҕы днагазар ахәтоуп.

Гагра аизара ханалга, уатәи анапхгацәа Л. Гәырцкаиа, Г. Алан ухәа, даеа азәык-фыцбак хәцны хнеит Алитфонд афны адиректор Г. Багатуриа ифны, ус дхәкәшәеит Олес Гончар. Фбака саат хәидтәалан, аха фыцба ашәкәыффыцәа рыбжьара изыкамлеит гәтыхала алитература апроблемақәа рылацәажәара. Уа иҕамызт иахәтаз атагылазаашьа.

Хзыхцәажәо аномер ианылеит С. П. Басариа ипхәыс В. Н. Тусишвили-Басариа лгәалашәара. Сгәы иахәаны сапхьеит уи акрызтцазкуа документуп. Уи ианыпшуеит апсуа интеллигент, апатриот иаша ипстазара зеипшраз хазхәо эпизодқәак. Агәалашәара иханахәоит уи жәлары дышрыларсыз, еихарак С. П. Басариа ихатә қыта Кәтолқа данцалоз тагылазаашьас иоулоз.

Саргыы цьара сызбахә ахәоит. Апсуа ртцафратә техникум сантаз С. П. Басариа директорс дхаман, уи илапш

хаа схын есқыынагы, аха ицшәма илгәалашәоит хәа сыҕамызт.

Сапхьа даагылеит Симон Басариа, ацсуа интеллиген-
циа апхьагылацәа руазәк...

Закәытә хацәа ейбагақәоузеи харада-барада
ихацәтаһаз! Урт реипш згәамчи зыхшыҕеи еицназгоз уаха
имгыларгыи калап!

Ари ажурнал аномер ианылаз зегы сылапш нар-
хызгеит, иашала хцәажәап, ицегыи ибеиазар, ицегыи
итәулазар, аматәарқәа ицегыи еиуеипшымзар аун, из-
банда, иазыкәтқоу аинтеллигенциа хрылатәоуп. Аус ры-
цушьа хәқәымшәозар калап!

Апрель 2

Иахьа Олес Гончар Гагрантәи Н. Афон дааит. Уа
хаипылеит В. Кобахьеи сареи. Гәдоутәтәи араион анап-
хгара Н. Гәыблиа иҕны асас ихәы дырхиеит. Кыраамта
хәидтәалан, аҕгы хар амамкәа иаажәит. Устәи Мчышьта
акалмахақәа раазартаҕы хәаит, хәсас ицъашьаны
дахәапшит ари атыц хазына.

Абрака, ашана тыц аҕы иареи сареи хәипыртцит, О.
Гончар уатцәы асаат 3 рзы Адлернтәи Киевка дпыруеит.

Апрель 4

Хгәы тызкыаша акы аахәагылахит еиҕа. Агазет
«Заря Востока» ианылеит Адамиа иантинаукадә шәкәы
иаххәаны арецензия.

Уаанза Қырттәылатәи анапхгара излахархәахьаз,
хәзлақәдыргәыцхьаз ала, уи ашәкәы иагугыи-иабзоугыи
мзакәан, жәлары зегыи ирбартахартә еипш иахцәажәаран
ишыкоу, иара ацәгьахәшьадҕы Адамиагыи гәыбған
иртарыи ишыкоу... Уи зегь мцурахеит! Зегь башахе-
ит! Иаалаган антинаукадә шәкәы ажәған ақынза иха-

галан идырехеит. «Ацсуа жәлар хәа жәлар шыкам, урт абызшәагы рымам, культурагы рымам хәа цыара акы анызаргы, рацәак ибаргәым, егырахька ари ашәкәы ла-гала бзиоуп!» — абас ауп аг. «Заря Востока» аредакциатә статиа иахәаз. Ари еипш ламысдара уафы имахац, уафы имбац! Уажәшты ишцаауеи? Ираххөзеи згәы нханы икоу хажәлар? «Ацсуаа камлароуп!» — ари анагзаразы зегь җык еицтацәажәан иказар?

Иахатәи атцх абартқәа сышрызхәыцуаз гәакрыла ис-хызгеит.

Иахьа сцоит Члоука. Сышнеилак, сеигәышә аашьтых-ны абахча снытцалоит, җымшкагы Акәака схынхәзом!

Җаи, ишцахақхоз, сабацәа рашта санынталалак, иаа-сықәшәаны сыпсыр, ртыхәа цымтцәарызи сахьына-тыслак сеимлахәа сызку агәакрақәеи агәырҗақәеи!

Апрель 5

Агазет «Советская Абхазия» (апрель 1 азы) ианылеит В. Атцнариа истатиа «Поэзия природы и сердца». Сгәы иахәеит, иаанарцшит автор апоезиа иртцаулан ишеилика-ауа, бзиа ишибо, насгы хьахәчахәрада игәаанагара ахәара шилшо. Иара убас астатиа иаанарцшит ацсуа лирика иалшахьоуггы. Абас ҳацкәынцәа цахәцахәқәа иҗагылаз, цшь-класск рмоугәышьар, лассы ҳлитератураҗы ацсцәеи абзацәеи еилдыргар здырада?

Апрель 7

Җаха Члоу исхызгеит, схәычра сашьтацшуан, аха ихьацшынгы исыхәамцшит. Амшцәгьан, иаакәымтцзакәа ақәа кыдхаеон, цыара уск сзымуит, пхзык сызкамтәеит, адәахьы уаф дцәыло икамызт.

Абри Члоу анхара-анцыра хәа сызҗәқәоу зегьы еижьа-газар? Дон Кихотразар? Аха ус схәаргы, иара ацстазара ахатагы еижьагоупеи!..

Фынтә-хынтә исхәахьеит, аха еитасхәоит: сызқәатып Цлоу икалароуп, хәтаалагы сабацәа рашта иахьатцанакуа кәакьтак ағы.

Иацы хашьцәа Цьумкеи, Шьотеи, хамахә Акацәба Қарбеи, нас саргы убрахь снарылатцаны, мғык аахгоит хәа ахәы хнықәлеит. Саби сани ахьжу анафс ахәы ақәапрахь ххалеит. Ирасхәеит абра Шьынқәыраа зегь рынхартә шакәыз, Қәмарчака иахьтацшуа ахәада азганк ағы атәатцла штәагылаз, ашьтахь итцфырны ианкаха, сабду аныхәарта ақәатцарахь ишыиеигаз. Ахәы харақ хәқәгылан хамтак хаицәажәон, тцлақәакгы цәхкеит, мытқәакгы хархит. Ацкәынцәа исыцыз срыхәоит ари ахәы харақ атрактор ныкәтцаны идрыцқьарц, еикарартәырц, ажра ихдоугы еимарпсарц.

Цлоунтәи ханааитцәкьа, Москвака «Новый мир» аредакцияхь ател сасит. А. Твардовски дсықәымшәеит, аха исархәеит «Чанта дааит» аоттиск даеа мчыбжьык ала Акәака амфа иқәыртцараны ишыкоу. Уи шаасоулак, сапхьаны иаразнак исырхынхәыроуп, икалап жәабака мшы Москвака ацара сықәшәаргы.

Апрель 9

Иахьа абиуро ағы ихы дақәитыртәит жәлар рконтроль комитет ахантәафы Н. Акаба. Н. Акабеи М. Ешбеи рыбжьара иказ аиашатцәкьа шыздыруазгы, Н. Акаба иамхра ииашам хәа сағагылеит. Сара азәзатцәык сыда абиуро ачленцәа зегьы Акаба иамхра қәнаганы ирыцхьазеит.

Украинатәи ажәабжь бзиа саафит: Новицки ашәкәы сзифит. Олес Гончар Ацснынтәи даныхынхә, дицхьан, диацәажәеит. Уи иеихәеит Ацсны игәы ишахәаз, настгы иалацәажәеит сфымтақәа украин бызшәала реицәгара шеиҕкаау.

Иахьа уахь амфа иқәыстцеит «Ахра ашәа», издыруада ирзеицәгар.

Амилат ус ахынтафынтара сзалымтцит, жэынгы-
ғангы уи сакакарц сыкан, арахь сгэабзиараггы
сакэгэыгуа избом. Закантэ сапыртцырц сызбахьюзеи ари
смацура! Амла сагарггы ахақәитра смоурызи! Аха зегь
реиха ишэартоу, мышгафык уи атыц ааникылар, хзеипш
усқәа цхастахоит!

Апрель 20

Иахьа Қартынтәи схынхәит. Амш цэгьюуп, ақәа
кыдтәоит, ахьтаггы афюуп. Атаацәа зеггы Члоука икоуп,
Цьохь ичарахь ицеит.

Қарт амш бзиан, асасааирта «Интурист» ауада № 32
сыфнан, сыцсы аайтаскит, сызхара сыцәеит. Грышья
Ашьхаруеи сареи хайқәшәеит, крейцахфеит, ахәылбыгеха
адәыгба ақынзаггы снаскьеигеит. Аиаша схәар ами,
крызлоу уафуп ари ахатца.

Апрель мза антәамтазы Қартка сеитацар акәхеит.
Сгәы итоуп Қырттәылатәи акомпартия Ацентр Комитет
амазаныкәгаф Д. Стуруа ифы снейрц. Сахәоит, икалозар,
исыртарц арфеиаратә цсшьара. Уи сыртан икалозар, снаб-
жысырц стахуп Ленинграднза.

Акәарт еипш смацура астал сахахейт, аамта сафкьаны
ацара иафуп, арахь икастцаз хәа рацәак акгы ыказам.

Апрель 21

Ацсуа интеллигенция иеиуоу цытфык гәгәала акари-
еризм рылаены икоуп. Цьюкы-цьюкы уцсыр, уцсыжра
афхәара цыртәаанза утыц иашьталоит. Н. Акаба да-
мырхит, иаххәап, иаха аипш, уатәы еипш, цсуахатцак
дысныртцеит итыц афы азәы дкарцарц: — Уара Акаба
уифызан, данамышхуазггы утахымызт, абри акандидату-
ра уафамгылан!

Сгәы канажыт, сшьамхы аркәадеит ари аацхамта.

— Уаа, шәанаңбалбеит, Н. Акаба сөйзә иакәын, ма-
кәана иус цқба иахәампшыц, итыц ағы даанрыжыргы
калоит, шәарт азы шәытчалама? Уи ауаф дыцсытцәкыргы
ижха хашәымтәзаап!

Закаңбара сгәы цызжәарызеи? Исзаанхазеи сара?
Ачхара, җаңхәа Ачхара! Аора! Аора! Аора!

Апрель 22

Асаат жәафә рыбжа инахысхәан, схынхәит ацсуа
драмтеатр ахынтәи. Сахәапшуан апремиера А. Гогәуа
ипиеса «Ипсаху амш» («День взаимы»), ахыз ацсышәала
иахәагәышьом автор игәы итәикыз. Аспектакль сгәы
иахәеит, еихарак арәжиссиор лусура. Афымта хатагы
цқба изызхәыцу акоюп, хшыфкәышра агым, ажәақәа
еиыцшаауп, иразоуп.

Ацсуаа ауаатәыфса зегы реипштәра! Уи амфә
ханықәла, ацсуаа уаф иламфашьазо рдунеи цәырызгаша
хлитература калазом! Ацсуаа рхы-ргәы зыткәаша, рхы-
ргәы зтәызтәша фымтак хлитература иаланагалом!
Икалоит ацсышәала ифә, аха урыс бызшәала ихәыцу
афымтақәа, урт атыжыра мацаразы ауп изаццоу, уаха
хажәлар рзы хәартарак рылаларц икам!

Маи 2

Ариабжыарак Қарт снабжысын, сааит. Уака Р. Марги-
ани дызбон. Аресторан ағы хнеидтәалан, креицахфеит.

— Уара ақыртқәа утахымшәа, абас ажәабжыны ирыло-
уп Қартаа, — дцәажәеит сөйзә. Азәы ашхам дәықәитцахит,
дызустада уара идыр.

Ари еихарак ацәгыахәыц Адамиа ишәкәы «Грузинское
народное зодчество» азын гәалсрыла ацәажәарақәа иказ
ирыхкәоит. Хәарас иатахузеи, убызшәа бызшәа назам —
диалектуп, умилац — милацзам хәа иаасыдгылаз ақыртүа

синышәаран сыказам, иара Адамия ихата дагықыртуа гәтылсандаз иубаргәыз!

Итытцит аж. «Алашара» № 4, уа иануп аповест «Чанта дааит» — сыцшуп, иахырхәаарызеишь ацхьаөцәә?! Аповест гәтыгыгәаала изөыз аоуп, апроблема ду иалацәәжәоуп, цытчыткгы.

Маи 3

Уажәытәкьа Члоунтәи сааит. Саб иашьа атахмада Гәгәа 89 шыкәса иртагылоу дьчмазаөуп, ибара сыкан. Уажәшьта акгы изыкатом. Дрыцхасшьоит, адунеи азна аңабаа збахьаз уафын, аңа дихылымтцит, абри ила интәоит Шьынкә Жьажьа ихшаз рыцстазара. Изакейтә халалроузеи! Изакейтә гәыцкьароузеи уи ауаө иццауа! Уатәы аҳақымцәа ачымазаө иахь исышьтуеит, аха уажәшьта хәартак иауп хәа сыкам! О Анцәа ду, хәарта ит!

Маи 9

Аиааира амш. Исгәаласыршәоит ацсадгьыл зхы акәызтцаз сөызцәа. Сәагылан, рпатреткәа аацәырганы сапхьа иныкәыстдоит. Акакала исгәаласыршәоит еицаҳхаагахьаз амшкәа!

Ишысхәахьоу еипш, «Чанта дааит» ацсышәала итытцит. Иацхьахьоу ибзианы ирыдыркылеит, «Ацсны Кадшь»-гьы рецензия кьаөк анылеит.

Иацы телефонла Гь. Гәлиа сияцәажәон. Даара итахушәа збоит «Чанта дааит» дацхьар. Икалап, ЛГ ианитарц итахызар. Иара еилкааны имоуп уи аповест А. Твардовски игәы ишахәаз, ус икамлар, «Новый мир» ианыларымызт.

Иахьа асаат 5 рзы Члоука сеитацоит, цхзык аасылсхыр цәгьа избом. Хақәитрак соуны санбакалои, мшәан, сара? Акәыба сантарцдалак акәзар?

Мау 17

Иацы апоет ақарахымза Алықса Лашәриа ихатә қытан Кәтол изқәатың ахықоу иаадыртуан ибақа. Жәпафык цеит еипхеибатца. Сара сәааныскылеит. Избан? Апоет ибақа хара Аңсны аихабыра иахзықамтцеит, иуаңәа-итахңәа аңара еилаңсаны ауп уи абақа шдыргылаз. Аартрағы дара роуп иаңшыызгаз. Вахь анеира шысуалугы, апоет ибафхатәра ахә ҳаракны ишысшыогы, сыңхашьоит, сылахь аңхзы ақәнаңәоит, уахь сызнеиуам!

Фымш рышьтахь К. Симонови сареи ҳаикәшәеит 3–4-қа саат ҳаицын. Излазбо, игәахәара бзиоуп, аиашазы, уама злоу, уама еиғзырцаауа уафуп. Аңсны гәыкала дазықоушәа збоит, уи ауп сара сзын зегь раңхәа игылогуы.

Иахә К. Симонови сареи ҳаикәшәоит. Дызгоит Кәйдры аңшахәақа, Наа шықоу. Хаңсы хшыап, акгы хңаңхап, цәыцақәакгы аанаҳқылап. Амфа бзиа!

Мау 21

Иахә Аңара ақытан сықан, К. Симонови сареи ҳаицын. Ақытатәи абжъаратә школ Леуарса Кәытңниа ихъз ахыртңон. Ақәантәи ираңәафын аинтеллигенция, ашәкәыфәңәа нарылатңаны. Амитинг аадыртит. К. Симонов дықәгылан дңәажәеит. Уи ихәеит Л. Кәытңнией иареи Лит. институт ишеиңтаз атәы. Инеидкылан аизарағы ақәгыларақәагы иңсығены еиғкаан. Абас фынтә-хынтә сақәшәахьеит. Изхарада ари? Зегь раңхәзагагы — Аңсны ашәкәыфәңәа Реидгыла анапхгара. Урт иахә Аңараа имфәпырго аус «аха рымам».

Мау 22

Дәәа фымш рышьтахь Москвақа сңыруеит. «Новый мир» ианылеит «Чанта приехал». Аоттиск аартитит,

пытчытк псахтәуп. Уиадагы даеа усқәакгы сымәуп: уахь изгоит афымтақәа ҫ-томкны еикәсыршәаз. Истахуп Гослит ағы итытырц. Тыцх Апартия аобкомаа ашәкәы рфит атыжырта адиректор Косолапов ишқа, аха макыана атак ыкам. Анцәа илцха зауша К. Симонов ихы иадитцеит апхыажәа афра. Уи, хымпада, атомқәа ртыжырагы иацхраауеит!

Ииун 3

Иахыа сыхнхәит Москвантәи. Стаацәа хәычи-дуи еибганы срықәшәагәышьеит. Иаацкыаны мчыбжык Москва сыкан. Сандәықәлоз аены Гәылрыцшь К. Симонов идачыхь сныдгылеит, бзиала наиасхәап хәа. Астол хнахатәан, тдәыцақәак аанахкылеит. Сдәықәлара аамта анаахадгыла, сызтаз апшәма ус ихәеит:

— Аеропорт ақынза унаскызгарц стахуп, иуцәым-гымзар?

— Иауазеи исцәымыгхартә, еихагы сеигәыргәоит, аха харт апсуаа хабацәа ртәы ала хәхәапшуазар, цыара ицоз ифызцәа ицеыжеланы акатцәара дхыргон. Снаскыоугозар, снаскыаг Москванза, ҫ-саатк рыда уаха уцәызуам, утаацәагы ургәыргәап!

Симонов даасфәцшын:

— Абилет узыцшаауазар сыхиоуп! — ихәеит уи.

— Абилет уцыба итоушәа ицхыаза, — схәеит сара.

Иаразнак иеааибитан, хдәықәлеит. Абри анеибаххәоз аштахь иниасит 2 саатки бжаки, К. Симонови сареи хайцыртит асасааирта «Москва» апхыа.

Адырфәены К. Симонови сареи хәикәшәеит Гослит ағы. Ускан Акәа абилет аахәан иман, адырфәены дагыпцит. Сара сфымтақәа ҫ-томкны еикәсыршәаз назгеит уи атыжыртахь. Уа иацын К. Симонов ирецензияггы.

Косолапов стомкәа ртыжъра сақәиргәыгит, аха игәрагара сцәуадафуп.

Уантәи сфынасан, снейт «Новый мир» аредакцнахь. «Чанта приехал» Конторовичи сареи хайцахәацшит. Ссамыссақәак ҳарееит.

Иара убас сныдгылеит «Огонёк» аредакцияхь, А. Софронов дсықәымшәеит, ихъзала инсыжыит циклк сажәеинраалақәа.

Аамта кьафк иалагзаны дарей сареи хайниейт. И. Смилиаков, Р. Казакова, А. Твардовски, М. Луконин.

Ма дара сзеилкаауам, ма дара зтагылоутцкьа цкьа исыздыруам цьюкы-цьюкы аурыс шәкәыфәцәа. Шамахак акәымзар, урт чмазарак-чмазарак рымоуп: азәы таацәарала деикәшәам, даеазәы ауатка даашьтнакәыцәауеит, зны-зынла егыи ихәсақәа азә дкаи-жылап, даеазә дааигалап, урт дырхашәалом!

Нас, икалазеи, мшәа?

А. Твардовски итәы хазуп. Уи ацензуреи иареи бғартахыи айқәпара иафуп. Сара исыздыруам еиха иазеигъу аурыс литература: апоет ибафхатәра ду акәу, хацәнамырха апоет иуаажәларратә қәпара акәу? Цьюкы иматтура дапыртдыр, ифны дтәаны ифымтақәа дырфызар, еиха еигъзами хәа ицәажәоит.

Сара исыздыруам урт руа ииашоу, аха сара избоит иахьатәи аурыс поет ду итахарта ацаф даины дышхықәгылаз.

Зны-зынла ус хцәажәалоит: Дантес данхысуаз иабаказ, мшәа, А. Пушкин ифызцәа? Мамзаргы, В. Маяковски иеанишьуаз, ма Есенин иеаныкнеихауаз иабаказ урт рфызцәа?

Ицьюшьартә иказами, абас атахара амфа дангылоуп А. Твардовски, ари калоит хәацхьа, нас, иабакоу ифызцәа, ифымтақәа реихырхәафәа? Аха макьана зегь хәахауп, ма хдагәоуп!

Сара исылшо мызкы акара сипхьоит Апсныка, абыржэы хынтэуп, уахь сипхьоуижьтеи. Иаргьы деигэыргъан ихы ирхоит Апсныка, убра дыканатцгы игэы тынчуп, гэырфа имам.

Ииун 7

Иахьа аобком афы абиуро мыжда хаман. Асаат 11 рзы итэаз 6 саатк рзы халгеит. Зака игэыпцэагоузеи, закагы игэхыршэагоузеи ари аилатэара! Уаха ажэак сзаццом, уардынк азна исхэаша шсымоугьы, саацсеит, скарахеит! Аеы нади еипш сгылт.

Ииун 9

Иацы К. Симонов Гэылрыпшынтэи ател дысзасит. Адырра ситеит Шэантэылантэи дшыхынхэыз. Р. Маргиани ипхэыси иареи иара ифы ишыкоу, насгьы урт сара сахь иаарц шыртаху. Ахэылбыгеха снабжьысын, Ревази Ниней хафныка иаазгеит. Иаха хайдтэалан иахьынзахтахыз. Хазхара хайцэажэеит. Арт сысасцэа иахьа асаат 12 рзы «Комета» иакэтэаны Гаграка ицоит.

Уаха Қартка амфа сықэлоит. Уатцэашьтахь уа икоуп Қырттэылатэи ССР Иреихазоу Асовет асессиа. Адырфаены қырттэылатэи акомпартия аплениум ыкоуп, убрака ақэгылара сыдуп.

Ииун 10

Қарт. Соагылт «Интурист» асасаиртафы № 8. Ашоура цэгьоуп, апсылагафагара уадафуп. Иахьа Зотценизеи сареи кыраамта хайцэажэон. Ус еибакхэеит, рацэак мыртцыкэа Апсныка днеирц, фымшка-хымшка хайцныкэарц, нас убриакара аамта хайцныкэарц Мраташэаратэи Қырттэыла араионқэа рфы.

Змаршэа акра уадафу уафуп, дыхжэоуп, аполитикеи анаукеи ицэеилафашьоит.

Июн 11

Ияхъа ҳалгеит Иреихазоу Асовет асессия. Асаат 6 рзы Дамиан Гогохъиа дхапхъеит крыфара. Хцеит Қарт налтқка, «Бетания» хәа иахъашьтоу аресторан ахь. Хахънеиз ххәы хианы иахъыпшы. Астол ҳахатәан Г. Абашизе, Д. Гогохъиа, И. Амчба, Б. Адлеиба, Г. Чачиа, Б. Тарба, сара. Аамта қыафла иахъаагеит, ҳазхарагъы ҳаицәажәеит. Излазбаз ала, Д. Гогохъиа гәғала игәы азыбылуеит иара дызлиааз Самырзақан.

— Үа саб джуп, сангы уа дыржуазар акөһап, сара сахыржуа сыздыруам! — ихәеит илабжыш хакөкәала. Уи аухатәи хайкәшәара, айфызаратә еидтәалара адагы, мацк акара аполитика ацәа ахазаргы каларын. Д. Гогохья, Г. Чация ухәа Апсны иалтцыз агыркәа иртахуп хар змам апсуаи дареи еизааигәан иказарц.

Июн 13

Ашыжьж асаат 10 рзы иаатит Қырттәылатәи аком-
партия апленим. В. И. Ленин иира 100 ахытра ареспублика
шапыло — абри акәын Мжаваназе иажәахә. Уи
ажәахә сара сгәы ишаанагоз еипш гәыргъа-гәышьтыхра
мацарала еибытамызт, акритика рацәан. Убри акнытә,
сара сықәгыларә иарә сахтәаз акыр исыпсахит, иамс-
хит сажәеинраала «Ленин икны». Сықәгылеит, ахә
сықәгылашыа сара схатагы сгәы иахәом. Уә ицәажәаран
изыхәтаз В. Кобахыа иакәын, ахә сара сагәыдрыжылеит,
уи змаану сеидру?

Асаат 12 рзы апсеитакра карттеит. В. Кобахьиеи П. Ги-
лашвилии Мжаваназе днарыцхьан, ирласны Адсныҕа
шәхынхәы хәа рыдиттеит. Урт андәықәла, саргыы срышь-
талеит, сықәгылахьан, уаха снызкылоз хәа исымази?

Сара Қартқа санца сышытахь А. Твардовски, ипхәыс
Мариа Илларион-ипха диманы, Акәа дааит. Ари кәлеит

амза 10 рзы. Тамара асасцәа дырпылеит, инаган асасааиртаҕы инлыжыит. Адырҕаены аоныҕа дрыпхьеит. Рапхьазакәны урт асасцәа хзааит хуада ҕыцкәа рахь. Рхәы дырхьеит, азәгы дадрымгалеит, таацәашәала инейдтәаланы акы инацхаит. Амра лтәшәаанза хәоны иҕан. Ал. Твардовски скабинет аҕны дааин, аҕырта астал дахатәаны ашәкәкәа дрыхәапшуан. Уажәы-уажәы Биана длазтаауан: «Когда же приедет наш мученик?» Уи сара сзы акәын иззихәагәышьоз, аиашазы, агәакцәгәа хәа изышьтоу сами сара.

Уамашәа иубартә иҕалеит: мчыбжык аҕнытҕкала сыҕоны иҕан асасцәа дахькәа: К. Симонов, Р. Маргиани, А. Твардовски, аха сара срыкәымшәеит. Уи акгы аурым, аус злоу, гәык-цсыкала имҕахытцит сышҕа!

Ииун 14

Иахьа Члоуҕа амҕа сыкәлоит. Сышнеиуа, Гәылрыпщь сныдгыланы, А. Твардовскии К. Симонови збап, снаря-цәажәап, нас — Члоуҕа!

Иҕалаз уи ауп, А. Твардовски К. Симонов Гәылрыпщь дшыҕаз аниаха, иааигәара сыҕазар ауп хәа дыкәгылт.

Дхацшааит К. Симонов игәылапхәыс «тетя Дуся». Урт хасасцәа ирылтәит ҕ-уада хәыцкәак, аҕны апхьа иҕан атцеицъ. Убри ашҕа кьаҕ аҕны хайкәшәалон Твардовскии, Симонови, сареи. Хпатреткәаггы еицтаххьан атцеицъ хахагыланы.

Хәылбыҕеах сныдгылеит А. Твардовски ишҕа. Хшеицәажәоз, иаацәыригеит Н. Акаба избәхә. Уи исеиҳәеит иматтура данамырх ашьтахь Москва иара иҕы дышнеиз, акакала дзыкәшәақаз зеггы шизеитеиҳәаз.

— Уаха сызлаухәо акгы ыҕам, абри удкыл схәан, ацара идызгалт, — дцәажәон А. Твардовски, — аха Акаба ацара идимкылт. Нас А. Твардовски дазтааит абиуро

акны икалатцэ́кьаз, хазы хэ́таала еиликаарц итаххеит сара уи абиуро а́фы иааныскылаз апозициа. Иахынзасылшоз еилкааны иасхэеит.

— Вы сделали больше, чем в таких случаях можно было бы предпринять! — ихэеит А. Твардовски.

Ииун 17

Ахэылбыгеха Тамареи сареи хцеит Гэылрыпш́ка, А. Твардовски даабарц. Ацшэ́мацэа хашнеиуаз рдыруан, иахзыпшын. Ирымаз ала ххэы дырхиеит. Иааит К. Симонов ипцхэ́ysi иареи, Гь. Гэ́лиа ипцхэ́ysi иареи хнеидтэ́алан, тэ́ыцакэ́ак аажэит.

Хахы́цаажэ́оз ицэ́ыртцит аповест «Чанта дааит» азбахэ. Гь. Гэ́лиа имзакэа ихэеит афымта игэы ишахэ́аз.

— Сгэ́ыргара иснарфит «Литературная газета» аш́ка иааркьа́фны рецензиак! — дафын уи. (Цабыргынгы́ы, уи арецензиа ако́пиа инапы антца́ны иара уатцэ́кьа исита́н, афны́ка иаазгеит.)

А. Твардовски ажэа ааимидан, усты́ы дналагеит:

— Эта вещь нам всем понравилась (имеется ввиду редколлегия журнала) своей глубиной. Конечно, автор мог дать другой конец, но все равно логически повесть завершена. Она щемящая, внутренне богатая. Я не знаю, может ли Баграт Васильевич писать дальше прозу, здесь, кажется, он все выложил!

К. Симонов даламца́ажэ́азеит, избан акэ́зар, аповест дамы́цхьа́цызт.

Цытрак ашьта́хь А. Твардовски ицэ́ыригеит Ф. Искандер избахэ, — бафхатэ́рыла еикэ́шэ́оу уафуп! — ихэеит атцы́хэтэ́ан. Итэ́аз зегь рахы́тэ азэгы́ы иаеимкит уи еипш́ агэ́аанагара.

Ииун 21

Уажэ́ааигэ́а, хымш́ка рышьта́хь, сара ика́стцаз ахэ́а-рала, Акэ́а дааит Кы́рттэ́ылатэ́и ССР аку́льтура аминистр

Отар Тактакишвили. Уи ҳақхба иқәиргыларан дықоуп
ф-зтаарак:

1. ахәынтқарратә симфониятә оркестр аштатқәа (50
фык.);

2. хор-капелла (60 фык.) аштатқәа.

Убарт рыдагы, даҕа жәафык ашәахәацәа-асолистцәа
рыштатқәа.

Сара сгәанала, арт аштатқәа шыақәыргәгәаны ианы-
кала — шыафак еитацеит ацсуа культура.

Аха, рыцхарас иқалаз, цыоуки ирзеилкаауам ҳабацәа
ражәацқа иахәо: «Ухыза гәатаны, ушыапы еитцых». Урт
рыгхаршаланы иқәгылт:

— Ҳара иахтахуп амузыкатә театр!

— Иаразнакгы ҳалагароуп аоперақәа рықәыргылара.

Хымз-цшыымз ирхымгакәа нақ хнахоит «Травиата»
ма «Фауст» арт зегъ ацсышәала иқалар ауп. Ари еипш
агәаанagara игәпысцәазаргы, иқазает ус ихәыцуагы!

Отар Тактакишвили сареи хнеидтәалан, цқба ҳаи-
цаажәеит, ашәкәы аафит ҳыцъагы хнапы антцаны СССР
Акультура аминистр Фурцева лыхызала, ҳахәеит ГИТИС
ақны ацсуа студия хтызарц. Цшыықәса рыла ҳара ихәуеит
ацсуа муз. комедия.

Оркестр анхау, акапелла анышыақәгыла, урт иан-
рыцлалак — амузкомедия, нас атеатр аартразы иаанхаз
шыафазатцәык акәхоит.

Аха цытфык ҳара хнапхгафцәа ирзеилкаауам, атәфан
амырскәа аанда шузымшышуа! Даҕакала иаххәозар,
акадр умамкәа аартышыас иамоузеи атеатр!

Ииун 21

ИахбаА.Твардовскиириамшауп.Мархбауларесторан
афы уаххба ирхиет. Уа ҳаикәшәеит К. Симонов ицхәыси
иарей, Гь. Гәлиа ицхәыси иарей, сара, Тамара. Цытрак

ашьтахь ихахьзеит И. Тарба ипхэysi иарей, уи ицын Нодар Думбазе, Гульда Калазе, асахьатыхьы Цирцхалава. Урт зегьы ркъаф катцаны ауп арахь ишымфохьтцыз. Сара ажэа аххэааны инаган А. Твардовски истейт алабашьа. Изыстазгьы даара деигэыргъан идикылт.

Ииун 27

Гриша Ашьхаруа ифныка дхапхьейт. Уа икан: А. Твардовски ипхэysi иарей, К. Симонов ипхэysi иарей, Гь. Гэлиа ипхэysi иарей. Сара сакэын афы дзыржэуаз. Астол даара ипшзаны еифекаан.

А. Твардовски атцэа аакэхны Гь. Гэлиа диныхэейт. Даара ажэа кэышкэа, ажэа цшаахкэа хэан Дырмит Гэлиа изы. Абри астол афы сапхьейт бзиа избо сажэеинраала: «Сишь, харантэи иаафуйейт ашэак!» Урыс бызшэалагьы атцакы еицэган ирасхэейт. Сасгьы апшэымагьы ргэи иахэейт.

Ииун 28

Иахьа А. Твардовски, К. Симонов, Гь. Гэлиа рыхэсакэеи дарей хаманы Арасазыхь ақыта хақан. Ақытафэи ханнеи, шыапыла мацк хныкэейт. Араса ашьапаны итаз азыхьгьы хнафыхэейт. Устэи Кэлымырка хфаскэейт. Ла-миак ифны хамфохьргейт. Астол даара ибзианы ир-хиан. Ишыстахымыз атамадара сыкэшэейт. Насыпны исзыкэлаз — арыжэтэ цсуа фыцкыан. Икан ашэахэара, акэашара. Асаат 10 рзы Акэа хақан. Уаха хаипыртцит А. Твардовский сарей, уи уатцэи ифныка амфа дыкэлоит, сара уаха Картка сцароуп, уатцэи асаат 10 рзы иаатуейт Аплениум.

Ииун 30

Карт икан ареспублика апартиатэ актив. Ажэахэ кайтцейт В. П. Мжаваназе. Ааигэа Москва имфэпысыз

акоммунисттә партиакәеи аусуцәатә партиакәеи реила-
тәара алтцшә иазкын уи ажәахә.

Ацснытәи иҕаза делегатцәа зегы аухатцәкьа ххынхәит.
Адырфәены Акәа иҕалараны иҕан актив. Ажәахә ҕаитцон
В. П. Мжаваназе. Дәыҕбала амфә ҳақәлеит. Кобахьиеи
сарей Мжаваназе ивагон ахь дхапхьейт. Саатки бжа-
ки инарейханы авагон ағы, ашәыр хаакәа хнарыцхауа,
ацшәмеи ҳарей аицәажәара ҳағын.

Ииуль1

Ахәынтқарратә театр ағы имфәпысит Актив. Аи-
зара ашьтахь В. Кобахьиеи сарей Мжаваназе дхаманы,
иара игәацхарала, Бзыпынза ҳейт. Дәрыцшыҕа ххы хан,
иҳамфәтәны Лыхны хныдгылт. Ара рацәак хнымхейт.
Лассы хнейт Дәрыцшь. Хахәацшит ғыц иаадыртыз
амузей. Уи ашьтахь Махты Таркьыл ишҕа ххы ҳархейт.
Ацшәма, есымшааира еицш иахьагы, дгәырҕацәа
дахцылт. Акәасқьа азал ағы ххәы хианы игылан. Хақәшан
хаатәейт, ара иҕан цшыфок-хәфок ркынза ҳатыр зқәу
абырҕцәа. Хасас инафс ацшәма Махты дтәан, арахь сара
сиватәан. Афы дзыржәуазгы сара сакәхейт, ус цьюuky
иргәацхейт, измаану сеидру? Рацәак ҳаидымхалейт.
Лассы амфә ҳақәлеит, алмфанык ацәажәарақәа ҳаман.

Ииуль2

В. Кобахьиеи сарей В. П. Мжаваназе дхаман
хдәықәлеит абжыуаа рышҕа, хықәкылаггы ҳцоит
Агәы Бедиаҕа, ҳаитаауейт Илларион Шьакаиа. Асаат
3 ирзынацшуа ҳназейт аколнхара аусбартағы. Амфән
хныдгылан иаабейт Охәуреи азырцха.

Аусбартағы аицәажәарақәа ханрылга, Илларион Шьа-
каиа дхапхьейт ифныҕа. Уа ғыки-бзыки ишамхәо еицш
астол хианы игылан. Рацәак ҳаидымхалт, цәажәара дук-

ггы ыҕамызт. Хҕынхэны ханаауаз, ихамфатэны Ткэарчал хныдгылт. Ақалақь хналс-фалсны иаабейт.

Ахэылбыха Кьалашэыр астанциафэы хасас адэыҕба дақэхартэит. Хымш тѳеит Ареспублика анапхгафы хицуп, хиацэажэоит, иажэа хазызырфэеит, Ацсны азыхэа абзиа итахушэа ауп ишызбо. Аха, гөақрас икалаз, иара напхгара зито асистема кэарфеаруеит. Д. Гэлиа ихэан еипш, цыоукы «рхы азақэанқэа дара иапыртцоит!» Урт азэггы ицэшөом, азэггы ицэыпхашьом. Хабакылсуеи уатцэы? Уахасахахэа хаилалома?

Ииуль7

Иахьа, Москвантэи иааит Иреихазоу апартиатэ школ аызрфцэа ачехословакцэа, исыдыскылт. Саатки бжаки инеиханы хайцэажэон. Азтаарақэа рацэаны исыртеит. Иудырратэ икоуп хара хыхь ргэы нханы ишыкоу.

Ибзиоуп аха, абри сымч зегь зыдсырзло закэызеи? Ари зегь арфеиаратэ ус иапырхагоуп! Сычкэынра санықэыз еипш акэзар даеакын, аха иабакоу!

Ииуль28

Ааигэа исоуит А. Твардовски икнытэ асалам. Апрофессор Г. А. Зизариа ифымта «Адекабристцэа Ацсны» шытахька ирхынхэит, уи сара сихэан, истахын «Новый мир» ианитцарц. Излаифуа ала, астатиа игэы иахэеит, аха, икалах сеидру, журнал изанымтцеит.

Ииуль29

Ихафсыз амчыбжь азы Пицунда сыкан, хатала дызбарц сцеит Г. Абашизе, уи итаацэеи иарей уа рыпсы ршьоит. Григоли сарей фбака саат хайцэажэон, зеггы хрылацэажэеит: ацсадгьыл, аполитика, апоезия, айфызара. Шамахамзар хгэаанагарақэа еикэшэозшэа ауп

ишызбаз. Аңсуааи ақыртқәеи реизыказаашыа ақынғы уғәи иамыхәаша акғы имхәеит. Аха усақ сғазам, иажәәқәа агәыџбара шрытцахџоу здыруеит.

Амза антәамтазы Қартқа ддәықәлоит, имџатәны Акәа ҳафны дынкыдгылар қалап.

Қлоу сабацәа рыхәтә кәасқәа рбганы, ихаракны иқәсыргыларц стахуп. Ауастацәа ықәсыргылахьеит, иацы убрантәи сааит. Иаарласны актәи аетап амақа ахартџоит. Нанҳәа аналагамтазы иара акәасқәа ахата рбгатәуп. Ирыцхашыаны сынтәџоит уи ажәытә фны. Арбгара аарлахәџоуп ишызгәағыыз. Уаагылеижьтеи гәығыртала убла тырхаха узхәацшуаз, уахьиз, уахьаазаз афны уаҳа иумбауа арбгара иузнамыртцысыр қалом агәырџа! Агәыхь!

Ауастацәа ирыстеит иаарыцқяаны х-нызқь маат цара ҫыцла. Знык исзыргылагәышьар, сықанатц арахь сааилап, хамтақғы саангылалап, саҳәшыа Хәыта рыцҳағы, цшак сагарым, хьтак сакрым ҳәа лгәы каршәны дыџназаап!

Ииуль30

СССР аминистрцәа р-Совет ахантәафы А. Н. Косыгини Финлиандиатәи апрезидент Урхо Кекконени 20-џык ауаа рыцны Ашәтәылатәи Клыхәра акатцәара ихытцит. А. Н. Косыгин абыржәы џынтәуп абас Клыхәра акатцәара дхытџеиҟеи. Урт дырпыларцы Гиви Цьавахишьвили Қартынтәи дпырны дааит. В. Кобахьиеи иарей Ажара анаџс асасцәа ирпылеит. Нас излахархәаз ала, аныкәаџцәа даара иаацсаны иқан. Ажара ақытсовет ахантәафы ифны афара қартцеит. Аха, излархәоз ала, ари ачеицыка рацәак ихаамхеит, асасцәа аацсацәазар акәхап. Устәи ирыман рәаархан, инаган Афон ҫыц адачақны иаанрыжыт. Уа рыцсы аныршыа, Пицундақа ииасит.

Август 1

Иахъа сабшоуп, хматацәа афыцъагъы Кәтолқа ихашьтит. Хара ихазбеит Гәылрыпшы́ка адачахъ хаиасырц. Хаматәақәа уа инышьтатцаны ихазбеит Члоунза хнабжьысырц. Уа, ишысхәахьоу еипш, афны аргылара сафуп. Иахъа издыруан актәи аетаж ама́ка шахадыртәоз. Убри а́кнытә, убрахъ даара сыццакуан, иагъыстахын уа-хык саагыларц, атыхәтәанынза акәны сыпхьарц иаар-ласны идырбгаран и́каз сабацәа рыфны.

Тамшь хнеиуан еипш, амилиция хмашьына аангылартә еипш атрышә дасит. Хаангылеит. Уи иситеит В. О. Кобахъиа ителефонқәа. Уа апочтакны снейны Акәа́ка ател сизасит. Кобахъиа дсықәшәеит ифны. Исеихәеит, иа-хъа 5 рыбжазы уеизгъы-уеизгъы Акәа́скалараны шахәтоу.

Хаанымгылакәа Члоунза хназеит. Уа агәылацәа зегъ еизаны актәи аетаж ама́ка ахартәара иафын. Санцоз, ам-шраз, ф-бутылкак акониак шьтысхит. Иаахсыртлан, ма-къана и́катцам афны хлыфнагылан, иахныхәеит. 15–20 минут рыда снымхеит, иаразнак Акәа́ка ххынхәит.

Асаат хәба рыбжазы Қыртгәылатәи аминистрцәа р-Совет иатәу апсшьяртә афнафы снейт. Уа исзыпшын В. Кобахъиеи, Г. Цъавахишвили. Иаразнак хдәықәлеит Пицунда́ка. Амфан Цъавахишвили ихаихәеит Австриа дахьы́каз иибаз-иахаз. Сара ари ауаф дыздыруеижьтеи жәаба́ка шықәса инареихауп. Аинтеллект згым, ибзи-аны иаазоу азә шиакәу фашьом, насгъы игәы пхтым. Ахәынтқарра ус афы даара игәгәақәоу дреиуамзар калап, дуафы ццакуп, зны-зынла дықәцақәсуеит, азтцара дуқәа рышьтыхра иеалаигалом, ишилымшо идыруазаргъы калап.

Пицунда рапхъа адача № 9 афы хнымфахытт, уа А. Н. Косыгин дахзыпшын, нас иара днахапгылан, хаицәажәо ажәабатәи адачахъ хдәықәлеит. Амфан,

хахшыкгы хааидыргылан ихаихеит Пицунда акор-
пус дукэа шеимидаз, урт ирыгу-ирыбзоу шырацэоу.
В. Кобахья аффахэа иажэакэа ранцара дафын. Сара
ицэажэашьеи ихэыцшьеи хасаб рзызуан, истахын абри
анапхгафы дзакэытцэкью аилкаара. Уи — анхашэа-
антышья аилкаарафы хэарак атахымкэа ихэыдоу азэ
иакэым. Ифашьазом апышэа дугы шимоу. Аха урт ма-
цара азхома аихабыра рхада имехак? Имоума агэагырей,
хара анапшрей?

Хнеит Кекконен ишка. Хнахатэит уаххья. Астол
итцегы еигъзаргы ауан. Асаси Косыгини ажэакэа не-
имырда-ааимырдеит. Сара Кекконен уажэадагы
дызбақэахьан. Сара иахьынзаздыруа, ари икэыгоу, хара
инацшуа уафуп. Афинцэа ргэыла ду Асоветтэылеи дарей
еимабзиазарц итахуп. Ицьюушьартэ иказами, 4 милли-
онк иреихам амилат, убас рхы мфадьргеит, ахэынткарра
дукэеи дарей еизымзырфыр ада цсыхэа камло. Ари
иахьзуп даараза ихараку амилат хдырра, амилат кэышра,
амилат анарха! Зегь аауеит хара хашка, хазтахугы
хазтахымгы. Зегы ирыхэлаҳажьлароуп, аха ианбанза?
Арахь агарра хзатымтцит. Кекконенгы уи акэхап
дкырклышуа дзааз, хгэырфа иаго иакэзам уи.

Уаххья ханалага, А. И. Косыгин днаскьяагон. Амфан
изулак иасхэеит Ацснутэи абнақэа зтагылоу арыцхара
атэы, Г. Цьавахишвилигы даасыцхрааит. А. Н. Косы-
гин ус ихэеит: «Еааны хымпада аплан абжак акара
ихаркьяфеуеит». Аха убригь рацэак дацрамлакэа,
иныкэырцшшэоуп ишихэаз.

Аухантэарак схэыцуан: изыкалазеи абас? Ацентртэи
аихабыра цкья изырымзырфэуазеи атыцантэи анапх-
гафцэа?

Ауыха Гаграка хцеит, уа хапхьеит хахшыкгы.

Август 2

Аены жәәфа рыбжазы Пицундақа ҳааит. Асасцәа ака-тер илтартәаны Адлерқа хдәықәлеит. Амқан А. Н. Косыгини Урхо Кекконени рхала аицәажәара рыман. Адлер хнеиаанза амшын әеарцәгьеит. Хкатер асқьала изадым-гылеит, 40 минут инареиханы ахәыпызыпра иафын. Ашьтахь, иааулак хазхытцит. Хашиашаз Адлертәи аеро-порт ахь хнеит. Апхьа Кекконен дыприт, ашьтахь Косыгин. Цьавахишвилигьы уи дицталаны Москвақа дыприт.

Г. Цьавахишвили, акыр шықәса издыруаз, арт ахымшк хажьейцыз уаанза идсымбалацыз идызбалақәеит. Итахуп аихабыра ргәы иахәартә ахымқацгара, ацәажәарақәа раан, изакәызаалак итцару зтцаарак ацәыргара итахзам...

Август 4

Москвантәи исзаарышьтит ажурнал «Советский воин» № 14, адақьа 13 ахьаахуртуа иануп спатрет аннотация атаны, уи иатцагылоуп сажәеинраалақәа җба.

Август 7

Тамареи сареи Гәылрыцшь адачақны ҳакоуп. Иахьа аусурахьтә санаауаз Ш. Инал-Ица даазгеит, уаагьы ара дқалоит, кыртцуан ҳаибамбеижьтәи, хазхарагьы хаицәажәап.

Уи иаҳа инартбааны далацәажәеит тьцпх Тьркәтәыла данықаз иибаз-иаҳаз. Сара сызтцарақәа ртцыхәа пцәомызт, иара исеихәац еитәсеихәон. Абри ҳағзан аухантәарак.

Август 8

Иахьа Иреихазоу Асовет Апрезидиум афы исыдскы-леит 27-җык Англиантәи иааз ағар. Урт мҗапызгоз ҳара хтәқәагьы нарыцутцар, зынза 68-җык ықан. Җ-саатк

инареиханы азтаара-хәәкәа рыла срыггара иафын. Уеиз-гы адкыларә шыахәны имфапысит хәа сыкоуп.

Август 11

Ашыжьь Апрезидиум афы акабинет сныфналон еипш, Ш. Инал-Ипа ател дысзасит. Уи исеихәеит аамтак ала сзыргәырғашазгы сылахь еикәызташазгы. Итытцит ажурнал «Новый мир» № 6. Атыжьырта «Алашара» дахьнеиз уи апхьара ишафыз ибеит. Псыуа шәкәыффык ифымта еицырдыруа ажурнал ианылеит хәа аигәырғьара атыцаны, урт ргәы иалан, еимтцакуа атцәы алартцон аповест «Чанта дааит». Еихаракгы урт рхы рхызхыз амхацьырма иазхәоу атыц акәын. Ари иахьзузеи? Ари иахьзуп: хамацьянара, хрыццара! Изустцаада уи афымта згәы иамыхәаз? Иаххәап, нас, уаха акгы иапсазами «Новый мир» ианыртцаз аповест?

Ишпазугәышыари, Пушкин иами зны изхәаз: «Что поздно Лондону, рано для Москвы».

Убри аены Ш. Инал-Ипа исеихәеит асасааирта «Аб-хазиа» акны ишаангылаз Тьркәтәылантәи иааз ыцья апсуаа, афыцьягы Жьйбақәоуп. Ашытахь излеилыскааз ала, арт асасцәа Кь. Ачба дрыцны Арасазыхька ицеит.

Иахьа асаат 12 инархысхан, скабинет иаафнаргалейт ажурнал «Новый мир» №6. Уа иангәышыоуп «Чанта при-ехал».

Заанатцапыфланы исхәоит, уи афымта уажәазызәзгы ирехәараны иказам, иаархәны арцьяра сазыцшызар ауп. Избанда, иахьа уи знылаз ажурнал «Новый мир» лацшыкәтцоуп, фбагы, уи аповест иқәнаргылоит икәазу апроbleмакәа, иагәылыжжуеит аиаша былгы.

Акьаброуасцәа, алитературафы амшгацәа иакәпапаргы калоит ари афымта. Ала шуеит, апша иаго-ит! Идыруп, аиашауафы изытцәахуам!

Август 12

Иахьатәи амш сара сзы ачыдатдакы змоу мшуп. Асаат 11 рзы сдәықәлоит Члоука. Иахьа хгәылацәеи хуастацәеи еицхырааны идырбгоит сабацәа ркәасқьа. Уи дыргылеит 1900 шықәсазы, хабла анаахахт иаабаз, зегь хайтцазааз, жәпафыла асасцәа дахьқәа зыфнатәахьаз — уаха уафы ибараны иказам. Аамта гәымбыл уи еицш иага канатцоит.

Август 13

Иахьа Ацсны аихабыра хайпылеит Александр Николаи-ица Шелепин. Хатала ицылаз цшьфок хәуп: В. Кобахьиа, П. Гиладшвили, Ш. Шартава, сара. Зны амаамынқәа ихәрбеит, нас крыфара Мархьаул аресторан ахьднаагеит. Сара, уи ауаф избахә саҳахьан акәымзар, ахангы дсымбацыт. Ихысхәара сыздыруам, ирытцоузеи иаахтны ицәажәарақәа? Хара атыцантәи анапхгацәа хәгәтаны мацара акәу, ма абас иаахтны ацәажәара илшоума, иаххәап, аполитбиуро ахьеилатәоу? Амашьына хтатәаны хашцоз ус ихәеит:

— Я говорю лично свое мнение: Автономные республики должны быть преобразованы в союзные республики. Эта мысль принадлежит В. И. Ленину.

— Все Автономные республики без исключения будут приветствовать эту идею. А что мешает ее проведению? — сиязтааит сара. Асас хамтак фитұамызт. Дхәыцуа дтәан. Нас иаацәыригеит Ацсны апрель мзазы икалаз ахтысқәа рызбахә.

— Теперь все спокойно? — дтәаит иара, усгыи нацитцеит: — Ваш ученый (Хә. Бҭажәба иоуп дызфыз) встал на путь провокации, когда он писал: «В Абхазии живут русские, евреи, армяне, грузины и абхазцы».

Хара иаххәагәышьозиз, хгәы пызтәахьаз акәын.

Уажэы Мархьаул аресторан аҕы астал ҕахатэоуп, крахфойт, тэыцакэакгы аанахкылоит. Нас иара ихала иаацэыригеит:

— Вот два дня тому назад я прочитал в «Новом мире» повесть одного вашего писателя, очень понравилась эта вещь, — ихэеит уи.

Харт, астал иахатэаз апшэмацэа, хнейҕацшы-ааиҕацшит. Нас В. Кобахья асас иеихэеит уи афымта автор сара шсакэыз. Шелепин 20 минут ракара ирехэаны дахцэажэон «Чанта дааит», атыхэтэан ус ихэеит:

— Жаль, что такая хорошая повесть появилась в «Новом мире»!

— А другие журналы не напечатали бы! — схэеит сара.

— Почему? — дтцааит асас.

— Другие меня не знают, и я их не знаю! — сагэы-ламлацэакэа атак кастеит сара.

Хамтак алитература халацэажэон. Асас дазаатгылеит «Литературная газета» атагылазаашья, уи аполитика мацара ишаҕу, иара убригь уаотцас амфа ишырзыкэымтцо ухэа убас итцегы.

Сара еилыскааит уи ауаф алитература аинтерес шимоу, дагышацхьо.

Агыларахь ханнеи, хасас атцэа аакэихын, инартбааны далацэажэеит СССР ажэларкэа риешьяра. «Уи ауп ххэынтқарра быцра ақэымкэа шыатас иамоу!» — дцэажэон уи. Ашьтахь В. Кобахья ишка ихы наирхан:

— Уара сгэы уахэоит, узхагылоу утыц уақэнагоит хэа агэаанагара сымоуп, ақәҕиарақэа узыцшызааит!

Абра данааи хасас, ацэажэара даакэытцын, хамтак дхэыцуа дтэан, усгыы нацитцеит нас:

— Мы почти не занимаемся национальным вопросом. Этот важнейший участок у нас заброшен. Если дальше так продолжится наше государство может развалиться! —

абас кыраамта уи гѣаартыла дѣацѣажѣон. Ашьтахъ Акѣа абаѣазахъ ххынхѣит. Уа иахзыцшын акатер, хасас бзиаала хѣа наиахѣаны убри днакѣхартѣит.

Схынхѣны афныка санаауаз схѣыцуан: «Уахынтѣ иахзаауа аихабыра иреиуоу абас гѣаартыла азѣгы дѣацѣажѣазом, ари ас игѣы зааиртызеи? Икалап аихабыра рыгѣтаны айкѣымшѣаракѣа атыц рымазар? Аха хара хнапы ианузеи? Ихазтѣаауада?

Август 14

Иахѣа акомпозиторцѣа Ражден Гѣымбеи Михаил Осокини, дара ахѣара икартѣаз ала, сырѣацхѣит изфыз адраматѣ симфониа. Ргѣы иахѣазшѣа ауп ишызбаз.

Август 16

Амеыша. Хакѣоуп Гѣылрыцшѣ адачафѣы. Биана Ессенту-контѣи дѣырны дааит.

Мацк ылыцлеит. Хматѣацѣагы ара икѣоуп. Иахѣа рапхѣаза Гѣында амшын дѣазгалеит.

Ариабжѣарак инеиужѣзан псшѣароуп сызѣу. Истахуп жѣеинраалакѣак зѣырц, аха, икала сеидру, сгѣы сыцне-иуам, макѣаназы сакѣытѣып! Схѣыцракѣа рѣыршоит, еихарак иниакѣоит Цлоу афны аргыларѣа сызѣу ашѣа. Хѣаи, ажѣалантѣѣит, наѣ сзалганда!

Аѣстѣазаара аган ахѣ ала хѣхѣацшѣуазар, садынѣцѣалаха иѣакѣо уи афны ахѣсыхѣо акгѣы ыѣказам, аха моралла уи ада схѣартѣазам! Атѣыстѣѣкѣагы тѣѣрак амоуп. Сыцѣазар, сыцхѣызкѣа Цлоу икѣтѣуам, сыцсыр, сызкѣаатыц уа иѣалар ауп, ус анакѣа, хѣталагѣы уахѣ сыѣазар акѣзами, аха исылшару, тѣхмадак, қалақѣла зыцѣстѣара еиѣкаау, ақѣтафѣы анхара-анѣыра?

Август 17

Амёыша. Гёылрыцшь хакоуп. Шаанза сгылоит, ам-шын сталоит, акгы сағзам, ашәкәкәа срыпхьоит. Ашо-ура баапсуп. Зны-зынла ае-хыцәгъа еипш схәыцрақәа саамтадырслоит...

Август 18

Ашәахъа. Аусурахъ сныкәоит, уаха акгы сағзам.

Август 19

Афаша. Иахъа мшы уадафын. Апрезидиум акны исы-дыскылеит Еилахәу Араб республика амилат еизара ахантәафы ифызцәеи иареи. Иара дыпрофессоруп, де-кономиступ, дуафы кайматушәа збоит. Саатки бжаки инеиханы иареи сареи хаицәажәон. Нас Мархъаул аресто-ран ағы креицахфеит. Иара дышцсылман гәытылсазгы, тцәыцакәак ааникылт. Официалла дсыпхьеит итәылахъ, иауаны икалозар, сеигәыргъаны сцоит уи атоурых тәылахъ.

Абри ауафгы хгәырфа даго дмаазеит, хтәылахъынтә ацхыраара цъара итахызар акәхап. Уи закацъара, зака тәыла ирызхарызеи хацхыраара?

Август 22

Иахъа исыдскылеит Тыркәтәылантәи иаан икоу апсуаа ыыца. Афыцагы Жыбакәоуп. Руазәк Гәада акыта диит. Иаб Саид саргы дыздыруан, 1936 шыкәса рзы Тыркәтәылака дцеит итаацәа иманы.

Арт афыцагы цымкрыда апсшәа рхәоит. Руазәк данцәажәо абазин цәажәашъа ахыцәалашәо ыкоуп.

Анцәа ицьшыоуп, сыбла иабоит амхацъыраа рыхтылт, сеигәыргъоит урт рхатәы бызшәа рхамыштыкәа иахъырхәауа! Дара излархәауа ала, Тыркәтәыла инхо апсуаа

зегы еилоутар 200–300 нызкыык иреитам. Шамахам-зар зегы макъана ацсшәа рхәоит. Икоуп убас кытақәак, цсышәа ачыдахаз атырқәшәа ахырызымдыруагы. Урт ахәара картцит ацсуа нбан шәкәы рзахацшаарц. Афар да-ара ихымзгшәаны ирымоуп хатәы бызшәала ацхьареи афрей ахырызымдыруа.

Ицо ианалага, ифагылан, — Хәхьудукуылаз хгәы арыгә-гәеит, хәкара хәцнатцит, ацсуаа, ара ика, уа ика, урыгым-хааит! — хәа снапы сымырхит. — Иахзеитахәозар, иаа-баз рацәоуп, егьаххәаргы астцәкәа ибзиан шәыкоуп хәа хәкамызт, — ицәажәон амхацьырқәа рыхтылт.

Цыхәапцәара змам ацсуаа ргәырфә: дара — нырцә, хара — аарцә. Даргы хәычы-хәычла изытуеит, харгы — убас. Хазку ашәышықәса ицьбара баацсуп. Хәбафьқәнажылои ари азыхәашь-тәагәашоу?

Ацсуаа зегы хәцсадгыл ажәоан атцака хәказар, ианамуза хәхьцсуа хәицыцсрын!

Август 23

Асабша. Асаат 11 рзы Гәылрыцшынтәи Члоука сдәыкәлеит. Снарыхәапшып аоны акатцара иафә ауаста-цәа. Иацы ахәылпаз ара адачафы лыпхацәа лыманы да-адгылт Лариса Жадова (К. Симонов ипхәыс). Уи гәыкала исыдылныхәалеит аповест «Чанта приехал» («Новый мир»), дапхьеит. Абас иацхьалак исыдырныхәалоит, еихарак иацсыуаам.

Ауастацәа хар амамкәа аусура иафуп. Егьи асабшазы аоны агыдра зынза ихаргалар калап.

Саб иашьа Гәыгәа дхәартагәышьам. Уажәшьтак уаха илнамыршар калап. Сахәшьа Хәыта насыпдагы хьтак лылалан, дхьиткәитүеит. Зегы сзеилалеит, асын фыц аргылар, ауада фыцкәа рахь аиасра, аматацәа ррыххара, уажәы урт инарыцлеит исзааигәоу ауаа рчымазарагы.

Урт зеггы схы икэыскрын, Апсны аиҳабыра хускэа ееила
ицозтгы, аха иабакоу?!

Август 24

Амёша. Гэылрыпшь адачафы сыкоуп, Гэындажэггы
ара дхамоуп, лгэабзиара иаха-иаха еиґхо иалагеит.

Сентябр 7

Иацы ашыбжышытахь Гэылрыпшь адачыхь хаиасит,
Гэындажэггы дхацуп. Ландуи лареи уа иааныжыны, сара
Члоука сдэыкэлеит. Саатк акара Члоу сыкан, ауастацаа
фатэматэкакгы рызназгеит. Аоны агыдра харгалахье-
ит, асмиткаагы ыкэдыргылахьеит. Иахышэны ихыбны
иалгар хэа сгэыґуеит.

Ариабжыарак, схы амца акызар арцааха шсымамгы,
сажэеинраалакэа снарыхэапш-аарыхэапшит. Ажэеин-
раала анысхэа, атдыхэтэаны хаазкэылаз апсуа поезиафы
цахьа апхьагылара змаз апоетцаа еиха-еиха рыгехьаркуа
иалагеит.

Ахэйтэхэа хжурнал абгыцкэа ирнахало иалагеит
ажэеинраалакэа, еихаразак еиха цагэыла ицэаблоуп,
гэы рытдам, цсы рытдам, шыа рылам, хшыф рзаарцшуам!
Рыцхарас икалаз, ацэгьеи абзиеи реилыргара иашытоу
акритикцаа макьана иаххымзац. Уи рхы иадырхэоит
гэыцфык амчра знапафы иаазгаз ашэкэыфэцаа. Урт
афымта ахатабзиаразы акэпара атыпаны, еыхарыла ак-
ггы злам афымтакэа ркыпхьра, рзыргара иалагеит.

Ас иандэыкэла, хлитература арыцхара итагылоит,
апартия анапхгарахь узеигэыґуа акгы ыкам усты.

Сентябр 8

Гэылрыпшь адачафы сыкоуп. Мачк акара сыцсы
ааитаскит. Нас снадтэалеит соырта астал. Сажэеинраала
фыцкэа даеазныкгы снапы нархызгеит. Апрозахь са-

ниас ашьтахь, ажэинраалакэа раптара акыр исцэы-
уадафхазшэа збоит. Аха иапыстяз рацэамзаргы, иаха
игэылыршэоуп, иаха итцаулоуп.

Апроза — акамбашькэа тцакны, абар уцэматэа, уи иа-
хасоу ацэшьхэа иахоу ацэеиха уцэытцдар хэа ушэаны
умахэфақэа ацэмаакэа ирықэыргэгэо, адэаза ужэра
еимырцпо уаннеиуа еипшуп. Апоезиацқя ирымб-
жыац аеыццышэ қэарқэашьеиуа ианнеиуа, уара иеыжэу
акэадырртэ аеахакра акырза иануцэыуадафу еипшуп.

Сентиабр 19

Иахэа спыруеит Ереванка. Исыцхьеит. Ованес
Туманиан дийжътеи 100 шықэса атцра иазкны Ереван
иаатуеит СССР ашэкэыфцэа Реидгыла Апленум.

Сентиабр 20

Ереван сыкоуп. Абыржэы фынтэуп ари ажэытэ қалақь
сатауеижътеи. Ашьыжъ Арарат снагэыдыцшылеит,
кыраамтэ сыбла сзакэгомызт. Арарат шахатуп, уи акэхоит
зегь реиха издыруа Ермантэыла иахнагахыоу агэакрақэа!

Ақалақь сналс-фалсит. 1940 шықэсазы саныкэзи уажэи
узеидкылом, ақалақь азхэит, аеибнатеит, ипцшахэит.

Асаат 10 рзы СССР ашэкэыфцэа Реидгыла Апленум
аатит. Ажэахэ кэитцеит апоет Наровчатов. Абрэцэкыагы
иэзгэасымтар сгэы иауам, — ибзиан хаззызырфыз
ажэахэ. Нас иқан акэгыларақэа. Зегь реиха сгэы иахэеит
Мариетта Шагиниан лықэгылара.

Агхақэа рганахь алагы Апленум иахнарбаз мацзам,
иаххэап: иабакоу, мшэа, аурыс шэкэыфцэа дукэа: М. Шо-
лохов, А. Твардовски, К. Симонов ухэа убас егыртгы.
Урт залахэымзи абри зегьейдгылоутэи Апленум?

Аурыс хэынтқар иколониалтэ политика ианасакыа-
хэымтазгы В. Бриусови. А. Блоки аерманцэа рпоезиа

абеиара гэартахъан. Уажэы аурыс шэкэыѿѿѿа дукэа аламырхэкэа Апленум амѿапгара рацэак акгыы хнатом. Ас хандэыкэла, аешъара, айѿызара ауалцъша ихаднатцо хзынамыгзар хэа сшэоит.

Ереван хаиниеит айѿызцэа: Р. Маргиани, К. Кулиев, Б. Ахмадулина, Е. Евтушенко, Д. Гранин, О. Гончар, М. Танк ухэа даѿа азэык-ѿыцъак.

Урт ѿызцэеи сареи хайдтэалакэеит, хазхарагыы хаицэажэеит.

Ермантила атыцкэа хдырбарц хдэыкэлеит аделегатцэа. Хнаргеит О. Туманиан дахъиз акыта акынгы. Уа иаадыртит апоет имузеи. Ажэлар гэык-цсыкала рчеицъыка рнапы икэтцаны иахпылеит. Цышэа дук змамгыы ибартэ икоуп аерманы жэлар рпоет ду ргэы, рыцсы дшаласоу, убри акнытэ О. Туманиан ахаан азы цсра-зра икэым!

Хазтааз атыцкэа зегъ рахътэ ѿба сара сзы хаштра рыкэымкэа иаанхоит: Ечмиазин — аерман жэлар рыцкэа ныхэарта, амилат зегыы ахыкэзаалакгыы еидкыланы изку амчра дузза ахытцэаху абрака ауп.

ѿба, Севан азиа. Ари аерманцэа зкышыкэсала рыцсадгыыл иазкартэахъаз алагырз еизрыкэкэаны ахътэы саан ду иантэаланы ихаракны иакуп адгыыл. Ара-рат убри алагырг-мшын ишанцшылоз иажэит, ишлеит.

Сентиабр 25

Икала сыздыруам, сцэа акы алашэеит, исызбеит Акэака схынхэырц. Ауаха иагазундазгыы сызмыцэеит. Шаанза, асаат 5 рзы сыприт Акэака. Ашамтазшэа сылацэа нтааит, ус цхызк сналанагалеит. Астамыр Маан (тыцх дыпсгэышьеит, костюм цэышк ишэны даасыдгылахит, — Иухъзеи, Баграт, улахъ зеикэузеи? — хэагыы дсазтааит. Исхэара сзымдыруа сышгылаз, иара днытцаба дцахит. Ус, дук мыртцыкэа саапшит. Исцэымыгхеит ари апхыз, сцэа иалашэеит сышьтахъка бзиарак шыкамыз...

А́кәа сааит, сы́цхыз сгәы иштыхоз. А́оны стаацәа зегыи еибганы срыниет. Какал скын, Апре́зидиум аш́ка усу-ра сцарцы аеы́рхиара сша́фыз, ашә а́фы атцәтцәа калеит. Снеин ашә анаасырт, Члоутәи хгәыла Қыамал Қацәба ашә дылагылан, адырдырхәа сцәа ҫасхыбзааит, издырит бзи-арак сеихәарц дшымааиз.

— Ачымазаф дхәартагәышыам! — даацәажәеит Қыамал.

— Ицсы тоума, рыцха, макъана? — стцааит сара.

— Ицсы тоуп, аха уиххымзар калап! — ихәан, дын-дәылтцны дцеит. Иаразнак амҫа сықәлеит, аха сабиашыа ицсы саххымзеит.

Абас, 1969 шықәса, сентиабрмза 25 асаат 11 инархысуан, ицстазаара далцит 89 шықәса иртагылаз сабиашыа Гәыгәа Жыажыа-ица. Инарцәымҫа дықәлеит хабациәа рабицара иаднакылоз атцыхәтәантәи ахатца.

Ицсыжра аҫхәара пахтәеит, уи иакәшәеит сентиабр 30. Исызбеит уи аҫны аиныхра касымтарц. Агәылацәа исызбаз иамарымкит, аха дааракгыи ргәы иамыхәеит.

Сентиабр 30

Иахыа сабиашыа анышә дахтоит. Анцәа икнытә, амш бзиахеит. Ажәлар жәпаҫын. Ацсны аихабыра уаф дагмызт, и́кан Гагрантә, Гәдоутантә, Галнтә, Ткәарчалнтә, Очамчырантә, зегь реиха ижәпаҫын А́кәантәи иааз атцәыуацәа.

Ацсыжра еиҫкаан хабациәа ртәала, аҫы ықәгылан, ахәсақәа ауоу рхәон, ацъабацәа еикәшаны итәан, ахәсақәа атцәыуацәа ирыкәшон.

Атахмадацәа, иара ус хар змам ауаагыи иаасыдгылан исархәон:

— Абзиара узы́калааит, дад, шықәса ҫажәа тцуазар калап абас ацсыжра еиҫкаа халампцшижьтеи. Ацъар еи-заз рызхара еибабеит, тынч иаххынзатахыз еидтәаланы

еицэажэеит. Урт ирбеит хабациа рыцсыжра ақыабз ма-
кыана ишмызыц, имызыр — хара хшареиуа.

Ацсы анышэ данарта ашытахь, атэыуациа иаанхаз
хаарыцхьан, какал дхаркит.

Октябрь 1

Бела Ахмадулина лхатцеи лареи Акэа иааит, сасцэаны
истоуп. Изган, Гэылрыцшь адачакны ионастцеит.
Хэоныцхэыс Марусиа дрыцыстцеит. Ахмадулина
еиталгарц лтахуп сажэеинраапа ыыцкэа рцикл.

Бела Ахмадулина башак лакэзам, уи дпоет дуны
диит, аха цстазарыла деикэшэом макыана. Ацстазара
акыбазыба даиаины илылшарыма лбафхатэра ду илнато
алшаракэа раарцшра?

Уатэызны Бела лышка сныкэлашт.

Октябрь 10

Иахьа аоны сыкоуп. Еитаган салгеит Г. Абашизе
иажэеинраала «Очамчыратэи атахмадацэа», лассы
«Ацсны Кацшь» ианылоит, иара мацарагы акэзам,
иахьатэи акыртуа поетцакэак рэымтакэа наццаны. Ус,
ус, хэычы-хэыцла инасыгзап ихэыцны исымоу ашэкэы
аикэыршэара, уи «Акыртуа лирика» ахьзоит.

Кисловодск саакэтижьтеи «Ацынтэарах» еикэыхь-
шэашэа ус ишытоуп. Ус аламала сзалакысуам, арахь
хтацэыхак сымазам, шакыароуп сызэзоу, ма уаф зызбахэ
ихэаша ак кастахуандаз!

Октябрь 11

Аоны сыкоуп. Исымкыцхыыц сажэеинраалакэа
цэырызган, снрыхэацш-фарыхэацшуеит. «Ацынтэарах»
еикэыхьшэашэа ишытоуп, игэагыны сзалакысуам. Уи
«кыац» катцаны унапыртыр ауам. Иахьа иаалыркыаны

асасцәа дахькәа ҳадаҳкылар акәхеит. А. П. Кириленко, Г. Д. Цыбахишвили, Мазуров ртаацәа рыманы Акәа иа-аит. Асқала ақынтәи аеропорт ахь машынала иаагеит. Уантә Батымка иприт. Асаат быжьба рыбжазы ихынхәит шытахька. Абыржәйтцәкәа ағба инатаны ҳынхәит.

Иахьа ҳафны ағыч дыфналеит. Скабинет ааимидан, сшәақькәа афбагы дәылганы абартцағы итцәахит. Нас астал иқәгылаз Иапониятәи атранзистор аақәхны иман ҳапсцәа рахь дцеит. Атцх асаат цшыба рыбжазы саапшит, иаразнак игәастеит икалаз, уи аламталаз акәхарын ағычгы дандәылтц.

Ацәажәара иацсоума уи изыз атранзистор азцаара? Ашәақькәа ргашьа дақәымшәазар акәхап, ағыч иахытцәахыз аабейт.

Октябрь 12

Иахьа Сигәуеи, Гәыбелази, сареи «Апсны 50 шықәса ахытцәеит» асценария ҳадтәалан. Актәи авариянт ифны ханалга, ишаны жәпафык ирахтеит. Иацхьаз, шамахам-зар, зегьы азгәатарақәа картцеит. Урт ҳхы иархәаны асценария ҳарееит. Лассы аобком ағы икалоит инартбааны уи алацәажәара. Асценария знык ишыақәырғәғәаны ианыкала, иаарццакны афильм атыхра иалагоит.

Октябрь 20

Иахьа Акәа икан аероплан ағы абрагьцәа иршыыз астиуардесса Надежда Курченко лыжра. Ажәлар рацәан, апцхәызба қәрахьымза ахатыр лықәтцаны анышә дартеит.

Мачк санаатацә, М. Лашәриа иажәеинраалақәа ре-изга «Азы ахра» аашьтысхит. Избан, ус хыс изеитәзеи? Аилкаара уадафуп. Азы есымшагы ахра амоуп, итабар иуасхәозеи акәымзар. Ажәеинраалақәа сгәы иахәоит, ари аизгағы автор пхьака шыаға гәгәак каитцеит. Еи-

харакгы узыргэыргъаша, ирыцклагшуп ицэахэакэа
рыртэашъа, иаха игэылыршэоуп ибызшэа. Цоуп, цъара-
цъара ахшыѳтдак зазтыцк иаѳароуп, арахъ махэѳак
иазышьтымхуа ажэакэа рықэныхуп. Ажэакэа рсахъар-
кра, урт рыласра, реилырккара, аемоциа азыртцысра,
арифмакэа ахъхъахэа рыбжыргара, ажэакала, апоезиаѳы
зда цсыхэа ыѳам Мушьни Лашэриа илиршартэ избоит.
Изеигъахъшап аринахысгы ақэѳиарақэа!

Октябрь 24

Ѵацъа Андреи Кириленко сасыс дахтан. Ицхэыси
иарей хаманы Ритцаѳа хцеит. Амш бзиан, ипхарран.
Ауадхаранзагы хаазеит, асас азтэытцэы агъама-
гы ихарбеит. Ритца ахықэаѳы акрыѳара хаман. Асас
ѳынтэ-хынтэ атцэақэа аанкыланы дрыхцэажэеит. Хгэы
цызтэахъоу азеипш ажэакэа рыда, Ацсны азыхэан,
ажэлар иқэынхо рзыхэа ажэакгы имхэеит. Заѳантэ
хаипылахъоузеи, заѳантэ хайдтэалахъоузеи, сара
сшышэѳэѳу идыруеит, знымзар-зны ацсуа литература
игэаламшэац, дазымтцаац. Избан? Ауа асаат жэаба рзы,
уаха сыламкэа скара-уараха аѳны сааит. Даараза уаѳ имч
ирызхуа усуп, тыхэаптцэа змазам асасцэа рпылара, ры-
наскъагара-рааскъагара. Урт зегы уаѳы ихигаларын, ари
хасасдкылара Ацсназы цъара ишхэартахо аадыруазар,
аха макъана сара сыхэтаахъала, рацэак иахзеигъу акгы
збом. Иѳалап, хасасцэа реихараѳык харзеилымкаауазар?

Октябрь 28

Абыржэытцэѳа Қартынтэи спырны сааит. Ѵымш
тцуеит уахъ сыѳеижьтеи. Ацъа ихаман Иреихазоу асовет
Апрезидиум аилатэара. Адырѳаены — Қырттэылатэи
акомпартия ацентр Комитет Аплenum. Аизарақэа
ханрылга, В. Кобахъиеи сарей хѳынаххан, В. П. Мжаваназе
ишѳа хнеит. Ѵ-саатк инарықэгэыцуа хаицэажэон.

Хөыңыагы — иара далгар сара, сара салгар — иара, Кырттэыла анапхгаы иаххэон хусурафы хазташэаз ауадафракэа ртэы.

Ноиабр 4

Иахьа С. Чанба ихьз зху Акэатэи ахэынтқарратэ театр афы икан «Ахра ашэа» апремиера. Ариабжьаракгы уи акэын хэыцыртас исымаз. Ишдыру еипш, ароман амахэта рацэа змоу, насгы ажэеинраалала иаңцоу фымтоуп, игэагыуацэан асценахь анагара! Аха арежиссиор Нелли Ешба лыгэра згеит. Лара дхирургуп, реиха бзиа избо сыхшара дыңка хэа днага длыстеит. Арепетициақэа раан знык акара снеит. Иалтырызеи, ажэла нтцэеит хэа, сынкахэыцуа афныка сцон. Анцэа иңышьоуп, аспекталь ееихеит, уаф дахэаңшыртэ икоуп.

Иазгэастоит: атеатр аколлектив зеггы аңыбааа ду рбеит, аха сара сгэы тынчым, ароман афы ишьтыху ахадаратэ зтаарақэа шхатэаау еипш, асценафы изыкамлеит, қалашыагы амамызт. Уи афымта шеибакү ишьтызхша акино ауп. Ишцақахцари, акиностудиа хара ихамам.

Л. Касланзиа дартист дуззоуп, уи дзыңсахуа иахьа азэггы дхамам. Шабат ироль зеиңшыкам ала инаиңзоит. Афымта санафыз, Шабат ихафсахьа анаңыстцозгы убастьақьа акэын дшызбоз. Шэ. Пачалиа, хартист дузза, дақэшэаны иааирцшуеит акырза иуадафү Хаңырат ироль, хэара атахума, маңк иңырхагоуп икэра ахырацэоу. Ишьахэын иаадырцшуеит: Цыат ироль — А. Агрба, Мсырхан — Мқэабцха, Кэараса — Дбарпха...

Агазетқэа, «Правда» налатцаны, ибзианы иахцэажэеит ари аспекталь, нақ-нақ итцеггы иахцэажэаран икоуп. Аха сара сгэы тынчым! Уи Акьахьбаңкэын сара тынчмфэа ситаран дықазам сыңсы танатцы! Афымта анаңыстцоз — сгэақуан, ианеитаргозгы — сгэақуан, уажэы асценахь

ианиаргозгыы сгәәкра даеа гәәкрак нацлеит. Нас ртдыхәа анбацтәауеи арт сгәәкрақәа зеггы?

Ноиабр 6

Иахьагы сахәацшуан «Ахра ашәа», артистцәа еихагыы еигьны ихәмарит. Ахәацщцәа ирылатәан жәпафык Ешы-раа — Кьахьба иқытауаа. Изласархәаз ала, ақытауаа раа-гаразы хазы иалырхран икоуп автобус дукәа ѡба-хца.

Ноиабр 10

Қартқа иҳацхьан ҳакан В. Кобахьиеи, П. Гиладшвили, сареи. Араионтә конференцияқәа ааигәахо иалагеит, араионқәа рҕы иааныжътәу, ицсахтәу азтцаара иахәацшит ЦК амазаныкәгаѡцәа еидтәаланы, ҳаргыы ҳадырпхьалеит. Гал араион ада, егырахь Апсны араионқәа рҕы иказ анапхгаѡцәа ишыкәз иаанрыжыит. Галаа дара-дара еи-зашшуеит, ацсахрақәа калар алшоит.

Уака ицәыртцит М. Хәарцкиа аобком аҕы мазаныкәгаѡс дахьыкоу акны ихы ақәйтхара азтцаара. ЦК амазаныкәгаѡцәа шамахамзар зеггы уи ауаѡ итып аҕы дыкоуп, ицсахра иашахом ҳәа азырыпхьазеит. В. Кобахьиеи сареи ҳаицҕакны М. Хәарцкиа дыцсахтәуп ҳәа иаххәаз иазымзырѡит. Иатцанакуазеи, измаәноузеи? Ари мазак атцамкәа икам, аха излеилахқаарызеи?

Иара убрака ицәыртцит аобком аѡбатәи амазаныкәгаѡ Акаки Чачуа изтцаарагы. Чачуа уи атып аанимыжьыр калом, уи итып аҕы дкатцатәуп Л. Гәырцкаиа, иахьа Гагра араиком аҕы актәис аус зуа — абас икәдыргылеит амазаныкәгаѡцәа. Хара ҳақәшахатымхеит. Ара икалеит аиҕыхара. Ицәгьа-ибзиа, Автономтә Республика анапхгаѡцәа ирхәо уаха акгы алнамдозар, иацсоума, нас, ау-сура? Хәхгы аажьоит, ауаагы аажьоит!

Иагарааны исхәахьазаргы, уажәшьта сматцураҕы са-агылара акгы иацсам, нак сапыртцроуп.

Новабр 15

Ияхъа Мчышыта акалмахаазартафы хайцылеит ЦК КПСС амазаныкѳгаФ Ф. Д. Кулаков. Уи ара Пицунда псшьара дыкоуп. Кыраамта апсыз икуан хасас. Зны тѳгѳырла, нас — катала. Ус ашьыбжь нхытдит, снейн, крыфара сидхьеит, иара уатѳкъа ихѳы хианы игылан. Уи ихала дыкамызт, итааѳагы ицын. Гѳдоутатѳи араион анапхгаѳа ишыкартчалац еипш, астол бзианы идырхи-еит. Асас игѳы рахатны дтѳан, ифон, ижѳуан, дыццаку-амызт. Аныхѳаѳакѳа никылон, иѳѳажѳашьала, Апсны дазѳлымхѳауп, атѳгылазаашьагы идыруашѳа дѳѳажѳеит, изгѳеитеит атхыраара шатахугы.

Декабр 4

Ариабжьарак ус еикӕыхышӕашӕа икӕуп сымшынтцӕ. Сгӕабзиара ӕеим, атӕтын сахӕӕоит, ари бзиарак аӕы сышнанамго здыруеит, аха сахалап, сеитӕхалап, ма алӕа иасырбыллап, иццышӕстӕлап тӕха сызымтӕ сыгӕтыха-хӕыцракӕа.

Сеаддаланы аѳра саѳуп «Ацынтѳарах». Хаха сыргѳйдлеит атцыхѳѳантѳи ахқѳа. Урт аламала сна-паѳы иааиуа ракѳзам, хахѳырцѳиа сыргѳйдланы изгар ауп! Аамта ѳадыць сызхом, сгѳы каршѳѳны, схы каз-казуа ицқѳаны астол сзадымтѳалеит, есқѳынагыы сықѳѳақѳсуеит, еитасхѳахуеит: «Ахѳатцѳѳьа ѳ-каканк аѳытязом».

Аспекталь «Ахра ашә» ахь ахәацшцәа шнеиц ине-иуеит макъана. Агазетқәагы ахцәажәоит ирехәаны. Аха икоуп цьоукы, ашыақәақәа згәы итажбу, арыцҳақәа, ашәиккақәа, атцашьыццәа, урт еипхеибатца иашьтоуп «Ахра ашә» цъара изацрасыр, хәынтцәак рзақәтәар... Урт ажыга дуркыр, уахык ала ҳлитература анышә иартоит!

Сыкəшамыкəша игылаз, аиаша иазықəпоз ауаа маңхо
иалагеит. Апстазаарағы үс ауп ишықоу: абафхатəра

змоу мацзоуп, егырт агьырткьылдакэа рацэафзоуп, урт ескынагы еифагылоуп, еинышэашьа рымазам.

Декабр 19

Уаха Қартқа амфа сықәлоит, уа икоуп Иреихазоу Асовет ассессиа. Ихэартам сцәалашәара, измааноу сеидру?

Декабр 21, 22

Арт амшқәа рзы Қарт имфацысит Қырттәылатәи ССР Иреихазоу асовет ассессиа. Уи ианалга, апрезидиум ҳаман, алгара мацк шагыз, ЦК ахь В. П. Мжаваназе дсыпхьейт. Адкылартакны сыпшын П. Гиладшвили днелианза, нас хьыцъагы хидикылт. В. П. Мжаваназе ф-ажәак, х-ажәак рыла ихайхәейт: В. Кобахиа уаха амфа дықәлейт, шәымцан, шәаагыл, уатцәы халацәажәаран хәкоуп Қырттәылатәи акомпартия Акәатәи ақалакьтә Комитет актәи амазаныкәгаф В. Кокаиа ихы дақәйтәхтәуейт.

Хаагылар акәхейт, асасааирта акны санааи, Архип Лабахәуа дысзыпшын, афныка сигейт.

Уа хәхьнеиз, ипшәма ххәы катцаны дахзыпшын, хнейдтәалан крахфейт, краажәит, гәтыхалагы хайцәажәейт. Иахьа ацсуаа дхамам Архип Лабахәуа иеипш здыррей зыхшыфий еикәшәоу ахатца, аха изхэартагәышьоузеи, уи дахпырганы ддыргылт, рацәак дхәхәом. Амала, дахьыкоу хатыр икәуп, хатала сара, сзыпсам инаццан хатыр сыкәйтцойт.

Адырфаены асаат жәаба рзы, харт Апсны анапхгафцәа ахьыкгы В. П. Мжаваназе икабинет афы хайкәшәейт. Дхәцәажәон саатк акара. В. Кокаиа итып акны Цьохтоберизе дкашәтца хәа хабжыгейт, харгьы хәфамцейт.

— Уаха цсахра хгәы итам Апсны, — ихәейт актәи амазаныкәгаф, сара сышка ихы ааирхан. — Уара уматцура

акны ушыкац укоуп, угэыобарақаа наќ иааныжъ! — Уаанза санцэажэоз исырдырхъан сматцура ашытатцара шыстахыз. Уажэы арзақал ихъзала ионы снапы иакын. — Ари арзақал иукугы наќ ипыжэжэа! — дцэажэон Мжаваназе.

— Ибзиоуп, нас, уи цызыжэжэап, аамтала сѣааныскы-лап сматцураќны, — схэеит сара, — амала, исымхэар иа-шам, шѣќыѣык иахасаб ала даара ауадаѣра стагылоуп, иахъа иахсырцаз лассы сшазыхынхэуа жэдыруз!

Абра ҳаилгеит. Ахэылбыгеа аоны ҳаќан.

Декабр 27

Иахъа шымѣышоугы, аусураѣы сыкоуп. Уатэы ихамоуп Ацсны АССР Иреихазоу асовет асессиа. Абас сшеилахазгы, ашыыбжышытахъ саахан иаасымтцастцеит «Ацынтэарах». Салагеит атцыхэтэантэи ахы, уи хыс иа-моуп «Атцыхэтэантэи амѣа», аха изхэартэагышыоузеи, схы апырча тэагоуп, мчымхарыла ауп сшыѣуа. Сѣырта санбадтэалои схы-сгэы еихыкка, сгэахэара цхафыруа, слахѣыхны?

Иара ус сышгэаќуа мацара сниасырц слахынтца иа-нызаргы сеидру?

Ианвар 3

Ғаанбзиала!

Атааңа ғамацара ғапылеит сынтәатәи Ашықәс ғыц. Адырғаеынгы Кь. Чачхалиа ида азәгы ғафнықа даадымгылт. Убригь ғамацъанара иатәызар акәхап. Сыцәгы-сыбзиа, матура дук ағы сгылоуп, схы здыруа саакалеижьтеи исылшо ала ажәлар рыматц зует, шәкәыффы ғасаблагы исылшаз цытчытк ыкоуп, снапала исаазоз акадргы мацыфзам, нас ирыхәтазамзи, ателефон аакәхны, цым, ушцакоу-ушпану, иудахныхәалоит ифытцахаз Ашықәс ғыц хәа, изыхәтан иказ сзасыр!

Ғабаңа ртәы сыздыруам, аха ачкәынцәа уи халазам. Иара саргы саныцкәыназ убас агәлымыфара сылазаргы каларын! Москвантә, Қартынтә, хқытақәа рахынтәи ирацәазаны аара иафуп адныхәаларақәа. Измаану сеидру, имачуп Нхытц хашыцәа рахынтә иаахью.

Ианвар 5

Б. Ахмадулина телла слацәажәон, слазцааит, сажәеинраалақәа реиґагара балгахьюума хәа. Рацәак мыртцыкәа урт еиґаганы амға икәылтцойт хәа агәыґра сылтцойт.

Ианвар 10

Иахәа Қартынтә сааит. Иацуха К. Калазе ифны сынкан. Ажәакала иухәозар, ачара сзиуит. Ғазхарагы хайцәажәеит. Ажәеинраалақәак срыпхьеит ацсышәала, иазызырфуаз амузыка хаа атцойп хәа сархәеит.

Сажәеинраала ғыцқәа шаны хфык апоетцәа: К. Калазе, Р. Маргиани, Ш. Нишнианизе ирзынсыжыт.

Ианвар 14

Иаха гэгэала сгэы сыхьит. Иаразнакгы ацхыраарагы иапхьан иааргеит. Иахьа аҳақымцэа таха сыртом, азэ дцар, даеазэ даауеит, ахэшэ мыждакэа рыжэра сағзоуп.

Ианвар 16

Иахьа А. Гогэуеи Хэ. Гагэуеи сбара иҕан. Гагэуа ишәкәы урыс бызшәала итытцаап, «Безмолвие» ахьзуп, хамтас иситеит. Дареи сареи кыраамта хаицәажәон.

Знык-фынтэ исхәахьеит: А. Гогэуа бафхатәрала еикәшәоу шәкәыфәууп, илшаша рацәоуп. Аус злоу, ацста-зара зеибафара машәырк изнамур. Лацш ихырцатәым, ацхыраара италатәуп.

Ианвар 25

Иахьа Шалуа Инал-Ица сбара дааит, саргы сизыпшын. Ццакрак ҕамтцакэа кыраамта дсацәажәон. Сгэы ирҕеыхеит, исыгымхаша ажәытәтәи сөыза! Уи иаҕара ис-зыразу даеазэ дсымамзар калап. <...> Сара сеипш, иар-гы даргәакгәышьоит акыр ишәартоу ацсуа литература алахьынца. Акультура зырҕеио ауаа акультура рыламзар, нас кралтцран иҕоума ҳарҕеиаратә ус? Анцәа итцаныхәо Анцәа дхаимтцозар, иныхәаныпхьара акыр иапсоума? Уи еиҕбагазами? Җара хмилат иагу, измырҕацо иаахтны макьана иахзеибыхәом, ианҳазхәогы сыздыруам!

Н. В. Гоголь «Мертвые души» анифы, ишдыру еипш, усҕантәи Урыстәыла ацәа ахихит, аха аурыскәа дрым-шьит, дтаҳкуеит хәагы иаламгеит. М. Лермонтов «Прощай, немытая Россия...» анихәа, икылатәан имеихсит. Иаагап егырт ашкәыфәцәагы, иаххәап: Н. Некрасов, А. Чехов, урт зегы рмилаҕ иамаз агхақәа цәырыргон, иацәымшәакәа иаахтны ирхәон, уиала идырғәгәон рыжәлар рынарга, аҕар ирылартцон апатриотизм.

Харт апсуаа хаиазаа хазго шырацэоугы, абла ата-хэара хэцэыхароуп.

Абас гэтыгьгаала кыраамта хаицэажэон Ш. Инал-Ицеи сареи.

Ианвар 28

Сибарц аоны даадгылт Ақыбеи Хонелиа. Иара дызманшэалоу инапы иантэазар, аума зегы зылшо уафуп. Иахьа иара иахьикэнагам ауп дахьыкоу, данцэажэо уааизызырфыр — дрыцхаушьап. Ицэажэашьала, икалал Апсны дыкэтыр, мап хэа иасымхэеит саргы. Дцааит! Дахьыказаалакгы уи ауаа рзы дхэартоуп!

Ахақымцэа адэныка адэылтра азин сыртеит. Саатбжак акара сныкэан саахалеит уажэы.

Ианвар 29

Иахьагы ныкэара сыкан. Синоп агафа савалан сне-иааиуан. Исгэалашэеит абра апсатцла дуқэа еилагылоу рымтдан исхызгахьаз хтыск. 1928 шықэса апхын уа-хык абра хэпхэеит сани саб иашьа Гэагэеи, хара дхацын ускан Акэа артэафратэ техникум итаз хгэыла Кэатат (Михаил) Сангэлиа. Хаауан хара Члоунтэи уардынла, ацьыкэреитэитэ хаманы. Исгэалашэоит, уи Ииульмзазы акэын, апсшьацэа рацэафны иатаахьан Акэа, хуардын иакэшон, уамашэа ибаны иахэапшуан. Цьоукы хуардын иатэахэаз акамбашькэа рааигэара инеины напыла ир-кьысуан, ацэкамбашькэа рыбақэа траа арт қыафла аамта зхызгоз ирыхэапшуан...

Зыкэрахь инеихьаз хатцаки цхэыски ааскьан, сан иа-алыдгылан, лацэажэара иалагеит. Кэатати сареи хакэын атырцьманцэа.

— Хара хшара дхамазам, бычкэын дхат, атцара ихартцап, дхаазап, харт Москватэқэоуп, — ицэажэон хатцеи-цхэыси.

— Изакеызеи ишэхэо, таацэак иара ида хатцарпыс дхамазам, хабла таа хазхэапшуа абри азэк иоуп!.. — Мчыла сылцэыргар хэа дшэозшэа, сан днасыхан, лышьтахька сналыргылт.

Хатцеи пхэыси сан дышшэаз еилыркаан, ашышьыхэа дара-дара еицэажэо инахафсын, амшын ахыхэ шыкоу рёынархеит.

Аены анша, Акэа абазар хналалеит, иаарласны иахтиит ихамаз афыкэреи, нас сан иаалхэеит ихагыз, ихабаз пытчытк.

Ауха сани сареи уартанык афы хаагылеит, саб иашьей Кэатати ауыха асасааирта «Анхаф ифны» афы ипхьеит, шаанза игылан, рышьтахька амфа икэлеит.

Хахьяагылаз апшэма Бақытор Адлеиба сан длашья ааигэаран, ихала удак дыфнан. Ахэылбыгеха сани сареи химан абильвар дныкэлеит. Ххынхэны ханаауаз, Нестор Лакоба ифны хнавалт. Иаразнак машыналаск аатгылеит афны апхья, уа даатыцтит иара Нестор ихата: блуз шкэакэак ишэын, апсуа мака имган, азиацккэа ишэан, хылца ихазамызт. Бақытори иареи нацшыхаке апсшэа еибырхэеит, сани сареи ханаагэеита, днахаихырхэеит, нас ицыз ахатцеи иареи еицэажэо афныка рёынархеит.

Уи аены рацхьяза акэны сара дызбеит Нестор Лакоба.

Ианвар 30

Ахэылпаз Кь. Чачхалиа ифеитцбы Денис дицны хафны иааит. Кыршьал хамтас исзааигеит Москва урыс бызшэала итытцыз ишэкэы, «Спасение» захьзу. Иаахтны снаныцшылт акэымзар, макьяна сампхьяц.

Сбара иааиз сысасцэеи сареи кыраамта хаицэажэон. Ифашьязом, Денис абафхатэра змоу цкэыноуп, аха макьяна иара изын апстазаара ргэыргыагоуп, шэххэа зхым ажэфан еипш икеикеиуа ауп ишибауа.

Ианвар 31

Иахъа иаҳа исызтынчроуп, сбара иааиз азэык-фыцъак алахамтцозар. Уажэоуп санхынхэы, ныкэара Синоп агаҕа саван. Сгэабзиара иалшоны икалозар, ажэеинраалақәак исымфыр рымуа иаасыдыгәгәалазан икоуп.

Февраль 1

Тариел Аршба даадгылт сбара. Данцоз игеит қырт бызшәала томкны итытдыз сфымтақәа. «Советская Абхазия» ианитцоит ашәкәы итытдыз ала аинформация.

Аҳақымцәа макъана азин сырттом аусура атыттра.

Февраль 11

Аусура стытцит. Телла Б. Ахмадулина слацәажәон. Ажәа еитасылтахт сажэеинраалақәа еитаганы амҕа ишы-қәылтцо ала.

Санышьтаз сбара иааиуаз афызцәа, сгәы снархьыр хәа ишәаны исархәомызт акәымзар, икалазаап аинтеллигенция зегь еилазырцәажәашаз хтыск. Сажэеинраалақәа рцикл «Алашара» № 12 ианыз цьоукы рхы аарыхнахит. Урт аобком ахь ицаны иашшит, икәдыргылеит ажурнал «Алашара» ақәхра. Актәи амазаныкәгаҕы ииуа изымдыруа дхьахәхачоит. Ашшцәа зегь реиха рхы рхызхыз «Сишь, харантәи иаафуеит ашәак» захьзу ажэеинраала акәзаап. «Изахьзузеи ари!» хәа рнацәақәа ақәкны ихәхәозаарын.

«Еитымхаз фыцъа — ашәеи сареи!».

Абар хрыцхара, абар хмацъанара!

Февраль 14

Иахъа «Ацсны Капшь» ианылеит сажэеинраала «Ацсуа пцхәызба дцәажәоит». Иацхъалааит урт, апессимизм да-кит хәа ицәажәақәо! Рацәак сгәы иахәо фымтагәышьам иара, аха иахъа алахәақәа сыкәнакыр калоит.

Сара сцышәа иснарбеит акы:

Аиаша тыцкбааны изхәо афымта зегы илацшы-
кәырцоит, цюукгы рахәакәа тгәыцәаа иашьталоит,
аха урт акгы рылшазом, афымта иара атәы канатцоит,
иашахәафны иаанхоит! Ус икан ажәйтәкәа, ус икоуп иа-
хьаггы, ус икалоит уатцәггы!

Уатәы В. Кобахьиа, П. Гиладшвили, сара хдәыкәлоит
Батымка, ихацхьоит Ачара аихабыра.

Февраль 15

Асаат аказы Акәа ҳақәтцит. «Волга» еиқәатцәа цоит
Батымка ахы рханы. Асаат 4 калоны еипш, Ачара ахәаа
хнадгылеит. Хнацшызар, хара хахь рәаархеит Ачаратәи
аихабыра — Алықьсандр Тхилаишвили рацхьа дгылоуп.
Хрыман рәынархан, рацәак хара хамцацкәа, фнык ахь
хаамфохыргеит. Ари қытан, Кобулет араион иатәын.

Егы, А. Тхилаишвили иахәшьа лыфнәта акәзаап.
Ххәы хианы игылан, иаразнак астол хнахатәеит. Астол
ухәеит хәа, ас ихиаз, ас еиқәааз ааигәа сахамтәац! Амац
уа даххагылоуп А. Тхилаишвили ицшәма, уи иахаггы
ихаранакит апату ихақәыртцоз. Сара усгы, аамтала
арыжәтә зыжәуамызт, акы снацхауан, аныхәәқәа
сырзызырфуан. А. Тхилаишвили иакәын аґамада, рье-
налахалан цытк ржәит, гәтыгьґаалаггы еицәажәеит. Зака
иуадафузеи, уара иумжәуа, дара изыжәуа уанрыдтәалоу!

Аиаша ххәар ами, ацшәмацәа даараза хатыр
хақәыртцеит, арт уафы иаацьеишьартә ирылшоит асас
идкылара. Уи аганахьалаггы узфьпшыша рымоуп, цоуп,
ацсуаа жәйтәнәтә аахысгы рысасдкылашьа зегы
еицгәартахеит.

Уантәи харгеит Ачаратәи аихабыра рдачақәа рахь.
Ауха уа ҳацхьеит.

Сара семеижьартә игәастеит акы: Ачаратәи анапх-
гафцәа ргәы каршәны аус руеит, рхәатәы хаибатцоит,

ахатэы цстазараагыы иалхэдам, ақбафгыы рзацзар
ќалап. Иаразнак игэоутоит: урт ихьапшкэапшны аус
руам, ахацшыгарагыы рыгым. Изыхќьозеи уи? Ацара иа-
хьа Автономиатэ Республикоуп, уи дара ирызхоуп, уи
иаццан акгыы шырмоуа рдыруеит. Хэаратахума, ачоуцэа
қыртќэоуп, аха динла имсылманцэоуп. Уажэы уи уафы
ибо иќам, ачоу игэатцафы цъара итатцэахуп, аамтак
иазыцшызар акэхап.

Хара хауп агэаќра итагылоу. Заќа милат ргэы ќах-
царызеи? Заќацъара ххырхэарыхеи? Абарт инарыцахцар
хмачра, нас тоурыхла иахзынхаз ачымазара — аидым-
гылара, — уиаќара иуадафхом Апснытэи анапхгафцэа
ртагылазаашьа акырза ишуадафу аилкаара.

Февраль 15

Батым хэкоуп. Саапшит шаанза. Сееилахэаны адэныќа
сналбааит, амш каххаа еилгоуп, аапынра ааскъазшэа
ипхарроуп, исахауеит апсаатэ рычырчырбжы.

Ус, дук мыртыќэа, иаауеит Ацаратэи аихабыра.
Хнарцхьоит шыыжхьафара. Уа рацэак хайдимхалаќэа,
аќалаќ ахь халбаауеит. Даара истахын сара, бзиа избо
ари ажэытэ ќыалаќ сналс-фалсырц, еихаракгыы абульвар
хазына сныќэныќэарц, аха фыызцэа сабарыцрыттри? Ма-
шыынала абульвар хныќэсуеит, иахдырбоит океанариа.

Хмашыынаќэа хнарталан, Хулоќа ххы рханы
хдэыќэлеит, ихамфатэны халсуеит апсуаа ахынхо ақыта
Ангиса. Истаххеит снымфохытырц цсыуак ифныќа,
еихаракгыы еилыскаарц истаху — афарацэа рхатэы
бызшэа рдыруоу, ирхаштхьоу? Пахьа-цахьа санаалоз
ара инхоз апсуаа хэыцгы-дугы рхатэы бызшэа рхэон.
Халсит ақыта Кахабери, уаќагыы апсуаа нхон, уажэыгы
инхагэышыоит.

Хнаргеит Батымтэи араион фыц центрс иазалхыз Хел-
вачаури. Ахыбра бзиаќэа рызгылоуп, Батым иазааигэоуп,

ахауа бзиоуп, нас уафы уаха иитаххарызеи? Ханыхынхэы, хнарган, ажэкэа рфермак хдырбеит. Нас Чорохка ххы хархеит. Хнадгылт зырееира иаеу ацха, тьцх азиас иа-газаарын азбжак.

Ацха хнықэсын Сарцика хдэықэлеит. Уажэы ыынтэуп ари амфа санысуеижьтеи. Арантэи икказа иубоит Тьрқэтэылатэи ашьхақэа. Урт санрыхэацшуа адырдырхэа сцэа ғасхыбзаауеит, уа ипсақьаны иқэыпсазар акэхап, — алахэақэа зхақыруаз амхацьыраа рыбафхэа. Сабду иаб Азнаур ипцхэыси ипхацэа афыцьеи Самсун ааигэара цьара изхытцит. Дук мыртцкэа атакэажэи алыгажэи уака аршра иагеит, азгабцэа бжъазит, сабду иашьеитцбы Шьахан Апсныка дхынхэит, аха ибаф ааигеит ауп, рацэак нимтцит, дыцсит.

Абар Сарци, ари лаз қытоуп, «ф-хэынтқаррак ирхэаауп. Ахэаа ейкэнашаз аишьцэа зейтэнеиааиуам, азэ дыпсыр егыи дызтэыуам, дара ирхарағэышьоузеи, ахэаа рыбжъагылазар!

15–20 шыаға рнафс игылоуп атырқэа хэаахьшыцэа, ршэақьқэа кны, иара убастэқьа аракета пшра аманы игылоуп ацъаама. Цъашьатэуп адунеиажэ шейбытоу! Ауаатэыфса адгьыл ианибарзалом, арахь иара ахата ауп дара зыхэлабгауа!

Ххынхэны хаауеит, сацхьака цьара хараза ам-шын сахыпшны избоит Апснэтэи ашьхақэа рхэанга. Амхацьыр еитамхэақэа Тьрқэтэыла агаға ианызхытц ауп ишжъаз анырдыр, цытфык хьагэгэа идэықэлеит рышьтахька, абратэи хмашьынақэа зланеиуа амфала иаа-уазар акэхарын, арантэи игэарымтар қаломызт хымпада, Апснэтэи ашьхақэа, ааигэа хааит хэа ргэы дыргэгэозар акэхарын, арыцхақэа, ипсуаз дрылазаргыи, Апсныка рхы рханы икахауан.

Батым акэшамыкэша иахьагыи инхоит урт рхылтц-шьтрақэа, макьана апсацэоуп, апсшэагыи рхэоит, аха нас...

Ххынхэит Батымка. Хтэоуп Ахэынтхарратэ театр аёы. Ачаратэи АССР жэлэр рынхамоа апхьагылацэа ирымоуп аслиот. Иара убри азы мацароума Акэантэи хасуа хзааз? Ажэахэ ахцэажэараан абра дыкэгылеит апсуа тыпхак, Басныкица зыжэлаз. Адсеитакраан сналыдгылан, апсышэала лацэажэара сналагеит, аха уаха умцсит, ажэазатцэыкгы лыздыруамызт. Ус ауп апсуаа зеггы харбарц шыртаху урт ақыртуа милатеилыхыцэа!

Уи апхэызба убри акара лхатэ милат дацэыхарахеит, цсышэала сахылацэажэаз мацк ипхалшыозшэаггы збеит. Лара даныкэгылоз урыс бызшэала дыкэгылеит.

Схэыцуа сахьтэаз, хара ицахьаз мышкэак сгэалашэеит.

...Ииун, 1937 шыкэса, Қырттэылан имоапысуан апсуа литература ахэылпазқэа... Қарт, Қөтешь, Цхинвал, устэи Батым хааит. Аделегация хыс дамоуп хмилат шэкэыофы ду Самсон Чанба. Сара шыкэса 20 сыртагылан. Итбааны имоапысит ара апсуа литература ахэылпаз, азырөцэа еихараоык апсацэан.

Аизара ханалга, оыцъа абыргцэа С. Чанба иааидгылеит, сыцсымзар, азэ д-Агрбан. Урт С. Чанба иапхьа икэдыргылеит Батым апсуа школ аартра азтцаара. Урт излархэаз ала, Н. Лакоба ибзоурала Батым идыргылахьан апсуа школ азыхэа ахыбра. С. Чанба изымдыруан икаларымызт ари ашкол атоурых, акыр даалакөакит, иаахтэаны изымхэеит абыргцэа икэдыргылаз азтцаара атак.

«Ихъзеи, атак шпеизыкамтцеи?» хэа сгэы нханы С. Чанба сихэапшуан.

Сара, агаза, иабаздыруаз апсуа жэлэр рөапхьа Бериа еитцеикөакэаз ахырзаман шышьтаз! Уи ибартазар акэхарын С. Чанба.

Уиаахыс иниагэгэа ицеит 33 шыкэса. Уаха ицэырымтцит апсуа школ аартра атызшэа. Иахьа арака икоу Апсны

АССР аихабыра рѣацхьаггы икѣымгылт уи азтцаара, икѣгыларггы, сара агѣра згоит, иахыззбомызт уи азтцаара! Ауха асаат 12 инархысхьаны, скарауараха аѣны сааит.

Февраль 25

Қарт. Асаат 1 азы ҳалгеит Иреихазоу асовет Апрезидиум аилатѣара. Г. Абашизе даасыдгылан, аѣныка дсыцхѣит шыбжхьафара.

Асаат 5 рзы Г. Абашизе иѣны хтѣоуп асасцѣа: Мырза Ибрагимов, Едуард Топчиан, Рачиа Овенесиан, сарггы убрака срылоуп. Ацшѣмацѣа рахьтѣ икан: Б. Жгенти, С. Чилаиа, И. Нонеишвили. Крахфоит, ҳаицѣажѣоит, ҳастол напхгара азиуеит Б. Жгенти. Аиашьара-аиѣызара — абри ауп аныхѣаѣакѣа зызкыз.

Сгѣы иахѣеит ари аиѣызаратѣ еикѣшѣара. Гѣтыцгьала аицѣажѣара есымшааираггы ихѣартоуп.

Март 1

Иацы В. Кобахьиеи сареи ҳамтак ҳаицѣажѣон. Уи ѣбака-хцака зтѣара ситеит, ус каитцалоит уи Қарт сцан санаалак. Уахь ихѣартам цъара зѣыр акризихѣазар еиликаарц итахуп. Урткѣа рзы сара сдагѣоуп ҳѣа атак кастѣеит сара. Иара убри аамтазггы ицѣысымзеит В. П. Мжаваназе иахь анеира шыстаху, уи атцыхѣала адырра шистахѣоу, иахьа-уаха дсыцхьап ҳѣа сышгѣыгуа.

Уи ашьтахь иареи сареи цытрак ҳаицныкѣеит: еимадеит Акѣа араион зеггы. Сгѣы сыхьуа схынхѣит аѣныка. Изака дгьылузеи инрыжьыз амҳацъыр насыпдакѣа, уажѣыгь уаѣы иѣоит рқьацтажѣкѣа, макьана игылоуп еитарҳаз ашѣыртцлакѣа, цъара-цъара ахьхьахѣа иаауеит рзыхь казказкѣа...

Иахьа сѣаанкыланы аѣны сыкоуп. Сацхьан салгеит А. Чаковски ироман «Блокада» захьзу актѣи ахѣта.

Далацэажэоит иуадафзоу атема, аха аиаша ҕадың мачуп, официалтэ политика иеадкылазаны ауп дшыфуа, атцарырақэа дырхыкэшоит, иахьыртцаулатәу — хыхь-хыхь азирхоит, агазет бызшәа ауп еихарак ифеаку. Исахьафыра асистема кәадоуп, ус мацара акәхап, уаха даеакала изыфуамызт.

Март 7

Иацы жәеинраалақәак еитагатәыс И. Смелиаков изыстиит. Иара «Кунцово» ахәышәтәыртафәы дышьтоуп, ипцхәыс Таниа изласалхәаз ала, уа хәычы-хәычы аус иуа-заап, икалалакгы, уахь изыстиит сажәеинраалақәа.

Иахьа Цлоука сцоит айтахатәқәа сыманы. Фымшка уа саанхоит.

Бенур Ешыра Мелкомбинат акны адиректор ихаты-пуафыс аус иуеит. Уи иарггы итахым, сарггы истахым! Акггы ихаразамкәа дызыр калоит!

Март 21

Иахьа сабшоуп, аха хара Иреихазоу асовет Апрези-диум аусзусацәа аусура хәфуп. Асаат 3 аныкала хцеит аобком ахь. Уи ажәытә коммунистцәа еизаны икан. В. Кобахьиа иааиртит В. И. Ленин диижьтәи 100 шықәса атцра амфәцгара иазку акомиссия реилатәара. Иааркьаф-ркьафәны ицәажәеит: В. Кокаиа (Акәа), Шь. Шьакаи (Ткәарчал), Езыгәбаиа (Гал), ицәажәеит, иара убас, азәы-фыцъак ажәытә коммунистцәаггы.

Аха ихәатәуп, ицәажәаз зеггы адәныка афәрацшраз ирхәон, акәымзар ифәыцыз, итцаулаз цакык узрыдбало-мызт. Абарт хәзәқәоу Ленин ибазшәа дыказар, акакеихәа дхатцакьар каларын.

Март 21

Амеша. Иахак сгэы сыхуан, иахьаггы сееим, аха усгыы «Ацынтэарах» садтэалоуп. Уаанза Шэарах Кэазба — анаука усзуфын, — амшынца зтынхаз, 1937 шықәса еикэатцэа дагеит хэа акэын ишсымаз, уажэы уи сафэйтцит, уажэы Шэ. Кэазба иаххысыз аибашь-ра ду иалахэыз азэ иакэны даасырцшуеит. Анемеццэа дрыткэеит, Италия дахьнаргаз, дыбналан атыцантэи апартизанцэа дрылалеит. Убра дшеибашьуаз дтахеит.

Ус зыкастцазеи, иашьашэалаз матэар сымазма? Акы, сара схата тыцх Италия сыкан, фба, ааигэа аицэажэара хаман Ешыратэи Апалбеи сареи. Уи 75 шықәса ихытцуеит. Аибашьра ду далахэын, анемеццэа дыткэаны Италия дыргеит. Уа шықәсыки бжаки апартизанцэа дрылан.

Март 26

Иахьа Қартынтэи сааит. Апрезидиум акны акабинет санаафнала, амазаныкэгаф Ирина агэырғыағхэаша (фасцылгалеит. Б. Ахмадулина иаалтиит сажэеинраала-қэа еитаганы. Срыцхьеит айтагамтақэа, инеидкыланы сгэы иахэеит. Афымта ацсы иахоу ахымхкэа еиталгарц дафуп. Цьара-цьара лцэахэақэа реилкаара уадафуп, аха зегь акоуп, апоезиа цэа ахыкэкэоит.

Март 27

Иахьа Қырттэылатэи ССР Аминистрцэа рсовет ахантэафы Гиви Цьавахишвили телла дсацэажэон. Уи итабуп хэа ахиқэааит қырт бызшэала томкны сфымтақэа итытцыз ахызынастииз.

— Иацуха снатэан, абжеихара сапхьеит! — ихэеит уи, — иуцэыззом, афыза, уацтцамтақэа сгэы иахэеит, аринахыс-ггы иузыпшызааит ақэфеиарақэа!

Абас хатырла исацэажэаз сарггы итабуп хэа иасхэеит.

Апрель 1

Арт ахымшк сышьтоуп, иахъа аарла сфытцызгәеит, авирус грипп ахапыцқәа сыларқан сакын, уажәшьта сацәцазар хәа сыкоуп.

Агазет «Заря Востока» амза 31 рзы итытцыз аномер акны иануп сажәеинраала «Апхын» захъзу. Иара убри адакьафы икьыпхьуп аешьаратә поетцәа — акыртцәа, аерманцәа, азербайджанцәа ражәеинраалақәа.

Иахъа ифны салгеит И. Папаскьыр ироман «Апхәыс лыпату» иазкны статиа мацк. Уи анылоит Қарт итытцуа «Литературная Грузия». Уи аредакция фынтә-хынтә исыхәеит, исымфыр схахә ылсхуашәа икалоит акәымзар, уи афымта ахцәажәара сәалазгаларц стахымызт.

Апрель 26

Абар иахъа 26 мшы тцует сымшынтә саламкысиийтәи. Уи сакәызгаз аусқәа рацәахеит. Хтәылафы инартбааны, гәышьтыхрала, егырт ахәынтқаррақәа рахьтә жәпафык изыхәтаз адгаланы имфәпыргеит В. И. Ленин ишәышықәсхьтцра. Амза 15 рзы Акәагы имфәпган уи аиубилеитә хәылцазы. Агәырғьаратә еилатәара аазыртыз сара соуп, иааидкыланы уахәацшуазар, аконцертгы налатцаны, хар амамкәа имфәпысит.

Аухатцәкьа Қартка амфә ҳақәлеит. Адырхаены уакагы инартбааны имфәпыргеит В. И. Ленин ишәышықәсхьтцра.

Апрель 17 рзы сара Москвака сыприт. Амш каххаа еилган, Кавказ шьхақәа еилығәа еилаарцыруан. Уршәыхәымфә (Ельбрус) ҳафсит, баша иахьыззам Кавказ шьхақәа рах!

Аенытцәкьа СССР Ашәкәыфәцәа Реидгылахь снет. Ахәаанырцәтә комиссияфы еилыскааит Венгрияка ианцатәыз. Уи калоит маи мза 4 рзы. Венгрияка амфә иқәыртарц уака иаансыжыт «Ахра ашәа», ажәеинраалақәакгы наццаны.

Ахэылпаз ЦДЛ акны машэыршэа дсықэшэеит Рим-
ма Казакова, крыфара хыхънеиз дхақэшэеит К. Симо-
новгы. Риммеи сареи такэаамта хайцэажэон. Иаахтны
илыдстеит Иуа Коғониа ифымтақэа реитагара лырцца-
кырц. Ажэа сылтаеит маи мза нтэаанза айтагара далгарц.

Апрель 19

Иахъа А. Твардовски идачахъ амфа сықэлеит. Изгаби
имахэи рмашынала ауп сызлацо. Апоет имата хэычы
амышэкэан дылахэаны амашына ашытахътэи атэарта
дықэыршэын, ахэычы дтахэхэа дыцэан, адунеи иара
изыхэа ипхызхаан.

Апшэмацэа сеигэырғыаны испылеит. Александр
Трифон-ица ихы-игэы дақэгэырғыо, ихы инапакны иаа-
ганы сахыниаз, акырза сеигэырғыеит. Убри акнытэ,
иара итагылазаашъа еилыскаарц шыстахызгы, иаах-
тны азтцаарақэа итара сзымгэағыт. Аха уи иара еили-
кааит, инартбааны исеихэеит «Новый мир» ахынтэи
икэтца шыкалаз. Сара исахаз даараза исшэеит, иска-
панит. Твардовски икэнагоз катцаны аредакция дапыр-
тит — абра сазкылсит атыхэтэан. Аха уажэшьта
изыкалом зегъ бзиа еицырбаз апрогрессивтэ журнал «Но-
вый мир». Уи зырцхафырыз, агэымшэа зызтаз апоет ду
иакэын. Уи дапырттит ажурнал, уажэшьта ачиновникцэа
ирымпытахозар акэхап!

Ауха Александр Трифон-ица сапхъа иаакэитцеит ара
ирымкыпхыыз ипоема аоттиск. Апоема уанзагы изды-
руан, сеитапхэеит. Ииашатцэкъан, ари афымта афрангъ
ахэа еипш ицхафыруеит. Уи кыпхызар акэын хтэылафэы,
уи хэартамзар цэгъарак ахылтцран иказам.

Уи ашытахъ исзааигеит, папкак иазымкуа, еитарпапа,
асаламқэа. Урт А. Твардовски «Новый мир» аредакция
акынтэи икэтца иаххэааны, Европеи Америкеи акыпхъ

ианылақәаз рақәын. Хара хтәылаҕы уи ахтыс ицәырган азәҕы дахымцәажәеит. Ахәаанырцә атәыла бгеит. Иаа-дыруеит урт ахәаанырцәаа икалақәо атцәы ахатцара шыр-дыруа, аха хара хҕны зынзак акымзаракы камлазасшәа, хҕы азы татәаны хтәара — уаҕы ипхаишьартә иҕоуп.

А. Твардовскийи сареи хшеицәажәоз ххы еибаршын, К. Симонов иахыҕы сзыдымгылакәа Москваҕа схынхәит.

Фымш Кремль Президиум ахан аҕы аилатәара мѡапысит. Уиакара инартбааны хара хтәылаҕы ныхәак мѡапыргахәеит хәа сыҕам.

Зегь бзиахон, иаххәои иаауеи еиқәшәо иҕазар!

Апрель 17 рзы агазет «Правда» ианын: «13.00 — Б. Шинкуба «Песня о скале» — радиокомпозиция по поэме Народного поэта Абхазии». Иарбоу аамтаз сара ажәѡан салан — Қартынтәи Москваҕа саауан, — акҕы смаҳазеит. Ацсынҕы иара убас ауп, имачыѡзоуп уи арадиокомпозиция заҳаз. Ицәҕамызт еиҕадәықәтцазар!

Б. Ахмадулина еиҕалгаз сажәеинраалақәа зегы рҕы иахәоит. «Дружба народов» иртахуп дара ианыртцарц, аха сара «Новый мир» ианылар стәхын, Б. Ахмадулина илызтазҕы дара рақәын, аха иабаҕоу, уа дыказам А. Твардовски!

Маи 16

Иахәа 15 мшы тцует Ацсны сыҕамижыҕеи, иацы ауп санхынхәы. Сыҕан Венгрия, салахәын Европазегьтәи апоезиа амш. Ибзиан иҕастеит уахь ацара мап ахьацәысымкыз. Уи араҕа уаҳа салацәажәом. Избан-да, уа сахынзаказ атәы мшынтца хасабла иѡуп, хазы икыпхьзар еиҕуп.

Будапештнтәи Москва санааи, 3–4-ҕа мшы сыцсы сшьеит. Аредакцияқәа рахыҕы снықәла-аақәлеит. Б. Ахмадулина еиҕалгаз сажәеинраалақәа назгеит «Литературная

газета» аредакциахь. Аредактор хада А. Б. Чаковски игэы иахэеит, ииульмзазы уеизгыы-уеизгыы иахкыпцхьеит хэа сеиэхэеит.

Иацы сара сызлааз асамолиот ала, Кь. Чачхалиа дычмазаф гэаҥны Москваҥа дыргеит. Уа, Анцэа ду шыарда зымчу, хэарта ит, хақла жэлар ирзыҕоу, жэлар рашэахэаф!

Аоны зегь еибгагэышыоуп, Гэындажэ еимхэак лы-хын, Члоунтэи дааргеит, ашоура лымоуп. Санылба, «Дида, уаама!» хэа лыблақэа лхаччеит.

Иахыа аоны сыҕоуп, гэылагыы-злагыы азэгыы дсым-бац. Ажэабжь ҕыцс Ацсны иҕоугыы сыздыруам. Аха гэынхэтцыстала сцэа иалашэоит аибарххарақэа шыҕоу, еихарак аобком анапхгараҕы.

Маи 23

Иаци иахьеи хэаха сымазам, саҕуп «Ацынтэарах», еиха-еиха сагэыланахалоит. Иаацэыртцуа апроблемақэа рыкэшамыкэша схэыцыртақэа рацэахеит. Игэкажь-гахарыма, ажэла нтцэеит, ари афымта? Аха иурмариар калома жэлари рынтэара!

Иацы Гэындажэ ахэшэтэырта дтаагеит, илыгуп, лнервқэа хаххала, акгыы лзычхауам, уажэшьта аоны дхамагэышыоуп, анапы лыгхажьрым!

Члоуҕа деитацеит ашэфы, иматэахэқэа иманы. Амац аҕны санааи, сгэы кыдгылазазар акэхап, акгыы сзычхауам. Икастдалакгыы, Ииун мза 20 ирхымгакэа сал-гароуп амацсац иаанханы иҕоу.

Аоны аргылары салагеижьтэи шықэсык тцраны иҕоуп амза 10 рзы.

Бенур макыана матцурада дыҕоуп. Ана, ара идыргало-ит, аха харгыы иахтахым, иаргыы итахым. Гыгчроуп иҕоу иахыабалак, цышэа змам ачкэын дыркыашьыр калоит.

Сабацэагыы саргыы амазарах хаднамгалац, хатэ цыбааала зхы ныҕэызго уаауп. Ус дкалар ауп сыхтылтцгыы.

Маи 27

Иацы Қарт сықан, иаха ахәылпаз спырны сааит. Иацу-ха ацирк ашьтахь икоу аресторан ахь срыпхьеит Р. Марги-ании Ш. Нишнианизеи. Хазхара ҳаицәажәеит. Р. Маргиа-ни ицәажәашьа злақаз ала, акы игәы иалазар калап, аха уи закәу здырхуада?

Маи 28

Ариабжьарак аинтеллигенция рыфнутқа ажәабжьс икоу В. Атцнариа истатиа ауп, уи зызку И. Тарба иажәеинраалақәа реизга «Ацха» захьзитцаз ауп.

Астатиа аобективра агым, сара сгәы иахәеит.

Маи 29

Цлоу сықан, напыла аус зуан, уи иахкьозар акәхап, иахьа сыбафқәа пытцәтцәеит. Мачзак ауп иаанхаз аоны ҫыц аргылара иалгарц. Ииун 10 рзы итцәеит шықәсык аргылара салагеижьтеи, уи ашықәс аены сзалымгаргы, рацәак аанхом! Сгәы пнатцәеит аргылара ақыбазыба! Зақа истахузеи сыон ҫыц аҫы сусурта ауадаҫы снатәаны афра сналагар! Анеиааи рацәафхашт, урт таха сырымтар хәа сшәеит, аха ишцақаутцари, уи адагьы уаф дхәартам.

Истахуп, сыпсы танатцы, абри аоны актәи аетаж аҫны иастаз азал аҫы, зны-зынла акәзаргы, сымшира сапылаларц, сфызцәа хымкыхқәа адгаланы!

Кь. Чачхалиа, еитамхәа, Москвантәи дааргеит, хәарта имоугәышьеит, апсра даҫуп. Дзакә хатцоузеи хажәлар ирцәызуа! Дзакә шәахәафузеи Апсынтәбыла иапхаз!

Апсцәаха ианацәалбеит, апсуаа даахацрытцрауазеи уажәшьта! Ақәыцма Бериа ицәынхаз иара даарыдгыле-ит ичаала кны! Михаил Лакрба, Михаил Трапшь, уажәы Кыршьал Чачхалиа! Уаанза — И. Коғониа, А. Лашәриа...

Иацы ачымазаф дахьгәакуаз, — Баграт дысзаажәа, ура! — хәа даағатцәығьатцәызаап, рыцха!

Ипсы сахьзозар, уажәытцәкьа амәа сықәлоит!

Ииун 4

Иахъа ашамтаз, асаат 4 инархысуан ипстазара далтцит Къыршьал Чачхалиа. Дыцсит здаќамыз ацсуа поет, гѣык-псыкала зыжѣлар ирзыќаз, шѣара ззымдыруаз ахатца! Уи ацсуа литератураќны иааникылахъаз атыц, даара такѣаамтагъы иаанхоит ибжъышшаны, иќалап зынзак ус иаанхазаргъы!

Сгѣы иасит сѣыза дахъсѣызыз, исылымшакѣа аиарта сылахеит. Изулакгъы сгылан сѣеит ацсрахъы, кыраамта акѣыба сахагылан, лаѓырзыла дыстѣыуон сѣыза.

Ижра еимакхеит, насыпда, уи сѣаласмырхѣыр амуит. Ашьтахъ, зегъ еиќѣшахатны, изќѣатыц ќалоит хѣа ирызбеит Аќѣатѣи ашьха апантеон аѣы. Ацсыжра ќалоит маи мза 9 рзы.

Ииун 6

Ариабжъарак аусураѣы цѣгъаза сшеилахазгъы, исыр-хиеит:

1) Қырттѣыла Иреихазоу асовет асессиаѣы сыќѣгылара.

2) А. Твардовски 60 шыќѣса ихытѣуеит амза 21 азы, исырхиеит апоет изысышьтыша адныхѣалара. Истахуп уи имшиира аѣнынза сысалам иоуртѣ еипш исзыќатцар.

Ииун 10

Иацы Қартынтѣи схынхѣит. Уа асессиаѣы сыќѣгылеит. Гѣыкала истахуп, сагъазаацсоит Ацсны абна аиќѣырхара! Макъана абна илоуп ачауќыцѣа, дагъызмаха аимтѣѣара иаѣуп.

Схала асасааиртаѣы сшыќаз Дамиан Гогохъиа дааит, хнеидтѣалан, тѣѣыцаќѣакгъы аажѣит, гѣтыхалагъы хѣицѣажѣеит. Мап, уи ауаѣ Ацсны ќѣнамгала иазныќѣо дибар, акымзарак акы мхѣакѣа диаѣсып хѣа сыќам!

Ииун 12

Иахьа Тамареи сареи Гьаргь Зизариа ионы хакан, уахь имоахытцит Ш. Инал-Ица ипхэысгьы иаргьы. Харт уахь имоахытцыз аиоызцэа гэыкала ацшэма идахныхэалеит ицкэын еихабы ипхэысаагара. Ххэы дыр-хиан, хнеидтэалан креицахфеит, хамтакгьы хаицэажэон.

Гьаргь Алықьса-ица иахирбеит гэгэала ацъабаа здибалахьаз итоурых усумта — амхацъырра мацара иазку — еиқэырчақэа астол иахьықажьыз убар — иаацёушыарын. Иашала хцэажэап, уама зегь илшеит ари ахатца! Зака архив мацэар наирхэызеи, зака ааирхэызеи? Сацхьандаз хэа сыкоуп ари зда уцыхьамшо аусумта!

Саргьы хара сатцагылам атоурых тема, аха макьана саацшып, амоа шылнахуа аабап «Ацынтцэарах»!

Иахьа Бақэантэи иааит анацхьаратэ телеграмма: «19 июня отмечается 60-летие народного поэта Азербайджана Расула Рзы. Лично прошу принять участие. Мирза Ибрагимов».

Уаанза сара исоухьан иара Рза ихата икнытэи анацхьара. Сусқэа абас еилаханы икамызтгьы, хымцада амоа сықэлон Бақэака. Избан акэзар, аиубилиар ихатеи сареи хаибадыруеит, апату хабжьоуп, поет хасаблагьы дышхэыдам здыруеит. Анафс уи ареспублика сналацшаалацшыргьы цэгьа избом. Аха сабацахуеи, Қарт иаатуеит Қыртгэылатэи Иреихазоу асовет асессия, уа ақэгылара сыдуп.

Хабнақэа рыхшьаара усгьы иакэымтцит, аизарафь, ишымгэыгзо, уамак рыласыжьыр хэа сшэоит.

Ииун 20

Иахьа Костиа Чолокэуа дааит имагнитофон иманы. Имачымкэа ажэеинраалақэа срыцхьеит, иара убас «Ахра ашэа» акнытэ «Ашэаашэа ариуеит» захьзу ахгьы сацхьеит. Иара итырччааны итеиоит.

Ииун 28

Сыпшәма Тамарамачкльгәыбзиам, лнервқәакәадахеит. Илхылгахьоузеи, анаңьалбеит! Реиқәыпхьазаратқәагы ус имариам. Хатца данца, мызкы аатцаанза аибашьра иалагеит. Уа интәеит ларгы саргы аспирантурағы хтара. Фымз аатцуаны, адауапшь еипш игылаз, атааңәа зегь ргәыгырта лашья еихабы Грышья иаалырқьаны дыцсит, лашья агәыбжьанытә арра дцеит, уаанза 1937 шықәсаеиқәатәа далазхьан лашьцәа зегь реитцбы. Аи-башьра цоит, шықәсыбжак аатцуаны лаб дыцсит, даеа шықәсык ниасаанза лан лдуinei лыпсахит, уи ашьтахь хымз аатцуаны, лаб иашья ипқа адәыгба леатцалыжыт. Даеа шықәсык ниасуан, ани зәызшьыз апхәызба лашья Николаи разкыда дыцсит. Анаңьалбеит, 4 шықәса рьонутқала зака кәыба дәылыргазеи Маршьян Кәатция ионы!

Ишпамәапысуаз Тамара лхатә цстазара? Уакагы аңьабаа, агәәкра! 1942–1943 шықәскәа рзы апхаи апеи хәхшеит. Лара лысабицәа лыманы Члоу сани саби рғы дыкоуп, ахәычқәа лаазоит, арахь ақыта школ ағы рта-фысгы аус лүеит. 3 км — уахь, 3 км — арахь, ахәынтәа еимгәхәо. Сара Қартқа схынхәит, аспирантурағы стара насыгзоит.

Игылеит 1945 шықәса. Адиссертация хьчаны схынхәит аоныка. Иауазар, схәычқәеи сареи хәпстазара ашьапы сызкуазар хәа ауп сгәы итоу!

Маи мза 9, аибашьра ианалгаз аены Члоунтәи стааңәа сыманы сдәықәлеит Акәәка. 12 метра иказ ауада хәонамлар, уаха царта хмоуит схәычқәеи сареи. Уа хәонахоит 8 шықәса инарықәгәыгуа. Ауада изакәызаалак маншәаларак амамызт. Таацәак ирытцабо азы цақантә 3-тәи аетаж ахь ахагалара, уантәи ағызәзәаха цака алба-агара — абри дағзан Тамара.

Стаацэеи сареи абри еипш ауадафара хазтагылазгыы сыннамкылт. Абласаркыа иматцапцэа иаархазан иафын рус еикэатцэакэа рымфадгара: иадырkit апсуа школкэа, иадырkit апсуа Арцафратэ техникум, Арцафратэ институт акны апсуа бызшэеи апсуа литературеи матэар хасабла дыртцара иакэырхит, Апсны ашэкэыфэцэа Реидгыла азэ ибла тнахит, «Аидгыла» атыпан «Акэша» картцеит. Атопонимакафэи ирацэахо иалагеит апсуа хыызкэа ртыпан акыртуа хыызкэа. Ажэакала, азыхэашы хытны ирытцалт апсуаа.

Ари сзымчхаит сара. Хэык анаукатэ усзуфэа: Гь. Зизариа, К. Шьакрыл, сара хнапы атцафэит арзахал. Уи сыманы Москвака сцоит ашшра.

Аха хашшыбгыц акгыы алымтцит, хаззашшыз рахы идырхынхэит. Хара гэыбган гэгэа хартеит. Сыпшэма илыкэмыгэгэар калозма сызташэаз, 7 шыкэса есыуаха сыматэа лырхион, старкырц ианааилак иаашытысхшаз.

Абласаркыа ихэтэз данакэшэа, апсуа культура аусхккэа зегыы шыакэыргылатэхэит, сара сымч зегь уахы исмырхар камлеит. Тамара илыдхалт тыхэаптцэа змам афнускэеи ахэычкэа раазареи.

Ирацэоуп, ирацэазоуп уи апхэыс лцабааакэа, абарт зегыы лзеикэылазар акэхап, иахыа дычмазафны дышытоуп, аха ахакыымцэа еицэакны излархэо ала, лассы лшыара дыкэларан дыкоуп.

Хамтак санимцалак, ахэычы иан дшыгэхыааиго еипш, игэхыаазгоит Члоу — сабацэа ртынхара. Иахыагы уахы сныкэлашт.

Ииуль 7

Иацы исоуит академик Г. Церетели исалам кэанда. Уи итабуп хэа сеихэоит кырт бызшэала томкны итытцыз афымтакэа хамтас иахыстаз. (Уи Карт аспирантура

сантаз, иаркыаҕыны акэзаргы, дысзапхьон араб жэеин-раалеиҕартэишыа.)

Римма Казакова иаалтиит Иуа Коҕониа ифымтақәа еитаган. Макъана сзыпхьахьоу «Абатаа Беслан» ауп, сгэи иахэоит. Экземплиарк ашәкәыѿѿцәа Реидгылахь исышьтит, уртгыи апхьара иалагеит. Ларгыи даарц дыкоуп лассы. Хэара атахым, баѿхатәра згым поетуп, аха аус лырушыа ҳақәшэароуп.

Хымшка рышьтахь К. Симонови сареи акреицахфон, ишыкахталац еипш, гәаартыла ҳаицәажэон. Уи идыруеит сара атоурых роман «Ацынтәарах» сшаѿу. Атемагыи икәгылоу апроbleмакәагыи игәи иахэоит, сзалгагәишыар, ароман аитагара игәи итоуп. Саргыи уи сгэи арыгәгәоит, ус хьзы змоу азәи еитеимгар, иркыпхьран иказам!

Атыхэтәантәи аамтазы уи ароман ауп схи адырцсаланы сызѿугыи.

Ииуль 9

Иахьа аусхэарта стытцны афны санааи, телла Очамчырантәи адырра картцеит Цлоу сабацәа рыфны иаху сахәшыа Хәыта дычмазаѿ гәакуп хәа. Иаразнак аҳақьым даашьтыхны сдәықәлеит. Уи сахәшыагыи, егырт сахәшыцәа реипш, насыпла деикәымшәеит. 7 шықәса бахтала илхылгеит лхатца ихыркьаны.

Аҳақьым длыхәапшит, гәгәала ахьта лылалан дыкоуп, ахәшәкәа лықәымшәар, агәатцәыхьахь ииасыр калоит ихәеит иара. Иатахкәаз зегь лыдызгалт, аха дшыкало сеидру!

Ииуль 12

Арт амшкәа рзы амра кацеиуеит, ашоура цәгыоуп. Биана лхәыгцкәа лыманы Ауадхарака дцеит. Апшәма пхәыс лгәи ееем макъанагыи.

Иацы Къ. Чачхалиа ицсхэы руан Цақәашь. Иаб Шамили иаб иашьа Иугъани адырра сыртеит, аха иамуит, убрахь сцартә сзыкамлеит. Ссөыза, Къыршьал рыцха, исыхәтан дахьыфниааз иаб ифнәтә тцәыцак изхыстәалар!

Аханатәгы акыр ацхыраара истахьан Къыршьал аиашахәаф, ихаразамкәа акыр амыкәмабарақәа дры-қәшәахьан, уакагы снапы ицшьын. Уи зегьы зыкастцоз, Къыршьал уафь хасаблагьы априцип змаз азә иакәын, апоезиафгы иара ишьтихыз асатира аганахьала, идам-здам, Л. Лабахәуа ишьтахь, азәгы дхамазам.

Къыршьал инижыт атаацәа, ичкәынцәа уаф дры-қәгәыцгьртә икоуп, еихаракгы Денис захьзу аитцбы.

Иахьа Қартынтәи дахзааит Гәындажә лаазаф — Марусиа. Пытраамтак днахкылоит, уаха зегь хайманы Гәылрыцшька адачахь хцоит.

Уатә ашьыжь сынтәа рацхьазакәны амшын сталоит. Оф, гәышьа! Хайт — амшын Анцәа ду, улцха-угәыцха хагымхааит!

Ииуль 13

Иахьа ашәкәыфәцәа Реидгылафь сыкан. Урт ирыман абиуро. Иахәапшуан кварталк азы русура. Азтцарақәа ссамыссоуп, рацәак рылафьсымтит, зегьакоуп, урт итәоу ыканатц, арәиаратә ус зеиҕкаахом!

Ииуль 18

Иацы дааит Римма Казакова лыцкәын хәыц длы-маны. Гәылрыцшь фнык афь даангылеит. Иуа Коғониа ифымтақәа еиҕаганы иаалгеит, апхьара сафуп, макьана-зы ицәгьамшәа збоит.

Аматурафгы еилыхароуп, ушымгәыгзо акака цәыртцует, иаарласынгы атыц иузықәтдом. Убартқәа ирхаршәаланы «Ацынтәарах» сафуп. Зны сгәы

ақәыбзиахоит, даеазны сгәы ацәкахауеит, имариоума шыатанкыла интәаз жәларак рыхцәажәара! Уаха акгы иацсамхаргы, иацхъаз ибап амхацъырра жәларак шыатанкыла ишықәнахзаз!

Иахъа Члоука сцоит. Гәтыхас исымоуп сани саби рнышәынтрақәа. Урт касымтцар цсыхәа сымам, сзыхшаз бака дук рхасмыргыларгы рахәык ргәы иқәло икаларым!

Ииуль 19

Иахъа мөышоуп. Асаат 7 рзы сгылт. Амшын сталт. Излазбо ала, иахъагы ашоура баапсхоит. Ацшәмапцхәыс лгәабзиара еeim, еигъхашъак лымам макъана.

Иацы Члоука сыкан, Уанкеи Шамили хматцурта ахыбра иаеуп (зымшрак иажәыз ашифер ақәхны, афыц ақәырцоит). Сара саннеи, уи ишафыз срыхтыгәлеит, аха амра ацара иқәнаргыломызт, шыбжышыштахьынза иакәытцит. Хәыта насыпда хар лымамшәа дыкоуп уажәы.

Анышәынтрақәа роура-рытбаарасшәеит, аматәахәқәа рыдгалара саеуп, цөыббра нтәаанза анышәынтрақәа фыцххараза икастцар ауп.

Уатцәы Қартка спыруеит, уа Қырттәылатәи акомпартия ацентр Комитет Аплenum ыкоуп.

Ииуль 20

Ишысхәахьоу еипш, иахъа Қартка, Аплenum ахь спыруеит. Иаха адыд-мацәыс баапсын, иахъагы — амшын цәгыоуп, уталартә икам.

Иахак «Ацынтәарах» сафын, ифны сзылгахъазгы хқәак сеитарыцхәеит. Агха сымазар хәа шәоит. Сфырхатда хада Зауркан Золак иажәабжхәашъақәа ишышыцәазар қалап, ахтысқәа сцәеикарацәахазар? Макъана исымфыц урт реипш агхақәа анымцшыроуп!

Ииуль 21

Қарт иаатит Қырттәылатәи акомпартия Аплениум. Иахәапшуеит ареспубликаҕы ақытанхамҕа аҕагылазаашья. Ажәахә ҕаитҕеит В. П. Мжаваназе. Ажәахә аҕынҕы, ахыркәшара аанҕы акритика ҕатҕоуп, акыр иахәоу сыздыруам. Аизара ишаалгалак Аҕәаҕа хҕдыруеит, абилетқәа аахәаны иҳамоуп. Аха аусқәа ус иҕамзаап, уатцәы асаат 11 рзы хәхәыкҕы (Кобахья, Гилашвили, сара) В. П. Мжаваназе дхәпхәоит, излархәаз ала, М. Хәарцкьяаҕы Аҕәантәи даарҕоит. Иҕалазеи, уи змааноузеи? Аҕбатәи амазаныҕәаҕ дныжһны (А. Зазуа) ахҕатәи изипхәзеи?

Ииуль 22

В. Кобахья, П. Гилашвили, М. Хәарцкьяа, сара хәаҕналт В. П. Мжаваназе икабинет. Уа дыҕоуп П. А. Радиононҕы — уи аҕбатәи амазаныҕәаҕ иауп усҕы. Арт анапхҕаҕцәа хәцәажәон ҕ-саатк инареиҳаны. Уа иҕаз ацәажәара зегһы агәаларшәара уадаҕоуп, аха усҕы хәтәқәак:

— Гилашвили, уара ухы ус иубоит, уара уда ицқоу, апринцип змоу азәҕы дыҕамшәа, уҕызцәа аус уцызуа рыгәта умкыкыуп, избан?

Гилашвили атак ритәрц далагеит, аха ацәажәаха ирымтеит, иарҕы дбалыбаҕо даанхеит. Нас ацәажәара даҕәытцын, ихы ларҕәны даатәеит.

— Баҕрат Шһынқәба, уара Аҕсны авторитет змоу уаҕоуп, ашәкәыҕы хасаблагһы зегһы уеицырдырхәеит. Хара иахтахын аинтеллигенцияхь итҕегһы анырра ҕаутцаларц, ирхәоит уара иабжһуго аус ада В. Кобахья даеакы изыҕамтҕошәа. Угәы ишпаанаго, уалацәажәар ҕамлари ишәыгу ишәыбзоу?

— Рыцхарас сара исымоу, — сналагеит сара — сышәкәыҕоуп. Цоюкы рматтура амш нагзаны рыҕныҕа

ианыхынхәуа, рыцсы аныршьо, усқан ауп сара сыреиаратә ус саналаго. Җ-уск реилагзара ус имариам, икалап уи аматтура ианыцшуазар. Уаха даеакы сыгны из-бом, сөызцәа ирхәааит сахьыцыркьуа. Егьирахь, исхәрц истаху, апартия аобком амазаныкәгаџәа итцегь рымч еиларсзар, итцегьы еицхыраауазар, итцегьы аидгылара рымазар, хзеицш ус иазеиғьхон. Аха амазаныкәгаџәа ус рнапы еикәыршаны икам, убри иахкьаны аџ. В. Кобахьиа — актәи амазаныкәгаџ ахьамтара дтагылоуп, хымпада итахуп ацхыраара! — абас салгеит сара.

Ацхьа Мжаваназе данцәажәоз Хәарцкьиа мацк дирехәеит. — Аиашьара аргәгәаразы уи кыр зылшо азә иоуп! — ихәеит уи.

Анапхгаџ иажәакәа мацк акара игәы дыргәгәазар акәхап, иеырцагьашәа, ихгьы ҫышьтыхны ацәажәара да-лагеит М. Хәарцкьиа. В. Кобахьиа ара идтаны — убрахь акәын иажәакәа рхы ахьхаз, еихарак иакәиргәгәон акадркәа рыкәыргылара азтара. Уи излашьақәиргәгәоз ала, В. Кобахьиа акадркәа рыкәыргылараҫы ицәыласуеит амилатеилыхра. Арт реицшкәа саханы уа сбыбза тәашьа сьымамызт, ҫынтә-хынтә сиҫаҫеит. В. Кобахьиагьы баша дтәамызт, ихарамкәа ихарартәыз идхны наҕ икаҫсо иҫааихеит. М. Хәарцкьиа уаха изымхәо дшьақәҕеит.

Иазгәастартц стахуп: абри аены В. Кобахьиа шьахәла ихы ааирцшит, дымшәакәангьы дцәажәеит.

Қыртәылатәи Акомпартия Ацентр Комитет ахьбра ханындәылтц, рапхьаза схаҫы иааиз: «Закантәузеи абрахь сааира? Рапхьа ахы асырkit 1947 шықәса рзы, ЦК ВКП (б) ашкә иааҫыз арзаҳал атыхәала.

Ииуль 23

Сажәеинраалакәа фба «Литературная газета» ианыле-ит, Б. Ахмадулина илеитагамтаны. Спатретгьы аныртцеит.

Қартынтәи П. А. Родионов дысзасит, исыдиныхәалеит сажәеинраалақәа урыс бызшәала ртытцра. Ацсуаа ргана-хыала азәгы дсыдымныхәалеит, Гь. Гәлиа далахамтцозар.

Ииуль 25

Асабша. Иахьа Тамара, Бенур, сара, нас Римма Казакова лыцқәын хәычи лареи хаманы хдәықәлоит Ауадхарақа. Хгәы итцалеит, уаха иахзычхауам хматацәа! Римма Федор-ипца асаат 2 рзы даауеит хара хәхь, уажәы Гәылрыпшь адачағы хәкоуп, ара шыбжхьа еицахфоит, нас амфа хәқәлоит.

Уа, Анцәа, сухәоит, амфа бзиа хәқәтца!

Ииуль 27

Ауадхара хәкан, хматацәа баны ххынхәит, уреигәыргьартә ибзиахәха икоуп!

Иахьа асаат 10 рзы исыдыскылеит ахәаанырцәтәи асасцәа, 24-фык ыкоуп дара. Урт сынтәа Москва ВПШ иалгаз роуп. Q-саатк инареиханы икан хәицәажәара. Ирацәоуп азтцарақәа исыртәз. Хәиқәшәара шыахәны имфапысит хәа сыкоуп, амала, сара скарахеит, уаха насыламкәа афныка схынхәит.

Ииуль 29

Иахьа икан Қырттәылатәи акомпартия Адснәтәи аобластә комитет Апленум. Хар амамкәа ажәахә кәитцеит В. Кобахьа. Инеидкыланы, аизарагы хар амамкәа имфапысит. Аха, рыцхарас икалаз, Москвagy, Қартгьы, абракагы, еибыхәан икоушәа, ирафсуеит хазмыргьацо ахәа дукәа. Ианбацәыргахо урт? Избан, изаххәхарштрызеи ари ажәапқа «Азфа ззәз иан дагеит!»

Ииуль 30

Иахак ақәа кыдтәон, иахьаггы макъана иафьтшә-шәоит, амшынггы еилафынтуеит, измаану сеидру, иаалырқьан ихьшәашәарахеит.

Сшаатацәхалак снадтәалоит «Ацынтцәарах». Сымч зеггы асартә еипш аамта сьмагәышьам. Сналагоит, акы снахнагоит, ҟацхьа сеитаналагоит, ари рыцхарагәышьоуп, аха макъана уаха мҟа сьмам. Знык атцыхәа ақынза сзыназар, акәац сзыргылагәышьар, нас сшьалашьын аашьтыхны арышшара сналагагәышьарын. Хар змам акы алтцырггы здыруада.

Иахьа В. Кобахьиа икабинет афы иқан жәпафык злахәыз аилацәажәара. Азтәара: ацсуа қазара иахьатәи атагылазаашьа. Аизара иалахәын: Қырттәылатәи ССР Акультура аминистр О. Тактакишвили, М. Хәарцкьиа, А. Отырба, Н. Киут, Иу. Кәытцниа, сарггы убра срылатәан. О. Тактакишвили — абафхатәра згым композиторуп, ддирижиоруп, уахьала вба узитом, аха аминистрра дақәнагагәышьом. Уи аматцура хатала иара ирҟиара аус иацырхагоуп, ақазараггы иацырхагоуп.

Ацсуаа хқазара аагозар, уи ауаргьала иануп, иахькыдхало сеидру. Хқазара қәыпшуп, макъана хшыла ираазо асаби ифьзоуп. Анапқазеи, гәыкала ахылацшреи анагха, еихәлацәоит. Аха абри рыздыруам дара ақазара знапы алаку ауааггы, знапы иану ахылацшцәаггы.

Ииуль 31

Гәылрыцшь адачафы. Иахьа ипцзаны ишеит, амшын агәы икказа итацәуп, иарггы тынчуп. Иаха кыраамта «Ацынтцәарах» садтәалан, санышьталаггы иара сшазхәыцуаз, сзымыцәеит. Иахьа цьоук рзы иактуалымзар қалоит амҳацьыраа ргәәкра, аха сара сгәы итаскыз насыгзар ауп.

Хэарас иатахузеи, амхацьыраа ргэакра мшынууп, оке-
анууп, сара сроман иаанарпшран икоу — цыккэбарк ауп
изакарору!

Ара политика хытхыртакгы аацэыртцит. Аурыс ца-
ризм асатрапцэа Кавказ имфапыргоз аибашьра, атыркэ
Султан аурыс хэынтқарра ринтерескэа, реимак, уи
аамта еихэлахара аан Апсны тауади-аамстеи рхымфап-
гашья, еихаракгы, ахтэара иагаз аублаа насыпдакэа
рынтэашья шыкалаз ухэа имачзам аполитика цэфкэа
испыло. Идыруп, ескынагы иуадафуп асахьяфырафэи
аполитика аарбра, аха уи адагы цсыхэа ыкамзаап, уба-
ма!

Апоег Мушьни Лашэриа ажурнал «Алашар аафэи»
иматура дапыртцит, дцоит Москвака аспирантура
дталарц. Хэара атахума, сицхраауеит, аспирантурафэи
атып изылсхит. Уи ауаф хара днапшны дныкэеит.
Шыкэскэак рышьтахь иара дхынхэып цара-дыррала
деикэных, дара агэыртцкэылдакэа ахэынтэа ишылатэоу
ус иаанхоит!

Август 1

Сеыскэабоит, амшын убаскак икэандашьшыроуп,
атыттра узыгэагэуам. Шьыбжышьтахь Члоунза сыфкыд-
гыларц стахуп, мчыбжыкэак ниасыр, сгэи итцалоит, исым-
бар сзычхауам. Уи адгылфэйт ыкамзар, иага срыцхахарын
сара! Шьыжъяахыс садтэалоуп «Ацынтэарах».

Август 3

Иацы Члоу хақан хшынтаацэаз. Иага умхэан, уа иаха
ихьшэашэароуп, мацк сшыапы неитцысхит. Махэфалагы
аус зуит.

Иацуха, рапхыза акэны хэон фыц афэи сыцэан, цхыз
сымбазеит, сгэи рахатны саапшит.

Иахъа асаат 6 рзы сѣыхеит, амшын санныѣпынгыла, икарауараха ицѣан ацѣкѣырцакѣа. Сѣыкѣабаны усура сцоит.

Сроман ыкѣстдоит, икѣсхуеит, сазхѣыцуеит сызлагаран икоу ахѣыц. Ажѣеинраалакѣак зѣыргыы цѣгъа избом, аха ирымхѣои, мшѣа: «Ахѣатцѣкѣа ѣ-каканк аѣытѣазом» хѣа.

Сентиабр 19

Абар мызки бжаки ниасит, еикѣыхъшѣашѣа икѣуп сымшынтѣакѣа. Мызк акара цсшьара сыкан Кисловодск. Баша исхѣеит «цсшьара». Сеадцалазан инасыгзон «Ацынтѣарах». 24 мшы рыѣнутцкала, реиха исцѣыуадыз ахкѣа срылгеит. Саkѣытцны сыкамзи, атѣтын ахарыгы салагеит. Иаанхеит даѣа хык. Рыцхарас икалаз, уи ахы ахътѣтѣаху абааш ахѣта сыцшааит, акѣшара саѣуп, аха аѣналарта саkѣшѣом! О, анацъалбеит, абри аѣымта салган, оф, гѣышъа анбасхѣои! Арахъ снапкѣа чыхѣчыхѣуеит, акъаад ахъ еихоит, ажѣеинраалакѣак аныртѣарц, атемакѣа кылцшны рхы сдырбеит, арифмакѣагы ажѣтѣаракѣа реипц ичырчыруеит, аха реааныркылом, иниакъаны ицоит!

Кисловодскнтѣи сшаахынхѣыз еипц, иаразнак снатѣан, Гослитиздат аѣы итытѣуа Иуа Коѣониа иѣымтѣакѣа реизга апхъажѣа аѣра нап асырkit. Иацы салгеит, искъыцхъит, уи аѣнытѣкѣа амѣа икѣыстѣеит. Астатиа рацѣак сгѣы азтам, еигъны изѣыр сылшон, аха аамта исымаз мацзан. Ас сыцсы сгѣы икыларханы исымѣыр, итѣегъ аамта сымазар, ари схѣыгъаахыс бзиа избо апоет иѣымтѣакѣа еигъны срыхцѣажѣар сылшон, аха иааг!

Зны-зынла гѣахѣарак схацалоит, аха сгѣамч, уеитѣамхан, абыржѣы ауп уара иахѣагы уанзрыжѣаша!

Иацуха В. Кобахъиа, П. Гиладшвили, сара Пицунда хѣкан, хѣитѣан Косыгин. Сингапуртѣи апрѣмиер-министр

дисасын. Аицэажэара ашьтахь, крыфара хнаргеит. Уа иқан: Кириленко ипцхэysi иареи, Фурцева лхатцеи лареи, Радионов, Климов ухэа даеа цытфык. Тамадас далырхит П. Гиладшвили.

Гагра ипсишьоит, иахэа Ақэа даадгылеит сфыза, аурыс поет Михаил Луконин, хнеидтэалан акы хнацхаит, хазхарагы хайцэажэеит.

Сентиабр 20

Иахэа Члоуқа амфа сықэлоит, уа аусқэа сымоуп: Ақэантэи уахь амфа иқэыстцеит сани, саби, саб иашьей рнышэынтрақэа, урт ирыцуп Ақэантэи ауастацэагы.

Хай, анацбалбеит, абри снапы зсыркыз анышэынтрақэа амфасцэа аатгылан ирыхэацшыртэ еипш изыманшэалахондаз! Уаха сызларыхэартузеи, арыцхақэа! «Шэыхрат бзиахааит, назаза ара цсшьартас изауз! Шэызқэатыц змырзуа ахтылтц дышэтынхазаап, ишэыбаргэузеи, ипсзас рахь шэықам!» хэа мфасцэақэак аацэажэаргы изыцсоузеи!

Сентиабр 21

А. И. Микоиан цсшьара дааны дыкоуп Афон Ғытц адачағы. Данаауаз аены сипылеит, нас адачахь снымфохиган, креицахфеит. Хқақа саат инареиҳаны хайдтэалан, иара иакэын ицэажэоз сара ззырфуан. Атахмадцэа зегь реипш, аригь уи аены ацэажэара дханагалан даман. Саргы истахын, ари уамажэ зхызгахыоу изызырфара. Ххэынтрақара аашьақэгылаз аахыс А. И. Микоиан есқынагы аихабыра дрылагылан. Ибла иабаз, хатала ихигаз, дызлацшыз шыарда ирацэоуп. Дызлацэажэогы дара убарт ракэын. Излеиҳэаз ала, итижьхыоу рнафсангы, уи афра дафуп игэалашэарақэа. «Чамаданк азна адокументқэа аазгеит уажэгы!» — ихэоит иара. Уи аены еихарак дызлацэажэоз Сталин итызшэа акэын. А.

И. Микриан игәлаиршәоит абри еипш эпизодк: В. И. Ленин дычмазафны дышътан, игәабзиара шееимыз гәфарас иоузар акәһап, ашәкәы ифит апартия аизара ду ахъзала, Сталин Генсек дахыкәу иааныжъра калом, дамхтәуп хәа. Аха Сталин уи ашәкәы аизара ду ахъ ицәыримгеит. Аизара иалахәыз делегацияла иша-шаны дырзапхъеит. Сара усқан Сталин сидгылан сцәажәеит, избанда, уи ашәкәы аизара ду ахъ икылганы хәрзапхъар, оппозициякәа еигәыдлар калон, иара уаткәкәа ицыххааса ицар калон апартия аилатцәара!

— Ус анакәха, В. И. Ленин ихәахъа нагзамкәа иаанхейт! — ныбжъазгалт сара. А. И. Микоиан хамтак җитүамызт, нас деитаналагеит:

— Сталин хара дыпшны икаитцозаарын, уи усқан сара исзеилкаауамызт, настгы дысфызан, игәрагъы згон, иаргъы усқан даара иеырмашьцан, иеыркәышны дқан, хыжәжәа-җыжәжәарак ааирпшуамызт, зегъы дырнаалон. Ус кәимтцаргъы цсыхәа имамызт, иара дызтахымыз, иаххәап, Зиновиевраа иаха теорияла иазыкатқан, иаха ахъз-апшагъы рыман. Дзыцәшәоз иагацәа данрылга, иаразнак даеазәны даакәгылт. Изатәзам, Сталин атеория акынгъы иман агха дуқәа. «Асоциализм аргылар аныкало убасқан ауп, адунеи иахъабалак ареволюция аныкалалак!» хәа ифуан уи.

Сталин асовет мчра апхъатәи ашықәсқәа раан апартия аилартцәара дашътан, Ленин ихәахъақәа рынагзара дахгәакуан, хара ивагылаз ифызцәагъы уи агәра аагон. Аха иара игәы итәткәкәыз хара иахъзеилкаауамызт. Уимоу, иагацәа ракәцараҗ икаитцоз агхақәа хәзгәатомызт. Убас икалеит Зиновиеви, Каменев, иареи реимак. ЦК иалаз анапхгацәа дырзымтцаакәа урт гәыбған рытара ирзеит. Нас харт хәизан, ус зыкаутцозеи, хара ухәзтцаар акәын хәа аниаххәа, дгәааит.

— Ус анакәха, сара ара ус сымазам, зны сахъахгаз Турухантәи акрал иахъ сцоит! — ихәан, ашә нкыджъы-ланы дындәылтцит. Агенсек ас ихымџапгашъа ҳағацәа рхы иадырхәар калон. Ҳарт Сталин изааигәан игылаз ихазбеит ҳиацәажәарц, ҳнапағы даагарц. Орцьоникизе, Киров, Каганович, сара, даға ҫыцъақа ҳацын ҳәа сыкоуп, изустцәаз сгәалашәом уажәы.

Ҳазынтәыкғы ҳцеит Москва атқа Сталин идачахъ. Амџан зегъ ҳаикәшахатны ацәажәара Орцьоникизе идахтцахъан. Избанда уи иаха Сталин дизааигәан, еибадыруеижътеигғы акырцуан. Орцьоникизе дцәажәеит, ҳарғы уи иамаҳарғызит. Абасала, иааулак Сталин дҳархынхәит аусурахъ. Ицәырызгарц стахуп ари акрызтцазкуа афакт, аха изыртцабыргуа документ сымам. Ашахатцәа рахъ Каганович затцәык иоуп икоу, уи игәалашәозарғы, ацәыргара итахымзар калоит. Ускан Сталин ихымџапгашъақәа цқъа уанрызхәыцлак, уашътан азәгы димеигзо дшыказ уаҫы ибартә икан, аха <...> ҳарт, иахъеи-уахеи ивагылаз, уи ҳазгәамтеит.

Арт реипш аепизодқәа зақа ыкоузеи, исгәалашәогғы мацзам, ацәыргара сахъзо сыздыруам акәымзар.

Ҳамтак дцәажәомызт, ғамџа-ғамџа днағыхәон тцәычала иапхъа икәгылаз ацсуа ҫы. Нас деитаналагеит.

— Уажә ҳаазқәылаз имачымкәа ицәыртцуа иалагеит ацъынцътә еибашъра дузза иаххәау амемуартә литература. Уапхъо уғыноухар, иказ аиашатцәкәа ахьдырхәахәаз рацәоуп. Иаххәап, Иаковлев ишәкәы. Автор ма зынзак ихәазом, ма имачзан дырхцәажәоит Илиушини Туполеви рылшарақәа.

Урт рахътә амаршал Г. Жуков иаха аиаша дазааигәоуп, аха убригъ ма зынза ибжъаижъуеит ма иааркшаны ицәыригоит. Иаххәап, уи зынзас ибжъаижъыт, 900 нызыкьҫык инареиханы асовет ры офицерцәа 1937

шықәса рзы Сталин ишыниртәаз. Г. Жуков зынзаскгы дахцәажәазом К. Ворошилов илозунг «Мы разгромим врага на его территории!» — изхәамзи ари зақа пырхага хнатаз, Г. Жуков дагәылалан ишахәтаз иааирцшыр акәымзи, аибашьра рацхьатәи ашықәс азы, ҳар рпозициақәа ааныжъны шытахька имцар ачыдахаз психәа шыкамлаз! Арахь Убаревич дирехәоит, уи Сталин идтала харада-барада ақәкәахәа игәйдтан дшыршьыз ихәазом.

«Сталин аибашьра аусқәа рҕы дыстратег дуззан!» — ихәоит Г. Жуков. Ииашам! Сталин дполитикын, аибашьра атәы издыруамызт. Аполитикаҕы уи Черчили Рузвельти рышьтахь дгыламызт ихәар — уи иашахон.

Сталин аибашьра калоит хәа дыкамызт, ианналага аены инаркны ишьара дықәкьеит, иҕы акит. Арадио аҕы дықәгылан ацәажәара илымшеит, ҕымз антцы ауп, ипсы анилала. Икоуптәахышьа змам афактқәа, Сталин аибашьра аусқәа ахьизымдыруаз иахьканы акымкәа, ҕамкәа ар хәта еилазаарақәа ахьтахаз. Урт афактқәа ибзиазан идыруеит амаршал Баграмиан. Аха урт зегь ирцәыжәлам 1937 шықәсатәи атрагедиа. Хпартия атоурых аҕы, хтәыла атоурых аҕы уи ашықәсан ашьаартәыра ус икалаз гарта амамкәа иаанхоит. Рыцхарас икалаз, аибашьра ианалгагы иакәымтцит ашьа акатәара. Иахгәалахаршәап, Кузнецов, Вознесенски ухәа убарт реицш иказ ауаа ртархара, ауриақәа русгы убрахь инацтатәуп. Мап, Сталин икаи-таз ацәгыарақәа рееишьа рымазам, ус анакәха иаргыы риашашьа имазам!

А. И. Микоиан дцәажәоит, сара сизызырҕеуеит, зцаарақәак наистаргы, ртак ансмаҳалак, сәааныскылоит.

Иҕашьазом Сталин дшицәымгу, Бериа избахә анихәо, ицәа дтазызоит. «Бериа дивагыламзар, Сталин уиакара шьа каимтәаргыы каларын», — иажәа иналеитцеит цъара.

Абарт зегъы ирылацшыз, абарт зегъы зхызгахъоу ауафы иара цъаргъы харак имазамкѳа дзыкаларызу? Мап, цъарамзар цъара ихы гѳыбѳан атаны дымцѳажѳеит А. И. Микоиан!

Сентиабр 25

Иахъа П. Гилашвилии сареи А. Н. Косыгин хайпылеит. Уи Пицунда ипсшъара далган, Аѳѳантѳи Москвака дпър-уан. Мцъышъта азиас хнырын хашгылаз, асас даахадгылт. Уантѳи аколнхара «Ахали соѳели» ашъа хамѳахытѳит. Саатѳжак инеиханы аколнхара аусбарта ахантѳѳы Гогѳебара швилии иареи еицѳажѳон. Уажѳы хынтѳуп ари анхарахъ Косыгин дымѳахытѳуеижътеи, иадибалаз сеидру? Уантѳи азахѳартахъ хѳеит. Асас дрыхѳапшуан азахѳажѳлакѳа, акыргъы итѳтѳааит азахѳаазара аус. Амшын ахыкѳ «Серая баба» хѳа иахъашътѳу иаармариазаны акы хнацхаит, еихарак ашѳыр акѳын астол икѳѳыз. Асас ажъаѳъ уатка агъама ибеит. Агъама ибеит, иара убас, акаѳычгъы. Игѳы иахѳеит. — Ари еипш ѳѳы Франциатѳѳагъы иузымпѳшаар калап! — ихѳеит асас. Устѳи хашѳиашаз Аѳѳака хдѳыкѳлеит. Ихамѳатѳны Ешыра аресторан аѳы хныдгылт. Аѳѳа ханааи, атѳтын ферментѳаѳа ахъазыруа азауад аѳы дныдгылт. Уа имачымкѳа азгѳатаракѳа кѳаитѳеит асас, иаразнакгъы илапш итѳашѳеит ахыбра ѳѳныутѳка ацкъара шагыз. 40 минут инареиханы уа дѳкан, ицѳажѳашъа злаѳаз ала, азауад игѳы иахѳеит, издыруада техникала айкѳыршѳараѳы ацхыраара хѳаитѳар? Уантѳи Аѳѳа хналѳѳалсын. аѳалакъ ихѳарбеит. Айхѳабыра рыѳны ханавсуаз, амашъынакѳа аанкыланы ихѳарбеит ахыбра. Заѳа тѳуазеи ас ихыѳжаѳыѳжан игылеижътеи, еихарак сара сацраланы салацѳажѳеит ари азтѳара.

— Апсны имааиуа сас дѳкам, ипѳшахарым ас ахыбра хыѳжаѳыѳжан ааныжъра, — еитѳсхѳахт сара.

– Асза ицарым, уи акатцарагы шәахьзап! — иааҕа-хитцәеит хасас.

Зака дуафы хьшәашәоузеи, ианацъалбеит!

Шьыбжьхьафара Мархьаул аресторан ахь днаагеит. Иаарласны крахфеит. Аеропорт аҕы ханнеи, иара ипрыга изыпшы. Бзиала хәа нахәхәаны уи дыприт Москвака.

5—6 саат инеихангы хичын адунеи ахәынтьарра дукәа ируаку аихабыра рхада. Алмфанык дазтцауан анхара-антыра иашьақәыгалашьоу атәы: ажәқәа зака ахш рымтца, кылак ататын зака иацсоу ухәа убас итцегы. Аиашазы, урт иреипшы азтцарақәа тыхәаптцәа рымамызт, аха знызатцәыкгы СССР Аминистрцәа рсовет ахантәафы дырзымтцааит ара инхо ажәлар зынхәауа, уи дазымтцааит ари амилат хәычы акультура шыҕиауа, уи дазымтцааит акадр раазара шышьақәгылоу, иара убас дазымтцааит ара инхо амилатқәа реизыказаашьа. Уи зынзакгы игәалеимыршәеит Адсны АССР 50-шықәсхьтца ишацыло, дазымтцааит цъара изакәызаалак Адсны атоурых иатәу бакак. Дцандаан хәаас имоу, дзызтцауа: ажәхьақәа зака рымтца, ататын, ачаи, ацитрус ухәа убас итцегыгы, убарт роуп А. Н. Косыгин изтцарақәа. Ари ауаф имацарагы иакәым, уахьынтәи иаауа зегы абас ауп рхәыцшьа шыкоу. Избан, абас изыкалазеи, хара ххәынтқарра милат рацәала еилоу хәынтқарразами? Ари абзиара акны хнанагом, рацәак мыртцкәа ажәларқәа ахәатыхла еиламлар калашам, усқан хзыхьчода харт тынха дызмам амилат мацқәа?

А. Н. Косыгин уа дахьнеиуа, — Сара цсшьара мацара сыкамызт, Адсны сналацш-фалацшит, инхоит-интцуеит, хәаа рымазам! — ихәап. Нас хара хрыцхарақәа гәазтода? Еилызкаауада хара хгәакрақәа? Ишәышәны изаанхарызеи амилат мац аразкы?

Сентиабр 26

Хэычла-дула хшынтаацэоу зегы Чдоука хцоит иа-хьа. Амра шахэшахэуеит, ажэѡан еилгоуп, шэахэацк хыршэлам. Шыжьнатцы хнеип хнышэынтракэа рышка, иахтахуп хнапалатцэка иахшэырц. Ашыбжьышътахь халгеит, ибзиахагэышъеит, уагоу дзеилахаша, урт сани, саби, саб иашъеи ркъашанақэа. Урт сызлытцыз рхақ нагзаны сара ахаангы исызшэашам, аха хэак гэыруа ргэы икэлашам уажэшьта!

Амѡаду аган ағы ижуп урт сара сызхылтцыз. Амѡасѡы инеиуа, даахьацшны, — Шэыпсага бзиахааит, шэарт арака цсшьартас изауз, шэтыхэтэа мызааит! — ихэаргы акыр иацсами!

Сгэы тынчхеит саргы, уахьала хьаа сымам уажэшьта.

Абри амза 30 рзы саб иашъа Гэагэа ишықэс цэымза шытырхуеит, хгэылацэа, хтахцэа адгаланы. Даѡазныкгы дыргэаладыршэап уи адгьыл кэаарыхѡы ду, уинахыс иара итыхэала агэашэ азэгы дталаран дыкам!

Сентиабр 27, 28

Арт амшкэа Г. Табизе иажэеинраалакэа реиґагара саѡуп, акы еипшшэа икалар, «Алашара» ианыстдашт. Аха, икала сыздыруам, аиґагара акыр исцэыуадаѡхеит!

Октиабр 1

Зазуа, Гилашвили, сара Бзыц ацхақны харцылеит Ан-дреи Павел-ица Кириленко ипцхэysi иареи. Урт рыцсы ршьоит Пицунда.

Асасцэа хаманы Афон Ыыц хааит. Арака апарк хантыс-аатысит, ахапгы хантапшит. Уантэи Акэа хааит, ара еи-маадеит Акэатэи ашьха, аботаникатэ бахча.

Убрака сырпыртцит асасцэа, избанда, уаха Қартка амѡа сықэлоит.

А. П. Кириленко имырхъаакѳа ауаѳы изааигѳахара ил-шоит, иѳазшьа бзиоуп, алаф ихѳоит, дыхѳамаруеит, дыч-чоит. Аха абригъ апсуаа ртызшьа, рбызшьа, ркультура, иахъа изынхъаауа ухѳа, ажѳак ихѳылшьѳом.

Асасцѳа аѳауеит Апсны, харт гѳыкала харпылоит, аха хара хзыргѳаѳуа азѳгы дазтѳаазом, хуазѳк игѳагъны ианаацѳырхгалак, дара ахахѳ рыхѳлашьаазшьа ѳыртѳом!

Октиабр 3

Октиабр амзаѳѳа зегъратцкыс бзиа избоит. Уажѳааныла сгѳабзиара иахѳа еигъхоит, сгѳахѳарагъы шытытѳуеит. Цыпх октиабр азы Италия сыѳан. Иаазгаз сымшынтѳа адагъы, 3–4 жѳеинраала зѳит, аха ус ишцѳалаз ишьтан. Иацы иахъеи иаацѳырызган, акыр срыдаапсалеит, рацѳакгъы еитакра рыѳѳымшьѳеит.

Ажѳеинраала анызыѳуа насып змоу среигъуп, усѳан Анцѳа ихѳа иахѳа дысзааигѳахоит, аха рыцхарас иѳалаз, сара сзы иуарлашьарлахоит урт Анцѳа ду дысзааигѳазтѳуа амшѳѳа!

Октиабр 6

Иахъа Москвантѳеи Акѳа дааит Гослит аредакторцѳа руазѳы А. Г. Марусич. Уи аѳыжъыртаѳы итытѳран иѳоу Иуа Коѳониа иѳымѳаѳѳа реизга айѳѳыршьѳаразы дааит. Уахъ истихъаз сапхъажѳагъы ааигѳеит, излазбо ала, мацзак ауп ирыпсахыз. Иара насыпдак, шѳеиккак иакѳушьа избоит. Дааит агаѳа днаваныѳѳарц, амшын дынталарц. Уртѳѳа дырѳызааит, мап зхѳода, аус злоу, цѳъа еиѳѳѳѳаны итытѳааит хаклассик иѳымѳаѳѳа реизга!

Ноиабр 21

Иацы Шѳѳачантѳеи Акѳа хѳааит, сыпсшьара 10 мыш шагыз еипѳѳеит. Инсыжыт асанаториа «Шѳѳача». Исыпхъѳеит аколнхѳѳѳа 3-тѳеи Реизара ду ашѳа.

Уахынла асаат 2 рзы җталоит адәыҗба «Қарт-Москва». Апснйтәи хөык җаицуп: В. Кобахья, П. Гилашвили, сара. Исзалырхыз акупе ағы дсықәшәеит бедиа тәи аколнхара аусбарта ахантәафы Илларион Шьакаи. Амға җақәын, хьаа җамамызт, алмғаньык фаран, жәран җазғыз.

Ноиабр 23

Ғынла асаат 12 рыбжазы Курск авокзал ағы адәыҗба җытцит. Уа дахпылеит В. П. Мжаваназе, Радионов дицны.

Ғафнартцоит асасааирта «Будапешт», ара дсыцыфноуп Ачаратәи АССР Иреихазоу асовет Апрезидиум ахантәафы Давид Диасамизе. Хар змам азә иакәушәа збоит макьяна. Уи зтыц ааникылаз Реваз Комахизе, иахрат бзиаха- аит, сөыза иакәгәышьян, бзиа җаибабон, җаикәгәыҗуан, кәыҗара згымыз уафын.

Саапсарақәа сыхьзазар акәхап, сеилахашәа схы сбан, зык насыкәтәаны сышьталт. Қырттәылатәи еицыз аделе- гация зегьы В. П. Мжаваназе драпгыланы В. И. Ленин имов- золеи аҗны арқьақьа наргеит, устәи «Идырым асолдат» ашқа инеит, уантәи Ш. Руставели ибақьахьы имфахытцит. Убра, ашьтахь изласархәаз ала, В. П. Мжаваназе, — А где Баграт Шинкуба? — җәа дсазтцааит.

Иаха ибзианы сыцәан, ашьыжь сеихыкка саапшит.

Ноиабр 24

Иахьатәи амш ус иниагәгәа ицеит. «Литературная га- зета» аредакцияхь сныдгылеит. Дызбон аредактор хада А. Б. Чаковски, җамтақ җаицәажәон, дсыпхьеит ифныка. Уа дызбеит Гь. Гәлиа, даара хьаас имоуп иан лчымазара. Уи акы анлыхь, ифныхьшәашәан иаанхоит Дырмит ду еицырдыруа ифната!

Москва ажәабжьс икоу, А. Солженицын дахьылап- шықәыртцаз ауп. Уи ашәкәыфәцәа Реидгыла дахьалыр-

цаз гэгэала згэы иалоу рацэафуп, урт ыкэгылар калоит, изуствэоу макъана еилкааны исымам. Уаха «Литературная газета» ианыларан икоуп уи ахтыс иаххэааны астатиа.

Б. Ахмадулинеи сареи телла хаицэажэон, излалхэаз ала, сажэеинраалакэа еитаган дрылгеит. Ахаша ауыха хаикэшэараны хакоуп.

Галина Дмитри-ипцха Чеснокова (ахақым-апрофессор) лыцхыраарала лара аус ахылуа Аинститут акны исыкарцеит акардиограмма. Излархэаз ала, сгэы макъана хар амамзаап. (Издыррыда уи иахнагахыоу, зака хэа цхафыр аахахыоу?)

Уажэ иаасгэалашэеит ханаауаз амфан игэастакэаз Қырттэылатэи Акытанхамфа аминистр М. Б. Гвинцилиа, абгахэычы цыхэабаба, уи икэкъашара дафзан Чанукэвазе — Қырттэылатэи Акомпартия ацентр Комитет амазаныкэгаф. Уи авагон акны иара иакэын нцэас иказ, аха убаскан В. П. Мжаваназе даацэыртцыр — иаргыи иаразнак дцыхэабабахоит, дхэычхоит, дмишэанхоит. Ус икан ажэытэгыи, ус икоуп иахыа, ус икалоит уатцэгыи!

Уатцэы аашар иаатуеит 3-тэи зегьейдгылоутэи аколнхацэа реизара ду. Исгэаласыршэарц стахуп: аколнхацэа 2-тэи реизара ду аан, абра Москва Кремль афы Апснытэи аколнхацэа рыхызала дыкэгылеит Мыкэ акытантэи анхафы Хьудар Какалия. Уи дцэажэон апсышэала, иихэоз аурыс бызшэахь еитеигон Н. Лакоба.

Уатцэы Апсны ахызала дыкэгылоит аколнхара ахантэафы Ушьангыи Қыгчбериа. Иихэаша урыс бызшэала ифны имоуп, зегь ахэапшхьеит, абыртқал икылыргахьеит. Иудыруазеи, дапсыуоуп, цыара апсуаа зтагылоу ауадафразы акы ифытцшэар камлои!

Иара Ушьангыи, ариакара бла зхэапшыз икэгылар игэы азтынчуп, дныкэгылан апхыара мацара ауп иуалу. Ушьангыи хыаас имоу даеакуп — уи апсуа кэымжэы

датцалан иааигеит, аха ашәтцара дацәыпцхашьоит. Ари цьашьатәзами?

Ноиабр 25

Асаат 8 рзы хдәылтцит асасааирта «Будапешт». Амашьынакәа рыла хнаргеит Кремль агәашә Боровицки хәа изышьтоу акынза. Уантәи шыапыла Кремль хталоит, хцоит Аизара дукәа Рхан ашка. Хафналоит. Хееилаххуеит. Иаарласны шыжьхьа хфоит. Нас азал хафналоит. Сара стыц: 9-тәи ариад, 8-тәи акәардә. Хапшуп ианаадыртуа аизара ду. Зегьы агәышьтыхра рфькәуп, цьоуки тәашьа рымазам, инеиааиуеит. Аделегация иалоу, шамахамзар, згәышпы хамтала ичапам дубазом. Сгәанала, ахамтакәа рацәахацыпхьаза, аусура иаха имахцоит.

Иахьаанага сзымдырзо, иаасызкылкьеит Д. Гәлиа иажәеинраалахьтә ашкол ағы ашәаны иахдыртцоз:

Арт шәахь избахьада ауаа амхы лартцоны?

Чари, чари, чари рама, ауаа амхы лартцоны!

Уажәы ари еипш ашәа анхафы иахар, дахыччаргыы калап. Иахьа ханхафы ацьыкәреилатцара акны дыкоума, зака хкы дырфүзеи? Ачаи, ататын, ацитрус, абахча!

Икалап саргыы, жәпафык аделегатцәа реипш абра машәырны саанагазар. Цоуп, сабацәа цьа-нхацәан, анышә ишахоз ицсгәышьеит. Урт адгьыл икәыртәахьаз апцхзы роашны илеиуазар, аеыкәаша змырыр каларын.

Даеа ганкахьала уахәапшуазар, ихақзаргыы калап, урт рыхтылтц, Асоветтәыла икәынхо адгьылкәаарыхцәа рхатарнакцәа ахьеизаз Кремль азал ағы дахьтәоу!

Жәа-саатк рзы Аизара ду аусура иалагеит. Аизара анапхгара алхра иадхалт саатк инеиханы. Анапхгара даламшәагәышьеит апсыуак. Уи зынзак ииашам. Издыруада уи хара Автономтә Республика анапхгафцәа иаххаразар?

Апрезидиум акны М. Шолохов дтəуоп, уи иа-
шан икатəуоп. Жəырғыттəи апхəйс, асоциалисттə
цəа афырхатцə Купуниа Апрезидиум ахь далхуп. Дасу
ртəартақəа ааныркыларцə агəырқьхəа ианаацəыртцə,
Купуниа рапхьа дгыланы лəыналхеит. Аполитбиу-
ро ачленцəа ахьтəаз днєины днарыдтəалеит, дтəуоп
дфəапхафəаччо. Цсыуа цхəысзар, лтыц ылхны иказаргы,
уахь дыпхашьаны днєирымызт. Купуниа лхымфəапгашьа
афакт иханахəо рацəазуоп.

Икатцəз ажəахə афь икəгылаз актуалтə зтцəарақəа:

1. Адгьылқəаарыхра акультура.
2. Арахəаазара.
3. Акадр разыкатцəра.
4. Акытанхамфəа механизациала айқəыршəара.

Ажəахə цьара-цьара ианыпшуан анапхгара агана-
хьала ахатə критикагы. Аха угьы ацəажəаф давсит
акытанхамфəаф зегь реиха итцəру азтцəара: уи — афəр акыта
ныжьны рцəра. Ари апроцесс хəапшышьак анамоу —
акытақəа тацəуеит, афəр аныкамла, аирагы мацхоит, игы-
лоугьы ирзышьткаарым анхафы зда дхəартам идгьыл аб-
зиабара. Абра иаакəгылоит азтцəара ду: Анхафы дшынхаф
даанхо даанымхо?

Абри азтцəара ду ишахəтуо еипш ианыпшуам Аустав
фьщ ирыдыркылазгы.

Атрибунахь инеиуеит ацəажəацəа, аха макьана
азэгьы акритика кайтцəм. Ицəгьазма абра аймак-аифак
тысыр? Имацума хара хкытанхамфəафь макьана избам
азтцəарақəа?

Ажəытə хəацсəазара цəгьан, уажəы ибзиахеит.
Ажəытəиафəтəи реифьрпшра мацара иахнаґагəышьозеи?
Убри азы мацара еизгатəызма Москва абри акара
ауаапсыра?

Аибажьара, аибарехəара, ихəгу, хайтцəзкьо —
ататцəахра — абарт реипшқəа ртцыхəа анбапцəои?

Ҳқытанхамғағы аусқаа ҫеимзар, анхамға знап алаку
реизара ду ағы уи ҫәйрганы изырымхәозеи? Ирхаштма:
азға ззаз иан дагеит.

Ноиабр 27

Иахья асаат 6 рзы ахәылбыҫеа аколнхаҫәа 3-тәи реи-
зара ду иалгеит. Ашә аиркит Н. В. Подгорный.

Ноиабр 28

Б. Ахмадулина лыфныҫа сналҫхьеит. Хаикәшәара иа-
дылгалт сара сфызҫәа хәа лара илдыркәоз: М. Луконин
(уи диҫуп иҫхәыс ғыҫ), Р. Казакова, абра дхақәшәеит
Кубатәи поетк, итырҫьман диҫны.

Сара раҫхашәа снеит. Белеи сареи хаҫхьеит лара
леитагамта сажәеинраалақәа. ҫьара-ҫьара, лара ишлы-
шьашәалоу еиҫш, акыр аоригинал даҫырҫуеит, аха иара
иатҫоу адоуха азынлыжьюеит, даҫаҫьарагы аориги-
нал даҫырҫуам, дазааигәоуп, ибзиангы еиҫылкаауеит
ажәеинраала. Б. Ахмадулина дпоет дууп, иахьатәи аурыс
поетҫәәҫараҫәа дагыреихазаргы ҫалап. Аха, рыҫхарас
иҫалаз, ари дышқәыпшыз дҫартит, ишакәым иныл-
хит лымҫқәа, хатәи насыплагы деиқәымшәеит. Дыл-
моуит лбафхатәра ду еилкааны нап лыдызкылашаз,
деиқәзырхашаз ахатҫа!

Иҫьасшьон сара... Асасҫәа хнарҫхьеит, арахь хзықәтәо
аҫәардәтҫәҫа рымам, астал атыҫаны ашәындыҫәра
хахатәоуп, хатҫеи-пхәыси зыниало аҫрауатқәа
еизааигәатәны хрынтәалоуп, уа дхадтәалоуп Кубатәи
апоетгы, арахь — адунеитә поезиа атагылазаашья
халаҫәажәоит...

Издыруада, урт афзҫаарак зынзак еимадамзар, ус
рымхәои ҫьоуҫы: «Апоет доухала дчалароуп, егырт зе-
гы башоуп иара изы!»

Ииашоуп даеакгы: абааш хан акышэкышэра, хы-разныла ифычоу ауада дыонатца, ыки-бзыки иазхэаша фатэыла, жэтэыла астал рыхианы иахыгылоу дахартэа, аха уахь инанамгар калойт апоезия, уа икамлар алшойт хақла ацэажэара!

Уажэытцэка сара истахыз: айфызцэа ахьеиниаз иказар ауп акэардэка, астал, атэацака, баша асаанка. Апшэма дышэкэыфозар, имазар ауп, зегь рапха иргыла-ны, иара ихата ишэкэка рыдагы, ицсы еипш бзиа иибо даеа шэкэкакгы, насгы, урт адашымафы икажымка, ицэга-ибзиа шыкапк итазар ауп.

Абас агарцшарра аныцшуан хахтэаз ауада, аха апшэмапхэыс Бела данаацэыртцлак, ма ацэажэара дана-лагалак, ауада мрахэагак онацхазшэа ифылашаауан.

Айфызаратэ хэылпаз бзианы имоапысит, икан гэаартыла ацэажэарака.

Бела дрыпхэит сажэеинраалака, итэаз зегы ргэы иахэит.

Римма Казакова лыфынынза днаскыаганы асасааиртахь саауан. Схэыцуан: «Апоет иаша дакэытцыр еигьуп даеа бызшэак ахь ифымтака реитагара!»

Декабр 14

Иахьа Ткэарчалка сцойт. Асаат 3 рзы акультуратэ Хан афы еилдыргоит «Ахра ашэа». Уи моапызго уи Ахан афы еифкаау апсуа литературатэ гэып анапхгацэа роуп. Аадхьаратэ билет снапы иакуп, ацэафы епиграфс иартойт: «Иахауеи, сыпсыхгы са схатагы, Акыахба иеипшында апсуаа зегы!»

Сгэалашэарака рацэаны иадхэалоуп ари акалакь ыыц Ткэарчал. Рапхэаза уа снанагеит 1925 шыкэса рзы. Уа инхоз сан лахэшыа лфы аанфэасра хақан сахэшыа еихаби сареи. Исгэалашэойт сан лахэшыа Мания слываргыланы

Аалзга аршыа анслыртцоз. Уажы Көазан адэыгба станциа ахыкоу, усқан дәеиужыны ишытан. Ахахышәа ачандарқәа еицрыхәхәа игылан. Арыгыарахь оны еихагылак улацш ақәшәон, актәи аетаж зегы дэқанын. Арымарахь рацәак икамыз амғы иалхыз уахәамак гылан. Убрака интәон ауардын мөа. Нак Акармарака инархәа-аархәаз аеымөа тагалан. Лашькындар ашыапағы ацтцла гылан, аөада азырцхака ицоз уи атцлағы ианөеилак, иаангылон, Лашькындар инатцаныхәаны, ацәашьқәа наганы атцла ашыапы инаддырчаблон, сыбла ихытцуам ацәашьы тааза ианбылуаз... Урт зегь лакәхеит уажәшыта.

1936, 1937, 1938 ашықәсқәа рзы, Ткәарчалка ара хтаскит. Зны сцалон азырцха, даөазны саагылон хауацәа рғы.

Ускантәиағарзегьреипш, сеигәыргьон Ткәарчалазҳара иахьағыз. Уи иазыскит акым-өбам сажәеинраалақәа. Нас кыраамта еицкәеит уи ақалакы сарей хайқәшәарақәа.

Декабр 15

Иацуха Ткәарчал имөпысит алитературатә хәылпазы. Ари зеипшыкам хәылпазын сара сзын. Сара сзын мацарагы акәзам. Ари айқәшәара хтысны икалеит ақалакы иаланхо ацәажәлар зегь рзынгы.

Зегь реиха ицьюушыаша, убри акара ажәлар аднагалт, атеатр иазкуамызт. Урт баша имөахымтцит, афымта ианалацәажәоз рыбақәа ирхыцшылалак, рнапы еинкыашьақәа ухәа, иөашьомызт «Ахра ашәа» ишапхьахьаз. Изустцәада, нас, ари атоурыхтә фымта уадаө аилыргара згәағыз? Ажәахә ибзианы икаитцеит СССР жәлар рартист Шәарах Цачалиа. «Ахәсақәа рхырғы ароман ағы ишаарцшу» атемала дықәгылеит Хынтәпцха. Дықәгылеит аурыс цхәыс артцөы — уи инейтцыхны афымта дахцәажәеит. Убас лара лыбызшәала дықәгылт

қыртуа пхэыск, афымта данахцәажәа ашьтахь ҕырхәала дапхьеит Гр. Абашизе иеиҕагамтахьтә тыптцәахак. Абасала, апсшәа змахауаз рзыхәангы иҕәыптцәагамызт ари ахәылпаз.

Урт зеггы уаф иибац, уаф иахац ауп, ускак изцъашьа-тәузеи?

Уафы ицъеишьаран икалаз даеакуп: ашахтиорцәа иаха шаанза ашахта цәытцлашьцарәҕы арацәа цызәуаз, иахьа интеллигентк иахасабала рееилахәаны асцена икәгыланы ирыпхьоит «Ахра ашәа» ацыптцәахақәа! Ма ишпацхьо ухәарауазеи? Леиуа Касланзиа иацхьашьа иа-дукыларгы уацәыпхашьарым! Иацхьон, рыбжьы тганы, гәтыгьгала шыцъа апсуа зҕабцәагы.

Уи ауыха еилыскааит, сфымта «Ахра ашәа» ауаа ргәы ишахәаз, уи ауыха даеа зныкгы агәра згеит апсуа лите-ратура ауаатәыфса рыгәқәа рахь амфәа тбаа алхра ишафәу. Афымта бзиа аныкала, апхьаф дхамазаап, убама!

Апартиа ақалақь комитет актәи амазаныкәгаф аф. Шь. Шьакаиа ахәылпаз аиҕекаара цьабаа ду адибалт. Иара иоуп иацшьызгазгы, иара иоуп напхгара азызуагы. Абас апсуа литература азыргара дахьафәу сеигәырҕоит, итабуп хәагы иасхәоит.

Ахәылпаз ашьтахь, ишапу еипш, крахфеит, краажәит. Ақәака сандәықәлоз амашьына дсыцтатәеит Арти-ом Амқәаб. Артиоми сареи амашьынаҕы хнеицәажәа-ааицәажәон, аха сара хәыцрақәак сырхагалан срыман. Иарбанқәоу урт?

Рыгезаладмырхәызеи апсуа шәкәыффцәа аусуцәа рықалақь [аҕы] имфәапыргаз алитературатә хәылпазы?

Апсуа литература ахырхарта сгәы иахәом. «Урыс бызшәала зака тижьхьоузеи? Насгы ахә шцаршьеи? Апсышәала ишыказаалакгы, ианеитаргалак, ибзиа-хондаз?» Абри ауп хашәкәыффцәа реихарафык гәтыхас

ирымоу. Ари — чмазара цэгъоуп, азѡаѣкы иаѡызоуп. Ари ачымазара гъежъуа ирылоуп Нхытѡаа хашыѡаа рлитератураѡаа ркынгы. Уа зызбахѡа ажѡан акынза ихаргалаз поетѡаѡаак рѡымѡаѡаа рхатѡы бызшѡаѡа иѡсыѡеуп, аѡхѡа иѡѡаѡы иѡазам!

Ус хажъуама харгы?

Имѡурахарѡ иѡоума, нас, Д. Гѡлиа, С. Чанба, И. Коѡониа иаѡырѡаз ашедеврѡаа? Исуалузеи сара?

Абас сшынкахѡыѡуаз аѡны сааит, санышѡталагы лассаамѡа сызмыѡѡеит, еихсыѡышѡа амамыѡт сыѡѡыѡа, еилаѡынѡуан схѡыѡраѡа. Урт зегъ, ашъхыѡѡа реиѡш, изырѡысыз Тѡѡарчал имѡаѡыргаз алитературѡѡа хѡылѡаз ауп.

Декабр 25

Қарт сыѡан. Сѡыза Р. Марѡиани сареи хаибабон. Хѡан аѡыжъырѡа «Мерани» аѡы. К. Калазе излеихѡа ала, сѡымѡаѡа томкны иѡыѡуѡеит ианвар антѡамѡазы. Уажѡраанзагы аѡѡовор хабжѡамыѡт, уи аѡны ихабжѡахѡѡеит.

Декабр 28

Чѡоунѡѡи сааит. Исырѡыѡыз сабаѡѡа рыѡны уеигѡырѡартѡ иѡалеит. Алгаразы раѡѡак нымхеит.

Ианвар 3

Уажэйтцэкэа Члоунтэи аоны хаахалт. Шьта хэылпазуп. Уахь ҳақан Тамареи сареи, Гэында дхаманы. Ахэычы ахьта ҳацэлылалейт, дхэартамкэа дышьтоуп. Уажэыгы агэыр анлылартцо лтцэыуабжы сахауейт.

Ашықэс ғыщ сабацэа рхэыштаарағы ҳапылейт. Хгэылацэа, ҳашыцэа ҳзымфахытцит, ҳайдтэалт, ҳазхара ҳахэмарт, ҳаччеит. Арт ахымш сынхафын: амғы цыскон, амца еикэыстцон, сшэарыцон, аха аиаша схэар ами, схы итагэаз ахэыцрақэа тымтцит, уажэы-уажэы сырхэынчо, дара рахь сиаргон. Зны-зынла сыблақэа хкуан, баша инацшуан акэымзар, акгы рбазомызт. Даеазныкгы издырит, ақытахь нхара-нтцыра уаха хынхэышыа шсымам, мызкы-фымз аагылара сылшоит, уи инацдан исылым-шар ҳэа сшэоит.

Ианвар 4

Иахьа стытцит аусура, ари 1971 шықэса ҳазнылаз рапхьатэи ацьамшуп. Икала сыздыруам, сгэы рацэак иахэом. Иаабап уатцэтэи амш исзаанагаран икоу!

Ианвар 7

Иахьа ионы салгейт ажэеинраала «Апсадгьыл». Д. Гэлиа 1920 шықэсазы ицсадгьыл иазкны иапитцаз ажэеинраала иатакуп. Хэара атахума, Д. Гэлиа иажэеинраала классика фымтоуп, уи иатцоу аидеиа ду иахаггы иартцарып ҳэа сазхэыцны ауп ари ажэеинраала запыстцаз, апсыгера шагымггы здыргэышыоит. Хғы зырцэажэо ҳлитература иалшаз анаххаштуаггы калалоит, аф зысша!

«Ацынтцэарах» саланахалейт, сёанахэейт, убри салганы, знык о-о-ф гэышыа сызхэар, издыруада ажэейнраала шыахэкэак апыстцаргы. «Ацынтцэарах» ағырак сафызгар калап даеа мызки мызки бжаки рыла, нас салагоит, апхятэй адакья инаркны ахылаара, даеакала иухэозар, салагоит ашыалашыынра. Ус ус, акафы ишпасызкылымгари!

Ианвар 9

Иахья Кабардантэй ажэйтэтэй соыза Хашыым Теунов исзаишытит «Ошхомахо», уа иануп сажэейнраалакэа хца, кабарда бызшэала еитаганы. Сеигэыргэейт уафы ишимбац. Иахьатцэкья изызфит атак итабуп наццаны.

Киевнтэй исоуит Н. Новицки исалам, уи Ашыкэс ыц сыдиныхэалоит, нас иааицхауейт «Ахра ашэа» аитагара ишаёу.

Ианвар 17

Иниасит аобласттэ партконференция. Абызхэацэа ирылаз амхрей-атарей ртызшэа атдыхэа ццэейт. Еилы-хароуп, хтацёыхак сымазам. Абар иаахадгылейт Апсны 50 шыкэсхытцра аныхэа, хцакья ишытоуп Кырттэылатэй акомпартия аизара ду, уи шаххэо, иаахадгылоит Ирейхазоу Асовет ашкэа алхракэа, нас сара исызтарыда ахтацёыха? «Ацынтцэарах» аамтала ицхаскыр акэхейт.

Ианвар 19

Иахья салгейт ажэейнраала «Апсны». Сгэы итаз зегы азымхэагэышыейт, икалап ихэоу амацгы ицсыёны ихэазар!.. Аха уеизгы март 4 аёны ныхэаёак иафызоуп!

Ианвар 23

Иахья абиуро ачленцэа зегы хаиццейт Галка, хэхэапшырц хгэы итоуп Ингур ГЭС. Ирымхэои, мшэан: «Ла иабо, хы иапсоуп».

Лассы Галтәи амшын асаркыа еипш хнанцшылеит, нас шхәала ханыхәалеит. Аргылара аначальник Есакиа дахпылеит, зегы нтырччаны ихаихәеит.

Сыбла иабаз акыр анырра снатеит.

Ианвар 24

Иацы Гал араион афы избаз убаскак исылаеит, зынзаск сшымгәыгзоз жәеинраалақәак снамырфыр амуит. Акы — «Галтәи амшын», егы — «Ажәйтә мөа ашәа». Макьана урт цәалоуп, игәылсмыршәац, рацәак иацсамзаргы сыздыруам...

Уаха Қартқа сцоит. Уатәы иаатуеит ақыта нагзком рхантәаөцәа реизара, уа сықәгылан ацәажәара сидуп.

Февраль 7

Уатәы Москвака амөа сықәлоит, Тамара дсыманы. Уи дышьтастцарц стахуп Кунцево ахәышәтәыртафы. Саргы гослитиздатаа снарыдтаалап, уа томкны итрыжыуа сшымтақәа снарышьтатцаап, насгы сшызцәеи сареи хаикәшәап, хаицәажәап, ицәгызам, шықәсык ах знык акәзаргы, апровинцияфы изыфан икоу ауафы ахтнықалақь «ахауа» налбааидалар!

Уантәи Қартқа сыпрыроуп, сыказароуп 24-тәи апартия аизара ду анаадыртуа аены.

Хаи, анацалбеит, избоит, сымөа ахьантара иаха-иаха ишсықәыгәгәо!

Амөа сықәламтаз исхәарызеи? Сынтәа Д. И. Гәлиа идиплом аиуразы иқәдыргылеит: Шь. Цәыцба иажәеинраалақәа; Амцар исахьатыхымтақәа, Нелии Ивани Тараа ршымтақәа.

Февраль 15

Амза ааба инаркны иахьанза Москва сыкан. Ачымазаө ахәышәтәыртафы дышьтастцеит.

Москвантәи сөызцәа азәгы дсықәымшәеит. А. Твардовски дыммазафуп, дхәартам. К. Симонов Кисловодск дықоуп, М. Луконингы дыммазафны дышьтоуп.

Асасаирта «Москва» аресторан ағы машәыршәа дсықәшәеит Каисын Кулиев. Апое ифымтақәа ф-томкны Гослит ағы итытцаап, урт атомқәа хамтас иситеит, инапы атцафны.

Гослит ағы итытцран иками сара сфымтақәагы томкны, аха уи амра анакәыцхо сеидру! Уи атытцра сара сашьтамлар, иашьталода? Арахь ашьталаха сызтада, кыртцеит сара схәынтқарратә чынуафхеижьтеи.

Афны сахьааиз Бенур дыммазафны дышьтоуп, ашьахалара имоуп, иаразнак ахәышәтәыратахь даагеит.

Сымацара афны сааххалт.

Аилахара гәгәа хтагылоуп аусурағы. Ишахәтоу иапылатәуп Адсны АССР 50 шықәсхытцра аныхәа ду. Асасцәа мацфымкәа иатаарц иқоуп ҳақсадгьыл. Урт рпылара, ишахәтоу еипш рыдкылара — ус имариам!

Амшгы зеипшрахо сеидру. Идыруп, март ескынагы ихьахәхачоит. Ихәашхәашоит.

Февраль 20

С. Чанба ихьз зху Ахәынтқарратә театр ағы иахьа ихамоуп И. Папасқыри, М. Ахашбеи, сареи, ағари ҳаипылара.

Ирасхәарызеи? Арахь — җазыкатцара сымазам.

Февраль 21

Иахеи иахьеи неицырхырааны, сапхьеит В. Атцнариа ишәкәы «Творчество Б. Шинкуба. Лирика, эпос, поэтика».

Хәарак атахзам, В. Атцнариа абафхатәра ду Анцәа из-анеишьаз литературатцаафуп. Уи хнарбеит ари ашәкәы. Цоуп, цьара-цьара ичкәынра даамтцанарсцәоит, аха уи

ускак ишэартам, аамта иарееиуеит зеггы. Афымтақәа рыхә ашьараан, маҷ-сачк дахнапауазарггы, обиективра иеадкылан даауеит.

Зфымтақәа ирыхцәажәаз автор иахасаб ала акәым-кәан, хар амамкәа ацсуа литература здыруа, бзиаггы избо пхьафык иахсабала уахәапшуазар, ари ашәкәы иагуп:

1. Азтаарақәеи апроблемақәеи ашәкәы иқәнаргыло тоурыхла ирызнеим, убри аҕнытә ацсуа литература аҕиара апроцесс иаҕытхашәоуп ишаабо.

2. Апоетика дахцәажәоит, ари иуадафзоу зтаароуп, еихаракггы ацсуа поезиаҕы, нас ажәеинраалақәа еилур-гар калома урыс бызшәала еитагақәоу рыла?

3. Автор давсуеит ацсуа милаҕ сахьафыратә хәыцшьа. Игоит адәныкатәи еицырдыруа цшьыркцак, уа итеицалоит азтаарақәа жәпакы. Уа итамзас афымта иара изы ма ицсыеуп, ма акггы иацсам.

Мшәан, ацсуа литература иара ацсы ахамзар, иара ацштәы амамзар, нас илитературуома? Иҕоума ацсуа литература иалшаз аихьзарақәа? Урт иарбанқәоу? Хзыхцәажәо ашәкәы иахнатома абарт зеггы ртак?

Март 8

Иага цьабаа аабазарггы, иага хгәакзарггы, ишахәтаз имфацаагеит хмилаҕ ныхәа ду — Март 4! Ацсны ианар-шьеит Ахәынтқарратә хамта, иҕан официалла адны-хәалараггы.

1936шықәсаантәамтазыНесторЛакобаанышәдартон. Атаҳмада кәыҕа Барцыц Басиат даакәгылан, дцәажәеит уи аены. Ус ихәеит: — Дадраа, уаха ишәасхәагәышьозеи, ацсуаа ишапшапҕа ихазгылаз хәетцәа аахәит!

Хзыниашаз ибозаарын атаҳмада!

Уинахыс зака тагәтасра хрықәшәазеи? Зака мыкәмабара рхыргазеи ацсуа жәлар?

1936 шықәса еикәатцәа аан, Ацсны иацәтахеит иреигъыз атцеицәа.

Ацъынцътәылатә еибашъра Ду иахәлабгеит зыкъоыла ацсуаа рҕар.

Ацсуаа ранбан рымырхит, рышә адыркит амила́т школқәа.

Ақытақәа, ахаблақәа, азиасқәа ржәытә хыызқәа рхых-ны ақыртұа хыызқәа рхырцеит.

Мраташәаратәи Қырттәыла араионқәа рахьтә тыхәаптцәа рымамкәа Ацсныка иааргон ахтәацәа.

Абарт зегъы зыбла иабаз соуп сара, абарт зегъы гәырҕацәгъала изхызгаз соуп сара...

Март 2 рзы абиуро иалаз ачленцәеи Ацсны аихабыреи хнеит аботаникатә бахчахъ. Нестор Лакоба ибака ацхъа ишьтахтдон ашәтшьытцәрақәа. Сара сахьгылаз еидара хъантаны исыкәыгәгәаз рацәоуп. Уи даныржуаз аены сызлацшыз инаркны, акакала сацхъа ииасуа иалагеит ант амыкәмабарақәа. Сыблахатц аагъежын, скахарц мацк ауп исыгхаз...

Абарт зегъы гәык излатазоузеи, хшыо́к излашьт-нахуазеи, анацъалбеит?!.

Март 12

Иахъа Гәдоутә апартия араиком апленум амҕацгара салахәын. Бзыцын иахъабалакгы ахәычы инаиркны аду икынза Ацсны АССР 50 шықәсхытцреи ахамта ду иартәзи ргәы шытыхны иамоуп. Зегъы агәыргъара шырҕықәу уахънеилакгы иубоит.

Апленум ашьтахъ Вова Таниеи даеа хоык-цшьоык хацны Афон хааит. Уа хнеидтәалан, крахфеит, краажәит. Абрака хәхъеидтәалаз сырзацхъеит сажәеинраала «Ацсны».

Март 13

Иахъа схалазатцэык афны саафнахеит. Бенур иаха иан лахъ Москвака дцеит. Биана лхэыццэа лыманы луадакэа рфы дыкоуп.

Иаацэырызгеит «Ацынтцэарах», уажэшьта снала-гаргъы цэгъа избом, аха ариабжьарак сызлаз ахын-тафынтара ароман сафэыганы убриакара хара сар-гылт, сызлалагаша сыздырзом. Уиадагъы, ицэыртцыз адакументцэеи, сзыпхъаз ачыда литературеи даараза сдырхэыцит. Ароман ифны исымоу ахкэагъы цыарак-фыцъара сеитарыхэампшыр цсыхэа сымамкэа саатагылт. Зегъ рапхъазагъы атцыхэтэантэи ахы, изыфхыоу наф инышьтатцаны, даеакала идэыкэсымгалар, сцъабаа зегъы башахоит. Уи азыхэа истахуп атынчра, ахтацэыха, агэамч, агэахэара, аха изласоурызеи урт?!.

Май 2

К. М. Симонов ипцхэыси иареи хэфны икан, урт ифарыдтэаларц саарыпхъеит сгэылацэа: В. Кобахъиа, И. Амцба, Ш. Лакоба ухэа убас даеа пытфыкгъы. Асас хамтас исзааигеит ататынжэга, иара итарцсо ататынгъы наццаны. Лариса Алыкъса-ипцха хамтас исылтеит Москва итлыжъыз лышэкэы «Лессе».

Сара К. Симонов истеит алабашъа, лара илатэасшьа-шаз акгъы сцыхъамшэеит.

К. Симонов сныхэафе анникылоз астал иахатэаз афызцэа ус реихэеит: «Ари дызфэу ароман «Ацынтцэарах» дзалган икалозар, ижэдырузааит аурыс бызшэахъ сара ишеитазго!»

Май 8

Иахъа Акэа имфацаагеит Кырттэылатэи ССР 50 шыкэсхытцра амшныхэа. Уи ыкан С. Чанба ихъз зху

Ахэынтқарратә театр аҕны. Сара соуп аиубилеитә хэыл-
пазы аазыртыз, атыхәтәанынзагы имџапызгоз.

Ҳаизара далахэын Қартнтәи иааз Гь. С. Зотценизе. Аи-
зара ашьтахь уаххьа хфарц хәхьеидтәалаз ашҕа К. Симо-
новгы днапхьан.

Ажәларқәа рыиашьаразы аныхәәҕа анааныркы-
лоз, Зотценизе иажәа даланахалацәеит. Уи еихарак
иақәыргәҕәаны далацәажәеит аурыс шовинизм даа-
ра ишшәартоу, иаанкыламзар апырхага шыҕанатцо.
«Было время, — ихәеит иара, — когда только и слышно
было «старший брат, великий русский народ, как-будто
другие народы вовсе не существовали!» К. Симонов
инақәырцтакны ус ажәа ныбжьаиршәит: «Да, я тоже
хорошо помню это время. Делая лозунгом «великий
наш старший брат», тогда нельзя было произнести сло-
во «абхазский народ — ведь это же было!» Зотценизе уа
дааҕахеит, иихәаша иҕамшәауа.

Астол ханахытц, Зотценизеи сареи мацк иаҕны
хаицәажәеит: «Шәышықәсала атоурых змоу хаиашьара
иаха-иаха арыгәҕәара зылшо ауаа шәзықәыргылом.
Иназақәам, итцәыртцәыруа иҕоу акадрқәа уасхырс
ишьтышәхуеит, урт аиашьара арыгәҕәара акәым,
апырхага артоит, аа, абар, Г. И. Берулава дшахатуп! —
схәан, дааганы асас даайдсыргылеит. Аха Зотценизе уи
имаҳазазшәа иара итәы даҕын: «Цьоукы-цьоукы апсуаа
ақыртшәа рдыруазаргы иацәыпхашьаны ирхәазом!»

— Уи иамур уафы ихы иқәикып, — ныбжьазгалт са-
ра, — ақыртшәа здыруеит хәа спекулиация аныҕартцо —
абри ауп ихәартам!

Зотценизе уи акгы ахимхәааит.

Абас убри ауыха кыр хаицәыхьшәашәаны хаицыртцит.

О, анацәалбеит, ртыхәа анбапцәои абарт иреипшу
ацәажәарақәа?!

Маи 10

Иахьа Ткээрчал сыкан. Ашахтиорцэа ахэынтқараа иранаршыаз ахамтақэа рыстеит. Шьотэ Шьакаиа — апар-тия ақалақь комитет актэи амазаныкэгаф, иареи сареи кыраамта хайцэажэон. Мацк игэы цтэаны дыкоушэа збеит, измаану сеидру.

Маи 11

Иахьа ашамтазы Сократ Аланиа дыпсит. Хзыфону аф-нафы рацхьазатэи лыпсаауп ари. Амеыша акэхоит ижра.

Маи 12

Иахьа сымшироуп, исхытцит 54 шықэса. Атаацэа ишықартцалац еипш, азэык-фыцьяк хаарыпхьан, хааид-тэалан ари арыцхэ азгэастарц стахын. Аха иаалыркьан Қартқа ацара сықэшэеит. Уахь ицоит Ацснынтэи шэфык инареиханы, реаладырхэуеит Қырттэылатэи ССР 50 шықэсхытцра иазку аныхэа амфадгара. Маи мза 16-нза хзыхынхэзом.

Маи 16

Иахьа сааит Қартынтэи. Уа имфадцысит агэыргъара еилатэара. Қырттэылатэи ССР иахытцит 50 шықэса. Шьалеилагырзылеи икэабо ақыртуадгьыликэшит агэыргъара ашэа. Ақыртқэа рымацара ракэзам, ареспублика иаланхо амилацқэа зегьы ақэгэыргъеит ари аныхэа.

Асас ду Л. И. Брежнев дықэгылан данцэажэоз, апсуаагы рызбахэ ихэеит. Уи инатцшыны иазгэеитеит: «Қырттэыла иамоу аихьзарақэа рфы икоуп апсуа жэлар рыхэтаагы». Москва аханзатцкьа итэоу ауафы, жэынгы-фангы ас аргама ицэырган апсуаа рызбахэ азэгьы имхэацызт макьана. Уи хара хзыхэа даараза акрызтазкуа, усуп кэығарыла ххы иахзархэар.

Акәа ханааи, аены С. Аланиа дыржуан, ажәлар рацәан, сызбалак зеггы иазтцаауан Қарт имџапысуаз аизара атәы, уи хатә гәырғьарак еицш иахцәажәауан.

Маи 17

Иахьа еиґаацәырызгахит «Ацынтцәарах», ариабжьа-ракгы ус ауп, аџра сналагоит, нас акы сакәнахуеит. Ари рыцхарагәышьоуп!

Иахьа ажурнал «Алашара» аредколлегиа рыман, сарггы салархәны. Избаны ишьтырхит ажурнал адакьаґы иа-адыртырц аймак-аиґак акәша, «Иахьатәи ацсуа поезиаґы анапказара» хәа хыс иатаны, кәыґарыла иахзеиґкаар, ари хлитература иахәартәу усуп. Сарггы исзеицштәуазар, сәаласырхәырц стахуп. Ацсуаа ус рхәоит: «Абла ахьтам алаґырз аауам». Ицшаатәуп, бжьытґалаґы ихәатәуп апоезиатцәкьа ахьыкоу. Икамзар — ишыкамгы аргам ахәатәуп. Аха уи мацараґы азхом. Иацстазашьоузеи хпоезиа? Иабанзарылатцәахьоу ажәлар? Хпоезиа-мца ґымцәарц азы, абарт зеггы ртаккәа катцалатәуп.

Маи 23

К. Симонов Гәылрыцшь идача акынтәи еиґаґаны исзааишьтит, иара ґәґәала игәы иахәаз сажәеинраала: «Схәыцуа сгылоуп, сатцәа кны». Аиґаґамґа сґәы иахәеит, аоригинал иазааигәоуп.

Ииун 6, 7, 8, 9

Ариабжьарак Қарт сыкан, ара имџапысуеит Акәатәи С. Чанба ихьз зху адраматә театр агастролькәа. Излазбо ала, ишьахәны имџапысуеит, амала, ишахәтоу еицш репертуарла еикәшәаґәышьам. Қырттәылатәи атеатртә уаажәларра ахантәаџы Додо Анґазе хыс да-маны имџапысит аилацәажәара. Уи сарггы салахәын.

Ара иҗан арехәарагы акритикагы. Д. Антәзе сихәеит аилацәажәара астенаграмма Акәәка иахзынеитиирц. Уи анхаулак, инартбааны имоацгәтәуп аилацәажәара.

Ииун 24

Уатәы җынла, асаат жәаа рзы Москва амоа сықәлоит. Уа иаатуеит V зегьейдгылоу ашәкәыџоцәа резизара ду. Икаларушь уи аизараҗы җыхтыла ацәажәара? Ахы акыргы здыруада ахалтура иаҗагылаша ақәцара?

Ииун 25

Москва, аколоннақәа рзал аҗы. Ара имоапысит Луговской 70 шықәса ихытцра иазкыз ахәылпәз. К. Симон иақәнағашаз ацхьажәа ҳәаны иааиртит ахәылпәз. Иқәгылеит иахьатәи аурыс поетцәа ирейгьу ҳәа ипхьазоу пшьоык роума, хәоык роума. Ахәылпәз моапысит ацхарра атцаны.

Ииун 28

ЦДЛ акны имоапысит ашәкәыџоцәа рплениум, ихьшәашәаза, игәырҗыгь-гәыптцәаҗа.

К. Симонови, Р. Маргиани, сарей Москва ҳалтцны ҳцеит Симонов идацахь. Р. Маргиани уа дааныжьны Константин Михаил-иҗей сарей ҳцеит А Твардовски ибара. Хәыцәагы ачымазаџ дахьышьтоу аоһахы хшьамхы ҳазнагомызт, ҳара хзы ихаҳәрахәтәхеит уахь анеира, аха хәыза дхамбар кәлозма.

Амра атәшәара иаҗын, Москва амтцан абнара еихашьшыгылан, ацсаатә рыбжьы ачыдаҳаз даеак уахауамызт, иууаза итынчран, хәыцәагы ҳахқәа ҳәкәыжь хнеиуан. Агәашә аҗы дахцылеит, гәәкра згым Мариа Илларион-ипҗа. Сара тахык иеипш сгәыдылкылеит, дсеигәырҗеит.

— Дышпәкоу? — ҳтцаит хәыцәагы.

— Пыхъа ааста, издыруада... — дааѣахеит лара, — шѣаала, шѣарашѣыблақѣа рыладыжѣбапшѣыза! — лхѣан, днахцызаны лѣыналхеит. Сара иага схѣаргы, Александр Трифон-ица ишъапы дықѣгылан дахпылоз цысшыон. Аха дабақахыз адауапшь иафызаз ахатца, дматцѣыхѣахѣа акресло дантѣалан ателевизор дахѣапшуан. Ханиба, иблақѣа ааихаччеит, хгѣыдикылт. Акѣардѣқѣа хѣарыхан, нақ-аақ хѣаиватѣеит. Иблақѣа таа дхѣхѣапшуеит, игѣы иѣоу иѣы иазхѣомызт. Сихѣапшуеит, избѣхъаз ауафы нырхара ду дабақоу, ачымазара рыцхашъарада дафахъеит, илахъ затцѣык еицакым макъана. Фынѣажѣа минут инареиханы убра хѣайдтѣалан.

— Баграт, Расскажи что-нибудь! — абри акзатцѣык ауп иѣы итшѣаз. Саргы ак насхѣаѣасхѣеит, аха уи зхѣартагѣышъазеи. Александр Трифон-ица ишѣкѣы хамтас иситарц иакѣикит, Мариа Илларион-ипца атом изаалгеит, афыга нақѣтцаны, аха ачымазаѣ инапқѣа афыга рзышьтымхит, иқыцъқыцъуан. Нас иара ус инапы анымтцакѣа иситар акѣхеит. Абри асахъа иахѣапшны згѣы итамтцѣыуашаз дкаларымызт.

Хѣаипырцит хѣыза ду. Агѣашѣ ханынтытц, даѣазнык саахъахѣит сышьтахъка. Ари цыхѣтѣантѣауп, уаха дыз-башам сѣыза. Бзиала, Александр Трифон-ица! Уара хѣазну ашѣышықѣса апоет ду. Ацсра удыскылом, аха ацсѣѣаха ушѣ даалагыларгы, уара упоезиа аѣапхъа ацсра мычхарамазам.

Ииун 29

Кремль. Асаат жѣаба. Иаатит V СССР ашѣкѣыѣѣцѣа реизара ду. Уаха идмыргѣагѣеит, апшьымш рзы иалгеит. Ирацѣан ақѣгыларақѣа, аха К. М. Симонови Е. Евтушенкои рықѣгыларақѣа иаха сгѣы иахѣеит. Ицѣажѣоз зегы еицѣакны иатцыршьуан хлитература ацстазараѣы

акритика апсыгера, аха азэггы хьызхэала афакткэа дрылацэажэомыт. Иаакэгылалак еицэакны иртахны иалацэажэон ахалтура, афымта цэышхабиқэа раан-кылар, аха азэггы интқааны имхэеит урт икьақьаза агэашэ рзаазыртуа атыжыртақэа рғы аусқэа шхэартам. Иаакэгылалак иатдыршыуан ажэларқэа рыиашьара арыгэгэара, аха азэггы ифыттымшэеит уи иапырхагоу, уи еитцазкьауа атагылазаашья. Икалазеи? Иаахтны қағхақэа хазрыламцаажэозар, изаапхьатэузеи аизара ду?

Ииуль 1

Гэыцфык ашэкэыфэцэа ҳаиниеит Павел Антакольски ифны, идахныхэалоит 75 шықэсхыттра. Ара иқан: К. Симонов, В. Орлов, М. Бажан, К. Калазе, Л. Первомайски, М. Алигер, Б. Ахмадулина.

Б. Ахмадулинеи сареи ажэеинралақэа хрыпхьеит. Нас иара апшэма П. Антакольски макьана иимкыпцхьыц апоема ацыптэаха дахзапхьеит. Ари ахэылпаз сгэы иахэеит. Гэтыхала ацэажэара ахыкыу ескынагы усоуп. Иагаумхэан, «ачуан ду агьара дууп» хэа Москва апстазара амоуп апоезиа ду, уи ҳаракны изкугы мачыфзам!

И. Козловски изынсыжыт Акэа урыс бызшэала итытцраны икыу сажэеинраалақэа реизга, истахуп уи аредакция азиурц. Уи дыпхьырцэуп, аизга ишахэтоу инапы ахигап, насгы рацэак идирхаларым.

К. Симонови сареи ҳаиццеит Гослит ашка. Уа икэгылоуп сфымтақэа томкны ртыжыра. К. Симонов апхьажэа шифуала ажэа ритеит. Адиректор ишьахэны ҳидикылеит, издыруада, уажэшьта хусқэа маншэалахар.

Ииуль 5

Иахья иҳамоуп Иреихазоу асовет актэи ассессиа, сеиталырхраны икыуп Апрезидиум ахантэафыс. Ари

пшынтэхоит салырхуеижьтеи, издыруада егыцы-хэтэантэихаргы.

Нанҳәа 8

Уатцәы шаанза Кисловодска амҭа сықәлоит схала. Уахь изгоит «Ацынтцәарах» аҭбатәи ахәта. Уи сзалган сзыхынхәыр — уи акәхоит ахатцарагы!

Октиабр 25

Иахьа рацхьазакәны ахәынтқарратә театр аҭы дықәгылеит смата хәычы Гәында. Ашьыжь дацхьеит ажәеинраала, ахәылбыгәха акәашара далан. Анцәа ицъшьоуп убригы ахьызбаз!

Октиабр 30

Иахьа сшалгара салгеит «Ацынтцәарах» актәи ахәта. Искыпцхьит амашьынкаҭы. Снатәан, снапала аурыс быз-шәахьы еитазгеит цәахәанцала уи ахәта. Хымш рышьтахь К. Симонов иҭеит.

Иаха дысзасит, ҳаикәшәарц шитахыз ансеихәоз усгыи иажәа иналеитцеит:

- Это сильная вещь!
- Как Вы успели прочитать за эти дни?
- Не оторвешься! Давай встретимся, нам надо поговорить! — иҳәеит уи.

Ахәылбыгәха К. Симонов идачаҭы ҳаикәшәеит.

Ноиабр 2

Иахьа Киевнтәи дааит Довженко ихьз зху астудиа ақынтәи, апартбиуро амазаныкәгаҭ Рема Михаил-ипцәа хәа цхәыск. Уи иаалгеит ажәабжь кәимат: Киеваа ирыдыркылеит «Ахра ашәа» иалху асценариа, «Хтарца шкәакәа» зыхьзыстцаз. Рацәак мыртцкәа атыхра иалагоит.

Ноиабр 4

Гылырыпщъ К. Симонов идачафы ҳайдтәалоуп иареи сареи. Уи дапхьеит цәахәантала еиҗазгаз «Ацынтдәарах» актәи ахәта. Афымта игәы иахәеит, аитагарагы иара ихы иадитцеит.

Азгәатақәа икайтцаз, еихарак аитагара арманшәалара иатәу роуп урт. Азшәах еипш атоурых мшын ихбалаз аублаа разкыцәгықәа, издыруада, уажәшьта рыхыз ажәларқәа ирдыруа икалар.

Ноиабр 5

Шәкәыкны итрыжыыз, А. Твардовски илирика ианаршьеит Ахәынтқарратә премиа. Сеигәыргъеит акы еипшымкәа! Ари ихәку усуп. Иара дычмазаф гәакуп, издыруада, игәы тнаргәыргъаар.

Москвантәи ателехәапшра акынтәи гәыпфык ауаа рыгәадыргәлеит, К. Симонови сареи ҳақәгылан адныхәалара қахцеит, ҳоыза, А. Твардовски ишәкәы апремиа ахәанаршьаз атыхәала.

Ноиабр 6

Иахъа К. Симонов итаацәеи иареи хрыпхьеит ҳнеидтәалан крахфарц. Урт наагеит Ешыра ақытан Афзбак итаацәарафы. Ҳайдтәалара лахәыхын, ахаара атқан. Арт афымш руакы К. Симонов ифныка дхынхәуеит, уажәшьта маинза Ацсныка дзаазом. «Ацынтдәарах» актәи ахәта иманы дцоит, ианвар нахыс аитагара далагоит.

— Уара угәы ртынчны уроман нагзала, аус ду уәфуп, ақәғиарақәа узеигъасшьоит! — снапы ргәғәаны иаанкыланы, абарт ажәақәа сеихәеит ҳанеипырцуаз.

Ноиабр 14

Амеша. Афны сыкоуп, сгәы ртынчны сфырта снадтәалеит, аха акалам ашьтыхха смоуит, адырра сыртеит Кабарда аеыф исыртаз амашына иақәыргыланы

ирыман иааит хәа. Асасцәа срыпхьеит афныка. Лассы аеыѳ амашына иакәыргыланы хәфны иаатцагылеит.

Уаха псыхәа сымам, асасцәа сыманы Члоука сдәықәлар акәхоит. Ус иаггыкастцеит. Очамчыратәи ара-ион анапхгаѳцаагы азәык-ѳыцъак амѳан исықәшәеит.

Члоу аусхәарта ашта ханнықәгыла, амашына аанахкылан, аеыѳ налбааргеит. Уи хъзыс иамоуп «Чатвар». Уамашәа ицшзоуп, ашыабста еипш икалаза игылоуп, сабаанагеи хәа инацшы-аацшуан. Ганкахъала аеы сеигәыргъоит, ганкахъала-ирыцхасшыоит. Икалап, ахаиуантцәкыагы апсадгыл иазхъуазар.

Ашытахъ сымахә Чатала Чалакәуа ифныка хамѳахытцит аеыѳ хаманы. «Чатвар» агәра аафыхны ашта ианнықәахтца, иаразнак «Сахъаанагаз адгыл улцха сыт!» ахәозшәа, абга инықәианы инахәы-аахәуа ибылгъеит. Кабардатәи аеыѳ дацааит иара «абаззеи» атренер. Ауыха Члоуаа зегы еизаны иахыыказ, Уанка Адле-иба ица еихабы пхәыс дахъааигаз деигәыргъаны ачара иман, асасцәа уахъ имѳахаагеит. Адырѳауыха Тышә Шыынқәба ифнатафы, чыдала аеыѳ хъаазгаз рзыхәа ачара еиѳыркааит.

Асасцәа цо ианалага Члоуаа рыцкәынцәа ашәыр, афатә, арыжәтә ухәа хамтас инарытаны, Афоннза инаскъаргеит асасцәа.

Хашыцәа Кабардаа даараза хатырла ихазныкәеит. Издыруада, ари аеыѳццышә иханаршыаз символзар, икыакъаза иаатырц иказар, зкышықәсақәа ирылган иаагоу хтоурых мѳа!

Ноиабр 15

Уажәааигәа Д. Гәлиа ихъз зху адиплом анашыара иазку акомиссия ишытырхыз ақәтцара иабзоураны апремия ранашыхеит И. Тарбеи асахъагыѳы Т. Амцари.

Т. Амцар, ииашан, абаѳхатәра змоу сахъагыѳуп, ианаршыаз адиплом ахатыр иацхыакагы игәы тнагап.

Ноиабр 22

Уа, Анцэа ицьшыоуп, иахьа зынзаск ирыцкьаны салгеит «Ацынтэарах» актэи ахэта. Уажэшьта сиасуеит афбатэи ахэтахьы. Москва В. И. Ленин ихьз зху абиблиотекахьтэ иара убас ахэаанырцэынтэгьы исзаауеит амхацьырра иазку ажэьтэ шэ́кэ́кэа, адокументкэа. Излазбо ала, аиаша ашьақэьргыларазы акыр томкэа рыбгьыцкэа аасырхэьроуп!

Декабр 2

Иахьа шыжьымтан аахьыс В. Кобахьиеи сареи иара икабинет афы ҳаидтэалоуп. Ацснътэи ахэьнтқарратэ драматэ театр зтагылаз ауп зеилыргара ҳаёу. Уа, ишырхэо еипш, артистцэа хьла-гэьла еилоуп. Пшьоык зеигьа ҳамам артистцэа: А. Агрба, С. Агэмаа, Е. Коғониа, Н. Камкиа арзаҳалкэа нышьтатцаны атеатр иапыртцит. Нелли Ешба аус лыцура ҳалшом хэоуп еихарак ыьтцгас икартцо. Аха ахка ирыбжьалаз татцгэьтцэ́кьас иамоу еилкааны ихамам. Аиашазы, Н. Ешба дсысмкаан дыкам, дыцьбароуп, аха иахьатцэ́кьа лара дзыпсахуа азэгьы дхамам.

Хоьыцагьы убра ҳазкылсит: апсуа драма иалоу зегьы еизганы храцэажэарц, дасу ргэы иташыз рхэартэ еипш атагылазаашьа рахтарц, абарткэа рышьтахь иаахтны иқэхаргылоит азтаара: напхгаоыс ишэьмоу Н. Ешба дышэтаху, дышэтахьму? Дышэтахьмзар, мчыла азэгьы дникылом.

Декабр 18

Асабша. Аоны сыкоуп. Ашьыжь Гэьндеи сареи хшьапы неитаххит. Синоп агаёа ҳавалан атцыхэанза хцеит. Акэа иаацьоушьартэ ихьтоуп. Аоны ҳанааи, акы снацхан, шэ́йкэ́кэак снрыхэацш-аарыхэацшуа сыштэаз, аҳақьым Георги Нестор-ипа Емхаа, хгэьлара чмазафбара дыказаарын, дшиасуаз ҳафны́ка даамоахьтцит. Анцэа

ихаитаз фатэык-жэтэык нахамтаргыланы хнеидтэалт. Уи данца ашытахьтэ́кья, ателефон абжыы геит, иаашьтысхзар, Москвантэи К. Симонов дцэажэоит. Уи исеихэеит апсзы: иахья ашыжь Москва амтан иара ида-ча акны ипстазара далтит Александр Трифон-ипца Твардовски. Атцанза сгэы иалсит... Уаха дыкам сфыза ду, уаха дыкам Урыстэыла иахьатэи апоетцэа иреиғьыз, ахатца гэымшэа, аиашахэафы! Зака изалымдароузеи ари еипш арыцхара, аха ихамчузеи?

К. Симонов излеихэаз ала, иареи сареи хфыза ду инапафы ипсы ихьтцаап. Уи иахкьазар акэхап, К. Симонов дычмазафхеит, аиарта дшылаз ауп ател дшысзасыз...

— Пиши, дорогой Баграт, свой роман, в этом только наше спасение! — ихэеит уи атрубка анықэйтцоз. К. Симонов ииашагэышыоуп иихэаз, уи здыруеижьтеи акраатцуеит. Акызатцэык угэы абаауеит: ифымтақэа ирыбзоураны А. Твардовски ипсыз рахь дыкам. Уи ирфеиамта аурыс поезиафэы иааннакылашт иахэтоу атып, аха сфызеи сареи уаха ҳаибабараны ҳаказам!

Ҳафны данааилоз, ацықэ-цықэхэа дыччо скабинет дныфналалон, ҳбартца дықэгылан, икахэхэа игылоу акипарискэа дрыхэапшуан.

— Арт ацэацэашькэа иреипшуп, уахынлагыы идырлашоит. Уажэшьта иаанхаз асахьаьтыхфы иоуп! — ихэалон уи.

Урт апсатцлақэа сфыза дысгэаларшэо санрыхэапшуа рылахь еиқэыршышыы игылоушэа ауп ишызбо.

Уажэ сфагылар, Мариа Илларион-ипца ател сылзасып, слыдышшылап, рыцха, инашьтарххны адышшыларатэ телеграммагы дэықэыстап!

Декабр 21

Ааигэа снапфыратцэахкэа цэырганы сышрылапшуаз, испыхьашэеит А. Блок иажэеинраала «Незнакомка», пахья зны апсшэахь еитазгахьаз. Сеигэыргэеит, изит

хәа сыҕан. Слатәан, цқба санацхьа, сгәы иамыхәеит, Анцәа ицъшьоуп, икыпцхымкәа иахьыҕаз. Нас снадхьымзгкылан, ҕыц еиҕазгахт. Иалтцыз сеидру «Лара исзымдыруа?» Иахьынзалшоз оригинал савам-гылт, арифмақәа рыртәашьей, ацәахәаҕы ацырақәа рхыпцхьазарей ишыҕаз иаансыжыит. Аф аст, уи бзиа избақәо ажәеинраалақәа ирейуоуп, аха зейтагара уадафзоу рахь ипцхьазатәуп, саргы аиаша схәар ами, уи ауадафра баапс сеанысшәар стахын. Сеитагамтақәа рпышәа иснарбеит акы: апсуа бызшәа иалзыршо даниар, иалымшо акгы ыҕамзаап!

«Аеҕаза дкалар, — иаацәажәеит ажәа,
Аагылашьас иамоузеи аеы!»

Декабр 26

Ари хныжыны ицо ашықәс азы, «Ацынтцәарах» сеахаршәаланы фбаҕа-хцаҕа ажәеинраала зөит. «Схәырцъын» сынтапшын, иаацәырызгеит макьана акыпцхь зымбацыз сажәеинраалақәа, зегы неиластцан, иҕкалеит жәабаҕа, ирыстап «Алашарахь». Иркыпцхьыр ҕалоит февральтәи аномер аҕы. Ацикл, ус узахьызтцозар, акыр еилапцоуп, тематикалагы дара-дара еипшым, ианапцоу ашықәсқәаҕы хазы-хазуп.

Декабр 31

Интакәкәа ицеит 1971-тәи ашықәс! Сҕей-снапи еикәыпцсаны стәамзаргы, еафра шыахәк хлитература ис-заламгалт, тцоуп «Ацынтцәарах» актәи ахәта насыгзеит, аха уи макьана итцәахуп. Арҕеиара ус аҕы агәахәара сы-маны сапылоит Ашықәс ҕыц, издыруада, «Ацынтцәарах» атдыхәа сзыпцтәар?!

Агәахәара, агәабзиара, таацәаныла анасып лаша, апстазаараҕы аманшәалара!

Ианвар 2

Таацәаныла ҳаибга-ҳаизфыда, хгәырғо ҳапылеит Ашықәс җыц. Сынтәа, даеа аамтанык еипшымкәа адныхәаларақәа сзааит, зынзак 50 инареихәуп, макъанакы аара ишаҗыц иаҗуп.

Ҳа, мшыбзиа, бзиаала уаабеит, 1972 шықәса! Уара саатаургылт 55 шықәса!

Сынтәа маи мза 12 рзы, сымшира аены, истахуп азәык-җыцбак сҗызцәа гәакыақәа аашытыхны Члоука сцарц. Уа сабацәа рыҗны, сиины сахынкашәаз сапыларц 55 сышықәсхытра. Истахуп уи литературатә еипыларан икаларц. Ус анакәха, Акәантәи инеиуа иаха ирацәахароуп. Хәхәацшып, уанза Анцәа бзиаала хнашыты!

Ианвар 8

Ихафсыз ашықәс антәамтазы, Москва, Гослит аҗы урыс бызшәала итытцит Иуа Коғониа иалкаау ифымтақәа. Уи даара сҗабаа зду тыжымтоуп: атыжыразы аплан алатцара, аитагара аиҗкаара, ацхәажәа афра ухәа убас итцегыгы.

Ашәкәы Акәанза иаазеит, атирагы иалагахьейт. Макъана ауааргы ишахәаз ауп исахауа, даара ирацәафынгы ацхәажәа ргы иахәаны ател исзасхьейт.

Сара ишыстахытәкыоу еитагам Иуа Коғониа ифымтақәак, аха иахызы уи ашәкәы атытра лагала бзиоуп хлитературазы!

Ианвар 19

Иахәа апартия аобласт Комитет абиуро хаман.

Аќәәтәи анагзком ихатыцуаф аф. Зантәриа иус хәхәәпшуан. Уи Ешыратәиуп, иарггы, иабггы, иабдуггы ахәааз анхартә иахәауажәраанза қәәцәк таргыланы, имырзкәә иааигон.

Иара Аќәә ақалақь даланхоит, ф-уадак имоуп. Адггыл азакәанцқара еилоугеит хәа длышьтагәә дыркит. Сара, хатала, абиуро иалаз срыхәеит, иабацәа рыдггыл афы анхара азин иахтарц. Афны ргглан даналгалак, итаацәеи иареи уахь ииасып, ақалақь афы имоу иуадақәә ахәәнтқарраахь ирхынхәып. Абиуро иалаз сара схәатәи иадымгылеит, аф. Зантәриа идырцеит иаарласны уи адггыл дықәтырц.

Ииашам! Ари амфә хәқәлар, зақәфы ххартцәарыда, еихаракггы Ацсны иашәагәытымкәә нхара-нтцыра иааз ауаа, урты зегь ххартцәома, нас?

Ианвар 22

Иахәа Москвақәа амфә сықәлоит, Ш. Инал-Иңеи сареи хәицуп. Амза 26 рзы иаатуеит асовет литературатә критика атагылазаашәа иазкны СССР ашәқәыфәцәә Реидгыла Аплениум. Аплениум хымш ицараны иқоуп. Аизара ашьтахь уахь саагылоит, шықәсык ахь мызк апсшьара исықәнагоу, уи инацлар даәа мызкы арфәиаратә командировка — фымз сеастарц стахуп сыздынтцәалаз «Ацынтцәарах».

Аматәарқәә исымоу зеггы ртысны сдәықәлоит.

Адунеи мчықазар, сахәоит агәахәара, агәамч, агәабзиара!

Маи 9

Ианвар аахыс ихысымтыц сымшынтцә, ус еиқәыхьшәашәа ишьтоуп, уи сақәызқьақәаз рацәахеит. Зегь рацхәазаггы: сықан Москва амцан, «Сосны» хәа

иахъашьтоу апсшьартафы. Зака сгэы рахатны, ссадцаланы сафызеи «Ацынтѳарах»! Аха сманшѳаламхеит. Аѳстаацѳа ааттра итатѳаны ақырқырхѳа исхыччозаарын. Тамареи Бенури Члоунтѳи машьынала ишаауаз, февраль мза 18 рзы, авариа иакѳшѳеит. Адырра ансырта, Акѳака схынкѳеит сгѳыткѳацсыткѳаха. Ачымазцѳа даара игѳгѳоуп, ахақым-профессорцѳа Қартнтѳи ѳыцѳа хрыпхѳеит. Ишакѳхалак, рыпсы тахарц иѳан, еикѳхагѳышьѳеит. Саргьы сусурахъ стьтѳит. Абас ихьбгеит сырѳиаратѳ планкѳа.

Қырттѳылатѳи Акомпартия апленим аѳы ацѳажѳара сыкѳшѳеит. Уи ашьтахъ ѳапхѳа Қартка сымцар амуит, В. О. Кобахѳиа изкны ашшрақѳа иѳалаз ртѳыхѳала.

Уи азтѳара ЦК амазаныѳѳаѳцѳа рхала иаидтѳалан иахѳацшит. Мжаваназе В. Кобахѳиа дидгыланыдцѳажѳеит. Саргьы сыкѳгылт ишсыхѳѳаз ала. Аха ари заѳантѳѳзеи? Заѳантѳ урт аизашшрақѳа ртѳыхѳала сыѳнарғалахѳѳѳзеи ари ауада? Издыруада, ажѳла нтѳеит, уртқѳа ртѳыхѳа аныптѳѳаша?

Аусураѳы — аизарақѳа, есымчыбжѳа абиуро, аи-ѳыхарақѳа, аймак-еиѳакрақѳа, араионқѳа рышка ацара, аизарақѳа рымѳапғарақѳа — арт зегьы рыцхашѳарада аамтѳа сцѳыргоит. Урт ирыцлеит сахѳшьа еихабы лчы-мазара, уи иахѳагьы дхѳартам, лгѳы лыхѳѳеит, мызкы инеиханы Акѳа ахѳышѳѳѳыртаѳы дышьтан. Уи мацк деигѳхашѳа даныѳкала, дыпсит зегь бѳиа еицаабоз, хзыкѳгѳыгуаз Елена.

Атоурыхтѳа романқѳа уиаѳара хатыр рықѳым, аха сара илсхыз амѳа сшану сцалароуп, жѳларқѳак ргѳы хнарчыхѳазаргьы, апсуа макъана инапы иамкыц уи иашѳашѳѳалоу аѳымтѳа!

Апрель 12

Даға мызкы ниасыр, иаацканы итѳуеит хышыкѳса
сымшынтѳақѳа рхартѳаара еицкѳеиѳѳеи. Сгѳы иалоуп,
даараза сгѳы иалоуп урт ашыкѳсқѳа ирытѳаркуаз амшқѳа
рхартасырта, рыцкѳацѳа уаѳы ибартѳа, уаѳы иахартѳа
ақѳаад иахѳсзанымѳѳаз!

Адэныкала уахэацшуазар, схатэы цстазарафэы абри аамтала еитакра дук камлазшэа ауп ишубо. Аха уи, ишысхэаз еипш, адэныкала ауп. Цқыатцэ́кыа сыпстазара иагэылацшыз игэеимтар залшом сеихэлахарақэа. Сара сажэуеит, сматацэа Гэынде Леуани ирызхауеит. Сычкэынзатцэ Бенур, Акэа иитахыз аматцура анимоу, дықэтны дцеит Москвака. Сызгабзатцэ Биана макыана ауадақэа лымам, ақытафэы инхо сахэшыцэа ракэзар, рықэрахь инеихьеит, бжеихан ичмазцэоуп. Цлоу сабацэа рхэыштаарафэы макыана амца еикэуп, лэатцэк ҫеигэышьоит. Хатала арт ашықэсқэа рзы исхызгаз рацэоуп: агэырҫа, агэеибакра, агэкаҳара, аеынкылара, ачҳара, инеиужны агэтахэыцрақэа, ак ниасыр — даеак ааиуан. Акариеристцэа сыхтаркит, урт акраатцуеит слапшықэыртцежьтеи. Аобласттэ партконференцияфэы азэы даагылан, — Ари ауаҫ иара иқыта Цлоу ада акгы ибазом, егырт ақытақэа дхьахэынгы дрыхэацш-уам! — ихэеит уи. Цоуп, икэгылара бзиақ изалымгеит, икэнагоз иархэеит. Цыцх ҫазэы длатэан, абиуро ахьзала ашшыцхьыз шытеитцеит. Уи сроман «Аҫатэуаа» ахэынцэа акэитэеит, атиртахьтэ икэгатэуп хэа ипхьазоит. Уи ашшыцхьыз автор амилат еилыхцэа рахь сиргылеит. Аха, ипилта еибамгеит.

Абас атѣахѣкѣа сѣарпаны исыхоз амчкѣа шыра-
цѣазгы, сырѣиаратѣ ус сацѣхымкѣеит, уимоу, иахагы
сѣадысцалеит. Абар сѣбабаа алтѣшѣакѣа: 1974 ш.
антѣамтазы хаз шѣкѣны итытѣит аѣоурыхтѣ роман
«Ацынтѣарах», уаанза уи шеибакѣу ажунал «Алашара»
ианылахъан. Ароман иаразнак апѣхаѣцѣа ирылатѣеит.
Х-нызкѣ екземплиар ахъыказ мызкы аѣнутѣкала
ѣышѣ екземплиар рыда атиртѣѣы акгы аанымхеит.
Апѣхаѣцѣа рахътѣ акатахѣа исоуеит асаламкѣа, иаах-
тны ирхѣоит аѣымта ргѣы ишахѣаз. Икалап даѣа цыуа
шѣкѣык абриакара апсуаа ирыламтѣѣацзар. Иапхѣоит
уи Тыркѣтѣылан инхо апсуаа, иапхѣоит арра иѣоу
ачкѣынцѣа, иапхѣоит абахта итакутѣѣагы.

АктѣиахѣтаК.Симоновеитеигеит,егъыртаѣбагыиара
еитеигарц игѣы итан, аха игѣабзиара ануашѣшѣыраха, И.
А. Козловски дадипхъалт, уи даѣуп уажѣы.

Аекран ахъ ицѣыртѣит «Хтырца шкѣакѣа». Апсуа хатца,
иеыщышѣ даѣѣтѣаны аекран аѣы ицѣыртѣра ауаа ргѣы
тнагеит. Ариабжьарак сахънеилак уи сыдырныхѣѣалоит.
Акытакѣа рахътѣ уи афильм ахѣапшра мацараз иаауа ду-
бап, ател исзасуеит, асаламкѣа сзырыѣуеит. Агазетѣкагы
инартѣбааны рыбжьы аѣдыргеит.

Цоуп, Къахъ Хѣѣырат ицѣыртѣра зыхлахатц ар-
гъежъыз азѣык-ѣыцъак калакѣеит. Урт хыхъ зызбахѣ
ххѣаз акариеристѣѣа, ашѣикккѣа, атѣашъыцѣѣа,
аиграбаакѣа роуп. Ицѣоушьаша, Хѣѣырат ицсы таны
адѣы даныкѣызгы иагацѣа тыц ирѣомызт, иѣеанишьгы
инаур иацѣшѣаны иааигѣара изнеиуамызт, уажѣы укра-
инаа рыбзоурала Акъахъба дыбзаханы адѣы даныкѣла,
eitaцѣыртѣит иагацѣа. Аха, урт ргѣы иажѣоит, уажѣшьтак
азѣгы дихѣом Хѣѣырат. Ицсы антѣазгы абас ашѣа
изырхѣахъан:

Тауади-аамстеи амѣаду рхазырштыз!

Анхацѣа цкъакѣа иргѣашъамхыз!

Уи ашәа ажәлар идырҕыцыр калоит абас:
Акариеристцәа рматцуртақәа ирдәылызцаз!
Аиаша иязықәцо иргәашьамххаз!

Уажәааигәа еикәыршәаны атыжыртахь ирыстеит сажәеинраалақәа реизга «Ажәа». Урт ирылоуп сеиҕагамтақәагы.

Апрель 13

Иахьа Сцыруеит Москвака. Уа иаатраны икоуп СССР ашәкәыџцәа Реидгыла Аппленум. Азтаара: Германиатәи афашизм еилакәыбаса иҕартцеижьтеи 30 шықәса атцра. Салазырҕып, ари аинтерес зҕоу аизара. Уи инацшыны срышьталароуп схатә усқәа:

1) Гослит акны итытцуеит иалкаау сөымтақәа, даеа-зныкгы сылапш ахызгар ауп, заа сацхьарц стахуп К. Симонов иапхьажәа.

2) Иаков Козловский сареи ҳаикәшәароуп, иласымтатан бла тцарыла сацхьароуп уи иеиҕеигаз «Ацынтәарах» ахәтақәа.

Апрель 20

Иахьа мөышоуп. Уажәытцәкьоуп жәџангәыла санааи Москвантәи. Уа сшыказ мчыбжы накьяк ниагәгәа ицеит. Аха угьы «Ака Бата Ашәы амала дцан данааз» еицш сзухәартә сыкам.

I. Кремль азал ду аҕы икан еилахәыз арҕеиаратә еидгылақәа алархәны Аппленум. Уи — асовет жәлар Ацбынцәтә еибашьра Ду аҕы иргаз аиааира 30 шықәса ахьахытцыз иазкын. Ари еицш арыцхә ду иаха аинтерес атцалартә имџапгазар ахәтан. Аибашьра аветеранцәа иаха-иаха имацхоит, даеа жәашықәса аниаслак, рхыцхьазара зынза имацхазар калоит.

II. Уи аизара иахаршәаланы, Гослит аҕы итытцуа иалкаау сөымтақәа реикәыршәара саҕын. Уажәы

ишеикэсыршәаз изцар, ашәкәы хар амамхар калоит. Ишысхәахьоу еипш, К. Симонов ифит уи ашәкәы апхәажәа. Кремль азал ду аґы аизара анаатуаз аены иааган инапала иситеит. Сгәы иахәеит астатиа, автор иқәиргылоит апринцип зтаарақәагы: афымта иара злафу абызшәаґы иара иахәтоу атыц ааннакылар аитагара ахәтам. Ахатәы бызшәа ахатыр ашьтыхра — ари ескынагы апыжәара амазароуп.

Апрель 15 ауыха К. Симонов ифныка дсыпхьеит. Испаниатәи ашәкәыфәцәа сасцәас итан, урт басккгы дрылан. Дареи сареи хаибадырит. Хаицәажәара, алитература атқыс аполитика ишазкызгы, ибзиан. Сдәылтңы афныка санцоз схәыцуан: фырхатцара згым, Сервантес ду итәыла, Испания иара иакәнагоз атыц ааннаамкылац ма-кыана, избан? Иапырхагоузеи?

Апрель 19 рзы ЦДЛ акны имфәпысит Гь. Леонизе игәаларшәара иазкыз ахәылцаз. Сгәы иахәеит, апоет игәаларшәара шымфәцгаз. Даґазныкгы абра иаапшит ақыртқәа азыргара зылшо акадр аазаны ишрымоу.

Маи 12

Иахәа сиины адәы саакәлеижьтәи интакәкәа ицеит 58 шықәса! Зака имачузеи исылшаз, зака ирацәоузеи исхыз-газ!

Азәгы афныка уааи хәа иасымхәеит, таацәашәала сапыларц стахуп ари амш. Сара уажәы аетцәа иеипхызуа сифызоуп. Даґаа фышықәса сзаанхеит 60-нза. Уанза сеибганы сызнейгәышьар, амшын еилашра салтңы, тынч сыфны саамтәарызи. Мап, тынч — мамоу! Смагра хьартцәаны фнапыкла иааныскыларын, наунагза сеас-тарын арґиаратә ус!

Аха гәамчлеи гәахәрылеи еитцахарак смышроуп ускан.

Маи 16, 17, 18

Арт ахымш Члоу сыкан. Пшак насҕасыр, сшыапы неитысхыр, издыруада исыхгар иаасызкылкыаз ахыхь — ус ҕасабны ауп амҕа сшыкылаз, аха еигьхара хэа акгы збом. Ишпазури? Сабацари? Ара Аҕэа усгы сеилахарақэа, схынтафынтарақэа ртыхэа птцэом. Члоу саннеилак, ашыхытцэ реипш иаасықэпапоит таха сызымто сгэалашэарақэа, сыгэтыхақэа!

Излазбо ала, Члоутэи анхацэа нхара-нтцырала акыр рыпсы еивганы икоуп, аха аламыси агэыбылреи, аихатгылареи иаха-иаха имацхоит. Алеишэа акэзар — икэадахоит. Дасу ихы иааташэаз кайтдоит, аҕар рыгэта ирацэахо иалагеит абжыагыылдызцэа.

Иахьабалак еипш, аракагы итысит аҕар рчымазара — азэгы итахым ақыта. Икэтцны ацара иаеуп, иаха-иаха ирацэахоит ақьацтажэқэа. Нкылашыак амоукэа ас ишцо ицозар, зынза итацэзоит хқытақэа.

Маи 19

Иахьа снапы зсыркуазеи? Сматцура аусқэа ирхаршэаланы иаасымтцастцеит, сара сапцамта «Апсуа бызшэа» — актэи афбатэи аклассқэа рзы артцагақэа. Еитасырғыцуеит. Актэи акласс азы артцага ҕымш сағын, убриакарагы сцэагозар акэхап афбатэи акласс азы артцага аргыцрагы.

Абартқэа рнафс «аурыс-апсуа жэар» салахэуп, анбан «р» сара соуп изтэу. Абартқэа рынагзара ацьабаа адагы иатахуп аамта! Нас, ианбыкэу сара арҕиаратэ ус ахь саниасуа?

Уахынла, ҕынла, смыцэа, сымтэа, изулак «Хтырца шкэакэа» асценариа апсшэахь еитазгеит. Сара исыдыз шыта инагзоуп, аха закакататэузеи макыана акинофильм ахьхьахэа апсышэала ицэажэартэ еипш.

Март 8

Абар шықасыбжак ниагәгәа ицарц акгы агзам сымшынтәкәа бғыцк рыцсымтцейжътеи. Урт исафсыз амшқәа раан исылшоз, исылымшаз, рышьякәыргыларә азыхәа уажәшьта исафсыз сыцшаауеит хәа анапыр-шыышыра иацсам, аха сырґиара усқәа рзы фбаґа ажәа:

I. «Ацынтәарах» ишеибакәу еитагоуп аурыс бызшәахь. Сгәы иалоуп маґсачк еитагамкәа иахьавахаз, иаххәап: ароман иагәылаз ажәеинраалақәа акык-фбак еитагамкәа иаанхеит. Сынтәа: май, ииун, ииульамзақәа рзы ишеибакәу ажурнал «Дружба народов» ианын. Ашықәс антәамтазы атыжьырта «Советский писатель» аґны итыжьхоит хаз шкәны, ахьзгы «Последний из ушедших» акәхоит.

II. Акәа итытцит сажәеинраалақәеи сеитагамтақәеи реизга «Ажәа». Макьана азәгы дахымцәажәац. Ашәкәы-тирта амагазин аґы сыґан, изласархәаз ала, «Ажәа» аахәафцәа амазаап.

III. Даґаа фымз-хымз ирхымгакәа итытцуеит исыр-ґыцыз, актәи, афбатәи аклассқәа рзы артґагақәа «Ацсуа бызшәа».

IV. Адсышәала сара еитазгаз асценариала иґатцоуп акинофильм «Хтарпа шкәакәа». Кьахь Хаґьарат иґыц-цышә дақәтәаны деимдо Адсны ақытақәа дрылоуп, акихәа дґбауа.

V. Мушьни Лашәриа иеитагамта Шота Руставели ипоема «Абжьас-цәа зшәу» ишсылшоз ала аредакция азызуит. Уажәшьта дук мыртдыкәа хаз шәкәны итытцуеит.

VI. «Аурыстә-ацсуатә жәар» аиқәыршәаразы сара исы-
дыз анбан «р» салгеит, уатәы цқәа ихфылааны Ацснйтәи
аинститут ахь инастиуеит.

Дәеа саатк ашьтахь сызгаб Биана дсыманы Члоука
амфа сықәлоит. Ицстазара далтит Ирод Гыба-ица
Шьынқәба. Сгәы далоуп, исакьахәымта дтагылан,
иабаикәнагоз ацсра! Фнрак ашә акит. Ирод еитамхәа кыр
икәындаз атәи шыатамырзга дихылымтцуази!

Саацсарақәа сыхьазар акәхап, убриакынза сне-
ин сыкоуп, исылымшар хәа сшәоит сымшынтцақәа
рызхьахәра. Урт зыцсоу сзымдыруан акәзам, лымшаро-
уп ари сзызуа. Аха уи иаанагом, сәи снапи еикәыпцсаны
сымшқәа сырпылалап хәа. Аизарақәа рәы сықәгыларақәа,
сцәажәарақәа, изыфраны икоу астатиақәа ухәа, урт
ирнымцшыр калашам сгәаанагарақәеи сылшарақәеи.
Издыруада, сымчи сылшарейи зегьы еизыкәкәарц иказар
сахьафырала иапыстцаран икоу сфымтқәа рышкә?!. Аус
злоу, икамлароуп ахыбжафьбжара.

АМШЫНЦАҚӘА

(Аихишала)

Иоагылт 1978 шықәса. Сеитарзыхынқәит амшын-
тақәа. Урт рышка уаха сёы насырхәуеит хәа сы́камызт,
аха урт рыда даеа гә́кычгак сымамкәа аамтак саатагылт.
Есыхәылпаз аусурахьтә аоны санааиуаз, саапсамкәа
сы́казар, аоыга аашьтыхны сёырта астал снадтәалон...

Цқ́а ихшыф рзышьтны сымшынцақәа ахы иаркны
атыхәанза ирыцхъаз, дызнысыз аамта амехак зегъы
аныпшуам хәа гәыбганк ситап хәа сы́кам, хағоу иаңьал
цә́гъахеит. Арт амшынцақәа уаха акгы рзымхәозаргъы,
хатала сара сызнысыз амәа акырза ишыхьантаз,
акырзагъы ишшәартаз атәы рхәап.

«Хәи, рыцха, уафык иахасаб ала игәы каимыжыт,
ихы-иёы еицаимкит, шә́кәыффык иахасаб алагъы
иацитаз рацәамзаргъы, иара убригъы злаилшазеи?» хәа
ацхъаф гәыблыла даасызхәыщыр, убри сара исызхоит,
даеа цышьарак стахзам.

1978 шықәса.

(Ианвар акы инаркны.)

Алахьынтә зызбо арыцхәқәа рыгәра згоит сара,
иаххәап, арыцхә 8 (ааба) сара сзы илпцоушәа збоит.
Уажәы хнанцшылап сыпстазара амәа.

1928 шықәса рзы Члоу ашкол салгеит.

1938 шықәса рзы рацхъазакәны итытцит сажәеин-
раалақәа реизга «Рацхъатәи ашәақәа».

1948 шықәса рзы салагеит иажәеинраалоу ароман
«Аәтәуаа».

1958 шықәса рзы Ацсны АССР Иреихәзоу Асовет Апре-
зидиум Ахантәафыс салырхит.

1978 шықәса рзы, тагалан, схатәгәацхарала
ишьтастеит сматцура.

Ихархэозеи, нас, арт арыцхэкэа реикэшэара? Машэырны икалеит хазхэару?!

Схатэгэацхарала ишытастцеит сматцура, аха зегъы иабардыруеи ишыкалатцэкъаз, цюоуки алефеилас иказ дықэнагеит рхэап, урт иртахызгъы уи акэын, икам-иным еихадыргылап. Аха атцабырг баауам-ипсуам, уи схэароуп саргъы.

Абар уи шыкалатцэкъаз:

Қырттэылатэи акомпартия Ацснитэи Аобком актэи амазаныкэгаф Б. В. Адлеиба, заа сияцэажэан, иацхъа иныкэстцеит арзаҳал — уи Иреихазоу Асовет Апрезидиум ахантэафыс сахъыкоу акнытэ схы сақэиттэразы. Адлеиба Б. В. Изызбомызт ари азтцаара, уи саргъы издыруан, аха сияфсыргъы ииашамызт. Арзаҳал идимкылт, сгэы итаскыз сақэихырц итаххеит, дтэеит, дгылеит, длеифеит, аха сара хьатщъа сывамызт, жэашықэсала хэыцыртас исывмаз ари азтцаара салгар акэын.

Адырфаены Қарт сықан. Шевардназе Адлеиба ила заа идыруазар акэхарын гэтакыс исывмаз — иаразнак сидикылт.

Сарзаҳал наган иацхъа иныкэыстцеит. Иаарласны илацш нахигеит. Нас ҳалагеит аицэажэара. Зегъ рапхъагъы уи дазтцааит изышытастцозеи сматцура, ыынтэ роума, хынтэ роума дазыхынхэуан уи азтцаара. Иажэакэа ракэым, ибла гызмалкэа исархэон даеакы: «Уажэраанзагъы уапыртдыр қэнаган!»

– Иазымхеи, нас, шықэсы фажэа инареиханы усхэартак ағы атэара!

Уи инацыстцеит, шэкэыффык иаҳасаб ала сыгэтыха, наунагза арфеиара ус сеастарц шыстаху, гэабзиаралагъы рацэак сшыгэғэам...

Иара деикэыгызмалха дысзызырфуан, зны-зынлагъы зтцарақэак наситон. Арзаҳал ааирхынхэын сацхъа иныкэитцеит.

— Иахьатцәкыа абиуро иалоу еизызгоит, ирхәо саһап, уара угәы ртынчны афныка уца. Амала, иудыруазарц стахуп: абиуро иалоу дарбанзаалакгы иғәы иахәом уара ушьаға. Уара уеағушьаауеит акәымзар, ахаангы азәгы уи азцаара иахыы иаазго дхалазам. Хатала сара еилкааны исымоуп уара Ацсны АССР Иреихазоу Асовет Апрезидиум ахантәафыс уахыыкоу хреспублика зегы азы, хажәларқәа реизыказаашыақәа рзыхәангы акырза ишхартоу.

Ицәызуазеи актәи амазаныкәгаф, ацсуаа ишырхәо еипш, «Ацшәа ахы ахуам, агәы ахуам!» Убри аамтаз Акәа апартия аобласт Комитет ағы уи атема ала икан аилацәажәара: Қырттәылатәи акомпартия Ацентр Комитет аиҫкааратә кәша аихабы Каркравшили Аобком афбатәи амазаныкәгаф Сақварализе А. П. сықәдыргьежьюан, иртахын сматтура шытастарц.

Сара саацәажәан, ус схәеит: «Сматтура акнытәи сықәтра ааин исыдгылоуп, аха абас шәшьапы еиқәыргыланы сықәцара шәахышьталаз сгәы иалсит, цасхәагы сматтура сапыртцаум, шәтахызар абиуро еизыжәга, уа иаахтны хаицәажәап. Сара сматтурахынтәи схы сақәйттәразы, Иреихазоу Асовет асессия калароуп. Уа снықәгылан, адепутатцәа ирасхәап ажәақәак. Азакәан тыжырта аорган ағы зматтура иканажыыз иеыжәтцартам хәагы нацысцап». Абас инақәыргәғәаны сцәажәеит. Дара уаха иамарымкит.

Сматтура ашьтатцара атыхәала ЦК ағы ханеицәажәоз, афадахыы хазлацәажәаз атәы цәырсымгеит, иара итахызаргы каларын, аха сара ицәырсымгеит.

— Уара утыц ағы иҫахтцарыда? — аҫааирхеит азцаара.

— Кобахыи В. О., — атак кастеит сара.

— Хыхь сызлацәажәаз аймак-аиҫакрақәа адстазаарағы иапызар акәхап, аха урт срыцәшәаны сапырымтцит сматтура.

Мап, мап, наӋ сапыртцеит, истахым сызтахугы
сызтахымгы схы какатәыс ирыстарц.

* * *

Иарбан мшыз сгәлалашөом, ианвар антәамтахь ине-
ихьеит (1978 ш.) Апартия абиуро ханалга, актәи амаза-
ныӋәгаф В. Хынтәба абиуро ачленцәа зеггы хааникылан,
усгы нахәлеихәеит:

— Гәыцк апсуа рцарцәа ЦК КПСС ахь акыр инеитцыху
ашшыцхьыз алартцеит. Телефонла изласархәаз ала,
ашшыцхьыз иану афактқәа иашам, арахь амфа иқәышәтца
хәа расхәеит, даргы мап рымхәеит, иакәшахатхеит,
лассы ихаураны икоуп, ускан илахамтатцан еилхаргап!
Уанза, амарцәа, еибәххәаз мазаааит!

Ашьтахь излеилкаахаз ала, апсуа интеллигенция
рахьтә 30-оык инареиханы рнапы зныз ашшыцхьыз
ахкьыцхьаа Хынтәба иоухьазаарын. Ишиднагалаз
атәы еилкааны исымам, ускантәи аамтазы еилкаашьа
сзамтеит. Абар, игәарлаз ажәабжык иханахәо.

Арзахал знапы атцазфыз чкәынцәәкәк Виктор Тәанба
игәра ганы иртәзшәа (иара ускан СССР Иреихәзоу Асо-
вет адепутатс дыкан). Иара Иреихәзоу Асовет Апрези-
диум атыцаны, иааган Хынтәба иитәзшәа. Ари гәнахала
ихәазаргы калоит.

Виктор Тәанба, Адьынцътәылатә еибашьра Афырхатца,
зныкымкәа апсра абла итацшхьаз, усеипш псыерак
ааирцшып хәа сгәы иаанагом, гәагшәкә изырхәазаргы
калоит.

* * *

Февраль мза аказы, ашьыжымтан сызгаб Биана ама-
шьына дтартәаны аусурахь дызгон. Амашьына аангыле-
ит Чавчавазе иулица аханы, уантәи лара лусурта ааигәан.

Амашына данылбаауаз лполта аҕацә амашына ашә иатцахеит, иара андәықәла, наскыашыа лзыкәмтцеит, дархәазеит, данкаха, лшыахәырзыз иҕацәхыкны ицтәеит. Иара уатцәкыа даашытцааны ахәшәтәыртахь дызгеит. Уа, цас икартазшәа, асакаса кәмлеит. Сызгаб даашыцааны ахпатәи аихагылахь дхазгалеит. Ахақымцәа еизеит, илыхәацшит, Анцәа ииныхәаша, Лукава, инап ала абаҕ еикәиршәеит, саргыы сгәы иртынчит, аха уантәи сы-шиашаз усура сзымцеит, схы ишакәым избо саналага, икәстцозеи, аҕныка схынхәит. Сеааилыхны сышыталар акәхеит, ҕынтә-хынтә еикәырццак сымгәа ак тагыежыт, адәахы сандәылтцуаз, игәастеит ашыа шыскәатцуаз.

Иахыа-уатцәы сеигъхап хәа сгәыҕеит, арахь сызгаб лшыапы цтәаны ахәшәтәыртакны дышытоуп, аха сеицәамхазар сеигъымхеит. Акәатәи ахақымцәа, еихарак Фрида, Мосвака ацара хырпашыа змам акы еипш илыцхәазеит. Еихарак сымгәа шәартас илыцхәазеит. Абар сышытеижьтеи жәохә мшы схытцит, дызустазалаак азәгыы абиуро иалаз сҕызцәа азәгыы сымцынка дықәымлеит.

Ус ҕнак, А. П. Сақварелизе сбара дааит (Аминистрцәа рсовет ахантәаҕы).

— Икалазеи, ишцаугхеи?! — ихәан, сапхыа даа-ин даатәеит, избоит, хамтакгы дгәамтцхамтцеит. Нас иаацәыригеит ашыпхыыз азбахәгыы.

— Это, по меньшей мере, клеветнический выпад, если не сказать больше, это проявление национализма! — ихәеит иара иехыршәааны.

— Вам не надо такие скороспелые выводы делать! Вы же пока не читали письмо! — саацәажәеит сара. Нас Автондил Пиотр-ица исеихәеит, ашыпхыыз агәатаразы обком абиуро ачленцәа хыс инарытаны акомиссиакәа шалырхыз, иаргыы комиссиак дшеихабу.

Москвака ҕыхәышәтәра амҕа сықәымлар цсыхәа шсымамыз аниасхәа, игәы иамыхәеит, аха сшыказ ибон,

ауафра ааирпшит. Аенытцәкьа Москвака ател дасны Кунцево ЦКБ ағы атың сзалихит. Адырфаенытцәкьа стаацәа снаган адәыгба сартеит.

Москвака сцарц адәыгба сантала адырфауха, Хынтәба ател дасит аоныка.

— Где Баграт Васильевич? — дтцаит амазаныкәгаф.

— Уехал в Москву, — атак калцеит сыпшәма.

— Как уехал в Москву, мы ничего не знаем!

— Точнее, он не уехал, а повезли тяжелобольным! — деитацәажәахт Тамара. — По настоянию врачей дней 15 он лежал дома, состояние здоровья у него тяжелое! — дцәажәоит апшәмапхәыс. Ус иаарылафит: жәпафык рнапы зтәафыз ашшыпхьыз сара сымадала иаптцазшәа, уажә ианыцәгъараха, псеикәырхара Москвака сеихазшәа. Ус адырра роуит Қартка ЦК ахь. Иаахтны исхәарц стахуп: ацкәынцәа ашәкәы шырфыз сыздыруамызт. Қартәа даараза иртахын апсуаа рыфнутцка икалаз атысра азәы хыс дамоушәа уск еитцәкәәкәазар, цәгъа ирбомызт уи сара сакәзар, харас икоу зегъы сара иласыкәыжъны, гәыбган гәгәак ласыкәыжъны сматцура самхзар, иара ипозициақәа иаха идырғәгәарызшәа ибон. Акариеризм мцахәыцәа ескынагъы апсуаа ирцышыкласуеит.

Уажәы иаха апсгара аныкала уакәытц, итцаркәәкәаша Сталин ианисакьахәымтәз, 1947 шықәса рзы, қарт хык акоммунистцәа: сара, Зизариа, Шьакрыл иаафхьан Апсны амилат политика шеиларгаз икказа иаазырпшуаз ашшыпхьыз. Уи ашшыпхьыз азыхәа ашыра ҳақәдыргылахьан. Уажәы шыра-зра аныказам, арзаҳал ғтәхаргъы, уи агәагъра ускак исцәыуадафмызт, аха саргъы акы стапшуан.

Ғнак Иреихазоу Асовет Апрезидиум ағы сшыказ, скабинет иаафналеит Олег Дамениеи Кәаста Цнариеи, урт сапхьа иаакәыртцеит зызбахә ҳамоу ашшыпхьыз акопия. Иаасымтцатцаны сапхьеит. Усгъы расхәеит:

— Арзахал амѡа икѡышѣтаанза исшѡырбар, тыцкѡак амсхуан, даѣа зтѡаракѡакгы ацыстѡн, аха уажѣшта ишѣасхѣозеи. Ижѣдырузааит: арзахал тызшѣахарц ишыкѡу, цѡоуки обиективлa уи аилыргара атыцан, ацѣгыара алхрахь рхы дырхоит. Знапы атѡѡу зѣгы азѣк иеипш шѣгылазароуп. Шѡара икѡашѣтаз ацсадгыыл аѣапхѡа хѡк усуп, ари акопия наган Хынтѣба иапхѡа икѡышѣта, иихѣогыи шѣахап. Ашѣкѣы сазѣлымхауп, хырхартас ишѣтнахуа шѣасхѣалап, зны-зынла шѣхы сшѡырбала.

Абра хѡипыртцит арт арцарцѣеи сареи.

Нас, излеилкаахаз ала, абарт арцарцѣа ашшыцхѡыз знапы атѡѡу ракѣын усгыи, ирышѣтацшуа ирышѣтазар акѣхарын. Сара скны ишыкѡаз рдырхѡан, ус анакѣха, саргыи сызкылцшра иалагахѡазаарын...

* * *

25 мшы инареихѡаны Москва Кунцево ЦКБ аѣы сышѣтан. Ахѡкымцѣа иаразнак еилыркааит ацѡ чымазара шсымаз. Зыцшра камтѡакѣа сыхѣышѣтѣра иалагеит. Уи ирхѣышѣтѣуаз сыѡнутѡкатѣи счымазара акѣын, аха исыман адѣныѡкатѣи даѣа чмазаракгыи.

Уи Ацсны зтагылаз аускѣа ракѣын. Сычкѣын Бенур усѡан уѡѡа Москва амѡтура далан, иѡызцѣа-ипызцѣа ухѣа еиликааит арцарцѣа ирѡыз ашшыцхѡыз Акѣѡѡа ишдырхынхѣыз. Ашшыцхѡыз знапѡкны инанагаз ЦК КПСС аиѣкааратѣ кѣша аихѡбы Бровиков Владимир Игнат-ипѡа изакѣызаалак Ацсны зтагылаз издыруамызт, иара убас уи издыруамызт «Бериевщина» захѣзыз, уи макѡана ашѣѡѡѡѣа нхѡаны ишыкѡаз ихѡхыгыи изаагомызт.

Риашашѡа змам Бровиков усѡан иѡѡитѡаз агха инартѡауланы дѡзхѣыцзар акѣхап, аха ашѣѡѡѡѣа Бровиков еиликааит агха дузза шыѡѡитѡаз, ариашаразгыи, сара сшахѡтуп, даара ацѡѡѡа ибеит.

Ишысхәаз еипш, ашшыпхьыз Апсныҕа идьргьеж-хьан, аусура иалагахьан еиҕеаахаз «Ашьауҕа» бҕьар.

Апсны Ареспублика жәларак еицырдыруаз арпарцәа рнапы зтафыз ашшыпхьыз ишахәтаз иахамтгылеит, уаха акгы ахымхәаазакәа иззашшуаз рышҕа идьрхьинхәит, еитасхәахуеит, ари гха дуззоуп. Иаххәап, нас, ашшыпхьыз зтаара ссамыссақәак ирылацәажәозар, усҕак уафы агәхьаа имкьыргы калон. Аха ари ашшыпхьыз иқәнаргылон апсуа милат аказаареи акамзаареи зызбоз азтаарақәа жәпакы.

Абри афакт мацара иахарбо рацәазоуп, зегь рапхьазагы нцыра дук амоур алшоит зегьы хзыкәгәыҕуа Ленин ипартия, хыла-гәыла еилалар калоит ажәларқәа... Усҕан ишцарыпсыхәои зхьпхьазара рацәам ажәларқәа? Изыхьчода, еиқәзырхода урт?

Аколлективтә арзаҳал изнысыз амҕа уахәапшыр, абас уафы ихаҕны иааигар калоит:

1. Арзаҳал иаанагоз Бровиков инапәы. Уи хатала издыруамызт иахьатәи Апсны зтагылаз, уи аилкаарыгы дашьтамлеит, ицьоушьаша ЦК КПСС анапхгацәагы адырра римтеит, дагырзымтцаит.

2. Ашшыпхьыз агәатаразы иалхыз акомиссиакәа хазы-хазы итәеит. Знапы анызтаз ирыпхьан разтаара иалагеит. Рыцхарас иҕалаз, «атцәыуашьа ззымдыруаз ихы пиеит!», уи ауп иҕалаз араҕагы.

Арзаҳал знапы аныз уаҕтас рацәажәара атыцан, еихаракгы Автандил Сақәарелизе ихжәаны ацәажәара казшьас ишьтихит, лассы-лассы ақәмақаррагы далагеит:

— В конце концов, вы должны понять, что абхазы занимают небольшой процент в Автономной Республике, с этим неопровержимым фактом надо считаться! — ухәа убас ацәажәарақәа хтеикит, иажәақәа нкылашьа рмоуит. Урт реипш ахамапагыара цәажәарақәа харт 37 шықәса

иалапшыз иаххаагахъан, аха уажэы игылаз аҕар, ирыл-шомызт уи албаадара. Акҕаххракэа кало иалагеит. Еизеит Апснытэи апартия аобком Аплениум. Хынтэба дыкэгылан ажэахэ кайтсеит. Заа иазыкатдан иказ «ура» хэацэа иацдыргызит.

Даара еилататаз, кэышрак этамыз агэаг мацара злыж-жуаз, ауаа ыртынчра атыцан, иахагыы ргэы еибазыркы-шаз ажэакэа рхэеит. Саргыы цыара дысцрамсыр имуит, ихыбжаҕыбжан иаанхаз Апсны атопонимика азтаара зегыы сара исхареитэит. Уаанза еисрыла, еиқэпарыла ишыакэсыргылаз урт хыцхыазарала 67 хызы инарейхауп, урт ртэы зынзак акгыы имхэазеит, дара рхала икалаз цыушыап. Сара сызтахымыз цыоукуы наидтэалан илимхэа итархэаз акэыз цыишыеит, атопонимика азтаара зынзак издырзом. Егырт зегыы харкэатцып, Қарт Ирейхазоу Асовет Апрезидиум аҕы ишытоу аусцкакэа амфа шрырымтаз дзаламцэажэазеи?

Агазеткэа тытцит, ырыбжкэа еитцыхны ицэажэеит. Ахҕакэа идэыкэыртцоз цыарак еицташэон, апсуа милатеилыхцэа ируам акэымзар, Апсны акэтаг былгэо-ит, икам агхацха, амилацкэа ырыжэоахы еибытаны еид-гылоуп...

Лассы икалеит апартия аобласт Комитет абиуро: гэыпфык арзахал знапы анытцаз ахамштыхэтцэкэа итадыргылеит. Аиаша згэы итакыз арцарцэа ирбе-ит бзиарак рацхэа ишышытамыз. Мфас ишытырхызеи уажэшыта? Гэыгыртас ирымаз ЦК КПСС акэын, уах идэыкэыртцаз ашэкэы иззашшуаз инаган ирыртеит. Уи иаанагон: «Ишэтаху рзыжэыу, шэара шэнапы иануп урт рразкы!»

1947 шыкэса рзы Зизариа, Шыакрыл, сара убастэкэа хақэшэахъан. Икэгылеит азтаара: жэлар ырыбла шаапшуа итадырхар калоит ирейгу рцеицэа, уажэы ихамбеит урт реипцкэа, иахгэалахаршэап, 1937, 1942 шыкэскэа.

Жәлар рыбжи рымчи рыда уаха цсыхәа ыкам! Ус анакәха, ажәлар рлымхақынза инагатәуп рыцкәынцәа атахара ахықә ишхықәгылаз.

Иазгәатәтәуп, Нестор Лакоба ахәшә итан дантадырха ашықәс инаркны, ацсуа жәлар ирхыргахьоу азалымда-рақәа зеггы шеизыкәкәаз.

Убарт амш хьантәқәа раан, ажәлар еизеит Лыхнашта. Уа икалеит гәтыгьгьала ацәажәарақәа. Уахь днацхьан Хынтәбаггы.

Убри аены инаркны, 30-оык рнапы зтцафыз арзахал даеа етапк ианылеит. Иага иуадафзарггы аиаша ацәыр-гара — уи ада даеак узахьызтцомызт уи амфа.

* * *

3-тәи аетап: ишысхәахьоу еипш, Кунцево ахәшәтәыр-тафь сышытоуп, сгәабзиара иаха-иаха еигьхоит, аха изыстахгәышьюзеи, сгәы тынчым, атагылазаашьақәа хәартам Ацсны. Уа имфапысуа ахтысқәаггы, сыцкәын Бенур ила исахауеит. Итынчым, еилафеиласуеит Ацсны. Лыхны еипш Цақәашьггы имфапысит жәлар рзеипш еи-зара.

Аизарақәа рфь, айқәшәарақәа рфь, дабакоу хәа исазтцаауазаарын, сшычмазафыз зеггы иабардыруз, лассы Анцәа агәабзиара ит хәа сырныхәон.

* * *

Ахақьымцәа сара сгәабзиаразы аконсилиум рыман. Уейгьхеит, аха Железновосдк умцар калом рхәан, апу-тиовка ааган сапхьа иаакәыртцеит. Итәбуп хәа расхәеит ахақьымцәа, дара фагылан ианца, саатк акара ниасхьазар каларын, сапхьа икәгылаз ател аккахәа абжы геит. Да-суан Сенников. Уи ЦК КПСС айфекаара акәшафь Бровиков инапатцака аус зуаз уафын.

— Мы советовались с Вашими лечащими врачами, сейчас состояние Вашего здоровья позволяет ехать в Сухуми, а на курорт Вы поедете чуть позже. Сейчас Вам необходимо быть в Абхазии, там дела очень и очень осложнились... — абас дсацәажәеит Сенников.

Иҕастцаран иҕазеи, апутиовка наҕ исырхынхәит. Аҕенытцәҕа Бенур машыынала дааин, ахәшәтәырта стигеит. Асасааирта «Москва» санааи, Сенников аномер сызҕеитцахьан. Стыц анааныскыла, адырра истеит.

Асасааирта иахьацәыхарамыз цьара ҳаиниеит, кахуакгьы хнаҕыхәеит. Сенников инартбааны исеихәеит. Ацсны атагылазаашьа. Иара исабжыгақәаз рахьтә иаҳа зтазкуа хәа исыпхьазеит: ажәлар рыртынчра.

— Хара иаадыруеит ажәлар угәра шырго, уи иахьа даараза акры атцанакуеит! — дцәажәон Сенников. Иажәақәа цқьа санрызхәыц, апартия ахадараҕны итәоу ауаа, сиашара еилкааны ишрымаз агәра згеит. Мацқгьы сгәы аакәандахеит. Уа ҳаицрытцит иареи сареи, ашьтахь схынхәны асасааиртаҕы сномер саныфналагьы телефонла Васильевгьы дсацәажәеит. Уи Ацсныҕа дниехьан (фынтә-хынтә раҕара, ҳаибадыруан, ихтынгьы ҳаицәажәалон).

Уажәы уи игәаанагарагьы инықәтцо-иаақәтцо кыраам-та сазхәышуан...

Адырфаены ашьыбжышьтахь Акәаҕа сыприт.

* * *

Ашьыжымтан асаат 9 рзы апартия Аобком ахьбра сныфналеит, схалеит ахцатәи аихагыла. Актәи амазаныкәҕаф икабинет ашә ҕьаҕьаза иаартуп, уеизгьы схы ныласкит, уахьынтәи даадәылтцит Колбин Геннади Васили-ица — Қырттәылатәи ЦК КП — афбатәи амазаныкәҕаф. Хҕыцьагьы ҳаиманы Хынтәба икабинет хныфналан ҳаиҕапшуа ҳаатәеит.

Аицәажәара хналагеит, иаразнакгы издырит Колбин Ацсны аҭагылазашыаҕны изымдыруаз шырацәаз. Иара уатцәкыагы исырдырит иара иахь исхәаша рацәаны иш-сымоу, аха урт рхәаха сәмеизеит, Хынтәба дкәаталеуа икабинет даафналеит.

— А, с приездом! Когда пожаловали? — ҕааитит инапы насытауа.

— Вчера вечером! — аҭак ҕастеит сара, иара днеин итәартаҕы астал днахагылеит.

— Вы, я полагаю, в курсе какие события произошли у нас? — дцәажәеит актәи амазаныҕәгаф ихы насықәкны, маҕк акарагы ибжыы өтицеит.

— Да, кое-что знаю! — схәеит сара.

— Сейчас нам надо успокоить народ! — дцәажәахт Хынтәба.

Ус ателефон абжыы геит, Хынтәба иаашытихит, иасуан Ткварчал ақалақ ақынтәи, иаарыцхауан уа ажәлар аизара ишалагаз атәы.

— И там народ хочет устроить сход! Город шахтерский, нельзя этого допустить! — итәарта астал дахагыежьюеит Хынтәба. Зны Колбин ишқа илацш иршәуеит, даеазны сара сахь.

— Вам надо ехать в Ткварчели, надо уговорить народ! — абас адтца ҕаитцеит актәи амазаныҕәгаф.

— Нет, я не поеду, народ не слушает меня! — даацәажәеит Хынтәба, иаха ибжыы изтымкаауа.

— Вам надо ехать в Ткварчели! — еитеихәахт Хынтәба. Уажәраанза ҕымтзакәа итәаз Колбингы уи дақәшахатхеит.

— Баграт Васильевич, Вам надо ехать в Ткварчели! — дцәажәеит Колбин, дааскыаны даасыдгылан.

— Хорошо, я поеду в Ткварчели, но пусть Б. В. Адлейба поедет со мной, он там работал первым секретарем.

рем горкома партии, он хорошо людей знает и его знают! — абас ахәоу алазгалеит сара. Убри аамтаз Адлеиба аус иуан Ацсны АССР аминистрцәа рсовет ахантәафы актәи ихатыпуафыс. Хынтәбагы уи дақәшахатхеит, ате-лефон аакәхны Адлеиба дидхьеит обком ахь.

Рацәак мыртдыкәа Адлеибагы акабинет даафналт. Хынтәбеи иареи аицәажәара иналагеит. Уи схы иархәаны Колбин снаиацәажеит.

— Геннадий Васильевич, хорошо было бы, если и Вы приедете в этот шахтерский город, там большое русское население, в эти тревожные часы было бы очень полезно встретиться с ними и поговорить с ними. Это необходимо для установления подлинной причины недовольствия народа! — иабжыызгоит сара.

— Вы оба поезжайте сейчас, вслед за вами и я приеду в этот город! — дақәшахатхеит Колбингы.

Уиакәхеит, Адлеиба Бориси сареи Ткәарчалка амфа ҳақәлеит. Алмфанык Ацсны иаакалаз ахтысқәа рақәзан цәажәатәыс ихамаз. Уа ҳахьнеиуа иахзыпшызгы ҳалацәажәон, ишпақахтцари ҳәа атагылазаашьяқәа еимтаҳкуан, ишырхәо еипш, иахшәон, иаазон.

* * *

Апартия ақалақь комитет зыфназ ахыбра ҳнатцагылт. Ҳаныфхала абиуро ачленцәа зеггы еизаны иахзыпшын. Актәи амазаныкәгаф Владимир Цьамал-ипа Афзба иааркьяфны иахзеитеихәеит ақалақь афы атагылазаашья зеипшраз. Ақалақь аганахьшәа игылаз ацсуа школ аштафы ажәлар аизара иалагахьан. Ҳарт Ақәантәи иа-азгы апшәмацәагы ҳаиманы уахь ҳдәықәлеит. Амфан ҳахьнеиуаз иаабон, амфадукәа бжыртәааны ажәлар аи-зарахь анаскьяра ишафыз.

Ашкол ашта иазымкуа ажәлар еилақь игылахьан. Аапынрахь инеихьан, аха уи аены мацк ифыхьтан,

қәапсатакғы ґеихак амамызт. Ажәлар Һнарылагылан, ғрада, цәхарада тынч аицәажәара Һналагеит.

— Ҳацкәынцәа арзаһал алартцазар, урт Америкаҕа ирмышьтит, апартия анапхгара ауп изауз, нас иҕалазеи, ицхарс изрышьтоузеи? Сара санырба нахыс ажәлар ськәшан иаагылт, ирасхәоз иазьзырфуан, азәгы дысґа-цомьзт.

Ажәлар аицьртцра рґеы иґамьзт, излеилаҕкааз ала, шыьбжышьтахь акәзаап аизара хьртран ианыҕаз, уанза рґәалакәа цәырыргарц рґахьмызт.

Ҳарт, уахь инеиз, аизара ҕалаанза хәа хғылозма, апартия аҕалаҕь комитет ашҕа ххынхәит. Акәаҕа адырра ҕахцеит, аиҕабыра ираххәеит атагылазаашьа зеипшраз.

Сара ахәара иҕастаз иақәшахатхеит, схала исаанрыжьит актәи амазаныҕәгаф икабинет. Аәзба ихатагы, егырт абиуро ачленцәагы Б. Адлеибагы днарылатцаны, афбатәи амазаныҕәгаф икабинет ахь ииасит. Изьстаххазеи схала акабинет? Г. В. Колбин дшаауа здыруеит, иареи сареи аицәажәара гәгәа хацхьа ишьтоуп, истахьм уи шахат дамазарц.

Рацәак мырцькәа Колбингы акабинет даафналеит. Ара хайзахит зегьы. Иҕаз-иныз акакала иаххәеит, изцәарақәагы рґакқәа иахтеит. Уиакәхеит, иареи сареи хайцааныжьны, дара фагылан, ицеит. Сиацәажәарц шыстахьыз усгы идыруан, цьарак, фьцьара телефонқәак днарыс-фарьсын, дааин сапхьа даатәеит.

Мацк снаскьашәа сналагеит асас иасхәо сыгәтыхақәа, арахь иахьатәи амшгы сазхәыцуеит.

Колбин иуафреи ицқьареи рыгәра згеит, иаргы ибоят, исхәо гәтыгыҕала ишысхәо.

Иаахьтәтцәаны снарылагеит Ацсны «Бериавщина» иахььаз ацәгьаурақәа, арыцхарақәа, азалымдарақәа:

ацсуа школқәа шадыркьыз,

ақыртуа алфавит мчыла ишхадыргалаз,
уахык ала атоурыхтә хьызқәа псахны ақыртуа хьызқәа
шыкартаз,

иаакәымтцзакәа иахан ахтәацәа раагара ишафәу,
рыцхашьарыда хабнақәа шхыршьаауа...

Автономтә республика иамоу ахәынтқарра азинқәа
иаха-иаха рфьркәдаара ишафәу.

Ленинтә милат политика аилагара иахагьы ифаастаны
уафь ибоит акадрқәа рықәыргыларафьы.

Геннади Колбин сажәа еипиқьомызт, илымха кыдтан
дысзызырфуан. Зны-зынла дгылан даалеиофиргы, нас
дааин итыц афь даатәон.

Атцыхәтәан ихшыф азцеит Хынтәба дамхымзар псыхәа
шыкамыз... Дрызтцаауа далагеит акандидатурақәа.

— Еигьу еицәоу алапшыха хамам, иудыруеит кад-
рлагьы ххышышы хцо хакам. Абра дхацуп Адлеиба Бо-
рис Виктор-ица, уи уаргы дудыруеит, Цыгәба В. М., Мо-
сква атцара дтоуп, убригы апышәа имоуп, абарт афыцъа
рахьтә азә далхтәуп! — сажәа ааныскылт абра.

— Зызбахә ухәаз афыцъагьы, еихарак Адлеиба Б. В.
шьахәла издыруа усзуфуп! — ихәеит Қырттәылатәи ацентр
Комитет афбатәи амазаныкәгаф.

Ус адырра хартәит, ажәлар ашкол апхьа ишьтаз ашта
ааныжьны даеацъара аиасра иалагеит хәа.

Асасцәагьы апшәмацәагьы хазынтәык зегьы
хаиманы аизарахь хдәықәлеит. Ханнеи, қалақьуафык
иаштафьы унацәа узрыламтцо ажәлар еизаны игылахьан.
Афны афбатәи аихагыла иамаз абалкон афь амикрoфон
ықәгылан, ацәажәацәа уахь инеиуан, азә дшаалгалак,
егьы иажәа дналагон.

Колбини сареи иааулакгы уахь абалкон ахь ххалеит,
аизара мфапызгоз ажәлар ирылеихәеит иааин иказ
хажәла-хахьз, хматцурақәа...

Апхъа сара сцәажәеит, иахьынзасылшоз икәдыргылоз азтцарақәагы ртакқәа кәстцеит, исымзеит Ареспублика анапхгара ирылшо зегьы шыкарымтцаз, убри иахъаны имачымкәа агхақәа шыкоу. Убарт инрыцыстцеит: аизызырѳрра, аиххәыцра аныкамла, хагхақәа рееишьа рымамкәа ишаанхо ухәа убас акыр сыеналахалан сцәажәеит.

Сара сышьтахъ дыкәгылан дцәажәеит Г. Колбин. Уи даара ажәлар рмаршәа кны ртакқәа кәитцон азтцарақәа, ибзиангы изызырѳит, даналгозгы, исхаштзом. «Да здравствует трудолюбивый абхазский народ!» хәа алозунг дәыкәйтцеит, кыраамтә анапеинкъара еихсыгыуамызт.

Абасала ажәлари хәреи хаизааибәгеит, иара уатцәкыагы ажәлар ақәтра иналагеит.

Харт еицыз хгәахәара акырза еигъны Акәака ххынхәит. Синоп ханааи, Колбин ипхьартахъ днаагеит. Қырттәылатәи аминистрцәа рсовет иатәу апсшьарта фны акәын иара дахьыѳназ.

Афны ханнатцагыла Адлеиба утх аабзиахеит хәа асас инаиахәаны, ифныка дцеит, хара афыцъагы ауадақәа рахъ ххәлеит. Колбин дышиашаз ателефон днадгылан, зны Москвака, нас Қартка адыррақәа кәитцеит. Убра хаипыртцит Колбини сареи, иара ашьталахагы имамкәа, ател ианбасуеи хәа дыцшыны дыштәаз сипыртцит.

Сара санца сышьтахъ, Колбин Москвантәи дыззыцшыз ацәажәарта иоуит, ацәажәара мацарагы акәым, ауыха иалагзан ақәцарақәагы шытырхит.

Сара афны сааит, аха сыбла цәа хымлеит, ус икьакъаза иаашеит. Еихарак сгәы змыртынчуаз: Дзакәхарызеишь иара? Ажәлар дрыдымгыло далагар, нас ишпахәцсыхәои?

Адырѳаены Аобком ағы хаизыргеит абиуро иалаз зегьы. Асаат жәаба рзы хәфналеит аѳбатәи амазаныкәгаѳ Лордкипанизе икабинет. Хтәоуп абиуро ачленцәа зегьы хаилагәаа.

— Москвантәи иахъя иаараны икоуп: Бровиков, Сенников, урт дрыцуп Васильевгъы! — абри а́кынза ауп иаадыруа, ҳарзыпшуп ҳабла тырхаха.

Шьыжымтан Хынтәба дцоит аеропорт ахь. Уаҳа азәгъы дигом, ихала дцоит, убригъы акы иамааназар акәхап.

Абиуро иало рахьтә сара азәк соуп иаҳдеипшу здыруа.

— Иахъя иаагылаз амра нташәаанза, актәи амазаныкәгаф ипсахра калароуп!

Рацәак мыртыкәа Хынтәба Москвантәи иааз исасцәа драпгыланы аобком даафналеит, инеигеит икабинет ашка. Ҳара абиуро иалоу ҳахьтәаз хтәоуп. Ицеит саатк, абар даеакгъы. Ус Адлеиба днаҳалпхяны Хнытәба икабинет ашка дыргеит. Егъырт, акгъы рыздыруам, сара соуп издыруа уи изипхяз, аха иабакоу Адлеиба дахьцаз дынхацәеит, избан?

Нас излеилкаахаз ала, Адлеиба идыргалаз актәи амазаныкәгаф итып илафәршәны мап ацәикит. Уи азтәара рзымызбакәа аимырххара ишафыз ауп, ҳарт абиуро ачленцәа уахь хшыфнаргалаз.

Абиуро ачленцәа ҳаикәшаны ҳанаатәа, Бровиков дфагылан иҳалеиҳәеит ЦК КПСС аполитбиуро ишьтнахыз ақәцара:

Афыза Хынтәба днагазаait Қырттәылатәи акомпартия Ацентр Комитет ашка, ихы дақәйтәзаait Ацснътәи апартия аобласт Комитет актәи мазаныкәгафыс аус ахьи-уа а́кнътә.

Икоуп убри еипш агәаанagara: Ацснътәи апартия аобласт Комитет актәи амазаныкәгафыс далхзарц афыза Адлеиба Борис Виктор-ица, аха иара дақәшахатым, шәарт абиуро ачленцәа иахышәхәауа ҳаҳарц хтахын.

Абиуро ачленцәа зегъы цәажәеит. Урт зегъы еикәшахатны актәи амазаныкәгафыс далырхит Адлеиба Борис Виктор-ица.

Асаат 4 рзы еизараны икоуп Апснйтәи аобком Апле-
нум, уанза Шевардназеггы даараны дыкоуп.

Апленум мѡапысит кыкѣыкда, еймакыда, еиѣакыда.
Адлеиба дааин икабинет аѣы даатәеит. Избоит дызхагы-
лаз аматсура хьантә атакпхықәра акыр илаикѣытәгәан
дшыкоу. Сааидгылан, ус наиасхәеит: — Зеггы уреигъны
ари атып уанаршьаз цѣумшьан, аха аамтә еикәшара убас
иақәшәеит, уара уакәхеит иахьа Апсны апскы знапы иа-
дыркыз, ухатазар, апсуа пхәыс ушлыхшаз, гәыпхәыхшла
ушылаазаз удыруазар, зыпсы акны инеины икоу апсуа
жәлар гәаартыла урцыл, ргәы кәжа, ргәы ртынч! Уи
улшартә укоуп уара, зегъ рапхьазаггы Хынтәба икайтәз
агхақәа урызхәыц, актив удкыл, тәаха-цшыха кәмтәкәа
уеазкы агхақәа рапыхра!

Иарггы дыхшыѡдамызт, сажәақәа дахьырзызырѡыз
иара иусура иазеигъхеит. Исыхәтоуп исхәарц: Борис Ад-
леиба икандидатура ханалацәажәоз, уи ахатә игу-ибзоу
сзымдыркәа садымгылазеит, аха еитасхәахуеит, еигъу-
еицәоу ралхра аамтә хтәгыламызт усқан.

Апснйтәи апартия аобком аѣы актәи амазаныкәгаѡ
ѣыц итып аѣы дтәеит, аха макъана ажәлар тынчым.
Хәпхьа ишьтоуп иахьей-уахей тәамѡахә кәмтәкәа ау-
сура, рапхьазаггы иааипмыркьазакәа имѡапгалатәуп
араионқәа рѣы, ақытәкәа рѣы аипыларакәа,
ақәгыларакәа.

Москватәи хасас Бровиков ихы ххибаауам,
дахзааигәазарц итахуп, дхәцныкәаларцггы итахуп, цқьа
хаилибакаар, хус арманшәалоит. Иарггы маң-маң аилка-
ара далагеит икалаз ахтысқәа рдацқәа ахьытәахыз.

Инатцшьны иазгәастарц стәхуп: Нестор Лакоба
дтадырхеижьтеи, Апсны зтәгылаз ауадаѡрақәеи азалым-
дарақәеи ишахәтоу еипш еилкааны Асовет Еидгыла
ахадараѣы игылоу еихабык икынза неишьа амамкәан

хааиуан, инеиуазаргы ацсуаа рышка икшартэ акэын ишнеиуаз.

Сара избоит уажэы хасас Бровиков хтэыла аихабырахь инаишьтуа информация пымкрада иахьирхаз ишнеиуа. Ус анакэха, псыхэа ахьынзамоу цкэа еиликаароуп, далцшынгы ибароуп Ацсны зтагылоу агэафракэеи ауадафракэеи.

Иахьеи-уахеи хайцныкэоит уи асаси сареи. Гагра, Гэдоутэ, Лыхны, Очамчыра ухэа акалакыкэа, акытакэа хартэауеит, иареи сареи машынак хайцтатэоуп, хайцэажэоит, азэгы дахпырхагам. Сахьцалак исыцуп спапка чыда, ари «Ашэкэы еикэатцэа» ахьзутцаргы калоит. Уи апапка иагэылоуп адокументкэа:

1. 1937 шыкэса еикэатцэа аан харада-барада итадырхаз рзы дакументкэак еихаракгы «амилатеилыхцэа» хэа ихтакны ирымаз;

2. Акыртуа алфавит мчыла ацсуа жэлэр ишрыдырхэалаз;

3. Ацсуа школкэа шадыркыз;

4. Зизариа, Шыакрыл, сара, 1947 шыкэса рзы ЦК ВКП (б) ашка иаафыз арзахал;

5. Зизариеи сареи ЦК ВКП (б) ашка иаафыз афбатэи арзахал;

6. «Афашист милатеилыхцэа» хэа хшыпхьазаз;

7. Ажэа «Ацсуа жэлэр» ахэара шыкамлоз;

8. Атопонимика азтэара;

(Уахыки-енаки рыла ажэытэдгьыл хьызкэа шырыпсахыз).

Аускэа убас еилахэо иалагеит, ЦК КПСС амазаныкэгаф Капитонов Ацсныка дмаар ачыдахаз псыхэа камлеит. Уи дшаауаз анраха, Кырттэылатэи аихабыра еихэтэхэхэа Ацсныка иааит. Капитонов ицылара ианцоз Акэатэи аэропорт ахь саргы срыццеит. (Уи аены Адлеиба уахь дцартэ дзыкамлеит.)

Капитонов обком ағы данаи, иаразнак абиуро еизи-геит, иаха ииашан иаххәозар, армарахь итәан Ацснытәи аобком абиуро иалаз ачленцәа, арғырахь — Қырттәылатәи акомпартия Ацентр Комитет абиуро ачленцәа, Шевардназе хадас дрыман усғы.

Москватәи иахзааз Капитонов иҕаитцеит ажәахә, нас мацк иааркәаҕны агазетқәа ирныртцеит. Идыркәаҕыз рахь ицхьазатәуп: «Ацсынтәылан макъана «бериавщина» ацсы тоуп». Ажәахә еиҳарак жәлар ырттынчхарахь акәын ахы ахьхаз, иҕамызт уаҕа хара хҕы ыызтәахьаз аерлыкқәа, ажәа гәаҕақәа, алозунгқәа. Исхаштыз: абиуро иалагаанза Адлеибагы саргы Капитонов даахадгылан, — Относительно включения Абхазской АССР в Российскую Федерацию, чтобы вы знали, ЦК КПСС не поддерживает это мнение. Сейчас не целесообразно ставить этот вопрос! — ихәан, наҕ днахадтит. Уи азтәара хәтаала сара иаахтны иқәсыргыларц сҕы итан, аха ЦК КПСС амазаныҕәаҕ ас данцәажәа, сеааныскылар акәхеит.

Ахцәажәарахь ианиас, рацхьа Қырттәылатәи ССР Аминистрцәа рсовет ахантәаҕы актәи ихатыпуаҕ (ижәла атцәы ахьыршыааит, исгәалашәом) дықәгылеит.

— Я предъявляю недоверие к некоторым членам бюро Абхазского Обкома КП Грузии, как, например Б. Шинкуба. Эти народные волнения не могли возникнуть сами по себе стихийно, чувствуется, какая-то организующая рука!

* * *

Адырҕаҕны Капитонов дшааз заҳаз ажәлар аизара иалагеит, Ацсны аҕацәқәа зегь рахьтә зшьамхы инаназоз зегы еихеит Аҕәаҕа. Аха уи еипш тьысрак калоит хәа хәҕамызт, уаанза хазлеицәажәахьаз ала, сара шаанза сгылан Очамчыра араион ахь амҕа сықәлеит. Рацхьа Цақәашь

ақыта сныдгыларц стаххеит, нас уантәи ақытақәа сна-
рылс-аарылсуа, аены хәлаанза уахь сынхарц сьқан.

Цақәашь саннеи, азэггы дсықәымшәеит, иара убрақа
ауп иахьсаҳазггы жәпафок ақытауаа Акәака рхы шдырхаз.
Ус дсышьтаххы Цақәашь днеит Какучаиа — Очамчыратәи
араионтә нагзком ахантәафы.

Абас даацәажәеит уи ахатца, ицшшәы ихыгга. Иа-
разнак сдәықәлеит Акәака, иарггы дааин амашьына
даасыцтатәеит, икалап адтца имазтггы, иаб иашьяггы зны
ахәдақацшьқәа рус хәымгақәа импытцакын, ауафытәыфса
ишьра мтцык ашьра изафызан...

Аобком ахыбра акәшамыкәша ауаа жәпафуп,
еилафеиласроуп, Абиуро аилатәарта ауада саныныфнала,
срыхтыгәлеит Капитонов и аҧари шеицәажәоз. (Аҧар
рахьтә уа иқан: А. Зыхәба, И. Аргәын, А. Цьениа ухәа даеа
хфык-цшьфык.)

Ленин ихьз зху аштәҧы иаҳа-иаҳа ажәлар аизара
иаҧуп, аихабыра рхы ааиларкит.

— Ишцақахтцари, Капитонов аизарахь днеирц итахуп,
уи зтахымггы мацыфзам, уара угәы ишцаанагои? —
исазцаауеит сара.

— Уи дыкоуп хәа анраҳа ауп ажәлар ззеизаз, даа-
ра иахәтаны икоуп уахь инеира! Дрылацшааит ажәлар,
дазызырфааит урт ирхәо, — сцәажәеит сара.

— Уи днеиуазар, имацара дышцанахашьтуеи, сар-
ггы сицнеиуеит! — абас дықәгылеит Шевардназе. Мап
хәа иазхәодаз, зеггы еиқәышахатхеит, аха убасқантцәкьа
ицәыртцит даеа зтцааракггы: Иаазыртуада амитинг?
Иқәгылан ицәажәарц зтаху апартиатә организациакәа
рнапхгафцәа роуп, иаххәап, Капитонов, Шевардназе. Ус
анакәха, Апснйтәи аобком актәи амазаныкәгаф Адлеиба
иааиртыр акәхоит амитинг. Аха ара ицәыртцит шәартак:
Адлеиба дҧыцуп, амазаныкәгафыс далырхижьтәи рацәак

тѹам, зегы дрыздыруам, ажэлар ихымхэыцыр калоит, атагылазаашья убас икоуп, дрыдрымкылакэа итѹакъан данықэырца, иахья иааникыло атып ағы дзынхом, нас ишпахапсыхэо, хайтаишьталахуама амазаныкэгаф ғыц?

Иара Адлеиба ихата мапацэикзом амитинг амѹацгара, аха ишшэартѹо зегы ирбоит.

— Шэақэшахатзар, сара иаасыртуеит амитинг! — сықэгылеит сара, уи акэын еихарафыкгы иртахыз, зегы еикэшахатхеит. Абасгы избан: алагала ажэа хэаны амитинг сара иаасыртуа, нас ажэа истоит Шевардназе, уи ишьтахь — Капитонов. Абарт аѹыца рцэажэарала интэар акэын амитинг.

Ленин ихъз зху ашта иқызықызуа уаала итэуп. Хажфыкгы хнеин хэақэгылеит Аихабыра рыфны ацхья икатѹо атрибуна. Знык сылапш нархызгеит еилақь, унацэа узрыламтѹо игылаз ажэлар ааигэа санрыхэапш, игэастеит рыбақэа агэаара шырхыхэхэылаз.

Ариакара ауаа рацэа рѹацхья ахаангы сықэымгылац, исықэыгэгэоит атакцхықэра ду, исхэашахэагы акгы хэыцны исымазам...

— Ажэлар, абзиара шэықэзааит! — ус сналагеит сажэа. Ирасхэеит нақ-аақ исывагылоу асасцэа рызбахэ, ахэарагы кастеит цқья икаларц азырѹа, аиххэыцра, даеазныкгы иаадырцшырц хабацэа ирымаз ачхара, ақэыгара, харанапшра.

Ажэа истоит Капитонов.

— Мы же договорились, не я должен сейчас выступить! — ихэеит ибжы аармацны.

— Ошибся! — атак кастеит сара. «Ошибка» смыхзеит, идырны ауп уи шыкастѹаз. Ажэа Шевардназе истар, ддырцэажэомызт, хайзарагы еилахэар калон, нас иахзеикэымкыр калон.

Капитонов дцэажэеит, абиуро аґы иихэаз араґаґы еитеихэеит, аитахэара салагом, икэґылара шейбакэу агаетқға ирнылеит.

Еибыхэан хшықаз еипш, уи ишьтахь Шевардназе ажэа истоит. Аха уаґы иахартэ иґамлеит уи иихэоз, ажэлар еилаґынтит, рыбжьы цэґахеит. Ииулакґы иажэа далгеит, нас Қартынтэ иґаз аихабыраґы, иарґы, Капитонов-ґы дґарыґэтылакны, аизара ныжьны, еихеит Синопка. Еипхныґланы урт ирышьталт Апсны аихабыраґы. Атрибуна хаақахеит Б. Адлеибей сарей.

Ажэлар шґылац игылоуп, ақэттра рґэы итазам.

Иґатцатэузеи шыта? Снапшыґацшуа сґылоуп, сзатцаарыда? Исыздыруам хазтаґылоу аамтазы цбоукы рґэы ртынчны рыґнқға рґы излатэаз! Урт рахьтэ иґан акариера мацара иазхэыцуаз. «Ари азхьттра иґалаз цбоук ықэнамґар қалашам, усқан хара хчыдахаз псыхэа қаларым!» Урт атыц мацарақға ракэын изызхэыцуаз, ррахьы ирзааґомызт ажэлар аиақэым иақэшэар шықалоз, Апсны хьымзґык аґар шықалоз.

Ххынхэып Ленин ихьз зху аштахь, уа ажэлар еилақь игылоуп, аламала еицьртцырцґы рґэы итазам, усқан цытґык «апатриотцға дүқэаґы» рґэы харшала ахырсырхэа рыґны ицэан.

Атцх аґы еиґнашоит, аха ажэлар шґылац игылоуп. Уаха псыхэа анықамла, ажэлар рышқа схы нарханы ґынтэ радиола сцэажэеит. Арзақал знапы атцзґыз арпарцға рахьтэ азэык-ґыцьяк цэажэеит (дысґэалашэоит Цбума Ахэба).

Икьақьза ианааша, ажэларґы ықэтцит, Анцға ицшьшаны машэыр цара иґамлеит.

Адлеибаґы сарґы Синоп аихабыра рдачаґы ханней, Капитонов дґылахьан, длейґеиуа иуада дыґнан. Абас ауп, машэырк қамлакға ажэлар ықэтцит хға аниаххэа

деигэыргыаны хааигэыдихэхэалеит. Нас хнаиртэан, ѡацхьа дхацэажэеит. Еиґашьақэиргэґэеит цахьа хзықэиргэыґгьаз: ЦК КПСС-и СССР Аминистрцэа рсове-ти ирыдыркыларан ишықоу Ацсны АССР азыхэа ақэтцара.

Ашыбыбжышытахь Капитонов днаскьяагеит, уи Москвақа дыприт.

* * *

Иусхантаны хацхьа ишытоуп абарт амшқэа рзы Ацсны АССР Иреихазоу Асовет ассессиа амѡацгара. Уа ихадацкылар акэхоит Аконституциа ғыц.

Ғынтэ снапы ахызгеит, хэарада, хара ишахтаху икам хреспублика Аконституциа, зегь рацхьазагы иара асуверенитет ишахэтоу еицш инагзаны икаттам. Уи атцыхэала Капитонов сияцэажэо саналага, зынзак ихахьы иааимгеит.

Аконституциа ғыц акны иахэтоу атыц ааннакылароуп ахэынтқарратэ бызшэа. Ара икоуп иққымшэара. Ара агэаанагарақэа хпаны ишеит:

1. Сарей даеа цытґыки ииашоуп хэа иазырыцхьазоит абас: Ацсны АССР хэынтқарра бызшэаны иқзааит ацсуа бызшэа.

2. Даеацґоукых: ацсуа бызшэа мацара акэзам, ара иацзароуп ақыртуа бызшэагы.

3. Егырт иаанхаз ус иртахуп: Ацсуа бызшэеи ақыртуа бызшэеи рымацара избан, урт ирыцзароуп аурыс бызшэагы.

Абри ахцатэи агэаанагара еихараѡык адепутатцэа адылоит.

Иреихазоу Асовет ассессиа уаанза С. Чанба ихьз зху адрадатэ театр акны акэын иахьымѡацыргоз, аха уажэы аситуация злаудаѡхаз ала, ассессиа апартия аобком ахыбра аѡнутцқа имѡацаагар акэхеит.

Асессиа иазбоз цырышон акадртэ зтаарақәа (акариеристцәа ракәымзар, нас, изустцәада?), ус ианыкамла, ажәлар ҟацхәа аизара иалагеит Лыхнаштан.

Хаитадәықәлар акәхеит, цыра машәырк камлондаз, анацәалбеит! Сара сыхәтаахь ала, истахымызт уахь амҟахытцра, избан акәзар, уажәшьтатәи аизарақәа апырхага хартар алшоит. Зегь рацхьагы иаххахарштрим, лассы Москва итытцран ишыкоу Адсынтәыла азыхәа чыдала ишьтыху ақәтцара.

Иреихазоу Асовет асессиа аусура иагьалгеит, Лыхны ажәлар еизеит хәа адырра хартеит. В. Кобахьиа иҟызцәақәак иццаны уахь дрышьтит. Исгәалашәоит, урт хынхәны ианааи, Бровикови дарей реицәажәара. Иҟашьомызт, ажәлар зыргәакуаз акәымкәаны, цыоукы рәырҟашьаны аматцура дуқәа ишырзыкәпоз.

Аобласт биуро ачленцәеи Бровикови Шевардназеи зегь ааизибеган, исыхәеит Лыхныка сцарац. Уахь ацара зыстахымызгы расхәеит, аха сдәықәымлар амуит.

Лыхны саннеи, атәамцан ажәлар еидтәатцәала игылан, аха макьана аизара хырымтыцызт. Издыруаз ҟыцәа-хы снарацәажәеит, иҟашьомызт ажәлар ус ала-мала ишықәымтцуаз. Хазшәа игылаз машьына ласк аҟы В/Ч дыргылахьан, снейн Акәака адырра кастеит. Сажәа ааҟбамтәкәа Бровиков, Шевардназе, Адлеиба, дача ҟыцәа-хы рыцны Лыхныка амҟа икәлеит. Сара Гәдоутә араиком аҟы сырзыпшын, уантәи хазынтәык Лыхнашта хааит.

Амитинг иалагеит. Араион актив аилахәра акынтәи 7–8-ҟык цәажәеит. Абжыуаа рахьтә уа дыкәгылеит Пақәашьтәи артҟаҟы Ачба.

Слымха кыдцаны икәгылақәоз сырзызырҟуан, аха дызустазаалак азәгы дрыламцәажәеит амила-т проблемақәа, иаххәап:

1. Ҳбызшәеи ҳкультуреи ртагылазаашъа.
2. Ҳақсабара беиа ақәхра ишаёу.
3. Иаазгәапхалак зегъы Ақсны иааны инхар шауа.
4. Ҳашколқәа рёы айтдарақәа шыкоу.
5. Акадрқәа реитдаазара нап шадкылам.

Еицыз рахътә Бровиков затцәык дцәажәеит. Иажәақәа разаны ихәон, ағъра, амақаррақәа узрытцбаауамызт. Жәлар ргәы зыртынчшаз — абри иаҳа изықәиргәғәоз Акәантәи инеин Ақсны аихабыра рысасцәагъы рыманы рышьтахъка ихынхәит. Ажәларгъы мац-мац ақәтцра ина-лагеит.

Сара Акәака ицоз аихабырармашынақәа сыртамлакәа сәааныскылт. Ҳамтак схала аштә аганахъшәа снеиааиу-ан. Сызлацшыз ахтыс исызцәырнагаз азтдарақәа сшәон, иззон.

Зақантә Лыхнашта еизахъоузеи ажәлар? Ианбыкәу Ақсны Ахъыпшымра анызбахо? Ииашоуп, ҳмилат хдыр-ра иаҳа-иаҳа ишьтытцуеит, аха аиххәыцра ҳацәмачуп.

Наскәа игылан исыхәапшлакгъы, еидара хъантак зыжәахыр иқәрыжъыз сиеипшын, зегъы ирхаштыз ауафы сиеипшын.

Ақсны Афнутқатәи аусқәа рминистр иасхәахъан, дысыпшны дгылан, уи имашынала Акәака схынхәит, «Абри ауаф дабаҳацрытци?» ҳәа аизтдарақәа ишырфыз, аихабыра ахъаанфасыз адачахъ сынхалеит.

Адырфәены асасцәа Бровиков, Колбин, Гиладшвили хаманы Борис Виктор-ицеи сареи Члоука хцеит, урт ха-агалеит Лаганиахәка, имфәахаагеит сара иахьсгәакъартаз Цьумка Шьынкәба ифны.

Ахтыс уадафзақәа рышьтахъ иатахын, ҳарт ацъабаақәа еидызбалоз цъара ҳеидтәалар, гәтыхала ҳнеицәажәа-ааицәажәар, ҳақсы аайтақкыр.

Убас иагъыкалеит уи Лаганиахәтәи ҳаикәшәара. Анцәа икнытә, асасцәа ирфаша-иржәыша мачхәызма!

Ашыбжышытахъ хасасцәа хаманы аеропорт ахъ хааит. Лассы Колбини Гилашвили Қартқа иприт. Убрақа дхақәшәеит А. Сакварелизе, уи макъана Ацснытәи АССР Аминистрцәа Рсовет ахантәафы иакәын. Сахыхәацшуа деилашәаны дшыкоу збоит, ашытахъ даасыдгылан, исирдырит Члоука дахьахамгаз игәы ишалсыз.

— Икахцарызеи, Автандил, илоутцаз ауп иааурыхуа! — неифасырхьит сара.

Адырфәены ашыжъ Бровиков дыприт Москвака.

Ацшәмацәа халагеит аусура. Дук мыртыкәа А. Сакварелизе диаргеит Қартқа. Икартцарыда Ацсны аихабыра рхадас? Закәанла харгы азә дхәзтцаар акәзами? Еихаракгы Аусцка знапы анызтцо сара, угәы иаанагозеи хәа азә дсәзтцаар акәзами? Уаха умпсит!

Мызқәак ниасхъан, җенак Колбин Қартынтәи Акәа дааит. Уи иааигеит Қырттәылатәи апартия Ацентр Комитет абиуро иазбаз: Ацсны АССР Аминистрцәа Рсовет ахантәафыс дкатцазааит Убилава И. Д. — Ари ақәтцара ЦК КПСС аполитбиуро ишыәқәнарғәғәхъеит! — нацитцеит Г. Колбин.

Аиашазы, исцәымығхеит ари еипш, хара уаф дахзымтцаазакәа, ирызбаз азтцаара. Апартия Аобком ағы Колбин иахъ схы нарханы, ус саацәажәеит:

— Мызқәак рышытахъ жәлар рықәгыларақәа амшын иххалаз афлыка еипш хқьо ханрымаз, азәызатцәык ихала иизбо икамлароуп, ихагымхароуп ахшыфеилатцара хәа ажәлар агәра дхаргон. Уи атыц ағы ақыртүа дкамлар ада цсыхәа ыкамзар, Ацсны уафы дипшаартә иқан, иатахымызт Қартынтәи иаашьтра. Ари ақәтцара иартцысит ацәажәарақәа, икаларгы алшоит ақәгыларақәа!

Аха сара исхәаз иазызырфәуадаз, Қартаа икартцаша картцахъан. Аусцка снапы аныстцом хәа салагаргы — хшыфццакырахон, атагылазашьа иахагы еибанаркуан. Аусцка тытцит.

Убилава Апсныка иаашьтра иахъаны, гəфарас ишхамаз еипш, икалеит аилафеиласрақəа, еихаракгы Гəдоута, Гагра, Ткəарчал. Ари акырза ишəартəу усхеит, ЦК КПСС-и СССР Аминистрцəа Рсовети ақəтцара анышьтырх ашьтахь, фəцхьа ақəгыларақəа — хазтахымыз ахəшьара азырызбар калон.

Ф-ажəак еихысхəаалоит: зызбахə цəырызгаз ақəтцара апроект анышьтырхуаз саргы салахəын. Аобком ахь ифны ирыстеит:

1. Апсны иахьанзагы «бериевщина» адацқəа рыцсы штəу, иахьанзагы Автономтə республика азинқəа хыбжафьбжан ишыкоу, абарт реипш агхақəа апырзхыша политика хəшьарак атахны ишыкоу.

2. Иахьынзахəтəу ишыақəыргылан икам акадр раазара. Жəлар рынхамфə ахəтақəа зегы цсыуа кад-рла ихатəам, иаххəап: ахақымцəа, анцьнырцəа, агрономцəа, абызшəадырфəцəа, атəурыхтцаафəцəа ухəа убас итцегьгы. Убри еипш азин ылхтəуп Урыстəылатəи ауниверситетқəеи аинститутқəеи рталара амфə аазыр-туа.

3. Апсны ацсабара беиа ахьчареи аикəырхареи рызтцаара зынзаск иаважьны ишыкоу. Нкылашьак ана-моу, рацəак хара имгакəа Апсны наунагза ишацəызуа здаказам абеиара...

Баша садынтцəалаха ифны ирыстон, иқəсыргылоз азтцаарақəа рахьтə абнацкара акəыхра мацара аупакəтцара ианшəалаз, егырт азтцаарақəа зегы адəахьы иавахеит. Иаахтны иаххəозар, ақəтцара тытцит ихыбжафьбжаны, машəыршəагы цьара ихəам Апсны иахнагаз агəакрақəа ртəы.

Апсуа жəлар уаха хлацшра рымамкəа иаанхома, нас, абас игəыгəтажьны?

Апсуа жəлар хəычи-дуи, хəсеи-хацəеи ыкəгылт, ирыхьзеи, икалазеи хəа цкьа итцəамхеит ирықəыгəгəаз

ахьантара. Мап, уажəшьтарнахыс сматцураҕы саангы-
лара акгы иапсахом... Сгəйграқəа еилышшо иалаге-
ит, снапқəа сывахауеит, зны-зынла исхəаша сҕашəом.
Шəкəыѿык иахасаб алагы зынза сцагəхазар акəхап...

* * *

Убарт амшқəа рзы ЦК КПСС-и амазаныкəгаѿ
Кириленко Пицунда ипсы ишьон. Уи кырынтə
Апсныка даакəахьан, кырынтə хаикəшəакəахьан,
хаидтəалакəахьан, ажəакала, акыр хаизааигəан, ишырхəо
еипш, апсшəа хзеилан. Исызбеит абри ауаѿ сикəшəарц.
Сматцуракынтəи сыкəтцра хьахəрада избоуп усгы. Аха
агəтыхамыжда сымоуп, сыпсадгьыл иакəнаго азин амам,
арахь псшьартас, қьафуртас хтəыла ду анапхгацəа иры-
моуп. Кириленко снаидтəалан иасхəап, атдыхəтəаны
сматцура сшапыртцуагы наиасхəап.

Иаххəап, уи ауаѿ, иахьа апсуа дгьыл аҕы зыпсы зшьо
сидикылеит, иасхəаран сгəы итəузеи, нас?

1. Ибашам, ЦК КПСС-и СССР Аминистрцəа рсовети
ирыдыркылапакəтцара. Аха ихыбжаҕыбжоуп, ианыпшуам
апсуа жəлар 1937 шықəса иаадыркны азалымдарақəа ир-
хыргаз, урт политикала ахəшьара рытам.

2. Ускан аилагарақəа, азакəандарақəа иказ
иахьынзахəтаз рышьатақəа ытцжəам. Агхақəа рырееира
ишышьылахан ауп ишымѿапысуа, Қырттəылатəи аком-
партия анапхгара ишыртахзам ауп арееирақəа ишыр-
ҕугы. Қырттəыла еихарак Сталин икульт иахкьаны,
амилатейлыхра аеартбаауеит, абар уажəшьта уи афа-
шизм ацəѿа ахалахьеит, уажəнатə ашьапы иқəкьамзар,
Қырттəыла иатцанакуа амилатқəа бцьармцала
рныртцəаракынза икылсуеит...

Ателефон В/Ч аакəхны Пицундака сасит. Кириленко
ицхырааѿ ателефон шьтихуеит, иасхəеит схы-стдыхəа,

инацыстцеит ЦК КПСС амазаныкәгаф сияцәажәрц шыстаху.

— Мачк акара уаапшы! — ихәан, ателефон нықәитцеит. Сыпшызар каларын жәабака минут, ус иара апшәма ишьтихуеит. Ишахәтоу еипш апсшәа неибакхәеит, нас иара дызбарц шыстахыз аацәырызгеит.

— Ус еилахарас иумоузеи? — дтцааит иара. Иахынзалшоз иааркьяфны сыгәтыхақәа снарылацәажәеит.

— Апсны гәыгәтажьуп хәа агәаанагара шыатанкыла ии-ашам. Уажәааигәа ЦК КПСС-и СССР Аминистрцәа Рсове-ти ирыдыркылеит атоурыхтә қәцара, Апсны Ареспубли-ка анапхгара мацара акәым, акоммунистцәа зегьы убри анагзара реазыршәалароуп, иааихмырсыгызакәа уахи-чени. Арахь сара сышкә уааргы, абри иуасхәаз инацтан уаха акгы сызуахәом! Абзиаразы! — Абра иаафәхитцәеит уи ахатца иареи сареи хәицәажәара.

В/Ч нақ инықәыстцеит. Изуа сақәымшәо акыраамта сеикәыхьшәашәа акабинет сыфнатәан. Сгәы тызшьааз Кириленко иажәа хьшәашәакәа ирытцызбааит тәамбара интонациакгы. «Уажәшьта иазхоуп!», «Уажәшьта иазхоуп!» хәа бжығацак сахазшәа саакәлеит. Сәагылан, акабинет сныфныс-аафнысит.

Нас сааин стьц ағы саатәан, ақбаад цқба саахан, иаасымтцасхалан, афыга аашьтыхны, апартия Аобласт Комитет актәи амазаныкәгаф ихьзала арзақал афра сна-лагеит. Сахәон сара Апсны АССР Иреихазоу Асовет Апре-зидиум ахантәафыс сахьыкоу ақнытә схы сақәитызарц.

Нас уи еипш арзақал сыманы Қартка сышцаз, уа, ишырхәо еипш, сзыниаз, сзынпаз, афадахьы цьара салацәажәахьеит, аитахәара хзалагарызеи?

Ихархәозеи арт амшынцәкәа? Рыхә шцашьатәу урт?
Анцәа ртыц хәа зызбахә нафхьоу Апсынтәылан ииз,

иаазаз, хыцхьазарала ирацэам амилат атцеи, ақыртуа милатеилыхыџцэа апсуа жэлэр шыағанкыла иқəызхышаз аполитика анымџапыргоз аамтазы, Апсны Ареспублика анапхгаџцэа ируазəкхаз, шықəса џажəа инареиханы ижэлэр гəакьа реиқəырхара иазықəџоз, илшаз, илымшаз акгы авамыжькəа мшынтца қасабла итазџыз — ари УАЗ АЖƏОУП, УАСИАТУП.

Даеакала иаххəозар, қазлацəажəо аптамта — ари апсуа жэлэр зташəаз атрагедиа аамта зыртабыргуа тоурыхтə документуп.

Мышкызны апхьаџ ипыхьашəан икалозар, убас еиликаап хəа агəыгра сымоуп сьабаа мачымкəа изду арт амшынтцақəа.

АХҚӘА

Баграт Шьынкәба. <i>Анатоли Лагәлаа</i>	3
Амшынтәқәа (1967–1978 шш.).....	5
1967 шықәса.....	6
1968 шықәса	29
1969 шықәса	69
1970 шықәса	112
1971 шықәса	159
1972 шықәса	178
1975 шықәса	181
1976 шықәса	186
Амшынтәқәа (<i>Аихшьала</i>).....	188

Баграт Уасил-ица Шьынқэба

Амшынцақэа
(1967–1978 шш.)

Баграт Васильевич Шинкуба

Дневники
(1967–1978 гг.)

Аредактор *А. Лагэлаа*
Акорректор *И. Цьениа, К. Қәтэлиа*
Асахьаҥыхы Р. Габлиа
Компиутерла еикәдыршәеит
Н. Картозиа, Л. Малхасиан

Аформат 84x108/32.
Икацә. акь. бгъ. 7. Инықә. акь. бгъ. 12.
Ағатцаңка №

